STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02698

ALE VERK

Mendele Mokher Sefarim

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פערלאג
מענדעלע
ווארשע

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויץ)

דריטער באַנד

נײַע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל“, וואַרשא, נאָוואָליפקי 7

1928

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר=ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויץ)

פישקע דער קרומער

פערלאג „מענדעלע", ווארשא.

1928

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakl. Graf. „Stereotyp" Warszawa Nowolipki 7.

„פּישקע דער קרומער״

„פּישקע דער קרומער״ איז צום ערשטען מאָהל ארויסגעגעבען געוואָרען דורך מענדעלע־מוכר־ספרים אין זשיטאָמיר, אין 1869, גלייכצייטיג מיט דער „טאַקסע״. דורך דער צענזור איז דאָס ביכעל דערלויבט געוואָרען אין 1868. אין זיינע „רשימות לתולדותי״, געדרוקט צוערשט אין נ. סאָקאָלאָוו״ס „ספר הזכרון״ 1889 (אין יודישער איבערזעצונג — אין באַנד XX פון דער איצטיגער אויסגאַבע) גיט מענדעלע אָן דאָס בוך מיט דעם פאָלגענדיגען צושריפט: „א מעשה פון יודישע אָרימע לייט, און איצט האָב איך עס איבערגעמאַכט פאַר אַ ניי בעשעפעניש, און ס׳וועט זיין דאָס ערשטע בוך פון אַלע מיינע ווערק אין דער נייער אויסגאַבע, וואָס וועט בקרוב ערשיינען״.

אין דער ערשטער אויסגאַבע איז „פּישקע דער קרומער״ געווען גאָר אַ קליין ביכעל, פון קוים 45 קליינע זייטעלעך. „אין דעם דאָזיגען קוים־אָנדערהאַלבען בויגענדיגען ביכעלע־שרייבט ש. ניגער־ ליגט שוין, ווי א בלום אין איר קנאָספּ, איינגעוויקעלט דער גאַנצער שפּעטערדיגער במעט־צוועלף בויגענדיגער ראָמאַן״ 1).

דער צווייטער וואריאנט איז—לויט ש. ניגער—בעשאַפען געוואָרען נישט שפּעטער ווי אין יאָר 1876, און איז, משמעות, נישט געדרוקט געווען, ער איז צוגעשטעלט געוואָרען דער צענזור. מענדעלע

---

1) ש. ניגער—א בלאַט מענדעלע „קונסט־רינג II, קראָקאָו 1919, איבער־געדרוקט דערנאָך אין בערלין 1923, ז״ז 166—186.

האָט נערעכענט עס צו דרוקען. אין אָט דעם וואריאנט זענען געמאַכט געוואָרען נאָר געוויסע ענדערונגען, אַ רייה שפּראַך־אויסבעסערונגען און אויך דער אינהאַלט איז אין עטלעכע ערטער געענדערט געוואָרען: איניגע שטעלען—אויסגעמעקט, אַנדערע—צוגעגעבען, אייניגע—געענדערט.

דער ד ר י ט ע ר, און לעצטער, יודישער וואריאנט איז, ווי מענ־דעלע אַליין זאָגט, גאָר אַ ניי בעשעפעניש. עס איז די אויסגאַבע, וואָס איז דערשינען אין 1888 אין אָדעס, 20 יאָהר נאָכ'ן דערשיינען פון דעם ערשטען קליינעם ביבעלע. „פישקע דער קרומער" איז אַרויסגע־געבען געוואָרען דורך א. ווארשאווער מיט אַ געצייכענטען שער־בלאַט פון ס. קישינעווער—מענדעלע מוכר ספרים מיט זיין פערד און בויד, און אויפן שער־בלאַט דער אויפשריפט—אַלע כתבים—מענדעלע מוכר ספרים, אָבגעדרוקט ביבערווייז, כסדר, איינס נאָך דאָס אַנדערע. דאָס ערשטע בוך—פישקע דער קרומער 2).

דער פ ע ר ט ע ר וואריאנט איז די העבּרעאישע איבערדיכטונג, געמאַכט אַליין דורך מענדעלען (אונטער'ן נאָמען „ספר הקבצנים"), וואָס איז דערשינען אין אָדעס אין 1913.

דער אינהאַלט פונ'ם העברעאישען נוסח אונטערשיידט זיך פונ'ם יודישען נאָר אין גאָר קליינע פּרטים, סטיליסטיש אָבער איז עס גאָר אַ נייע שאַפונג. מענדעלע האָט יעדע פראַגע נישט איבערגעזעצט, נאָר איבערגעדיכטעט, צוגעגעבען דעם גאַנצען טעם און חן פון מענ־דעלע'ס ספעציעלען פעריודישטען העברעאיש.

די אַלע שפּעטערדיגע אויפלאַגעס פונ'ם יודישען „פישקע דער קרומער" זענען אַלזאָ איבערגעדרוקט אָן קיינע שינויים פון דער צווייטער אויסגאַבע (לויט'ן חשבון—דריטען וואריאנט), נאָר אין דער ווענ־דונג צו מנשה מרגולית זענען פון דער יובילייאויסגאַבע (יאָהר 1907) אָן אריין אַ פאָר קליינע ענדערונגען.

אין „פישקע דער קרומער" שילדערט מענדעלע דאָס לעבען פון די יודישע אָרימע ליוט, וואָס ער האָט קענען געלערענט נאָך גאָר אין דער יוגענד, בעת ער האָט זיך אַרומגעשלעפּט מיט אברהם'לען

2) די רעפּראָדוקציע פונ'ם שער-בלאַט ווערט צוגעגעבען צו דעם בוך.

דעם הינקעדיגען. ווי מענדעלע'ס נאָענטע פריינד און ביאָגראַפען דערציי־
לען, האָט מענדעלע בעזונדערס געפּאָרשט דאָס לעבען פון די יודישע
קבצנים אין דער שטאָט באַרדיטשעוו, „וואו עס פלעגען זיך צונויפקו־
מען יודישע בעטלער פון דער גאָרער וועלט און פון אַלערליי מינים:
פוס אָרימע־לייט און בויד אָרימע־לייט, שטאָדט אָרימע־לייט און
פעלד אָרימע־לייט. ער פלעגט אָנשפּאַרען אַליין אין זייערע פּאַרוואָר־
פענע אכסניות, ליב האָבען אויספרעגען זיי פון אַלץ, וואָס עס קומט
פאָר ביי זיי אין זייער משונה'דיגער וועלט"3). אָפטמאָל איז איהם אפילו
אויסגעקומען צו זיין א שופט ביי זיי, אויסגלייכען זייערע סכסוכים.— —
שוין אינ'ם אַרטיקעל פון דוד פרישמאַן, גלייך נאָכ'ן דערשיינען
פון דער אויסגאַבע פון 1888, איז מער־וועניגער ריכטיג אויפגעכאַפּט
געוואָרען די בעדייטונג פון מענדעלע'ס שאַפען און דער ווערט פון
„פישקע דער קרומער". ד. פרישמאַן שרייבט צווישען אַנדערע: „פיש־
קע דער קרומער" איז נישט א ווערק, וואָס האָט זיך אַרויסגעגאָסען
פונ'ם צאַפּען אין איין גוס. מענדעלע האָט ניינטהאַלבען בויגען צו־
דערצעהלט, צו־געמאַכט, צו־געטשעפעט, צו־געטראכט, צו־געפילאָ־
זאָפירט... מענדעלע מוכר ספרים איז נישט קיין מעשה־דערצעהלער,
ער איז אָבער א מייסטער מיט א פּאָר גוטע אויגען און א פּאָר גוטע
אויערען, און ער זעהט און ער הערט אַלצדינג. זיינע שטיקלעך זע־
נען קולטור־היסטאָריע... זיין בוך האָט איבער דעם נישט דעם ווערט
פון איין דערצעהלונג, וואָס איז געשריבען לויט די ריכטיגע דינים
פון איין דערצעהלונג, און נאָר דעם ווערט פון קולטור־בילדער און
כאַראַקטער־שילדערונגען, אָבער אויך דער אופן פון זיין שרייבען
האָט א בעזונדערען ווערט, דען ער פערשטעהט שעהן און אָנגענעם,
וויציק און גייסטרייך צו שרייבען". 4)
„און אויס דעם גאַנצען שרייבען, עס מעג זיין נאָך אזוי סאַ־

---

3) י׳ ח ראווניצקי—ביאָגראַפיע, אַלע ווערק פון מענדעלע מו"ס ב. 1 ז׳
XXXIV אויך אין „השלח", כרך ל"ד, ז. 27,

4) דוד פרישמאַן, באַנד III, ז: 177, 185, דער אַרטיקעל איז געשריבען
געוואָרען אין יאָהר 1889.

טיריש און נאָך אזוי וויציק, קלינגט אַרויס דער טרויעריגער ניגון, וואָס זינגט זיך איהם אין האַרצען, איבער דעם אונגליק און עלענד פון זיין פאָלק. מענדעלע זאָגט פון זיך אין זיין הקדמה: „מיר חלום׳ט זיך נאָר בעטלער וכו׳, וואוהין איך זאָל מיך נישט קעהרען און ווענ־דען—זעה איך פאַר מיר די טאָרבע וכו׳, און אַלץ די טאָרבע, די יו־דישע טאָרבע!...״

רעדענדיג מיט העבער 20 יאָהר שפּעטער וועגען „פישקע דער קרומער״ (אין יאָהר 1910) שרייבט, אגב, דוד פרישמאַן: „אַלס ספור־המעשה פאַר זיך איז „פישקע״ שוין אַ ביסעל צו איינפאַך. בכלל צייכענט זיך דאָך מענדעלע נישט אויס אַלס מעשה־שרייבער מיט פערוויקעלטע און פערציקעלטע געשעהענישען; על פי רוב האָבען מיר אין זיינע מעשיות קיין שום „האַנדלונג״ נישט, און זיי זענען אזוי איינפאַך, אַז ווען אַן אַנדערער זאָל קומען, וועלכער בעזיצט נישט דעם טאַלענט פון מענדעלע, וועט ער גאָרנישט וויסען, וואָס מיט דעם דאָ־זיגען שטאָף אָנצוהויבען. אייגענטליך, געפינסט דו דאָרט גאָרנישט דאָס, וואָס מען רופט „קאָמפּאָזיציע״, און געפינסט נאָר אַ צונויפשטע־לונג פון בעזונדערע מעשה׳לעך, שטיקלעך, עפּיזאָדען, בעטראַכטונגען, נאַטור־שילדערונגען און וואונדערשעהנע שטעלען... דאָס קליינע מעשה׳־לע מיט פישקע דעם קרומען, דאַכט זיך, איז ביי מענדעלע־מוכר־ספרים גאָרנישט דער עיקר; דער עיקר איז די גאַנצע סביבה: דאָס לעבען פון יודישע אָרימע־לייט, וועלכע געהען איבער די הייזער, שנאָרען—אַ בילד, וועלכעס נעמט אָן ביי דער נשמה...

אין דער דאָזיגער דערצעהלונג האָט אונז מענדעלע צום ערשטען מאָהל געוויזען, ווי ווייט זיין קראַפט גרייכט אַלס מאָלער און צייכנער און דיכטער, בשעת ער קומט אונז דערצעהלען דאָס אונגליק פון זיין פאָלק. דער שרעקליכער דלות פון אַ גאַנצע אומה פייפט אונז אַקעגען פון יעדען ווינקעלע—אַן אומה, וועלכע טרינקט זיך און זינקט זיך אין אַ ים פון צרות, די צרות פון קבצנות, און דער דיכטער רייסט פון איהר פּאַסעם פלייש לעבעדיגערהייד דורך זיין ביטער־סטען שפּאָט״ 5).

5) ד. פרישמאַן, באַנד IV ז. 113—143.

„פּישקע דער קרומער" איז פון מענדעלע'ס אינטערעסאַנטסטע און רייכסטע ווערק, אין אַט דעם ווערק שפּיגלען זיך אָב די וואונדערבאַרע אייגענשאַפטען פון מענדעלע דעם אייגענאַרטיגסטען יודישען קינסטלער. דאָס צופעליגע און עיקר'דיגע, די זייטען־וועגען און דער ברייטער וועג פלעכטען זיך דאָ ביי מענדעלען קונציג. „מענדעלע — שרייבט יעקב פיכמאַן וועגען „פּישקע דער קרומער" — איז אַן עפּיקער, ביי וועלכען דאָס געוועהנליכע און אונגעוועהנליכע זענען גלייך נאַטירליך, וויל דאָס, וואָס טרעפט זיך אַלע טאָג, און דאָס, וואָס — איין מאָהל אין טויזענד יאָהר, זענען ביי איהם גלייך וויכטיג. ביים עכטען עפּיקער ווערט אויך דאָס פאַנטאַסטישע—ווירקליכקייט, וויל אין זיין בעוואונדערונג און פרייד איבער צוועט ווערט אויך די גרויסע לעגענדע פערוואַנדעלט אין אַלטעגליכע מעגליכקייט...

... די עפּישע איינהייט פון דעם צופעליגען געפינען מיר אין די גרויסע קינסטלערישע ווערק פון מענדעלע מוכר ספרים. זי איז שוין שאַרף אויסגעדריקט אין „פּישקע דעם קרומען"—אין דער מאָלערישער זאַמלונג פון סטעפּ־פייזאזשען, דאָרף־בילדער און אומגעריכטע בעגעגענישען, בעשרייבונגען, ערצעהלונגען און אותות ומופתים, וואָס געהען דורך פאַר אונז פערפּלאָנטערט און פערדרעהט, אָהן אַ שום אויסערליכען פּלאַן, כמעט אָהן אַ פאַבול, און דאָך אינערליך עפּיס פעראייניקט און פול מיט הארמאָניע. איהר פרעגט נישט דעם קינסטלער, וואוהין ער פיהרט אייך, וואָס איז ער אייך אויסען צו דערצעהלען, נאָר איהר געהט איהם נאָך אַ בעצויבערטער פון גאָט'ס וועלט איבער פעלדער און וועלדער, איבער דערפער און וועגען און קלויבט נחת פון אַלסדינג, וואָס איר באַגעגענט—זאָל עס זיין אַן אַלטער יקנה"ז, אַט דער גלות'דיג דערשלאָגענער יוד מיט'ן שווערען הארץ און מיט די פעראומערטע געדאַנקען וועגען זיינע שלעכטע געשעפטען און דערוואַקסענע טאָכטער, דער יוד, וואָס קאָן שוין גאָרנישט בעגרייפען, ווי האָט עס אַ יוד הנאה פון גאָט'ס שעהנער וועלט. נאָר וואָס ווערט אונז אַלץ נעהנטער און ליבער, וואָס מעהרער ער דערצעהלט וועגען זיינע שלימזל'דיגע, לעכערליכע געשעפטען; זאָל עס זיין ר' מענדעלע אליין, אַט דער גאָלדענער טיפּ פון דעם גלות'דיגען און פרייען יודען צוזאַמען, וואָס פערשטעהט אַלסדינג און נעהמט אָהן אַלעס

פאר ליעב און איז זיך שטענדיג פארטיג אנצונעהמען אן אנדערענס קריוו־דע און איז פארט גרייט זיך איבערצובעטען מיט'ן רבונו של עולם פאר א מינדסט ליעב ווינטעלע אין א הייסען טאג, פאר א שמעקענדיג גרעזעלע, וואס דערקוויקט די נשמה"... 6)

„פישקע דער קרומער"—זאגט בעל־מחשבות — איז דאס בוך פון דער פעראכטונג צו דער יודישער מאסע... אין „פישקע דעם קרומען" שילדערט אונז אבראמאוויטש די גשמישע וועלט פון דער יודישער מאסע... „פישקע דער קרומער" לייענט זיך ווי א משל, ווי א צוגלייכעניש צו דער יודישער ארימקייט בכלל... ער מאלט אונז דעם יודישען כלל אין דער געשטאלט פון א מחנה בעטלערס און שלעפערס... הינטער דער דערצעהלונג פון „פישקע" זעהען מיר ארויסשיינען די גרויסארטיגע בנינים, וואס עס האט זיך געבויט אן עדה קבצנים, מיר זעהען דעם יודישען הקדש, די יודישע באד, די פארצייטיגע יודישע קרעטשמע...

קיינער האט נישט אזוי קלאר אונז געשילדערט אט די פערצייטיגע יסודות—דעם יודישען כלל־לעבען ווי אבראמאוויטש. און דער קינפטיגער היסטאריקער פון דער יודישער מאסע אין רוסלאנד וועט זיך נישט גענוג אבדאנקען פאר די זייטען (31—36, 52 -54, 103—106) אין „פישקען", וואו אבראמאוויטש מאהלט אונז מיט אן עפישער רוהיגקייט פון א סאטירישען האמער דעם הקדש, די באד און די יודישע קרעטשמע". 7)

נ. מ.

6) יעקב פיכמאן—אלע ווערק פון מענדעלע מו"ס „קריטיק", ז' 168—165.
7) בעל־מחשבות—געקליבענע שריפטען, ב, 1 ז, 55—59.

פישקע דער קרומער

מיין ליעבען, טייערען פריינד

מנשה מרגלית

ברענגט דעם דאָזיגען ספר במתנה פונ׳ם גאנצען הארצען

דער מחבר.

טייערער פריינד!

טרויעריג איז מיין ניגון אין דער קאפּעלע פון דער יודישער ליטעראַטור. אין מיינע חבורים ליגט אויסגעדריקט אַ יוד מיט די בּיינער, וואָס ווען ער זינגט אַפילו אַ מאָל אַפרעהליכס, דאַכט זיך נאָר אויס פונדערווייטענס, עפּיס קלאָגט ער, פאַרגעהט זיך וויינענדיג, און זיינע זמירות הערט זיך עפּיס אַ אומעטיגער שטייגער פון איכות; לאַכט ער, שטעהען איהם אין די אויגען טרעהרען, וויל ער אַ ביסעל לוסטיג זיין, רייסט זיך איהם דערביי טיעף פונ׳ם האַרצען אַ ביטערער זיפץ—און תמיד אַלץ אוי ווער, ווער-געשריגען!...

איך רעד מיך חלילה נישט אַן מיט גדלות, אַז איך בין אַ סאָלאָוויי אין אונזער יודישער ליטעראַטור, נאָר אין איין זאַך אָבער בין איך אין איהם יאָ שטאַרק געראָטען, דער דאָזיגער מרה-שחורה׳ דיגער משורר פון די פייגעל שפּיעלט זיינע נגונים און צוגיסט זיך

אין אומעטיגע שטייגער דוקא נאָר אין וועסנע־צייט, ווען די גאַנצע וועלט איז ווי ניי געבוירען, ווען עס בליהט, עס שמעקט מחיה אומעטום, עס שיינט, עס לויכט און איטליכען איז פרעהליך אויפ׳ן האַרצען.

מיר ביידע, טייערער פריינד, האָבען אָנגעהויבען אונזער אַרבייט אין דער יודישער ליטעראַטור פונקט אין דער וועסנע־צייט פונ׳ם יודישען לעבען דאָ ביי אונז און לאַנד. פונ׳ם זעכציגסטען יאָהר אין אונזער צייט, הויבט זיך פאַר יודען אָן גאָר אַ ניי לעבען — אַ לעבען פוין מיט אַ גרינגער געמיטה, פול מיט גוטע האָפנונגען אויף שפּעטער. דענסטמאָל זענען מיר געוועזען ביידע נאָך זעהר יונג און האָבען מיט אַ ברען זיך אַ נעהם געטאָן צו דער פען, געאַרבייט געשמאַק, איטליכער אויף זיין גאַנג, דער עולם האָט פון אייער שרייבען געלעקט די פינגער, נאָר אָנגעקוואָלען הערענדיג, ווי אַזוי איהר רעדט צוקער־זיס איבער פיעל וויכטיגע זאַכען אין דעם יודישען לעבען; ווי אַזוי איהר זענט אויף יודען אַ מליץ יושר און לערענט זיי מיט גוטען, גאַנץ פריינדליך, צו קענען זיך אַליין, צו וויסען פון זייער לעבען צו זאָגען, אַ פנים צו האָבען און זיין לייטען גלייך. עס האָבען אייך אויס דעם מויל זיך געשאָטען פערעל, וואָס פינקלען, לויכטען און וועלען אייביג זיין אַ צירונג אין דער יודישער ליטעראַטור. איך פון מיין זייט האָב אין יענער פרעהליכער וועסנע־צייט מיר אויך אונטערגעברומט, געשריבען, געשפּילט אויף מיין שטייגער. אין מיין שפּילען האָט געוועהנטליך איין סטרונע געברומט טרויעריג און געמאַכט אויף די צוהערער אַ שטיקעל מרה־שחורה. אַ טייל האָבען מיך געהערט גערן מיט אַ פערקלעהמט האַרץ, ווידער אַ טייל האָבען זיך נעקרימט, משונה זיך געקראַצט. נישט צופרידען געווען, וואָס איך ריהר זיי אָן ביי דער לעבער און דערמאָן זיי נישט קיין פרעהליכע זאַכען נאָר. ווי די מעשה איז, איך האָב מיר געשפּילט און געטאָן מיינס.

יענע שענע וועסנע־צייט איז אַוועק. אַז אַך און וועה איז דעם וודענס לעבען! און מיר איז פאַר צרות פערגאַנגען דער חשק צו שרייבען. עס האָט מיר אַ צייט לאַנג אַבגענומען דאָס לשון.

און ווען איך נעהם אצינד אפיר מיין פערדארטע, פערטריקענ־טע פען און געה וויז'ער מיט דער שפראכע ארויס, האב איך עס צו פערדאנקען אייך, נאר אייך, וואס אין אייער געזעלשאפט איז מיר צוגעקומען א שטיק געזונט. אייערע קלוגע רייד, אייער ארבייטען שטענדיג פאר אונזער פאלק האבען מיך דערפרישט און מיר צוגעגע־בען חשק צונעהמען זיך אויך פאר עפים אן ארבייט. פון הייליגען פיי־ער, וואס ברענט תמיד אין אייער יודיש הארץ, האט זיך פערטרא־גען א פונק צו מיר אין מיין הארץ, עס האט זיך אנגעצונדען און ברענט אצינד ווי א מאל אין די יונגע יאהרען.

יא, מיר ביידע האבען אנגעהויבען אונזער ארבייט אין דער ליטעראטור גלייך אין איין צייט, נאר דאס מזל אונזערס איז ניט גלייך; איהר זייט דארט ארויף אויבען, אין די הויכע פענסטער; איהר האנדעלט דארט מיט ברילאנטען און דימאנטען פון דער יו־דישער היסטאריע; איהר שטעלט ארויס די שענסטע צירונג פון אונזער פאלק פארצייטענס, דאס בעסטע, דאס טייערסטע אין זיין לעבען. איהר האט איבערגעהאט עסקים מיט הלל, רבי מאיר, רבי עקיבה און מיט נאך אנדערע גרויסע לייט, מיוחסים פון הויכען סארט מענשען — מיר אקעגען איז בעשעהרט געווען זיך ארומבלאָזען אויפ'ן נידעריגען טרעפעל פון יודישען לעבען אונטען אין די קעלער. מיין „יש־בכאן“ איז: שמאטעס און פוילע סחורה. איך האב נאר שטענדיג צוטאן מיט אביונים, קבצנים, אומגליקליכע נעבעך; אויך מיט מענשעלעך דראבעס, פאקוסניקעס וכדומה אזעלכע מיני נפשות, קלייניטשקע, נידעריגע פארשוינען. ס'איז חלומ'ט זיך נאר בעטלערס. פאר מיינע אויגען שוועבט תמיד א טארבע — די אלטע, גרויסע יודישע טארבע הענגט מיר תמיד, ווי יענעס מרה־שחורה'ניק א לונג־און־לעבער אויף דער נאז. וואוהין איך זאל מיך נישט קעהרען און ווענדען, זעה איך פאר מיר די טארבע; וואס איך זאל נישט גי־לען עפים דערצעהלען אדער זאגען, קומט מיר אפיר די טארבע...

אוי, אלץ די טארבע, די יודישע טארבע!

יאָ, טייערער פריינד, דורך אייך האָב איך בעקומען ווידער אַ ברעך צום שרייבען — און אַט האָט איהר אייך היינט, בעוונותינו־הרבים, טאַקי ווידער אַ טאָרבע: אַ פּישקע דעם קרומען, משטיינס־געזאָגט, מיט וועלכען איך טרעט אַרוים פאַר דעם עולם, נאָך אַזאַ לאַנגער צייט שטילשווייגען. איך וויים, אַז מיין פּישקע דער קרומער איז עפּים נישט אַזאַ מתנה אויף אָבצודאַנקען אייך מיט איהם פאַר אייער פריינדשאַפט, נאָר ווים עגדיג ביי מיר אייער גוט הארץ, אייער צוגעלאָזטקייט צו מענשען, פערהאָף איך, אַז איהר וועט מיין אָרעמען פּישקען אויפנעהמען מיט „אַ ברוך־הבא”. זעהר מעגליך גאָר, איהר זאָלט איהם נאָך אַ ריינבעטען אין זאַל אַריין, איהם בעקענען מיט אייער הויזגעזינד און מיט אייערע געסט דאָרט. פּישקע וועט זיך ביי אייך אָבלעגען מיט דער טאָרבע, אייך דערצעהלען מעשיות, און איהר וועט פון זיי הנאה האָבען. און פאָרשטעלענדיג זיך אַזוינס, שמייכעלט פאַר פרייד און דאַנקט אייך פון גאַנצען הארצען.

דער מחבר

א

קוים ניט אַ שיין די ליכטיגע זון און זומער-לעב אין דעם לאַנד,
מענשען ווערען ווי ניי געבוירען און דאָס הארץ פרעהט זיך זי-
קוקענדיג אויף גאָטס וועלט דער שענער, — דענסטמאָל הויבט בּיי
יודען זיך אָן די רעכטע אומעטיגע צייט, צו קלאָגען און פערגיסען
טרעהרען. עס געהט דאָס גאַנצע צעטעל טרויער: תעניתים, פייניגען
זיך, יאָמער און געוויין פון ספירה ביז העט אין די גרויסע בּלאָטעס
און נאַסע אָסענדיגע קעלט. דענסטמאָל שטעלט זיך פאַר מיר, מענדעל
מוכר-ספרים, דער גרויסער יריד, איך אַרבּייט, פאָהר בּעשטענדיג
אַרום, צו פערזאָרגען יודישע קינדער אין אַלע שטעדטלעך מיט די
אַלע נויטיגע מאַטעריאַלען צום וויינען מיט קינות, מיט סליחות, ווייבּער-
שע תחנות, מענה-לשון׳ס, שופרות און מחזורים. הכּלל, יודען קלאָ-
גען, פערוויינען דעם זומער — און איך מאַך דערוויל געשעפטען.
נישט דאָס בּין איך אויסען.

אונטערוועגענס איינמאָל, שבעה עשר בּתמוז, גאַנץ פריה, זיץ
איך מיר אויף דער קעלניע פון מיין בּיידעל אין טלית און תפילין
מיט דער בּייטש אין דער האַנד, גאַנץ יודישליך. די אויגען זענען
מיר צוגעמאַכט, בּכדי נישט אָנצוקוקען בּיים דאַוונען די ליכטיגע
וועלט. מעשה-שטן אָבער איז זי, די נאַטור, ווי הייסט מען עס, גע-
ווען וואונדער-שען, גאָר אַ בּילד. און עס האָט מיך געצויגען, עפּיס
ווי אַ כּשוף, אַ קוק צו טאָן. איך האָב אַ היבּשע צייט מיך געראַנגעל
מיט מיר אַליין. דער יצר-טוב זאָגט: פּע!... מען טהאָר נישט!״ דער
יצר-הרע אַקעגען טאָרעט: „נישקשה! האָב הנאה, נאַרעלע!״ און

עפענט מיר דערביי טאַקי אויף איין אויג. עס טהוט מיר אַ שיין, נאַ־ווי אויף צו להכעיס, עפּיס אַ בילד־שענע פּאַנאָראַמע: פּעלדער גע־שפּריינקעלט מיט בליהענדע רעטשקע ווייס ווי שניי נעבען געלב־גיל־דענע ראַצעמאַרענע פּאַסען פון ווייץ און מאַט־גרינליכע, הויך געוואַק־סענע קוקורוזעס; אַ שענער גרינער טאָל, בעדעקט פון ביידע זייטען מיט וועלדלעך ניס־ביימער; אונטען פליעצט אַ טייכעל, ריין, קלאָר ווי קריסטאַל, אין וועלכען עס טוקען זיך די שטראַהלען פון דער זון און בעלעגען עס מיט פינקעלדיגע גילדענע פליטערלעך. די שאָף און די קיה אויף דער פּאַשע דאָרט זעהען פונדערווייטענס אויס ווי טונקעלע, רויטע, געפלעקטע פינטעלעך. — „פע, פע! — מוסר׳ט מיך דער יצר־טוב מיט יענע ווערטער פונ׳ם פרק: אַ יוד אונטער־וועגענס אַז ער איז מפסיק דאָס לערנען און זאָגט „ווי שען דער בוים איז, ווי שען דאָס פעלד, איז גלייך ווי ער טהוט זיך אליין אַ מעשה אָן". — דער יצר־הרע אָבער פערטראָגט מיר אונטער דער נאָז מחיה׳דיגע ריחות פון סטערטעס היי, געווירץ און קרייטעכצער, וואָס צוגעהען זיך אין אלע אברים; ער צוגיסט זיך אין קונציגע ניגונים פון אַלערליי שפּיל־פייגעלעך, וואָס קיצלען ביי דער נשמה; ער לאָזט מיך פיהלען אויף מיין פּנים אַ וואַרם ווינטעלע, וואָס גרייזעלט מיר די פּאות, שושקעט מיר אין די אויערען: קוק, האָב הנאה און זיי אַמענש, דו נאַרישער יוד איינער! — איך בעבע, מריקע מיר, משטיינס־געזאָגט, אליין ניט רעכט צו הערען, וואָס איך בעבע. עפּיס טראָגט מיר דער מוח, עס פּיקט מיר אין קאָפּ און עס טראַכט זיך זידלע־רייען: גע׳פגר׳טע נפשות!... אָהן לייב, אָהן לעבען... נשמות פער־רוקטע אין טשאָלענט!.... אָהן ריח, אָהן טעם... דראַפּאַטשעס צושאָ־טענע!.... פערדאַרטע אָבגעשלאָגענע הושענות!.... איך צושאָקעל מיך מיט געמאַכטער כונה, בכדי עס זאָל זיך נישט טראַכטען, און דערהער גראַד, ווי דאָס מויל לאָזט פון זיך אליין אויס יענץ שטיקעל דאַווענען מיט די ווערטער: „המחזיר נשמות לפגרים מתים", דאָס הייסט אויף קרבן־מנחה־טייטש: דער דאָ קערט אום די נשמות צו די טויטע פגרים.

האַ, וואָס! אַקעגען וועמען? טוה איך מיך אַ חאַפּ, פאַרשעמט פון מיינע אייגענע מיאוס׳ע געדאַנקען, און בכדי צו פאַרגלעטען מיין פעהלער אַקעגען דעם רבונו־של־עולם, מאַך איך קלאָמפּערשט אַ מי־נע, ווי נישט זיי מיין איך, דאָס פערדעל מיין איך... דערלאַנג דעם

שלימזלניק מײנעם אַ שמיצעל מיט דער בײטש, מאַכענדיג דערבײ: אַ־אַ־אַ, פגירה אײנע!

אַ שענער אײנפאַל אפילו! נאָר הײנטיגס מאָל האָט עס װעניג געװירקט, עס האָט מיך שטאַרק געקרענקט, פאַר װאָס גראָד הײנט זאָל מיר נאָר אײנפאַלען אַזעלכע געדאַנקען — הײנט, װען װײנען און קלאָגען בעדאַרף מען אויף דעם גרויסען חורבן, אויף די גרויסע צרות, װאָס די קינדער ישראל האָט געטראָפען: — די קאָמאַנדע פון נבוכדנצר מלך בבל איז אַרײן אין ירושלים און פון איהר אַ תל געמאַכט... איך מאַך אַ רחמנות־פּנים און זאָג די סליחות צום הײנטיגען שװערען טאָג אויף אַ װײנענדיג קול, װאָס איז געגאַנגען אַלץ העכער און טרויערדיגער אין דעם פּזמון דאָרט, בײ יענע ביטערע װערטער:

„והשפיפון מצפון — און דער פיפערנאָטער, דער טאָטער פון צפון־זײט, כשבולת שטפני — האָט מיך װי אַ שטראָם װאַסער פערטראָגען װײט, והציד — און דער יעגער, דער טויט־שלעגער, שלח יד — טהוט אַ לאַפּ, אַ חאַפּ, והצפיר והשעיר — אויך די ציג, אויך דער צאַפּ".

אַ יוד אַבי ער שרײט זיך אַביסעל אויס מיט אַ פּ ז מ ו ן, רעדט זיך אָן זײ אַפּויק און זאָגט אָב אַ ס ל י ח ה, דאַכט זיך איהם, ער האָט שוין אַלצדינג אָבגעטאָן און איז, װי אַן אָבגעשמיסען קינד נאָכ׳ן אויסװײנען זיך, װײטער זיך גאַנץ צופרידען. איך זיץ מיר אָנגעלעהנט אויף דער קעלניע, גלעט מיר דאָס בערדיל, שוין מיט אַ גרינגען געמיטה, גלײך װי אײנער רעדט: „מײנס האָב איך געטאָן, געגוג יוצא געװען, אַצינד גאָטעניו, איז נאָר געװענדט אין דיר, װײז זיך, טאַטע־פאָטער, רחום ־דיק" — „געה שוין, געה, זײ מוחל!" מאַך איך צום פערדיל מיט גוטען, איבערבעטענדיג עס אין האַרצען פאַר דעם צונעמעניש „פגירה" פריהער. מײן שלימזלניק טהוט זיך אַ קניה אויף די פעדערשטע פיס, אַ בוק מיט׳ן קאָפּ צו דער ערד און קרעכצט, עפּיס אַזוי װי גערעדט: אדוני־פריץ! און װאָס איז עפּיס מכח עסען?" — קלוג, כ׳לעבען, װי דער טאָג! זאָג איך, געבענדיג איהם בשעת מעשה אַ צײכען, אַז ער מעג אויפשטעהן, זיך שטעלען אויף די פיס, נישט אומזיסט שטעהט אין די קינות: „ציון, בך כל־בהמה ועוף חכמו", דאָס הײסט: בײ דיר כנסת־ישראל, זענען אַלע בהמות קלוג!.... נישט דאָס בין איך אויסען,

פון דער דאָזיגער מימרא בין איך טראַכטענדיג ווייטער אַרויף אויף די כנסת־ישראל, זיך פערטיעפט אין די געדאַנקען מכח זייער חכמה, זייער פיהרונג, זייערע פיינע־בריות און מכח זייער לאַנגע נעבעך. דער קאָפּ טאַלאַבענדעט זיך מיר אַהין, אַהער. עס דאַכט זיך מיר עפּיס דער פיפערנאָטער, נבוכדנצר מיט דער קאָמאַנדע, אַ שרעקליכע מלחמה, אַ קלאַפּעריי, אַ געשלעגעריי, די קאָמאַנדע ברעכט ווענט, זעצט אוים טירען, שויבען, יודען, אַ טייל מיט פּעקלעך סחורה און אַלטע חפצים טוהען זיך אָן אַ כח, שרייען געוואַלד און לויפען... איך חאַפּ אַ שטעקען, לאָז מיך — און בוך אויף דער ערד, אויסציהענדיג זיך ווי גרוים איך בין.

אַ פּנים, אין דאַוונען האָב איך, זאָל נישט אויסגערעדט זיין, געחאַפּט אַ דרעמעל. מיין ביידעל, טהו איך אַ בליק, איז אַריין אין קאַליזשע, וואָס אויף דעם בעל־העגלה׳שען לשון הייסט עס אַ „טינטעריל", אין דעם הינטערשטען רעדעל איז פאַרטשעפּעט אַן׳אַקס פון עפּים אַ אַנדער ביידיל. דאָס פערדיל מיינס שטעהט אין געהאַקטע וואונדען מיט איין פוס איבער דער האָלאָבלע, פאַרדרעהט אין די לייצען און סאָפּעט ווי אַ גאַנז. פון יענער זייט ביידיל שיטען זיך טויטע קללות, אויף יודיש, מיט אַ קייכען און הוסטען אינאיינעם. אַ יוד! טראַכט איך מיר, איז אָהן סכנות — און טוה מיך אַלאָז אין איין כעם אויף יענער זייט וואָגען. דאָרט אונטערן וואָגען ליגט פערפּלאָנטערט אין טלית און תפילין אַ יוד, די בייטש פאַרדרעהט מיט די רצועות, צאַפּעלט און אַרבעט מיט אַלע כוחות זיך אויסצודרעהען. איך שריי: ס׳טייטש! ער — ס׳טייטש, ס׳טייטש! איך בטל צו איהם אוים אַלע חלומות, ער בטל׳ט צו מיר, נישט אָנצוקוקען איינער דעם אַנדערענס פנים. איך פילדער: ווי שלאָפט עס אין דאַוונען אַ יוד! ער צוריק: ווי פאָפּט עס אַ יוד! איך גיב איהם אין טאַטען, ער מיט אַ צוגאָב אין דער מאַמען אַריין! איך שמיים זיין פערדיל, ער, אויספּלאָנטענדיג זיך, לויפט און שמייסט מיין פערדיל, ביידע פערדלעך שטעלען זיך דיבאָם און מיר שטאַרק אָנגעצונדען, לאָזען איינער צו דעם אַנדערען זיך צו הענדום־פענדום, ווי די הענער, מיט דער דעה אָנצונעהמען זיך פאַר די פאות. אַקעגען אַ רגע שטעהען מיר שטיל, שאַרף אָנקוקענדיג איינער דעם אַנדערן. עס האָט געמוזט זיך אויסזעהען משונה] ווילד, האָבען דעם זיבעטען חן: צוויי יודישע גבורים אין טלית און תפילין שטעהען אָנגעדרודעלט גרייט

צו בעווייזען זייער גבורה און זיך פאטשען אויפ׳ן פרייעם פעלד, ווי אין א בית-מדרש להבדיל!... אזעלכעס האט מען באמת געמעגט אויף חידושים געהן זעהן. מיר שטעהען, קוקען און אט יעדאיף שוין פליי-הען הייסע פעטש, פלוצלים שפרינגען מיר איינער פונ׳ם אנדערן אויף עטליכע טריט אב און לאזעןביידע שטארק פערוואונדערט אין איין קול ארויס: אוי, ר׳ אלטער!... אוי-אוי, ר׳ מענדעלי! —

אלטער יקנה״ז איז א יאדערדיג יודעל, א געשפיקעוויטער מיט אדיק בייכעל. זיין פנים איז געדיכט בעוואקסען מיט שמוציג-געלע האר, פון וועלכע ס׳איז דא גענוג אויף פאות, אויף א באָרד און אויף וואנצעס אי פאר זיך, אי אויף נאך עטליכע יודען צו בעטיילען. אין דעם ים האר ליגט א וויספע — א ברייטע, פליישיגע נאז, וואס איז דאס רוב יאהר פערלייגט, אהן א שום התמנות. נאר ווען עס מאכט זיך אין איהר אמאל עפיס א פארענדערונג, אומטער א פאר-פסח, א שטייגער, בשעת עס לאזט אומעטום, עס געהט די קרעע, און דער בעל-הבית איהרער נעהמט זי אין דער ארבייט מיט אלע פינף פינגער, דענסטמאל בלאזט זי הילכענדיגע תקיעות, ווי א שופר; דענסטמאל קלינגט מיט איהר גאנץ טונעיאדעווקע. אינאיינעם מיט די אינדיקעס דארט גיט זי דענסטמאל קאנצערט. אלע אין שטעדטעל בלייבען פערגאפט און עס שיטען זיך איהר שמעק-טאבאקע פון אלע זייטען מיט ווינ-שעוואניעס יקנה״ז׳ן אהן א צאהל: אסים, אסים! — איבערהויפט אין די יודישע שטעדטלעך צושפיעלען זיך די נעז אין יענער צייט. מסתמא שמעקט דאך עס מיט עפיס און עס האט א טעם... דאס איז שוין דארט אזוי געשטעלט, ווי פרשה יתרו ציגלען זיך די ציגען. נישט דאס בין איך אויסען. אלטער יקנה״ז איז א טונעיאדעווקער מוכר ספרים, טיינער א בעקאנטער פון אלטע יאהרען. ער איז א מענשעל פאר זיך, נישט שטארק איבערגעשפיצט, נישט קיין גרויסער בעל-דברן, שטענדיג אנגעבלאזען, ווי ברוגז אויף דער וועלט. הגם ער איז בטבע נישט קיין שלעכטער מענש

נאך דעם ברייטען שלום-עליכם פון ביידע צדדים, נעהמען מיר זיך איינער דעם אנדערן אויסצופארשען, דאס הייסט ביי אונז יודען געוועהנטליך: א טאפ טאן אין וואגען, אדער א שמעק טאן, וואס הערט-זיך

— וואוהין פאָהרט עס אַ יוד?—גיב איך אַלטער׳ן אַ טאָפּ.

— וואוהין עס פאָהרט אַ יוד? עט... ענטפערט אַלטער צוריק מיט אַ פרעג, ווי דער שטייגער איז פון יודען, נישט צו ענטפערן גלייך, בצופּטר׳ן יענעם מיט „עט״ און אָנצושטויסען זיך אויפ׳ן ווינק—די אַלע חכמות, וואָס אין דער מלאכה אָנשמעקען, אַ טאָפּ טאָן שטעקען...—אַ יוד פאָהרט! אין דער ערד מיט דעם קאָפּ פאָהרט ער... און ר׳ מענדעלי פאָהרט עס וואוהין!—טהוט ער מיך צוריק אַ טאָפּ.

— אַהין!... וואוהין געוועהנליך איך פאָהר אין דער צייט.

— איך שטוים מיך שוין אָן וואוהין; אַהין, קיין גלופּסק, וואוהין איך פאָהר אויך אַצונד—מאַכט אַלטער מיט אַזאַ מינע עפּים, ווי עס אַרט איהם, צום פּדיון זאָל עס חלילה נישט שאַדטען—נאָר פאַר וואָס ר׳ מענדעלי, איז בײַ אייך היינט עפּים מן הצד, מיט אַ הינטער־וועגעלע און פאָהרט נישט אַהין מיט׳ן גלייכען שליאַך?

— היינטיגס מאָל איז מיר גראָד אַזוי אויסגעקומען, ס׳איז רעכט! שוין טאַקי אַ לאַנגע צייט בין איך אויף דעם וועג נישט געוועזן. און בײַ אייך, ר׳ אַלטער, פאַר וואָס איז דאָס עפּים הינטען־אַרום?—טוה איך אַ שמעק—פון וואַנען קומט עס אַ יוד?

—פון וואַנען אַ יוד קומט! פון אַלדי שוואַרץ יאָהר!.... פון דעם שענעם יריד. נאָט אייך אַ יאַרמעלינײַץ! אײַנגעזונקען זאָל זי ווערען!

און דערווייל ווי אַלטער מיינער שילט, פלוכט יאַרמעלינײַץ מיט דעם יריד דאָרט, פאָהרען אָן אַקעגען גוי׳אישע פוהרלעך מיט אַ געשריי, פאַר וואָס דער וועג איז פאַרשטעלט. דערנאָך ווי זיי האָבען דער־זעהן צוקומענדיג מיך און אַלטער׳ן, ביידע אין טליתים מיט גרויסע של־ראש׳ן אויפ׳ן קאָפּ און לאַנגע ברייטע רצועות, צושרייען זיי זיך שוין גראָבליך, מיט געשפּעט:

— באַטשיטי, יאַקיי פּאַני־בעריי, צאַצי, ע־ע! טראַסצאַ וואַשי מאַטערי, דאַיטע דאָראָגי! היי חודקאָ זשידקי, לאַבסאַרדאַקי

איך מיט מיין אַלטער׳ן טהוען מיר געשווינד זיך אַ נעהם צו די ביידלעך מיט אימפּעט. אַ פּאָר פון די פויערען, האָטשע נישט פון יודי־שע קינדער נאָר אמת מוז מען זאָגען, האָבען געהאַט אַזוי פיעל

יושר צו העלפען אונז אין דער נויט. און בזכות זייער שטופ מאַקע איז מיין בידיל באַלד אַרויס פונ׳ם טינטערל. זיסט, וואָלטען מיר זיך אוועקגעבאָבּרעט גאָט ווייס וויפיעל, און נאָך געקענט מיאוס צורייסען אונזערע טליתים. מיט די עשו׳ם אינאיינעם איז שוין אויסגעקומען גאָר עפּיס אַנדערש: זיי האָבען געשטופּט אויפ׳ן רעכטען אמת מאַקי, והידים ידי עשו, באַלד צו דערקענען געווען עשו׳ס הענד, און ביי אונז, להבדיל, איז נאָר געווען הקול קול יעקב, דאָס הייסט, מיר האָבען זיך נאָר געקוועטשט, זיך געמאַכט ווי מיר שטופען קלאָמפּערט... נישט דאָס בין איך אויסען. ווי באַלד נאָר דער וועג איז געוואָרען פריי, זענען די גראָבע חמ׳ולעם זיך געפאָהרען זייער וועגס, אויסדרעהענדיג די פרצ׳עס צו אונז, אַלץ געלאַכט, געשפּעט, וואָס מיר געהען אָנגעטאָן, ווי גלחים, להבדיל, נעבען די פערד אין וועג, און דינען דעם בורא מיט דער בייטש אין דער האַנד... אַ טייל האָבען, טייטענדיג אויף אונז מיט אַ עק פאַלע, ווי אַ „חזיר-אויערל״, געשריגען: „זשיד חאַלאַמיי!״ אַלטער׳ן האָט עס נישט אַזוי געאַרט. אויך מיר לייט! — מאַכט ער מיט אַ קנייטשעל — פאַר וועמען, משטיינס געזאָגט, מען האָט זיך דאָ צו שעמען!.... מיך אָבער האָט דאָס שפּעטען זייערס יאָ געאַרט, געוואַלד רבונו של עולם, פאַר וואָס? פאַר וואָס? פאַר תאָם?...

— אַלמעכטיגער גאָט! — זאָג איך מיט אַ געבעט אויף תחינה-לשון — עפען דיינע אויגען און טהו לוגען פון דיין הארבעריג, דאָס איז דער הימעל, ווי דיינע פאָרכטצומע יודעלעך זענען צו שפּאָט און צו שאַנד גייערט וועגען דעם כבוד פון דיין ליבען נאָמענס וועגען, וויל זיי פאָרכטען דיין פאָרכט, זיי אַכפערען דיינע געבאָט האָפעדיג מיט וואָהרהאַפטיקייט. דאַרום וועלגער אויף אונז דיין באַרעמהאַרציקייט און לאָמיר טאָן געפינען לייטזעליקייט און חן אין דיינע אויגען און אין די אויגען פון אַלע מענשען. באַשירעם דיינע האָפעדיגע געליבטע שאָף, דיין רחמנות זאָל טאָן ברומען אויף דיינע פאַרשטענדיגע פאָרכטער. טהו אויך באַגיטיגען מיין מזל פאַר מיין לויבונג און בעשיינונג היינט דיין נאָמען בעשיינפערליך מיט אַכפערקייט. טהו צושיקען מיר, דיין קנעכט מענדיל, דער זוהן פון דיין דינסט גנענדיל, און כל ישראל עפּיס פרנסה, אַ גוט געשעפטיל מיט נחת רוח, אָמן!

ב

נישט לאַנג שיהות געמאַכט, קריכען מיר אַרויף אויף די ביידלעך און היידאַ ווייטער אין וועג אַריין. איך פאָהר פאַראויס און אַלטער הינטער מיר אויף אַ ביידעל פון אַלטע צעריסענע ראָגאָזשעס, פיער רעדלעך נישט קיין גלייכע, געקרעמפעוועטע מיט שטריקלעך און אַ קרעמפּעלעך צווישען די פלעקלעך. די אויסגעסמילעוועטע קלעצלעך וואַרפען זיך אין אַלע זייטען אויף די אַקסען, סקריפען, קוואָקען און קענען קיין אָרט זיך נישט געפינען. דאָס ביידיל אינגאַנצען איז זיך מטריח צו שלעפען אַ הויכע, זעהר אַ דאַרע שקאַפּע מיט אַ קרעציגען, אָנגעביסענעם ריקען, נאַלע אייטער, גרויסע אויערען און אַ קאַלטענעוואַטע גריווע, פערפּלאָנטעט מיט היי און קלאָטשע, וואָס קריכען אַרויס פונ׳ם אַלטען חאָמוט.

פונ׳ם דאַווענען איז מיר איבערגעבליבען נאָר די שטיקלעך דרויב צום לעצט, פון וועלכע מען מאַכט געוועהנטליך עפּיס נישט אַזאַ פּירוש. אָבגע׳פּטר׳ט דעם דאַווענען, הויבט זיך אָן גאָר אַ נייער עסק מיט דעם יצר־הרע. נעהם, טאָרעט ער, נעהם אַ ביסעל בראַנפען! דערקוויק דאָס האַרץ.—אי... אי! ווערה איך מיך אָב מיט אַ קנייטשעלע, שבעה עשר בתמוז, אין אַזאַ תענית! — עט! בעקום איך אַ ענטפער, אַ שייכות אַ ביסעל צווישען אַ יודעל היינט און נבוכדנצר׳ן פּאַרצייטען!... גרעסערע צרות איז דאָ און פונדעסטוועגען — גאָרנישט. זיי נישט קיין נאַר. דו ביסט נעבעך אַלט, שלאַף, ניש׳קשה! — איך גיב אַ מאַך מיט דער האַנד איבער׳ן פּנים ווי אָבצוטרייבען אַ פליג אַ זלידנע און חאַפּ דערווייל אַ קליין קוקעלע אויפ׳ן רענצעלע דאָרט אין ביידיל, וואו עס געפינט זיך ביי מיר תמיד אַ גוט ביסעל ספּירט, רעטשענע קיכלעך, קאָרנלעקעך, קנאָבעל, ציבעלע און שאָר ירקות. די סמאַהע נעהם איבער די ליפען, דאָס האַרץ חלש׳ט, דער מאָגען בורטשעט: געוואַלד, אַ ביסעל בראַנפען! געוואַלד, עפּיס פערבייסען! — איך קעהר געשווינד אוועק דעם קאָפּ אין דער זייט, און קוק, בעטראַכט אַלצדינג אין פעלד אַרום מיר, בכדי צו פערשלאָגען דעם בייזען געדאַנק.

דער הימעל איז בלוי, לויטער אָהן אַ פּיצעל וואָלקען. די זון בראָט, סמאַלעט, עס וועהעט נישט קיין ווינטעלע, מען פיהלט נישט קיין ליפטעלע, די תבואה אויף די פעלדער, די ביימער אין די וועלדער

שטעהען שטיל, ווי צוגעקאָוועט, קיין שאָקעל אַפילו זיך נישט צו טאָן. קיה אויף די פּאַשע ליגען מיד, אויסגעשטרעקט די העלזער, שאָקלען צו־ווילען די אויערען, קייען און מעלה־גרה׳ן, אַנדערע גראָבען אונטער זיך די ערד מיט זייערע הערנער, שאַרען מיט די קאָפּיטעס און רעווען, שרייען פאַר גרוים היץ, דער בּוהאַי פערדרייסט דעם עק, לויפט גאַלאָפּ, וואַרפענדיג דעם קאָפּ אין אַלע זייטען, שטעלט פּלוצלים זיך אַנידער, אָנגעבויגען דעם שטערן הארט צו דער ערד, שמעקט, פּאָכט מיט די נאָזלעכער, לאָזט אַרויס אַ ברומען, סאָפּעט און דריגעט מיט די פיס. נעבען איין אַלטער, אויסגעקרימטער און האַלב־פערדאַרטער ווערבע, איבערגעשפּאָלטען אין דער העלפט אַ מאָל פון אַ דונער, שטעהען פערד, איינער אויפ׳ן אַנדערען פערלעגט די קעפּ, צו מאַכען חאָטש עפּיס אַ שאָטען, און שמייסען מיט די ווידלען, פּטור צו ווערען ווי ס׳איז פון די בייזע פליגען. — אויף אַ צווייגעל אין דער הויך וויגט זיך אַ סאָראָקע, אויסזעהענדיג פונדערווייטענס ווי אָנגעטאָן אַ ווייס טלית׳ל מיט פּאַסען תכלת פאַרענט, און דאַוועט, שאָקלענדיג זיך. זי בוקט זיך, פּאַלט תחנון מיט׳ן קעפּעל, שפּרינגט אַביסעל אונטער, אַ קליין קראַקעלע געבענדיג אַ פאָר מאָל. בלייבט דערנאָך ווייטער שטעהן אָהן לשון, שטרעקט אויס דאָס העלזעל און קוקט, גלאַט אַזוי, אין דער וועלט אַריין, מיט פערשלאָפענע אייגעלעך. — אויף דעם גאַנצען וועג איז שאַ־שטיל, מען זאָל דאָס הערען ערגיץ אַ שאָרך, אַ פּיפּס, מען זאָל דאָס זעהן פליהענדיג ערגיץ אַ פויגעל, נאָר קאָמאַרען, מיקען טראָגען ווי די רוחות זיך אין דער לופט אַרום, פליהען טאַנצענדיג פאַרביי די אויערען, טהוען אַ גרילץ, אַ זזשע, איינראַמענדיג עפּיס אַ סוד און באַלד טאַקי מאַרש ווייטער; נאָר צווישען היי, צווישען תבואות דאָרט שמוצערען די גרילען, זומזען, צימבעלען און געהען מיט די טאַנצען...

ס׳איז היים, ס׳איז שטיל, וואונדערליך שען. שאַ! גאָטס בעשעפעניש רוהען...

איך ליג מיר פאַר גרוים היץ פשוט צולעגט אויף דעם וואָגען אין העמד, מחילה, מיט דעם טלית־קטן, אונטערגעהויבען אויפ׳ן שפּיץ קאָפּ דאָס געשטעפּטע פעלפענע היטעל און אַראָבגעלאָזען ביז די פּיאַטעס מיינע אונטערגענייהטע ברעסלער וואָלענע זאָקען, וואָס איך טראָג, בעונותינו הרבים, אין זומער אַפילו און האָב משונה שטאַרק געשוויצט.

איך וואָלט דערפון גאַנץ הנאה געהאַט אפילו ווען די זון זאָל מיר נישט געווען זיין גלייך אַקעגען פנים, מחמת איך האָב ליעב צו שוויצען און קען שעה'ן לאַנג אַוועקליגען אין באָד העט-העט אויף דער אויבערשטער באַנק, בשעת דער גרעסטער היץ. מיין טאַטע, זאָל זיך מיהען, האָט מיך פון קינדוויז-אויף דערצו געוועהנט. ער איז געווען אַ הייסער, געבראַטענער, אַ ברענענדיגער פייערדיגער יוד. ער האָט שטאַרק ליעב געהאַט זיך צו פאַרען, צו שוויצען און דערמיט אָבגענומען די וועלט, זיך שטאַרק בעליעבט געמאַכט ביים יודישען עולם. עס האָט געשטעקט דרינען דאָס פינטעלע יודישקייט מיט דעם ברען און מען האָט אויף איהם געקוקט ווי אויף אַ שענעם, בענאַטישען יודען, געמאַכט מיט דרך-ארץ: „יאָ, אין שמייסען-זיך איז ער אַ למדן-מופלג, ער פערשטעהט דעם ענין מרחץ. ער קען, ער קען שוויצען גאָר אַ חריפות“.—

שוויצען איז אַ יודישע זאַך. נישטאָ קיין שבת, קיין יום-טוב, וואָס אַ יוד זאָל פריהער נישט גוט שוויצען. ווער אונטער אַלע פעלקער פון די שבעים אומות שוויצט נאָך אויף דער וועלט מעהר ווי יודען?... נישט דאָס בין איך אויסען.

און בשעת שוויצען, אַי ווילט זיך עס קוויקען! עס טריקענט מיר אין האַלז, עס ברענט מיך אַ טרונק, איך שטאַרב עסען. דער יצר-הרע נעהמט מיך ווייטער אָן, שטאַרקער ווי פריהער, רעכענט מיר אויס דאָס גאַנצע צעטעל יודישע מאכלים: אַ געבראַטענע לעדוויצע מיט קאַשע, אַ ראָסעלפלייש'על, אַ לאָקשען-קוגעל מיט אַגנב — איין אָנגעפילט העלזעל אינווענינ—פאַרפעלעך איינגעפרעגעלט מיט גריווען. איך בין טויט מיט אַלע אברים, דער אַפעטיט איז אַ שרעק, און ער אַלץ טאַקי ווייטער; חרעמזעל, פראַקעס, פעטשע מיט לעבערלעך פעניצלעך, רעטיך מיט ציבעלעך, אַ קראָפּ פון אינדיק אין אַ פאַסטאַרנאַק-צימעס. און פלוצלים, איך געדענק ניט ווי אַזוי, וואַקסט פאַר מיינע אויגען ווי פון דער ערד אויס דאָס רענצעלע... לחיים, נאַרעלע! רעדט אויס מיר דער רוח. נענוג זיך נאַריש געמאַכט, דו לעקיש איינער!“ — די האַנד מיינע שטרעקט זיך עפּיס, ווי אַליין פון זיך, אויס, עפענט אויף דאָס רענצעלע און ניט אַהאַפּ דאָס פלעשעל געשווינד. איך קוק מיך אַרום, ווי אַ גנב, אין אַלע זייטען און מיין קוק בעגעגענט זיך מיט דעם בליק פון פערדיל, וואָס האָט, קראַצענדיג זיך אין דעם שפּיץ האָלאָבלע,

אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צום ביידיל און קוקט אויף מיר עפּיס שטאַרק אַנגעבלאָזען, גלייך ווי עס וואָלט גערעדט מיט פּאַראיבעל: „נאַ, זעה! אַ הינטערשטער פוס איז מיר שטאַרק געשוואָלען, פערבונדען מיט שמאַטעס, ער רינט מיר נאָך אַ אויג, יאַטרעט זיך מיר דער האַלז, דאָס מויל זאָל מיר אָבנעהמען, אויב איך וויים דעם טעם פון אַ האָבער. פונדעסטוועגען — וואָס זאָל איך טאָן? — שלעפּ איך מיך הונגעריג, קראַנק, צובראָכען, נישט אויסצושפּאַנען זיך חלילה פון דער עבודה"... דאָס פלעשעל גליטשט זיך פון די הענט מיר אַרויס, צוריק אין זיין רוה אַריין. איך שטופּ דאָס רענצעלע פון מיר אַוועק ווייט זעהר פאַרשעמט, מאַכענדיג דערביי מיט אַ קרעכץ טיעף פונ'ם האַרצען: אָט, פון וועמען בעדאַרף אַ יוד זיך אַ מוסר נעהמען, ביי וועמען זיך לערנען שכל! מלפנו מבהמות ארץ: ער לערענט אונז פון די בהמות אין דער וועלט... ניין, פערדיל מיינס; איך געה אויך אין יאָך און שפּאַן מיך פון דער עבודה נישט אויס... נישקשה, ר' פערדיל, דער רוח וועט אונז ביידע נישט נעהמען! אדם ובהמה, אַ מענש אַ בהמה תושיע ה'. העלפט גאָט!... נישט דאָס בין איך אויסען.

אַ יוד אַבי ער האָט איין מאָל געגעבען אַ בראָך די מיאוס'ע תאוה פון עסען, מאַכט איהם שוין די אַכילה אַזוי נישט אויס, און קען דאָס גאַנצע לעבען זיינס אָבקומען כמעט מיט גאָרנישט. אי היינט מאַך, אין או[illegible]ע צייטען, געפינען זיך זעהר פיעל יודען, ביי וועלבע ס'איז דאָ נאָר אַ סימן פון מאָגענס, טאַקי עט-וואָס, ווי אַ כזית. און ס'איז דאָ אַ גרויסע האָפנונג, אַז מיט דער צייט—די טאַקסע, בעלי-טובות און דעסגלייכען לאָזען נאָר נישט פאַרשטערט ווערען—וועלען זיי פונ'ם עסען אַלץ מעהר מעהר זיך אָבגעוועהנען, ביז עס וועט קומען דערצו, אַז ביי יודען אין די שפּעטערדיגע דורות וועט, חוץ מערידען, אפילו אויך קיין סימן פון קיין מאָגען נית זיין. יודען וועלען דענסטמאָל אין דער וועלט זעהר אַ שען פּנים האָבען...

מיט דעם דאָזיגען שמועס אַצינד בין איך אויסען, אַז נאָכץ אָנעקשטופּען דאָס רענצעלע פון מיר, בין איך געוואָרען עפּיס שטאַרקער און מיך שוין געפיהלט גאָר קיין מעשה נישט. איך האָב מיר געטראַכט פון מסחר און אונטערגעברומעלט עפּיס אַ תשעה-באב'דיג ניגונ'דעל. שוין, דאַכט זיך, גאָר גוט. טראָגט דער רוח אָן אַ יונגע ערל'טע, אַ מכוערת, אַ טעפּעל בליניצעס, דאָס בעסטע לאַקעטקע מיינס.

אין אַנדערער אויף מיין אָרט, פון יענע גוטע לייט, וואָלט עס גענומען אויף זיינע כּלים, דאָס איז דער יצר־הרע אַליין אין דעם געשטאַלט פון אַ אשה געקומען מיט איין אויסרעד.. נאָר, לא היה! חיך בין אַ בעלן געווען און זיך גוט צוגעקוקט. פּשוט, איין ערל'טע אָהן חכמות! און בעטענדיג מיך אויעקצוקויפען ביי איהר די פּיליניצעס אינאיינעם מיט דעם טעפּעל פאַר צעהן גראָשען, רוקט זי עס מיר אונטער גלייך אונטער דער נאָז. דער ריח איז מיר פערגאַנגען שטאַרק אין דער נאָז, עס וועסערט מיר דאָס מויל, עס קלעהמט מיר דאָס הארץ, טונקעל ווערט מיר אין די אויגען. עס גלוסט זיך מיר אַ שרעק! און מחמת מורא, איך וועל מיך נישט קענען איינהאַלטען, חאַפּ איך און שפּרינג אַראָב אויף דער ערד שטאַרק צוקאָכט, ווי איינער ראַטעוועט זיך אין אַ שרפה, אַז איך האָב נישט צובראָכען ריק און לענד, איז נאָר גרויסע נסים, און לאָז אַרוים נישט מיט מיין קול אַ געשריי: ר' אַלטער!—די כּונה מיינע איז דָערמיט געווען, אַלטער זאָל זיין אַ שומר.

אויפ'ן וואָגען אין דער לענג ליגט ראַקום, מחילה, מיין ר' אַלטער אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ מיט ביידע הענט, רויט ווי אַ צוויק, צוחראַש־טעט מיט דעם רויטפּערוואָקסענעם האַרצען אין דרויסען, פאַרברענט, פערבראָטען און נויטשחיים בעשלאָגט איהם, אַז, דאָס האַרץ, שונא־ציון, האָט געריסען קוקענדיג אויף איהם.

—האַ־אַ?—מאַכט אַלטער, דערהערענדיג מיין געשריי, עפּיס אויף קידיש, נישט ריהרענדיג זיך פון אָרט—וואָס איז?

יענע מיט דעם טעפּיל פּיליניצעס, גיב איך אַ בליק, איז שוין נישטאָ, ווי אויסגעטריקענט געוואָרען. איך מאַך מיך איין אויסרעד און מהו אַ פרעג אַלטער'ן:

—וויפיעל, מיינט איהר, זאָל אַצינד האַלטען אַ זייגער?

—אַ זייגער אַצינד וויפיעל זאָל האַלטען?—ענטפערט אַלטער מיט אַ פערדומפּט קול— וויים איך? צו די ערשטע שטערען וועלען די אויגען אויסקריכען גענוג ווארטענדיג, נו מילאָ... אָ, שטאַרק היים!

—אַ געשמאַקע היץ, אַ־אַ־אַ!—רוף איך מיך אָן, געהענדיג צופּוס

נעבען אַלטער׳ס בײדיל—איהר שוויצט,ר׳ אַלטער? איך מײן, שוין צײט צופּאַסען. אונזערע אַדלער זענען נעבעך מיד, קוים וואָס זײ שלעפּען זיך. צום טראַקט אויף גלופּסק איז נאָך דאָ אַ פּאָר װערסטלעך, אפשר נאָך מיט אַ שמיצעל. ניט ווײט פון דאַנען, דאָרט וואו עס הויבט זיך אָן ציהען אַ װאַלד העט-העט ביז צום שלאַך, זעה איך אין דער זײט, לינקס. זעהר אַ גוט אָרט צו פּיטערן.

אין עטליכע רגע אַרום האָבען מיר אַראָבגענומען זיך אין דער ווײט פונ׳ם וועג און צוגעקומען צו יענעם אָרט, וואו ס׳איז געווען וואַלד, שענע פעלדער, אַ געמײזעכץ און אַלע גוטע זאַכען. מיר האָבען אויסגעשפּאַנט אונזערע לײבען, געלאָזט זײ פרײ פּיטערן זיך דאָרט בײם ברעג וואַלד און אַלײז האָבען מיר זיך אונטערגעלעהנט אונטער אַ בױם.

ג

אַלטער יקנה״ז האָט קוים געאָטהעמט פאַר היץ, אנגסטען האָבען איהם בעשלאָגען. ער האָט געזיפצט, געקרעכצט, אַזוי אַז עס האָט מיך פאַרוואָהר בײם האַרצען אָנגעחאַפּט, און בכדי איהם צו מינטערן אַביסעל, אויך טאַקי צו רעדען, צו פאַרברענגען אַביסעל די צײט, לאָז איך מיך אַרײן מיט איהם אין אַ שמועס אַזוי:

—אַ פּנים, ר׳ אַלטער, אײך איז געשמאַק הײס?

—בעז!—ענטפערט אַלטער גאַנץ בקיצור, עפּיס ווי אָנגע׳ברוגז׳ט רוקענדיג זיך אונטער דעם בױם, וואו עס איז נישט געווען אַזאַ גרויסע באַהעלטעניש פון דער זון, וואָס עס האָט אַרײנגעשײנט דורך די צווײגען.

פּע, נישט גוט פון דעם תּעניג... הקס, איהר קרעכצט אַזוי? —מוזטער איך מײן אַלטער׳ן, פּעסט בײ זיך אַבגעמאַכט, מײן טויט זאָל דאָ זײן, מוז איך אַרויסבעקומען בײ איהם אַ וואָרט.

—בעז—מאַכט אַלטער, און ווײטער זאַקי אַ רוק אונטער׳ן בױם

מיט „בע" אַליין אָבער האָב איך נישט געוואָלט מיך בעגניגען. אַ. טראַכט איך, דו ביזט אַ געבראָטענער עקשן! נישקשה, דו וועסט בײַ מיר רעדען, היץ, שוויים אין דער זייט, עס מוז זיך אָנהויבען פון גע־שעפט, דאָס בעסטע, איינציגע מיטעל רעדענדיג צו מאַכען אַ יודען. אַ יוד בשעת דער גסיסה אַפילו, קוים דערהערט ער נאָר עפיס געשעפט, ווערט ער לעבעדיג און דער מלאך־המות אַפילו קען דענסטמאָל צו איהם אויך נישט צוטרעטען. דעם ערגסטען שונא מיינעם ווינש איך נישט אַריינקומען צו אַ סוחר בשעת עס דאַכט זיך איהם נאָר געשעפט. ער איז מבטל דענסטמאָל איטליכען, אַפילו דעם בעסטען פריינד, אַ אייגענעם ברודער, מיט דעם בליק... נ'שט דאָס בין איך אויסען. איך ווענד מיך צו אַלטער'ן מיט אַזאַ שמועס:

— מיר װעלען, דאַכט זיך, ר' אַלטער, מאַכען אַ געשעפטיל! גוט, כ'לעבען, וואָס מיר האָבען זיך דאָ היינט בעגעגענט. אַ, האָב איך עס היינט מיט מיר אַ מין סחורה, גין־גאָלד!

דאָס מיטעל מיינס האָט געווירקט. אַלטער איז ווי איבערגעבױ־טען געוואָרען. ער הייבט זיך אַביסעל אונטער און קוק אויף מיר מיט אויפגעשטעלטע אויערען. איך גיב איהם ווייטער איין פיזעם אַזוי:

היינטיגס מאָל, ר' אַלטער גערט דאָס געשעפט צווישען אונז אויף מזומן געלד. איהר פאָהרט דאָך פון יאַרמעליניצער יריד און מוזט, אָהן עין־הרע, האָבען פולע קעשענעס.

— פולע קעשענעס, יאָ! אַ האַרץ פול מיט מכות האָב איך — זאָגט אַלטער שטאַרק אָנגע'ברוגז'ט — איך זאָג אייך, ר' מענדיל... נאָר נישמער גאַרנישט; אַ מענש אָהן מזל זאָל נישט געבוירען ווערען גלייבער... עסקים, עס האָט מיר זיך געגלוסט נייע עסקים! אַין אַנדער אויף מיין אָרט — הע־הע־הע! בײַ מיר אָבער איז גאָרנישט, מיט דער פוטער אַראָב. אַזאַ אומגליק! אַ וועהטיג נאָר צו דערצעהלען. שנייץ די נאָז און שמיר דאָס פנים. נישטמער וואָס, גאָרנישט.

איך האָב גוט אַרויסגעזעהן, אַז מיט מיין אַלטער'ן איז עפיס נישט גלאַט, ס'איז דאָ אַ צרה. אַבי נאָר עס האָט איהם זיך געעפענט אַ מויל, איז שוין געוויס געווען אַ קליין קוועטשעלע, עס זאָל איהם זיך שיטען ניין מאָס רעד. פון מיין זייט איז קיין מניעה נישט געווען. איך

האָב געטאָן אַ גוטען קוועטש און מיין אַלטער האָט זיך צו־ווינט, אָנגעהויבען צו דערצעהלען זיין אומגליק אויף זיין שטייגער אַזוי:

— מילא קום איך מיר צופאָהרען אויף יאַרמעליניצער יריד־קומענדיג אויפ׳ן יריד, שטעל איך מיך מיט מייןביידיל אויף דעם פּלאַץ, פאַרשטעהט איהר מיך, און צופּאַק מיר דאָס ביסעל סחורה. מילא בקצור — גאָרנישט. שטעה איך מיר און קוק אַרוים אויף לייזעכטס. געטראָגען אויפ׳ן יריד האָבען מיך די צרות. איך בין היינט, נישט פאַר אייך געדאַכט, מיאוס אין דער קלעהם. דער דרוקער מאָנט געלד. מילא דאָס איז גאָר נישט — מאָנט ער. ער וויל אָבער, פאַרשטעהט איהר, מעהר נישט געבען קיין סחורה!... מיין עלטערע בתולה איז שוין אין די יאָהרען; אַ בתולה, פאַרשטעהט איהר, בעדאַרף חתונה האָבען. מילא געה־זשע דרעה דעם קאָפּ, זוך אַ חתן. חתנים זענען דאָ, אָבער אַ חתן, דאָס הייסט, פאַרשטעהט איהר מיך, אַ חתן! איז נישטאָ... מיין ווייב בעדאַרף זיך צו די צרות פערגלוסטען האָבען אַ יונגעל, און נאָך ווען — פאַר פּסח. איהר פאַרשטעהט, וואָס הייסט אַ ווייב האָט אַ יונגעל? אַ חתונה, חתונה הייסט עס! נישמער — גאָרנישט.

— נעהמט נישט פאַר אום־גוט — זאָג איך צו אַלטער׳ן—וואָס איך פאַל אייך אַריין אין די רעד. למאי האָט איהר אויף דער עלטער גענומען אַ יונג ווייב, זי זאָל אייך אַזוי פיעל קינדלען?

— גאָט איז מיט אייך! — מאַכט אַלטער פערוואונדערט — איך האָב דאָך געמוזט נעהמען אַבעל־הבית׳טע אין שטוב אַריין. וואָס וויל דען אַ יוד מיט דעם חתונה האָבען? גאָרנישט! אַ יוד וויל נעבעך האָבען אַ גוטע בעל־הבית׳טע.

— למאי־זשע, ר׳ אַלטער — טהו איך אַ פרעג — האָט איהר גע׳גט אייער ערשטע ווייב און איהר פערוויסט דאָס לעבען? זי איז דאָך געוועזען אַ גוטע בעל־הבית׳טע!

— בע! מאַכט אַלטער, פערקנייטשענדיג זיך מיט אַ פינסטער פּנים.

— קיין עקרה, געלויבט השם יתברך, איז אייער ערשט ווייב אויך נישט געוועזען — לאָז איך אַלטער׳ן מיינעם אַליין נישט אָב — אַוואוהין זענען הינגעקומען די קינדער נעבעך? הא, וואָס?

בע!... בעקעט אַלטער אָהן לשון, אַ קראַץ געבענדיג

זיך אין דער פאה, אַ מאַך מיט דער האַנד און אַ זיפץ טיעף פונ'ם האַרצען.

„בע"=איז בײַ אונז יודען, אַ טייער וואָרט, וואָס האָט זעהר פיער טייטשען און איז אַ תירוץ אויף אַלע קשיות. „בע" קען מען געברויכען אַלע צייט אין אַ שמועס און עס זאָל תמיד פּאַסען. אַ יוד קען מיט „בע" זיך תמיד אויסדרעהען, ווען ער איז נעבאַך אין דער קלעהם און שטעהט שמאָל. מיט „בע" סלוק'ט אַ שווינדלער, אַ אָנזעצער, אַז די בעלי=חובות טרעטען צו מיט שטאַרקע טענות. „בע" שטעהט אַ יודען בײַ אין דער נויט, ווען עס בעווייזט זיך, אַז ער איז נעבעך אַ ליגנער מיט „בע" קען מען אָבענטפּערן יענעם, וואָס דולט אָן אַ קאָפּ צווי שעה, נישט צו הערען, נישט צו פאַרשטעהן אפילו איין וואָרט פונ'ם גאַנצען שמועס. מיט „בע" קומט אָב אַ שענער, צובראָכענער יוד, ווען ער דערלאַנגט שטילערהייט אַ בים; אַ שענע=מורנו, ווען ער טהוט אָב אַ מיאוס'ע מעשה; אַ דימענטיג מענשעל, אָהן חכמות, ווען עס לאָזען זיך גאָר אוים, ער איז גע'מלאָכה'ט, האָט פול פלײַ אין דער נאָז. הכלל, „בע" האָט אַלערלײַ טעמים, משונה ווילדע פירושים, ווי אַ שטיינער: רוף מיך קנאַקניסעל. לאָד מיך צום ונתנה=תוקף, מהיכא תיתי, קוממיות, געסמאַהע דיר פּאַרפּול און נאָך טייטשען אָהן אַצאָהל. דאָס יודישע קעפּיל שטויסט זיך תמיד אָן, וואוהין דאָס וואָרט „בע" צילט, און פאַרשטעהט דעם רעכטען פשט דעפון, ווי עס פּאַסט צום ענין. —

אַלטערם לעצטער „בע" איז געווען אַ ביטערעס מיט גרינע ווערים. אין איהם איז געלעגען עפּים ווי חרטה, אַ ביינק=טאָן, אַ בעשולדיגונג זיך אַלײַן. עס האָט איהם זיכער געמוזט ליגען אויפ'ן האַרצען ווי אַ שטיין זיין מיאוס'ע בענעהמונג אַקעגען דעם ערשטען ווייב און די קינדער פון איהר. ער האָט געמוזט אין איטליכם אומגליק, וואָס איהם טרעפט, זעהען אַ שטראָף פון גאָט פאַר זיינע זינד. דאָס האָט בעשיינפערליך ארויסגעוויזען זיין ביטערער זיפץ און דאָס מאַך=געבען מיט דער האַנד, אויך דער קראַץ אין פאה דערבײַ, האָט אַזוי פיעל געהייסען: „פערבײַם די ליפען און שטום... אין דער ערד מיט'ן קאָפּ!"

איך האָב מיך אין האַרצען שטאַרק בעשולדיגט, למאַי האָב איך אויפגעריהרט אַלטער'ם אַלטע וואונדען. דאָס איז טאַקע די מעשה

מיט אַ יודען, אַריינצומישען זיך אין יענעמס היימישע זאַכען און אַריינצוקריכען מיט שאלות יענעם אין דער נשמה אַריין, בשעת זי טהוט וועה און וואַרגט זיך נעבעך מיט די צרות שטילערהייט פאַר זיך אַליין. אַחוץ דעם האָט מיך טאַקי געערגערט, וואָס די מיה מיינע איז אינגאַנצען פערלוירען. אַלטער האָט זיך שוין אַזוי פיין צו=ווינגט און גערעדט מחיה, דאָס צינגעל האָט געקלאַפּט ווי אַ זייגער, פּלוצלים בעדאַרף איך אָנריהרען אינוועניג אַ רעדעל און דער אומרוה איז געבליבען שטעהן! איבער=אַניים מיינע מיטעל, איבער=אַניים פּיזעם ר׳ אַלטער׳ן. איך האָב נישט געקאַרגט, ווייטער אַיינגעגעבען אַלטער׳ן רעד=מיטעל מיט דער פולער מאָס. צוגעפּאַסט צו איהם אַ גוט שליסעלע, אָנגעדרעהט איהם מיט קונצען — ״ יר אומרוה, דאָס צינגעל זיינס, האָט ווידער זיך צושאָקעלט.

ד

— מילא שטעה איך מיר אַזוי נעבען מיין בּיידעל — האָט אַלטער ווייטער אָנגעהויבען צו דערצעהלען מיט זיין לשון — בקיצור, ווי איך שטעה מיר דאָ, קוק איך און בעטראַכט מיר דעם יריד. אַ יריד — אַ יריד, עס קאָכט. דער עולם איז גרויס. יודען מאַכען געשעפטען, שטאַרק פערטראָגען, פשוט זיי לעבען. אַ יודעלע אויף אַ יריד איז אַ פישעלע אין וואַסער. דאָרט, פאַרשטעהט איהר מיך, לעבט עס. יעקב אבינו׳ס ברכה טאַקי: וידגו — און זיי זאָלען זיך פישלען, בקרב הארץ — אויף דער וועלט. — אמת, ר׳ מענדעלי? שטעהט טאַקי אַזוי געשריבען ווי יודען זאָגען: „אופ׳ן הימעל אַ יריד״? הייסט עס, אַ פּנים, די עולם=הבא פאַר יודען איז אַ יריד!... מילא שטעהט, נישט שטעהט, יודען ירידעווען, לויפען האַנדלען, שטעהען נישט איין אויף איין אָרט. צווישען די סוחרים, זעה איך בערעל טעלעצע, אַ מאָל אַ בעהעלפער, דערנאָך אַ משרת, היינט רב בער, שטעהט מיט אַ גרויסע קלייט, פלאַמט אופ׳ן יריד. בקצור, גאָרנישט. ס׳איז אַ טאַראַראַם, אַ קאָכעניש. דאָרט, זעה איך, לויפט אַ יודעל, אַ צווייטער, אַ דריטער, אויך פאָרלעך, פערשוויצט שטאַרק, דאָס מיצעל אויפ׳ן שפּיץ קאָפּ, דאָ אַ טאַפּ, דאָרט אַ טאַפּ, אַ מאַך אַהין, אַ מאַך אַהער,

אַ דרעה מיט'ן גראָבען פינגער און אַ קיי דאָס שפּיצעל בערדעל, גע־
פאַלען, אַ פּנים, אויף אַ המצאה. עס לויפען נאָר אָהן אַ נשמה מעק־
לער, שדכנים, טאַנדעטניקעס, מאַחליארקעס, קורלאַפּניצעס, יודענעס
מיט קוישען, יודען מיט טאָרבעס, מיט פינף פינגער, בעל־הבית'לעך מיט
שטעקלעך בעלי־בתים מיט בייכלעך, איטליכען פלאַמט דאָס פּנים, נישטאָ קיין
צייט, אַ רענדעל אַ מינוט. מילא, בקיצור, גאָרנישט, עס האָט אויסגע־
זעהן, אָט האַפּען זיי דאָס גליק. אַי־אַי, בין איך עס מקנא חי איט־
ליכען געהט דאָס מזל! איטליכער פערדינט, שעפּט גאָלד, און איך,
שלימ'מזל, וואָס? שטעה ווי אַ ליימענער גולם, פאַרלעגט די הענט נעבען
מיין צעריסען בּיידעל, בּעהאַנגען פון בּיידע זייטען מיט ציצית, קמיע־
לעך און אינוועניג שמאָכטעס, פעקלעך ספרים. אַ קאַטאָוועס כ'לעבען,
תחנות שרה בת־טובים! שרה בת־טובים אינגאַנצען איז ווערטה אַ דרייער...
נעה לעב, צופיהר זיך מיט איהר די הענט, מאַך חתונה אַ מיידעל!
איך שילט אין האַרצען זי, דאָס בּיידעל, די דאַרע שקאַפּע מיינע,
הלואַי וואָלטען זיי אויף דער וועלט נישט געוועז! גענוג, מען בּע־
דאַרף פריוועז דאָס מזל, אויך עפּיס טאָן! אַרבּייטען. השם־יתבּרך קען
אפשר רחמנות האָבען, וואָס דען? בּקצור, עס פערדרייסט זיך מיר
דאָס היטעל, עס פערקאַטשען מיר זיך די אַרבּעל, מיינע פיס געהען
צו, ווי פון זיך אַליין, צו אַ וואָגען און בּאַלד טאַקי קיי איך מיר
אַ שטרויעלע, וואָס איז פונ'ם וואָגען פערקראָכען מיר גלייך אין
מויל אַריין. מילא קיי איך מיר דאָס שטרויעלע און דער מוח מיינער
אַרבּייט. אַ קנייטשעלע, אַהער, אַהין און בּאַלד טאַקי אַ קלאַפּ מיט'ן
פינגער אין שטערען: ס'איז דאָ! אַ שען געשעפטיל, — אַ שידוך צווי־
שען צוויי סוחרים, לייטישע מענשען, וואָס שטעהען מיט קלייטען
אויפ'ן יריד. פאַרשטעהט איהר מיך, ווער? איינער איז ר' אליקים, ר'
אליקים שאַראָגראַדער! דער אַנדערער—ר' געצעל גריידינגער. פאַרבּייג
איך מיך מיין עסק, אין דער ערד מיט'ן קאָפּ דאָס בּיידיל מיט דער
שקאַפּע, מיט דעם דרוקער אינאיינעם! טהו מיך אַגעשמאַקען נעהם
צום נייעם עסק'ל. למזל, עס ריהרט זיך!... אַ האָפנונג, עס וועט
פאָהרען. בקיצור, איך טרייב, אָן עס רוקט זיך. מיינער ווייסט נישט
מעהר, ווי קאַלענד־עווען, לויפען פון רב געצלען צו רב אליקים'ן פון
ר' אליקים'ם צו רב געצלען. איך לויף שוין, ברוך־השם, לייטען גלייך, שטאַרק
בעשעפטיגט, נישט ערגער פון אַלע יודען. איך האָרעווע, אַקער מיט
דער נאָז די ערד, עס מוז ווערען — און דאָ טאַקי, אויף דעם

יריד. וואָס דען? איז דען דאָ נאָך אַ בעסער אָרט ווי אויפ'ן יריד? בקיצור, אין חאַפּעניש, אין אײַלעניש, די מחותנים קוקען זיך אָן, איינער דעם אַנדערען געפעלט, ביידע בעקומען חשק, ווילען שטאַרק. נו, וואָס=זשע בעדאַרף מען נאָך? אַז ביידע מחותנים צאַפּלען, ברענען, האָבען חשק און זענען פאַרטיג!... איך ווער גרעבער ווי לענגער פאַר שמחה. דאָס פערדינסט איז בײַ מיר גלײַך ווי אין קעשענע. איך קלער שוין אפילו וויפיעל נדן מיין בתולה צו געבען. דרילך אויף אײַנשיכען האָב איך אויף דעם כמך געהאַנדעלט נאָך פריהער, שוין געהאַלטען אפילו אין קויפען בײַ אַ טאַנדעטניק אַ געניצט כאַמעטען מענטעלע. העמדער, דאָס איז שוין די לעצטע דאגה, ווי גאָט וועט געבען... מילא, בקיצור—גאָרנישט. נאָר הערט אַ מעשה, וואָס קען זיך בערלויפען! אַז ס'איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען בעסער נישט געבוירען ווערען.—אַז עס האַלט שוין בײַ טעפּ ברעכען און מען דערמאָנט זיך גראָד אַרום התן=כלה, לאָזט זיך גאָר אויס... וואָס מיינט איהר? — אַ וועהטיג, כ'לעבען, צו דערצעהלען — לאָזט זיך גאָר אויס בוידעם! ביין, בוידעם איז נאָך אַ הונט אַ גאָרנישט. עס לאָזט זיך אויס קאַפּויער! הערט נאָר דעם אומגליק, דעם שטראָף פון גאָט! ביידע מחותנים האָבען — וואָס מיינט איהר, האָבען זיי? ביידע האָבען—בחורים!..

— ס'טײַטש, ר' אַלטער! — שיס איך אויס מיט אַ געלעכטער.— איך בעט אײַך איבער, ווי אַן אייגענע מוטער: ווי פאַלט איהר אויס צו כאָן אַזאַ שבות'ערײַ — רעדען אַ שידוך, אײדער איהר ווייסט, ווער פון די מחותנים האָט אַ בתולה און ווער אַ בחור?!

— נודני, פשיטא! — גיט זיך אַלטער אַ קרים שטאַרק מיט פערדראָס — איך האָב נאָך, כ'לעבען, אַזוי פיעל שכל ווי אַנדערע און בעדאַרף מיך בײַ קיינעם נישט לערנען. כ'לעבען, איז ער דען אַ יוד און ווייסט דען נישט, ווי אַזוי עס ווערען שידוכים!!... דאַכט זיך, ר' מענדעלי, איהר ווייסט זעהר גוט דעם יודישען אײַנפיהר, דעם גאַנצען שטייגער אין דעם משדך=זיך זיין און חתונה האָבען בײַ אונז יודען. וואָס=זשע חידושט איהר זיך אַזוי אויף דעם אומגליק מײַנעם, וואָס האָט זעהר גרינג געקענט מיט איטליכען זיך מאַכען? — איך האָב זעהר וואויל געוואוסט, אַז בײַ ר' אליקים'ן איז מחויב זיין אַ בתולה און נאָך וואָס פאַר אַ בתולה! אַזאַ שטיק גאָלד זאָל איך האָבען!

איך האָב זי מיט אַ יאָהר פריהער געזעהען אַליין מיט מיינע אויגען אַזוי זאָל איך זעהען פיעל גוטס. נישמער גאַרנישט, אַז קיין מזל איז נישטאָ, העלפט ניט קיין חכמות. בעדאַרף די שענע בתולה קיין צייט נישט האָבען און אויף צושפרינגעגיש חתונה האָבען. עפּיס אַן אויס־כאַפּעניש אויף איהר געקומען, ווי אין דער בהלה. איך זאָל דאָס אָנ־הויבען כאַטשע עפּיס צו וויסען. וויסען זאָל איך אַזוי פון מיין דלות! זיינט פרעג איך אייך, אדרבא, גערענקט־זשע, אַז איך קום דאָ וועגען דעם שידוך און זאָג גאַנץ יודישלעך, ווי געוועהנטלעך: ר׳ אליקום איך וויל אייך משדך זיין מיט ר׳ געצלען. וועמען האָב איך פון מיין זייט געקענט מיינען? מסתמא ר׳ אליקים׳ס בתולה. זי, עס פאַרשטעהט זיך, מיט ר׳ געצעל׳ס בחור׳ל. אַרויסרעדען עס בפירוש איז נאָר אַ געלעכטער, אַ איבעריגע זאַך, וואָרום די קשיא איז דאָך: פשיטא! וואָס לאָזט דו מיך הערען? עס פאַרשטעהט זיך, אַז נעהמען נעהמען זיך נישט צוויי זכרים, ווי דען־זשע? אַ זכר מיט אַ נקבה, ווי דער שטייגער איז. דאַכט זיך פון מיין זייט האָב איך געהאַנדעלט ווי עס געהער צו זיין. קיינער, ביי מיין יודישקייט! וואָלט בעסער נישט געהאַנדעלט. בקיצור, איך האָך גערעדט ריין, שאַרף, דעם רעכטען עיקר: מכּוח נדן, מכּוח קעסט. דערביי מוזט איהר נישט פאַרגעסען, אַז אויף אַ יריד, און דערצו נאָך מיט סוחרים, קען מען גאָר נישט רעדען איבעריגע רעד, ביי־זאַכען, נאָר געצעהלטע ווערטער, דעם עיקר, דאָס געשעפט אַליין: גישטאָ קיין צייט. מילא, האָט איהר אייך אַ ענטפער פון מיין זייט. היינט לאָמיר געהן צו ר׳ אליקים׳ן. ר׳ אליקים ווידער פון זיין זייט, הערענדיג, ווי איך רעד איהם אַ שידוך מיט ר׳ געצלען האָט זיכער דערונטער געמיינט זיין בחור, אַנדערש קען עס דאָך גאָר נישט זיין. איהם אַליין רעדט מען מיט ר׳ געצלען? ווי שיקט זיך עס און איינפאַלען אַ בתולה האָט איהם אויך נישט געקענט, אַז ער ווייסט ביי זיך זעהר גוט, ער האָט חתונה צו מאַכען אַ בחור, נישט קיין בתולה. מילא, קומט אויס, ביידע זענען גערעכט. נישמער גאָרנישט. היינט פאַרשטעהט איהר שוין?

— בע!... — מאַך איך קוים איינהאַלטענדיג זיך פאַר געלעכ־טער און אַנטהויענדיג זיך אַ כּוח אָנצונעהמאַן אַ ערענסט פנים.

— נו, געלויבט איז גאָט, אַבי איהר פאַרשטעהט! — זאָגט אַלטער, אַ טייט געבענדיג אויף מיר מיט׳ן גראָבען פינגער און מאַכענ־

דיג דערביי צוצויגען „אָ״! גלייך ווי איך האָב מיט מיין „בע״ גע־
טראָפען פונקט אין קאַרב.

און דעם אמת מוז איך זאָגען, איז מיר אַלטער׳ס דערקלערונג
אַריין טאַקי דערנאָך אין קאָפּ. טאַ, פאַר וואָס ניט? אויף דעם יודישען
גאַנג, ווי עס ווערען געשלאָסען שידוכים ביי אונז, פאַר וואָס זאָל
זיך טאַקע אַזוינס נישט מאַכען? — עס חאַפּט זיך מיר פּונ׳ם מויל
אַרויס נאָך אַ מאָל „בע״ אַ קוק געבענדיג אויף אַלטער׳ן עפּיס גאָר
פריינדליך:

— אַ, יאָ! — מאַכט אַלטער, ווייטער אַ טייט געבענדיג מיט׳ן
פינגער — אַ, יאָ, איהר פאַרשטעהט! נישמער גאָרנישט. איהר זיינט
נאָך נישט פאַרטיג. עס האָט נאָך געצאַנקט אין מיר עפּיס אַ האָפנונג,
מיך צו אַ עסק׳ל, לאָז איך עס אַזוי גיך נישט אָב.

— ר׳ אַלטער, גאָט איז מיט אייך! וואָס רעדט איהר? — שפּרינג
איך אַזש אונטער פאַר גרויס וואונדער און מיין זיכער, אַלטער איז אין
תמוז פאַר גרויס היץ משוגע געוואָרען — וואָס פאַר אַ האָפנונג, ר׳
אַלטער, האָט געקענט איבערבלייבען נאָכדעם, אַז עס האָט זיך אַרויס־
בעוויזען צוויי חתנים?!

— לאָזט זיך דינען! — נעהמט מיך אַיין אַלטער — לאָזט
זיך דינען, ר׳ מענדעלי! ס׳איז רעכט. עס האָט זיך נאָך געשלאָגען
ביי מיר אַ אָדער. גאָט גיט די רפואה פאַר דער מכה. פאַרשטעהט
איהר מיך, עס האָט געטאַנצט אין קאָהן טעלעצע. נאָך גאָר אויפ׳ן
אָנהויב איז מיר איינגעפאַלען טעלעצע. דאָרט זענען שוין דאָ מיידלעך
ויבעלע, איהר מעגט מיר גלויבען. עס האָט מיר תחלת זיך געדרעהט
אין קאָפּ מיט אַ מאָל: אליקים, געצעל, טעלעצע. פון זיי האָט מען
בעדאַרפט אויסקלייבען אַ פּאָר. האָב איך בעדאַרפט גראָד בלייבען ביי
ר׳ אליקים׳ן, און טעלעצע דערוויל אַוועקשטעלען אין דער זייט. מילא
אַז דאָס אומגליק האָט מיך דאָ אַזוי געטראָפען, וואָס־זשע טהוט מען?
בעדאַרף מען אַרויספיהרען אויפ׳ן פּלאַץ טעלעצע, געהויבט, געקרוינט,
שוין מיט דער גאַנצער מורנו: ר׳ בעריש׳ל! בקיצור, איך פעררייב
דעם פעהלער ביי די פריהערדיגע ביידע צדדים. שולדיג־שמולדיג זיי
אַביסעל, איך אַביסעל, און אַביסעל אויך דאָס מזל אונזערס. מסתמא

איז נישט געווען מן השמים, נישט בעשערט, פארשטעה'ט איהר מיך?... עס הויבט זיך אן דער גרויסער מזמור: ר' בעריש'ל איז אהן עיך הרע א גביר, א דימענט, א בעל־צדקה, א גבאי אין פיעל חברות. ס'טייטש, ר' בעריש'ל! דעם טיטעל „חכם" רעכען איך נישט, ווייל עס פארשטעהט זיך אליין, עס ליגט שוין אין דעם נאמען גביר... מילא, גארנישט. דער פונק האפנונג האט אין מיר זיך אלץ ווייטער מעהר צוברענט. גם זו לטובה טראכט איך, וואס זענען ווי בוימעל אויפ'ן וואסער ארויפגעשוואומען צווי בחורים, א צינד איז דא פאר זיי ביידע טאקי צווי בתולות, גלייך ווי אנגעמעסטען. ר' בעריש'ל וועט מיר צורעכט מאכען אלצדינג און עס וועט אם ירצה־השם זיין גוט. אהער — אהין, בקיצור, איך ארבייט אויף אלע כלים. איך האב ווייטער דאס לויפעניש. דאכט זיך, אין פלוג, גאר נישקשה'די עס האלט אויף א שטיקעל שטייגער, נישמער גארנישט. בעדארף זיך אין מיטען דרינען וואויסלאזען דער יריד. א איבערקעהרעניש, אלע צופאהרען זיך, צולויפען זיך, אוים געשעפטען, און פערפאלען מיין מיה, אזוי פיעל מיה!

— היינט פארשטעהט איהר? — ווענדט זיך אלטער צו מיר מיט א ניגון פון געבעט, אויסשטרעקענדיג ביידע הענד, ווי ער קלאגט זיך, גיסט אוים זיין שווער, ביטער הארץ און פערלאנגט פון מיר עפים א הילף — פארשטעהט איהר שוין? אז ס'איז ניטא קיין מזל, דאס פיצעלע מזל, העלפען נישט אלע חכמות. אוי, א צארן פון גאט איז שוין פון א צייט אויף מיר אויסגעגאסען געווארען, א שטראף פאר מיינע זינד. — „אויף מזומן נעלדו!" זאגט איהר? איבריגען גראשען האב איך דען אין קעשענע, אז אך און וועה און וויינד איז מיר!

— אי, ווי אין באד! — צוהיץ איך מיך אויף א קול און טוה מיך א געשמאקען רוק.

אלטער שטעלט אויף מיר אוים א פאר אויגען, שאקעלט מיט דעם קאפ, שטארק אויפגעבראכט, מאכענדיג דערביי ווי אין דער וועלט אריין:

— א גנב אביסעל פון א יודען! א מענש ווערט שונא ציון, צוועצט, די נאל שפרינגט איהם פאר צרות, רעדט, און ער — גארנישט! האט אין זינען זיין נפש'ל. א קאטאוועס, ס'איז היים זי

אין באָד! וועט צושמאָלצען ווערען... איך פאַרשטעה, ניש'קשה, יודישע אָנשטעלען, דאָס וויל אַ יוד אַ חאַפּ טאָן זיך צוריק, אַרויסזעהענדיג, אַז ביי יענעם איז קיין מזומנים גישטאָ, קיין געשעפטען מיט איהם ועט ער נישט מאַכען

— כלעבען... — רוף איך מיך אָן, אַ ציה געבענדיג אַלטער'ן פאַר דער באָרד, כמנהג יוד — וואָס פאַלט אייך איין, ר' אַלטער אַזעלכס צו טראַכטען? איך מיין גאָר עפּיס אַנדערש. אַייער סוף מעשה אַצינד אויף דעם יריד האָט מיר דערמאָנט אין זעהר אַ שענער מעשה אַ מאָל אין באָד, וואָס ליגט מיר עד היום אין טעם און קען עס נישט פאַרגעסען. אויך די אייגענע מעשה, עס זאָל דאָס פעהלען אַ האָר. גאָר דאָרט איז עס געווען בקיצור און זיך אויסגעלאָזט מיט'ן קנאַק. מען מעג עס הערען. אָ, איהר שוויצט, ר' אַלטער! רוקט זיך, זייט מוחל, אַ קאַפּעלע אַ הין, וועל איך מיר ליגען אָט אַזוי מיט דעם רוקען צו דער זון און דערצעהלען.

אַלטער ווישט מיט'ן עק אַרבעל פּונ'ם העמד אָב דעם שוויס פון זיין פּנים, נעהמט פון דער בוזעם־קעשענע אַרויס זיין פאָרצולייען פּיפּקעלע מיט עפּיס אַ יפה־פּה אויסגעמאָלט דערויף; מאַכט אויס מיט אַ דרעטעל, וואָס הענגט אויף אַ קיימעלע ביים טאָמבאַקאָווען דעקעל פון דעם לולקעלע, דאָס קורצע ציבעכעל, פון וועלכס דאָס דינע אויסגעבויגענע מונדשטיקעל, ווי אויך דער אונטערשטער טייל, זענען גרויש־וואַרצליכע ביינדעלעך און דאָס מיטעל־שטיקעל אַ ווייכס, אויס־געהעפט אַרום מיט זאַמד־פּאַטשערקעס; פערדרייכערט דערנאָך דאָס פּיפּקעלע, טהוט דערביי אַ קליין קוקעלע אויף דער יפה־פּה און ציהט זיך אויס, ווי גרויס ער איז, אונטער דעם בוים. איך הוסט מיך אויס, טהו מיך אַ רוק און הויב אָן מיין מעשה אַזוי׳

ה

אין דער גלופּסקער געמויערטער באָד האַלט זיך זינט אַ לאַנגער צייט אויף אַ בחור — פישקע דער קרומער. ווער פישקע איז, פון וואַנען ער איז — דאָס איז נישט מיר, נישט קיינעם איינגעפאַלען צו וויסען.

גאַרנישט! עס דרעהט זיך אַרום אַ בעשעפעניש, אַ פּישקע, ווי אַלע אַנדערע פּערוואָהרלאָזטע נפשות, זיין גלייכען, וואָס גיבען זיך אַ ווייז בײַ אונז, יודישע קינדער, עפּיס פון דער העלער הויט, ווי די שוועמליך, פּאַרטיג מיט אַ מאָל, מיט די אַלע חנ׳דלעך, מען זאָל עס געווען אָנהויבען זעהען, ווי זיי האָבען בײַ־לעכווייז געשפּראָצט, חאָטש האָבען פון זיי פריהער עפּיס אַ סימן!... עס זיצען זיך ערגיץ אין לעכער קבצנים, קינדלען זיך שטילערהייד—וועמעס עסק איז עס?—פרוכפּערען זיך און מעהרען. ס׳איז אָהן עין־הרע אַ גרוים געריטעניש דאָס קליינוואַרג גיט זיך אַ הייב אויף די פיסלעך און פּלוצלים שפּרינגען אַרוים אין דער וועלט פרישצאַפּעלדיגע קליינע יודעלעך: פּישקעלעך, חייקעלעך, חיים׳לעך, יאָסעלעך, נאַקעטע, באָרפיסע, מיט לייבסערדאַקלעך, פלאָנטען זיך אומעטום פאַר די פים, אויף די גאַסען, אין די הייזער און די קלייזלעך.—קיין שטאַרק גרויסען פאַרשוין קען מען פּישקען נישט אָנרופען. ער האָט אַ גרויסען פלאַטשיקען קאָפּ, אַ ברייט גרוים מויל מיט געלע קרומע ציין, רעדט שטשיפּילאַווע, קען נישט קיין „ריש“ שאַרף אַרויסזאָגען און הינקט שטאַרק אויף אַ פוס. פּישקע איז שוין געווען אין די יאָהרען, פון זיינעט־וועגען האָט ער שוין געקענט לאַנג חתונה האָבען און מזכה זיין גלופּסק מיט עטליכע קינדערלעך; נאָר אויף זיין פינסטער מזל, האָט מען אין איהם זיך פאַרגעסען, און ער איז, ווי אַ פוילער מין אין אונזער ספרים־האַנדעל, געוואָרען אַ לעגער־סחורה. מען האָט אין איהם זיך פאַרגעסען אַפילו בשעת דעם רעקרוטען־נעהמען פאַר חאָלערע: חתנים, דאָס הייסט, בשעת גלופּסקער קהל האָט געחאַפּט אין דער בהלה וויסטע קאַלעקעס, דראַבעס, שלעפּערס און זיי חתונה געמאַכט אויף דעם הייליגען אָרט צווישען די קברים, מיט אַבי־אָט מיידלעך, בכדי דורך דעם זאָל די שלאַפקייט אויפהערען. אָנשטאָט איהם האָט קהל דאָס ערשטע מאָל מכבד געווען מיט חתונה־האָבען דעם בעריהמטען קאַלעקע יאָנטל׳ען, וואָס רוקט זיך אויף זיין געזעס מיט צוויי קליינע הילצערנע ביינקעלעך אין די הענט. מען האָט איהם געפּאָרט מיט דער אָרימע יודענע, די מפורסמת, וואָס האָט גרויסע צייהן ווי לאָפּעטעס אַ אַיין אונטערשטע ליפּ. די חאָלערע האָט זיך פאַר זיי שטאַרק דערשראָקען, און נאָכדעם אַז זי האָט פאַר שרעק מזיק געווען אין גלופּסק אַ סך מענשען, האָט זי געחאַפּט די פים אויף די פלייצעס און איז אַנטלאָפען... דאָס צווייטע מאָל האָט מען אויסגעקליבען נחום׳צע דעם שטאָדט־מעגעגי

דעם געוויסען לעקיש. לעקיש האָט אויף דעם בית=עולם, פאַר אַ גאַנצער
עדה שענע יודען, צוגעדעקט דעם קאָפּ פון יענער מויד, וואָס איהר
קאָפּ איז פון קינדוויי=אָן בעדעקט, איך בעט אייך מחילה, מיט אַ קרוין
און אויף וועלכער עס געהט אין דער שטאָדט אַרום אַ קלאַנג, אַז זי
איז אַ אַנדרוגינוס. דער עולם, זאָגט מען, האָט אויף זייער חתונה
זיך גאַנץ שטאַרק משמח געווען, מען האָט זיך וואויל געטאָן און
עפּיס גאָר אַ ים בראַנפען צווישען די מצבות אויסגעטרונקען. אָט,
האָט מען געזאָגט, נישט קשה! לאָזען זיך פּרובפערען, לאָזען יודישע
קינדער, דער חלערע אויף צושפּרינגעניש, זיך מעהרען, לאָזען אָרימע קאַ=
לעקעס נעבעך אויך הנאה האָבען... נישט דאָס בין איך אויסען. הכלל,
פישקען האָט קהל פאַרגעסען. אויף גלופּסק איז געקומען ווייטער
אַ חאָלערע און פישקען האָט עס פאָרט נישט געהאָלפען. ער איז גע=
בליבען אַ בחור ווי פריהער. אפילו די מוהמע אָהן אַ נאָז, וואָס איהר
שטיינער איז צו העצקען זיך אין מיטען דער גאַס, בשעת איהר
בליזמר'ל סקריפּעט אויף עפּיס אַ מין פידעלע, צוזינגענדיג דערצו
אויפ'ן בי=קולכען, נעהמט צונויף אויף אַ טעלערל נדבות, בכדי צוויי
מתים זאָלען געהן טאַנצען, קאַלעקעס, קבצנים, אָרימע מיידלעך זאָ=
לען חלילה נישט פערזיצען, — אַפילו די גוטע, בּאַרמהאַרציגע
מוהמעניו האָט אין פישקען זיך גאָר פאַרגעסען און איהם געלאָזט
אומגעהען אָהן אַ ווייב. ס'איז אודאי נעבעך אַ גרויס רחמנות, אַ צער
בעל=החיים, נאָר מסתמא איז זיין מזל שוין געווען אַזוינס.—פישקע'ס
גאַנג איז געווען געוועהנטליך בּאָרפיס, אָהן אַ קאַפּאָטע, נאָר אין
אַ גראָב געלאַטעט העמד מיט אַ לאַנגען פאַרשמאָלצעוועטען אַרבע=
כנפות און תחתונים פון גראָבע לייווענט מיט אַ סך פאַלדען. זיין
אַרבייט איז געווען צו געהן רופען אויף דער גאַס: „בעלי־הבתים
אין באָד אַריין!" פרייטאָג און „ווייבעלעך אין באָד אַריין!" מיטוואָך.—
זומער, ווען עס פלעגט זיך אָנהויבען ווייזען גאָרטענוואַרג, האָט אין
דער יודישער גאַס זיך געלאָזט הערען זיין קול ווי פון אַ שלייען:
„יודעלעך, אַהער! יונגער קנאָבל, יודעלעך!" אין באָד פלעגט ער
היטען דאָס אָנטאָן, אונטערטראָגען אַ שעפּעלע וואַסער און אַריינלאָזען
אַ קויטיג העמד אין דעם אַרבעל אַריין מיט אַ קנופּ אינעווייניג, ווי
אַ מייסטער, דערלאַנגט אַ קויל פייער, וואַרפענדיק עס פון איין האַנד
אין דער אַנדערער, צו פערררייכערען אַ ציגאַר טיטון, און כאַפּען דער=
פאַר מיט אַ מאָל אַ האַרטען צווייער, אָדער אַ דרייער. פישקע האָט

זיך שוין גערעכענט דערמיט פאר א שטיקעל כלי־קודש און געהאט דאם רעכט אויף געוויסע זאכען, ווי א שטייגער. ארומגעהן אינאיינעם מיט דעם פעקעל שמייסער, באדלייט, איבער די הייזער, נאך פורים־געלד, חנוכה־געלד, קומען מיט דער קאמפאניע אויף א לעקעך־און־בראנפען, אויף א קריאת־שמע לייענען, אויף א ברית ביי בעלי הבתים אין באד און חאפען א כוס׳ע מיט א שטיקעל האניג־לעקעך און ארומגעהן פסח מיט א טארבע צונויפנעהמען ביי די בעלי־הבתים שטיקלעך מצה. — איך האב פישקע׳ן זעהר גוט געקענט, פלעג ליעב האבען אריינצולאזען זיך מיט איהם אין א שמועס און אנקווועלען א מאל פון זיינע ווערטער. ער איז גאר נישט געווען אזא מיאוס׳ער שוטה, ווי ער האט אויס־געזעהען. ווארום ווען איך בין נאר אין גלופסק, איז ביי מיר די ערשטע זאך פון אלע מלאכות זיך ארויסצוחאפען אין דער געמויערטער באד, אויסצופרודען די זאכען, די זאקען און צו פארען די ביינער אויף דער אויבערשטער באנק. זאגט אייך וואס איהר ווילט, דאס איז דער בעסטער תענוג ביי מיר. וואס קען, דאכט זיך, בעסער זיין פון שוויצען? איך זאג אייך בפירוש נאך אמאל, אצינד־א אפילו וואלט איך אויך שטארק הנאה געהאט פונ׳ם ביסעל שוויס, ווען די זון זאל מיר נישט זיין אקעגען פנים. —

—רוקט זיך נאר, ר׳ אלטער! רוקט זיך, זייט מוחל, חייטער אביסעל!—א איהר האט איצט אהי עין־הרע גאר דעם גוטען שוויס טהוט זיך נאר, זייט מוחל, א רוק אט אזוי, אזוי.

—נו, איין עק. א סוף זאל עס האבען!—מאכט אלטער אנגע׳ברוגז׳ט— איך ליג שוין, דאכט זיך, גוט. ציהט נישט, איך בעט אייך, ביי דער נשמה און מאכט עס בקיצור.

—האט צייט, ר׳ אלטער! דער טאג איז נאך גרוים—רוף איך מיך אן און הויב אן ווייטער צו דערצעהלען:

—אז איך בין געווען מיט עטליכע יאהר צוריק אין גלופסק און פונדערוויטענס אויף דער גאס דערזעהען פישקען, בין איך פשוט אויס דער הויט געשפרונגען פאר גרוים וואונדער. פישקע מיינער, זעה איך, געהט מיט די קרומע פיס, אנגעטאן ווי א שטשאגעל אין אשפיגעל־נייע טשער־קאסענע קאפאטע מיט נייע שיך און זאקען. אויפ׳ן קאפ א גרוים פליסען

היטער און אויף'ן האַרץ בלישטשעט איהם ערשט זײ פון דער נאָדעל, אַ לייבצודעק פון האַרט אָנגעקראָכמאָלטען ציטץ מיט גרויסע רויטע קווייטען! וואָס קען עס בעטייטען? טראַכט איך בײ מיר, זאָל זיין אפשר, קהל האָט איהם אויסגעקליבען פאָרט פאַר אַ האָלערע=חתן? נאָר אויף גלופסק אָבער איז אין יענעם יאָהר קיין האָלערע נישט געקומען. נישט דעריבער, ווייל מען האָט אפשר אויסגעריינגט דעם טייך, צוגענומען די בערגלעך עפּוש'דיגע בלאָטע און די גע'פגר'טע קעץ פון די גאַסען, אָדער בעלי=הבתים האָבען געמאַכט אַ האַסלע, אויף צו=להכעיס דעם גאַנץ אַלטען מנהג, ווייטער נישט אויסצושיטען דעם מיסט, אויסצוגיסען די פאַמייניצעס אונטער דער נאָז, פאַר די הייזער? חלילה! ווי קען מען אויף אַזאַ יודישער קהילה אַזוינס גאָר טראַכטען! נאָר וואָס דען? ס'איז גלאַט געווען נאָר ריינע נסים... יודען האָבען אַפילו דענסטמאָל זיך געקלאָגט אויף די בייכער, צובּיסלעכווייז אויך אונטערגעשטאָרבען. נאָר דאָס איז געווען גלאַט אַזוי, אַיין איבערגאַנג. מען האָט עס צוגעשריבען די גרינע אוגערקעס. דער אָרימער עולם האָט מיט אַ הייסען הונגער זיך צוגעכאַפּט צום יונגען גאָרטענאַרג און... ס'איז, געלויבט גאָט, מיט חסד... נישט דאָס בין איך אויסען. דערווייל, ווי איך טראַכט דאָ און וואונדער מיך אַזוי, איז פישקע פערשווינדען געוואָרען. גראָד בין איך, נישט היינט געדאַכט, דענסטמאָל געפאַלען אויף די קריזשעס, געליטען שטעכעניש. שוין טאַקי אַ לאַנגע צייט נישט געלאָזט צו דער אָדער, נישט געשטעלט קיין באַנקעס, אַ חוץ נאָר אַ קעגען אַ צעהן פיאַווקעלעך אין דער גאַנצער צייט פון עטליכע חדשים!... נו, האָב איך מיר פירגענומען, מאָרגען, בלי נדר, געה איך בייצייטענס אין באָד, וועל דאָרטען צוברענגען גוטע עטליכע שעה און שוין אָנשמעקען דאָרט אַלצדינג... נישט דוקא וועגען פישקען אַליין, ווי אויך טאַקע וועגען אַנדערע וויכטיגע זאַכען: מכוח פאָליטיקע, פּאָטשטען און אַלצדינג, וואָס קאָכט זיך, פערלויפט זיך אויף דער וועלט און אין דער שטאָדט. דאָס איינציגע שטיקעל אָרט פאַר יודען אויף צו שמעקען, אַרויסצוגעבען וואָס עס בורטשעט אינעווייניג אין זיך און האַפּען צוריק עפּיס אַ לעק פון אַנדערע. דאָרט, אין דער באָד, ווערט מען געוואָהר פון זעהר פיעל סודות, דאָרט ווערט אָבגעמאַכט זעהר פיעל געשעפטען און עס רודעוועט זיך מעהר נאָך ווי אויף אַ יריד. מען בעדאַרף אַהין קומען אין אַ פרייטאָג, זעהט מען שענס: אין איין ווינקעל זיצען רופאים מיט דעם קליפּערצייג, אַרום זיי יודען

אַ סך. איין רופא גאָלט קעפּ, דער אַנדערער רופא מיט אַ בריטווע צוקאַדראַשעט פּלייצעס, שטעלט באַנקעס דעם, חאַפּט אַראָב געשטעלטע באַנקעס ביי יענעם, און יודיש בלוט גיסט זיך טייכענווייז אויף דעם פּאָל, אונטער מענשען, פערמישט אינאיינעם מיט בלעטלעך פון בעזימער און אָבגעגאָלטע האָר. דעם רופא׳ס ברענענדיג ליכטעל שמעלצט זיך מיט אַ צופלאָכטענעם קנויט, שפּריצט, בריזגעט מיט אַ בייזער, מיט אַ פלאַם־פייער פון אַ מיתה־משונה־קאָליר..—אויף די ווענט, אויף דער סטעליע נעבען אויווען הייגען, ווי אין דעם גרעסטען מאַגאַזין, אַלערליי קליידער: העמדער, זאָקען, כל־אַ מיני לייבצודאַקען, אַלע סאָרטען תחתונים, קאַפּטענס, קאַפּאָטעס, אויך קיילעכדיגע פּעלפּענע היטלען.— פון דער אויבערשטער באַנק לאָזען זיך הערען שרעקליכע קולות.

אַ טייל יודען ליגען דאָרט אָהן כוחות, זיפּצען און קרעכצען, אַ טייל ווענען געוואָפּענט מיט בעזעמלעך און שרייען. געוואַלד, יודישע קינדער! געוואַלד האָט רחמנות! געוואַלד! געוואַלד פּאַרע!... אין באָד ווערט קאַלט, אַלע שרייען, און איינער שטרעקט נישט אויס אַ האַנד אויפצוגיסען אויפ׳ן שטיין, ביז צום סוף געפינט זיך עפּיס אַ ווייסע־חברה׳ניק און מאַכט אָן אַזאַ היץ ווי אין גיהנום, אויף דערשטיקט צו ווערען. צוויי אויסגעווייקטע יודען שלאָגען זיך דאָרט פאַר אַ ראַשקעלע, אויסרייסענדיג איינער פונ׳ם אַנדערענס האַנד מיט זידלערייי אַ שרעק. אַ דאַרער מלמד, וואָס בלאָנקעט זיך דאָ אַרום אָהן געצייג, לעגט זיך אַריין אין שלום, מאַכט אַ פּשרה — און אַלע דריי טונקען זייערע פערשמאָלצעוועטע פּאַטשיילכענס און וואַשען זיך פון איין ראַשקעלע. אויבענאָן אין אַ קופּקעלע, זיצען מיוחסים, נגידים, לייטישע מענשען און שמועסען עסק, פון תוך־זאַכען: מכּוח די טאַקסע, מכּוח היינטיגע עזות־פּנים׳ער, מכּוח דעם נאַבאָר, מכּוח די וויבאָרעם אויף גלאַסנעם, אויף אַ רב, מכּוח אַכטצעהן און דרייצעהן און מכּוח דעם נייעם פּאָליצמייסטער צו זיי שאַרט זיך צו ווי אַ קעצעלע עפּיס אַ שענער יוד און מאַכט אַ שמועס מכּוח דער תּלמוד־תּורה, מכּוח די נייע גזרות, מכּוח חטאים אין שטאָדט און ריימט דערביי איטליכען איין סודות אין אויער..

פּלוצלים קומט־צו איינער אַ וואוילער יונג, וואָס שאַרפט די צייהן אויף לאַסנע און פאַרבעט מיט אַ חניפה־שמייכעלע אויף דער אויבערשטער באַנק דעם גרעסטען יחסן און בעל־דעה, וועלכען ער וויל אַביסעל אויספּאַרען טשאַקענדיג מיט זיין כּבוד אַליין. דער שענער יוד, וואָס האָט אויך אַ קוק אויף עפּיס אַ התמגות און וויל אָבלעקען אַ ביין, פּאַלט

דעסגלײַכען אויף דער אייגענער המצאה טהוט זיך אַ בייג מיט אַ חניפה׳לע און פאַרבעט אויך אַ יהסן צום טאַנץ. אַלע קריכען אַרויף אויבען אויף דער באַנק, די בעזעמלעך הייבען זיך און די געשעפטען זענען אָבגעמאַכט... בזכות די מיוחסים ווערט אין באָד געשמאַק הייס, קליין און גרויס, יונג און אַלט האָבען זיך צו די כלים. דער עולם קרעכצט, אייקעט, פּאַסמאַקעוועט זיך אויף אַלערליי קולות, און דענסטמאָל קריכט מיינער אַרויף העט-העט הויך אין אַ ווינקעלע, ביחידות, פאַר זיך אַליין און טהוט זיך אַ נעם פאַרען די ביינער אויף וואָס די וועלט שטעהט.

— אוי, ר׳ אַלטער, אַ רוקו! האָטש אַ קליין רוקעלע, אַהין, אַהין אַ ביסעל, קיין צפון-זייט!...

אַלטער קוקט מיך אָן עפּיס, ווי אַ אָנשיקעניש, מאַכענדיג מיט די אַקסלען: נאַ, נאַ!

— האָט צייט אַ ביסעל — נעהם איך איהם איין — וואָס איז אַזוי דאָס חאַפּעניש? באַלד, באַלד! לאָמיך נאָר אַ קאַפּעלע זיך אָברוהען.

ו

אַלטער האָט זיך עפּיס צו שטאַרק געפּאָרעט מיט דעם מונדשטיקעל, וואָס איז געווען מיאוס פערלייגט, דערנאָך האָט ער עס אָבגעדרעהט פון ציבעכעל, שילטענדיג עם מיט פערדראָס, איינגעזעצט אָנשטאָט איהם אַ גענזען־פענדעל, פעררייכערט אויף דאָס ניי זיין פּיפּקעלע — פּוף־פּוף פּוף — און אַרויסגעלאָזט ווי פון אַ קוימען אַ גאַנצען וואָלקען רויך: איך האָב אַ ביסעל אויסגעגלייכט די אַלטע ביינער און ווייטער אָנגעהויבען צו דערצעהלען.

אויף מאָרגען בין איך געקומען און באָד בייצייטענס, אַ סך פריהער, איידער דער עולם איז זיך ביסלעכווייז צונויפגעקומען. בערעל דער שמייסער איז געזעסען אין הויז אויף אַ באַנק צווישען ראַשקעלעך, אויפגעשטעלט ווי אַ כורעם איינע אין די אַנדערע און געבונדען בעזעמלעך, איבער־

קוקענדיג די בלעטלעך מיט אזא ערענסט פנים, ווי א יודענע קלויבט ארבעס. נישט ווייט פון איהם שטעהט נעבען אויזען איציק דער היטער, א יוד מיט א גרויסער בארד, וואס איז אין דעם ברויט א יאהר דרייסיג, טהוט נישט מעהר ווי קוקען מיט צונויפגעלעגטע הענד אויף די פעקלעך זאבען, צו־ווינשעווען איטליכען ביים ארויסגעהן פון מרחץ „צו רפואה!“ און ציהט דערפון דאס שטיקעל פרנסה. ער גענעצט אויף א קול, אויסציהענדיג דערביי די הענט אין דער הויך, מאכט א חשבון, וויפיעל דאס ווייב בעט אויף שבת, שמועסט־איבער מיט בערלען פון די היינטיגע שענע פערדינסטען, שפעט־אויס איטליכען פון די בעלי־הבתים בעזונדער, מאכט אלע אויסצודרעהען, דער איז אזוינער, יענער — אזוינער, נישטא די מענשען וואס אמאל, גאר נישט דאס מרחץ וואס פריהער. וועניגער פון א זעקסער האט דער קארגסטער אפילו נישט געוואוסט, און היינט... טהוט ער א שפיי און לאזט־אויס: היינט מעגען זיי אלע די כפרה ווערען! —

בערעל און איציק האבען מיר געמאכט א גרויסען „ברוך־הבא“, שוין טאקי א היבשע צייט אז מיר האבען זיך נישט געזעהן און איך בין ביי זיי געוועזן זעהר איין אנגעלעגטער גאסט, מיר האבען זיך צושמועסט ווענגען פיעל זאכען און כ׳בין אין דער מיט שמועס ארויפגעקומען אויף פישקען, וואו, פרעג איך, איז אונזער פישקע?

— פישקע! — מאכט בערעל, א טרעסע געבענדיג דאס בעזעמעל — דיהע! פישקע איז א מענש, א בעל־הבית׳על, איבערגליקליך!

— פישקע! — זאגט איציק, צושאקלענדיג מיט׳ן קאפ — פישקע איז היינט א פריץ! אויסער זיין שאדען, געזאגט געווארען אויף א סך!... נו, פישקע! ער האט זיך גאר קיינמאל אזוי גוט נישט געוואונשען.

אט וואס בערעל דער שמייסער האט מיר לסוף דערצעהלט:

— א דאנערשטאג פארנאכט איינמאל, איינהייצענדיג אין אלע אזיוועס און זיך שטארק אנגעמארדעוועט פון דער ארבייט, לעג איך מיך מיט חברה אין באד אויף די בייגק, אביסעל דעם אטהעם צו חאפען. חוץ אונז זענען דארט געלעגען אויסגעצויגען נאך עטליכע יודען בטלנים, וואס האלטען זיך דא אויף. ווי מיר ליגען זיך דא אזוי רוהיג, רייכערען און שמועסען זיך אזוי גאנץ פרעהליך, מיט אמאל

הערען מיר, ווי מען פאָהרט עפּיס צו, גלייך צו דער באָד. נו צוגעפאהרען—צוגעפאָהרען, האָס מאַכט עס אויס? איידער מיר קוקען זיך ארום, קומען אַריין דריי אייזערנע, געזונטע פאַרשוינען, אַלע אין איין קול: „גוט נאָוועגט, ידען! וואו איז פישקע? גיט אַהער פישקען!...״ דאָ האָב איך מיך שוין טאַקי אַביסעל ווי דערשראָקען: וואָס הייסט עס פאַר אַ לשון, עפּיס גאָר אין איין אָטהעם: „גיט אַהער פישקען״ באַלד אָבער האָב איך זיך צוריק מישב געווען, וואָס איז דאָ אַזוי דער שרעק? קיין גנב חלילה איז פישקע ניט, עפּיס געשעפּטען גרויסע מאַכט פישקע אויך ניט און ווען אפילו די פאַרשוינען זענען חאַפּערס, וואָס=זשע הערט זיי פישקע? אַקוראַט ווי דאָס מילכעדיגע קלינגעל. מיט זיינע מעלות איז פישקע, ברוך=השם, בעוואָהרענט פאַר אַ רעקרוט.

—פישקען בעדאַרפט איהר?—רוף איך מיך אָן בעהאַרצט—ער איז אַצונד נישטאָ, נאָר זאָגט מיר, פעטערס, צו וואָס טויג אייך פישקע? איך וויל עס וויסען.

די יודען קוקען זיך איבער אַ ווײלע צווישען זיך, דערנאָך טרעט איינער פון זיי אַרויס און מאַכט צו מיר: מהיכא=תיתי, מיר וועלען אייך זאָגען. פאַר וואָס נישט? מען האָט חלילה דערמיט זיך נישט צו שעמען: דאָס איז אַ יודישע זאַך. די מעשה דערפון איז אַזוי:

די בלינדע יתומה קענט איהר דאָך, די בלינדע יתומה, וואָס זיצט שוין פון גאַנץ לאַנג נעבען דערטוי טער שול, ביים אַלטען בית=עולם, און בעט נדבות מיט דעם בעקאַנטען לידעל, וואָס איינער פון די בריות האָט אויף איהר געמאַכט. די דאָזיגע בלינדע יתומה איז היינטיגס יאָהר געבליבען אַ אַלמנה. זי האָט זיך געאײלט ניך צו פער׳קנס׳ען מיט עפּיס אַ טרעגער, זיך מתחיב געווען, איהם אויסצוקליידען בעל־הבתיש און געבען איהם זיין בעדערפעניש, דערצו נאָך אַביטעל געלד. היינט האָט געזאָלט זיין די חופּה. מען האָט אָנגעגרייט זעהר אַ גוטע וועטשערע: בראַנפען, בולקעס, פיש און טאָפּ=געבראָטענס. אַ גילדענע יויך מיט עופות, ווי דער שטייגער איז ביי יודישע קינדער. דאָס אַלצדינג קאָסט געלד. אַז מען איז אינגאַנצען פאַרטיג געוואָרען, די כלה אויסגעפוצט, אויסגעשלייערט, שיינט, לויכט, ווי אַ יודישע טאָכטער, איז מען געגאַנגען צו דעם חתן נעהמען איהם צו דער חופּה. דער תכשיט אָבער, הערט נאָר, איז גאָר נישטאָ אין דער היים! מען וואַרט אַ שעה, נישטאָ, מען

װאַרט נאָך אַ שעה, ער קומט נישט, ער איז װי אױסגעטריקענט געװאָרװען װאָס לאָזט זיך צום סוף אױס? דער בחור, ברענען זאָל ער, האָט חרטה! באַשר זײַן באָבע, װאָס איז אַזױ פיעל יאָהר שױן אַ קעכנע בײַ אונזער נגיד, לאָז געזונד זײַן, װײנט, ליאַרעמט, פּילדערט, שרײַעט אױף דעם שידוך, סאיז איהר נישט לכבוד. זי דינט פאַרט אַזאַ צײַט בײַם היגען גביר, איז אײַנגעקאָכט מיט אַסך בעלי־הבתּים אין דער שטאָדט, װאָס געהען צום גביר אױף דער הינטערשטער טיר דורך דער קיך. זי קען מאַכען אַ גוטען קוגעל מיט חאַנציעס קבלה און צו איהרע חרעמזלעך איז קײן גלײַכען נישטאָ. עפּיס אַ קאָטאָװעס אַ קעכנע אין דעם גביר׳ס געזינד, װאָס האָט אין יאַטקע די גרעסטע דעה, װאָס דער שמש פון דער שוהל ברענגט איהר מיט זײַן כבוד אַלײן דעם אתרוג בענשען, װאָס דער אונטער־חזן אין דעם קלײזעל לײענט איהר פורים די מגילה אין דער קיך און ריקלע די זאָגערין טרינקט בײַ איהר אַ גלעזעל ציקאָריע ראש־השנה נאָך אױסנעהמעניש. פאַר װאָס־זשע זאָל הײַנט דאָס אײניקעל איהר אױף דער עלטער דאָס פּנים פערשװאַרצען און צושטערכען איהר דעם גאַנצען יחוס? נײן, חאָטש האַקט איהם און בראָקט איהם. שרײַ חי וקים, עס העלפט נישט. ער װיל נישט דעם שידוך, װיל נישט די כלה. רופט מיך, זאָגט ער, קנאַק־ניסעל און לאָזט מיך צום ונתנה־תוקף—מיר אַלע זענען געבליבען װי אױף דער מילכעדיגער באַנק. עס טהוט אָבער קײנעם נישט אַזױ באַנג דער חתן װי די װעטשערע. װאָס טהוט מען מיט דער װעטשערע, מיט אַלעלכע פיש און געבראָטענס? מיר מתעסקים האָבען אַ גאַנצען טאָג זיך אָנגעמאָרדעװעט, אַרומגעלאָפען, געטאָן, געאַרבײַט. אונז קומט נאָך אױך פּונ׳ם שדכנות. אַ עברה, כלעבען, אַזױ פיעל מיה אונזער מיה, אונזער אַרבײַט! מיר האָבען געטראַכט, געטראַכט, געקלערט, געקלערט און אונז איז אײַנגעפאַלען פישקע! לאָז ער, כ׳לעבען, אַרױספיהרען איטליכען פון דער נױט. לאָז פישקע, כ׳לעבען, זײַן דער חתן, װאָס מאַכט עס אױס? װיאָס קען עס איהם אַרען? מיר זענען דאָס אַצונד געקומען נעהמען איהם באַלד טאַקע צו דער חופּה אָנשטאָט דעם טרענער.

אין דעם װי די יודען טענה׳ן דאָ אַזױ, קומט אָן פישקע. מיר האָבען איהם נעטאָהן אַ נעהם, געחאַפּט די כשר׳ע מציאה, נישט צו מאַכען מיט איהם קײן פיעל הסברות, קײן לאַנגע שאלות: נעה, בחור, מיט די קראַנקע פיס, גענוג זיך געפּאַסעט, נעה, בחור, אונטער דער חופּה!—

מען האָט אַלצדינג אָבגעמאַכט גאַנץ געשווינד, נאָך איידער פישקע האָט צייט געהאַט אפילו זיך אַרומצוקוקען. חברה האָט געהאַט אַ גוטע מעטשערע, געגעסען, געטרונקען אויף וואָס די וועלט שטעהט און צוגעווינטשעוועט דעם נייעם פּאָר=פֿאָלק.

פישקע געהט עס היינט אין דער טשערקאַסענער קאַפּאָטע, וואָס אין איהר האָט געזאָלט געהן דער טרעגער און איז נאָר דער וואוילער יונג. זיין אַרבייט איז היינט, אַרויסצופיהרען אַלע פריה=מאָרגען זיין ווייב, די בלינדע יתומה, אויף איהר אָרט נעבען אַלטען בית=עולם און תחילת הלילה אַוועקצופיהרען זי פון דאָרט צוריק אַהיים. מיט עסען און טרינקען האָט פישקע נישט וואָס צו זאָרגען. זיין ווייב איז אַיין אשת=חיל, האָט אַ שטענדיגע גוטע פרנסה אין די הענד. דאָס פּאָר׳ל האָט זיך ליעב, איינער דעם אַנדערען האָט נישט חלילה אויסצוזעצען קיין חסרונות.

אָט דאָס, ר׳ אַלטער, האָט מיר דערצעהלט בערעל דער שמייסער. זעהט איהר שוין, רוף איך מיך אָן, וואָס אויף דער וועלט קען זיך טרעפען. ווי אַזוי מען פּאָרט ביי אונז יודעלעך הינקעדיגע מיט בלינדע, ווי אַזוי מען שטעלט חופות, מאַכט זיווגים, צוליעב וואָס? די מהוערס זאָלען זיך זאַט אָנעסען, אָנטרינקען! אַזוי איז ביים געמיינעם עולם, ביי די אָרימע און אַזוי אויך ביי די נגידים. דאָרט ווערט אויך זעהר אָפט געשלאָסען אַזעלכע מיני שידוכים, וואָס נישט געשטויגען. עס פאַרשטעהט זיך, צוליעב איין אַנדער מין וועטשערע, מיט איין אַנדער חן... נישט דאָס בין איך אויסען. זאָרגט, כ׳לעבען, נישט, ר׳ אַלטער! אויב אַייך איז נישט געראָטען פּאָרען מיט אַ בחור אַ זכר, דערפאַר וועט אַייך געראָטען, אם=ירצה=השם, צונויפיהרען עפּיס אַיין אַנדער מין שידוך. פעלט נאָר ביי אַייך ניט אַראָב. ניש׳קשה, כ׳לעבען! איך זעה, איהר טויגט, איהר האָט נעהאַפּט דעם סטריה באַלד טאַקי, גאָר לומדי׳יש. פאַרקעהרט, אַדרבה, אָנגעהויבען אַייער ניי געשעפט האָט איהר גאַנץ גוט, ווי אַ לאַנד=שדכן טאַקי. אַי וואָס, דער בחור... נו, בע, כ׳לעבען! דערפאַר אָבער אַז איהר וועט ערגיץ שוין אָנשמעקען אַ מויד, וועט עס שוין געהן ווי אַ מזמור. אַ בלינדע, אַ שטומע, אַ קרומע, געה, טאָכטער, געה מיט מזל אונטער דער חופה! דער דרוקער מאָנט געלט, די שקאַפע בעדאַרף עסען, די בתולה מיינע מוז חתונה האָבען,

מיין ווייב איז געלעגען געוואָרען, למזל, מיט א יונגיל, געה=זשע, טאָכטער, געה, רוק זיך אונטער דער חופה!...

רוקט זיך נאָר, אין מחשבות׳ן, ר׳ אלטער ווייטער אביסעל. א, איהר שוויצט, אהו עיז=הרע ווי א ביבער! שוויצט, שוויצט געזונדערהייט!

ז.

מילא בקיצור, חי די מעשה איז, דערוויל איז שפל! — מאכט אלטער, ווי אליין צו זיך, מיט ז׳ קרעכץ, בעטריבט, פערראומערט און גרויסע טראָפען שוויס טרעטען איהם ארויס אויפ׳ן פנים. ער הייבט אויף די אויגען, דערלאנגט אויף מיר א בליק, עפיס מיט אזא ריהרענדיג קנייטשעלע, מיט אזא רחמנות=פנים׳על, ווי א זויגענדיג קינד קוקט אויף דער מאמע, בשעת עס לעכצט נאָך דער ברוסט. אלטער נעבעך האָט געמיינט פרנסה, עס האָט איהם געצויגען צו מאכען מיט מיר עפיס א געשעפטעל, ווארום ווי ליגען עס צוויי וודען מיט בערד, אין מיטען העלען טאָג, גלאט צ׳וויי אהן עסק?! ווען צוויי יודען זאָלען, א שטייגער, פערוואָרפען ווערען ערגיץ אין א עק אויף א וויספע, וואו חוץ זיי איז נישטאָ קיין לעבעדיג בעשעפעניש, איז גאנץ זיכער, אז איינער וועט מיט דער צייט מאכען עפיס א קלייטעל, דער אנדערער — אויך עפיס א שטיקעל געשעפט,ביידע צווישען זיך וועלען האנדלען, איינער דעם אנדערען בארגען, געבען אין קאָמיסיע און איינער פונ׳ם אנדערען ציהען דאָס שטיקעל פרנסה. אלטער האָט באלד טאַקי א פרעג געטאָן: „וואָס געפינט זיך ביי מעלתו היינט עפיס אין ביידעל?״ עס האָט אזוי פיעל געהייסען ווי: מאמע, טיטע!... צופאקט אייך, ר׳ מענדעל, און ארויס מיט דער סחורה!

אין ברירה! מען טאָר זיך ניט פוילען. איך נעהם אפיר מיין פעקעל סחורה, אלטער זיין פעקעל און נעהמען זיך קנעלען, געשמאַק צום עסק. מיר סטעבעווען, בייטען, איך גיב אלטער׳ן אין חילוף אריין בריה׳שע ביכלעך מיט קורצע שורה׳לעך און הה, אהה, ווע=געשרי

גען! — וואָס איך וויל זיי פטור ווערען, ער איז אָבער אויך קיין גישט און וויל זיי אַפילו אין די הענד אַריין נישט נעהמען.

— פוילע סחורה! — זאָגט אַלטער, פערקרימענדיג זיך — שמאַכטעט פון עפּיס פערשימעלטע באַנק-קוועטשערס, אָרימע בעלי-עברות! ווייס איך וואָס זיי האָבען דאָרט עפּיס אָנגעמאַכט! פאַר וועמען? קיינער פונ'ם עולם פאַרשטעהט דאָרט נישט אַפילו קיין וואָרט. עפּיס טערקיש, משטיינס געזאָגט, לשון!.. איינמאָל שוין געטאָן אַ נאַרישקייט פיהרען מיט זיך אַזאַ לענגער-סחורה. פּע, כ'לעבען! גיט אַהער, ר' מענדעלי, עפּיס רעכטס!

איך לייג אַרויס רומי"ל, איין מין נאָך דעם אַנדערען, מיין אַלטער קווינקעלט זיך אַליין, זעצט-אויס חסרונות. צו איין מין אָבער בעקומט ער שטאַרק חשק און איז צו איהם ווי צוגעזאָטען געוואָרען. ס'איז באמת געווען גאָר אַנטיק. די בלעטלעך פון כל-אַ-מיני קאָלירען, און נישט פון איין גרויס. די אותיות אַביסעל מטושטש פון אַלערליי שריפטן: רש"י, דימענט, פּערל, פּרקים, גרויס און קליין וועליש. דאָס אויס-שטעלעכטס גאָר אַ וואונדער, שמאָלע פּאַסיקלעך אָנגעדרוקט מיט קליינע אותיות'לעך ביי די זייטען, אַ ברייטער פּאַס מיט גרעסערע שריפט אינוועניג אין דערמיט, אונטען אַ בויך מיט פּיצעלעך אותיות, אָנגעזיצט ווי מאָהן, און צווישען די אַלע שטיקלעך ציהען זיך אין דער לענג, אין דער ברייט סטעזשקעלעך, ווי ווייסע שמאָלע בענדלעך, די אַלע גוטע מעלות, וואָס יודען אין אונזערווינקעל האָבען ליעב. פאַרוועגדטע בלעטלעך איז אין פיעל שטעלען אויך געווען. דאָס איז דאָך ערשט די גאַנצע חריפות: אַדרבה, לאָז אַ יוד ברעכען דעם קאָפּ, פּאַלען אויף דעם שכל און געפינען. גלאַט אַזוי, פּראָסט, ווי עס געהער צו זיין, קען דאָך אַפילו אַ גראָבער יונג אויך אָנטאַפּען... פון גרייזען רעדט מען שוין נישט, דאָס מוז שוין דאָך זיין. און וועמען געהען זיי אָן? אַ יוד האָט אַ קעפּעל און איז נישט-קשה נישט קראַנק זיך אָנצושטויסען, וואָס מען מיינט. נאָר אַ לשון, אַ לשון איז עס דאָרט געווען קונציג וואויל נאָר נישט צום פערשטעהן! אַקוראַט אין דעם יודישען גוסט. אָן-קוציץ איז דאָך עפּיס אויך געגוג גוט, האַרבליך מחיה, נאָר אָן-קוציץ-לשון שרייבען ביי אונז היינט געוועהנטליך אויך פיעל אַנדערע, מען קען פּאָרט ווי עס-איז זיי אַיינבייסען, טרעפען וואָס זיי מיינען. מילא

וואָס=זשע איז דאָס אזא חשיבות? וואָס=זשע לאָזען זיי מיך דאָ הערען? גוט, אמת גוט איז ביי יודען נאָר אַזוינס, וואָס ברעכט דעם מוח און אוממעגליך צו פאַרשטעהן. אַז מען פאַרשטעהט עס נישט, מסתמא מוז דאָך דרינען עפּיס שטעקען... נישט דאָס בין אויסען.

מיין אַלטער חאַפּט דעם דאָזיגען מין סחורה מיט ביידע הענד און מען זעהט, ווי עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונד. דערנאָך ביטען מיר תחינות אויף בבא=מעשיות, מענה=לשון'ס אויף טויזענט=און איין=נאַכט, שיר=המעלות'ן אויף קמיעלעך; סטעכעווען אַ מאה זשיטאָמירער סליחות אויף בערשעטער טלית=קטנ'ס, ווילנער קינות אויף שופרות, חנוכה=לעמפּלעך אויף וואָלפּצייהנדלעך, שבת'דיגע מעשענע לייכטער אויף הבדלות און קינדערשע בליטשקענע יאַרמולקעלעך. ביידע צדדים האָבען דערווייל פּונ'ם גאַנצען משא=ומתן קיין גראָשען אין די אויגען נישט געזעהען און געבליבען שטאַרק צופרידען, גלאַט פּונ'ם האַנדעל אליין. מען האָט דאָך געטאָן, געהאַנדעלט, געמאַכט געשעפטען, נישט געזעסען ליידיג. אַלטער'ס מרה=שחורה איז ווי אַ רויך פערשווינדען געוואָרען, ס'איז איהם געווען צו דערקענען אין דעם פּנים, אַז יאַרמעליניצער יריד מיט זיין פינסטער מזל איז איהם פונ'ם זינען אַרויסגעגאַנגען. ער רעכענט עפּיס שטילערהייט פאַר זיך אויף די פינגער, האַלטענדיג דעם לינקען אויער אָנגעבויגען, גלייך ווי אין קאָפּ ביי איהם חשבונ'ט אַ בוכהאַלטער, צו ווערכען ער האָרכט זיך גוט צו, און, אַ פּנים, דער חשבון וויזט אויף אַ פערדינסטעל, אם=ירצה=השם, וויל דאָס מויל שפּאַלט זיך איהם אין דער גאַנצער ברייט און פון צווישען זיינע געדיכטע וואָנצעס בליצט אַרויס אַ זיס שמייכעלע.

דערווייל איז געוואָרען מנחה=צייט. אַ געשמאַק ווינטעלע הויבט=אָן צו=בלאָזען און אויפ'ן הימעל ווייזען זיך שטיקלעך וואָלקען, אויף ווערכע מען האָט, ווי אויף טייערע געסט, שוין אַ לאַנגע צייט אַרויסגעקוקט. די בוימער הויבען פאַמעליך אָן זיך צו שאָקלען, איינער צום אַנדערען איינגעבויגען דעם קאָפּ. און פיהרען צווישען זיך אַ שמועס אויף זייער לשון, נאָכדעם אַז זיי האָבען אַזוי לאַנג געשוויגען שטיל. דאָס ווינטעלע האָט אויפגעוועקט די שלאָפענדיגע תבואה, אַלע זאַנגען חאַפּען זיך ווי יונגע קינדער אויף מיט אַ קול און צוקושען זיך גאָר פריינדליך. גאָטס בעשעפעניש רירט זיך אומעטום: אויפ'ן פעלד, אין וואַלד און אין דער לופט. איינס נאָך

דאָס אנדערע טרעטען שפּילפייגלעך אַרויס, אויף צווייגלעך, ביימלעך, גידעריג און גאַנץ הויך, פּוצען זיך די פעדערלעך, אַ וויש מיט דעם שנעבעלע, אַ טרעסע, אַ שאָקעל און הויבען אָן די זיסע זמירות, צו זינגען, צו שווישטשען. באַבעטשקעס, רייך געקליידט אין אַטלעס, סאַמעט, מאָדע־אַנטיק מיט טייערע צירונג האָפּען אַ טענצעל, שוועבענדיג אין אין דער לופט, הויבען זיך, דרעהען זיך און מאַכען חן. צוויי בושלעס, גוואַרדייצעס, מיט לאַנגע, רויטע פיס שטעהען אויפ'ן גראָז, פערדייסענדיג די קעפּ אין דער הויך און קוקען מיט גדלות. עפּיס אַ קונדעס, אַ פויגעל, שטיפט, פליהט פון איין בוים צום אנדערען, מאַכט „קוקו, קוקו!" ווי ער שפּילט זיך אין באַהעלטעניש. איהם ענטפערט אָב פון צווישען ווייץ און קאָרן איין אַנדער מין פויגעל עפּיס. „פּיק־בער־וויק, פּיק־בער־וויק!" ווי געהערדט: אייביג וועסט־דו מיך דאָ נישט האָפּען, האָטש שיט מיר אָן זאַלץ אויפ'ן עק, פּאַקט זיך, ר' קרוב, ווייטער און אַוועק, אַוועק!... נישט ווייט אין אַ וועלדעלע קנאַקט דער סאָלאָוויי, צולאָזט זיך אויף זיין העלזעלע, מאַכט זיסע שטייגער און שפּילט גאָר מחיה, איטליכער, וואָס קען נאָר עפּענען אַ מויל, האַלט דעם וועלט־בעריהמטען חזן אונטער. זשאַבעס אַפילו פון די טייכלעך ערגיץ טרעלייקען, אַפילו פליגען, בינען האָבען נישט געשוויגען און דער זשוק, דער שיינער, דער אָנהאָפּער, האָט פליהענדיג אויך געזוזשעט. דאָס איז געווען אַזאַ קאָנצערט, וועלכען מען האָט געמעגט אויף בילעטען געהן הערען... די גאַנצע וועלט איז עפּיס ווי לעבעדיג געוואָרען און בעקומען אַ פרעהליך פּנים. אַ פרייד, אַ פאַרגעניגען צו הערען, צו זעהען, צו שמעקען די זיסע ריחות פון אַלע זייטען.

— ר' אַלטער, ס'איז גוט! ר' אַלטער, ס'איז שען! עס ציהט עפּיס ביי דער נשמה, עס רעדט עפּיס צום האַרצען: גאָטס וועלטעל איז שען, גאָטס וועלטעל לעבט! עס ציהט און גלוסט זיך אריינוואַרפען זיך עפּיס אַהין, אַהין מיט הענד און מיט פיס.

— ר' מענדעלי, בע... ר' מענדעלי, עט... פע! — טהוט אַלטער אויף מיר זיך אַ קרים — שוין צייט בעסער מנחה דאַוונען. פאַרגעסט בעסער נישט פון אייערע אַלע זאַכען, צו זאָגען "עננו"...

איך פערבינד די זאַקען, גאַרטעל־אַרום מיט אַ פּאַסיק די קאַפּאָטע און תיכף־אָן זאָגען „קטורת" אויף אַ ביי־קול, גאַנץ לוסטיג. מיין אַלטער, זאָל

לעבען, צודאָזס זיך באַלד טאַקי נאָך מיר אויף דער גראָבער סטרונע, אויף דער געמבע, און מיר ביידע גיבען=אָב אַ שבח זיין ליבען נאָמען, בשעת אַלע קרייטיסצער און בלעטלעך אויף די פעלדער, אַלע חיות אין עופות אין די וועלדער לויבען גאָט, זאָגען שירה.—

נאָך ביים אָנהייב „פטום הקטורת", אַז אַלטער איז אַרויס מיט דעם גאַנצען אַפטייקעל קרייטיכצער און געווירצען: החלבנה—טייוויליש=קויט, והלבונה—לויטערע ווייראָך, הצפורן—אַ וואָרצעל גלאַט ווי אַ נאָגעל, אינגבער און שטיינגלעך זאַפרען, האָט ער אַרויסדערטאַפט פון אונטער דער קעלניע דאָס בעל=העגלה׳שע טריף=געווירץ, אַ קליין פעסעלע „מאַזניצע" מיט סמאָלע. מיט דעם דאַוונען איז ער פאַרטיג געוואָרען ניך, און בשעת איך האָב נאָך געהאַלטען אין דער מיט, האָט ער שוין געשמירט די רעדער.

—האַיעט נישט, ר׳ מענדעלי, מאַכט עס בקיצור—טרייבט מיך אַלטער אונטער—נעהמט זיך איהר דאָ צו אייער וואָגען און איך וועל דערווייל אַ גאָה טאָן נאָך די פערדלעך, צייט צו פאָהרען. ביז נאַכט קענען מיר גאַנץ ווייטליך איינפאָהרען.

אַלטער געהט באַלד טאַקי אַוועק און איך נעהם מיך צו דעם וואָגען, טאָן איהם זיין רעכט. איך אייל מיך נישט, שמיר די רעדער בעל הבית׳יש, איך קאַרג נישט קיין טריף=געווירץ, בעטראַכט מיר די אַקסען, איטליכס פיצעלע בעזונדער. דאָס האָט געדויערט אַ היבשע צייט — און מיין אַלטער קומט נישט. די פערדלעך האָבען געמוזט פאַרגעהען ווייטליך אַביסעל אין וואַלד און זיך גוט אונטערגעפאַסעט. אַזוי דענק איך מיר און טהו אַקוק אויף דער זון, וואָס האַלט נאָהענט ביים אונטערגעהן. איך שטעה מיר אַזוי אַוועק ווייטער אַ היבשע צייט. די זון האָט זיך שוין געזעצט. איהרע לעצטע שטראַהלען קריכען ביסלעכווייז אַראָב פון די בוימער, אויף וועלבע זיי האָבען ערשט אַזוי פרעהליך=לויכטענדיג זיך געשפילט, זאָגען דעם וואַלד: אַ גוטע נאַכט!...

עס בעפאַלט מיר עפּיס אַ מורא. אפשר איז אַלטער׳ן נישט גוט געוואָרען? אַ קאַטאַוועס נאָך אַזוי פיעל שוויים, נאָך אַזאַ לאַנגען טאָג פאַסטען! אפשר איז ער דאָרט ערגיץ חלשות נעבליבען, אָדער אפשר איז איהם דאָרט עמיצער בעפאַלען? ס׳איז דאָך אַ וואַלד, אַ פאַרלעגע

אָרט, אין דער זייט וועג! מען טהאָר אַזוי די זאַך נישט לאָזען, מען מוז געהן זעהן.

איך מאַך מיר האַרץ און געה אין וואַלד אַריין. איך געה און זוך, אַ עברה אָבער די מיה, אַלטער און די פערד זענען אַזוי ווי אין וואַסער אַריינגעפאַלען. איך בין שוין פערגאַנגען טיעפליך און קום לסוף צו עפּיס אַ לאַנגען, שמאָלען טאָל, וואָס האַקט פאַר מיר איבער דעם וואַלד אין צוויי טייל. דער טאָל איז בעוואַקסען מיט טשערעט און מיני בוימלעך שטעכעדיגע ווי דערנער, און ציהט זיך מיט איין זייט שום שליאַך, מיט דער אַנדערער ערגיץ אַנדערש, העט=וויט צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. דער וואַלד שטעהט און שלאָפט, איבערגעדעקט פון אויבען עפּיס מיט אַ טונקעלען פאָרהאַנג. אַרום און אַרום איז שטיל. נאָר צייטענווייז הערט מען, ווי צוויי הויכגעוויקסיגע ביימלעך, נאָהענטע שכנים, שושקען זיך מיט אַראָבגעלאָזענע קעפּ צווישען זיך, איינער דעם אַנדערען אַ קיצעל געבענדיג הינטערווייליכס מיט די צווייגען; אָדער ווי אַ פּאָר בלעטלעך ערגיץ פלאַטערען, בעריהרען זיך, גלייך ווי עס גרימט זיי עפּיס און לאָזט זיי נישט רוהען. דאָס רעדט דער וואַלד פון שלאָף. דאָס חלום׳ט זיך איהם נעכטיגער טאָג מיט אַלע לייד און פרייד אין איהם. דער שאָרך פון די דאַרע ריטלעך דאָרט— דאָס קומען איהם צו חלום ביימער נעבעך, וועלכע מען האָט פאַר דער צייט אויסגעהאַקט. דער קלאַפּ ביים אַראָבפאַלען עפּיס פון דער הויך— דאָס בעטייט אַ נעסט מיט יונגע אונשולדיגע פייגעלעך, וואָס דער שפּאַרבער, דער זשוליק, האָט פלוצלים צושטערט, און דאָס טאַקי פלאַטערען די בלעטלעך דאָרט אויף דער טויטער מוטער מיט איהרע דער׳הרג׳עטע קינדער, וואָס קומען אַ צונד איהם צו חלום... עפּיס אַ גאַנצער וואָלקען מרה=שחורה רוקט זיך אָן אויף דעם וואַלד און אויך אויף דער נשמה מיינער. דער כוח=המדמה, דער פּאָקוסניק, דער וועלט=בעריהמטער ליגנער, מעקלערט=אוים מיט שווינדעל יפים אַ מין שותפות=געשעפטיל, אַ קאָמיסיע צווישען מיר און דעם טאָל, וועלכען איך שטעה און קוק אָן. איך בעקום פון איהם אַ טראַנספּאָרט משונה שרעקליכע בילדער, און פון מיין קאָפּ=פאַבריק געהען די אייגענע סחורה, איבערגעמאַכט אויף אַ אַנדער שטייגער, מיט נאָך פיעל ווילדע זאַכען, אַהין צוריק. אין איין טראַנספּאָרט קומט מיר פון דאָרטען אָן אַ מת, אַ דער׳הרג׳טער אַלטער יקנה״ז, און ביינער פון

אונזערע פערד, צווי פגירות. ביי מיר אין קאפ ווערט עס קונציג אויסגעארביים מיט טויזענטער פערפוצונגען, און באלד טאקי, גיך, פלינק טראנספארטירט צוריק מיט א גזלן א רויטען, א געזונטען און א וואָרף מיט א קארק און שרעקליכע ציינער א צוגאב דערצו.—

און ווי איך האלט שוין אויף אראפצוגעהן אין דעם טאָל, שטעלט מיך פלוצלים אב א געדאנק אזוי: די ביידלעך שטעהען דארט אויפ׳ן פעלד הפקר, פוג׳ם גאנצען ביסעל פארמעגען אונזערס קען חלילה נישט בלייבען קיין זכר. עס וואלט נישט געשאדט פריהער א קוק צו טאן. גאר זעהר מעגליך אפשר, אז אלטער האט שוין לאנג זיך צוריק געקעהרט מיט די פערד און בעאומרוהיגט זיך א צונד וועגען מיר, דער דאזיגער געדאנק לעגט זיך מיר אויפ׳ן מוח און ווער ביי מיר עפים שטארקער. די האפנונג ווערט אלץ גרעסער, גרעסער אזוי, ביז די צערייסט די געדיכטע וואלקענס טרה־שחורה און עם ליטערט מיר זיך ביסעל־אוים אויפ׳ן הארצען.

איך לאז מיך געהן געשווינד צוריק.

ח

גאט האט געהאלפען, איך בין געקומען בשלום און נישט אוים־געבראכען קיין פוס ביי איטליכם מאל פאלען אויפ׳ן וועג, אין איילעניש אנשלאגענדיג זיך אין א בוים. דאס אויפשטעהן א געפאלענעם אין וואלד איז חלילה נישט מיאוס אזוי ווי אין שטאדט, וואו מענשען שטעהען און לאכען. דעריבער פלעג איך איטליכם מאל מיך גאנץ פיין אויפ־הויבען פון דער ערד מיט גרוים הנאה און געלויבט גאט, וואס האָט מיט חסד. און אז דער חסד פון גאט איז יא אזוי גרוים מיט מיר, האב איך שוין געהאט דאס רעכט צו טראכטען, מסתמא וועל איך קומענדיג אויך זוכה זיין צו טרעפען מיין אלטער׳ן מיט די פערד. נאר אזוי פיעל גנאר פון זיין ליבען נאמען האב איך נישט פערדינט.—

אלטער איז נישטא!

איך בלייב שטעהן ווי אבגעבריהט. זעהר נישט גום אויפ׳ן הארצען! גאט ווייסט, וואס מיט אלטער׳ן איז געשעהען, וואו זיין

געביין איז אהינגעקומען. דא האט דאס פינסטערע מזל זיינס זיך טאקי געמיהט. אזוי גלאט איז די זאך זיכער נישט. היינט איז אויך די שאלה מיט מיר, וואס טהוט מען? וואס קען פון מיר ווערען? דער חשבון מיינער איז געווען: אבזעצען אין גלופסק מיינע זאבעכישען, אנגעהמען דארט ווי מעגליך מעהר קינות אויף צו בעטיילען די אלע שטעדטלעך ארום און ארום, ווי דער שטייגער מיינער איז תמיד. ס'איז שוין די „דריי וואכען". די צייט איז קורץ, א שעה טאר מען נישט פערלירען. באם חלילה איך פערהאיע מיך דא אין וועג, בלייבען יודען אין די שטעדטלעך אהן קינות. א קאטאוועס עפיס, יודען אהן קינות!... איך קען מיר פארשטעלען דעם גוטען תשעה-באב: יודען האבען זיך שוין אבגעפארטיגט מיט די מילכיגע לאקשען. אריינגעלעגט אין בויך דאס הארטע איי איינגעטונקט אין אש, זיצען שוין ברוגז, אנגעלאדען אויף דער ערד נאר אין זאקען מיט אויסגעטרעטענע פיאטעס, פליי בייסען, קונדייסים האלטען די בערלעך גרייט צום ווארפען, מעןווארט נאר הערען א אנהויב, עפיס א גוט ווארט, און פלוצלים—נישטא קיין קינות. מענדעלי איז צו אלדי שווארצע יאהר פערפאלען געווארען, נישט געבראכט קיין קינות!... צעהן יודען אויף איין קינה. ס'איז א שטופעניש, א קוועטשעניש, א פערמישעניש מיט די פליי, א פערפלאנטעניש מיט די האר: בערד, פאות פול אנגעזעצט מיט בערלעך. עס גיט-זיך-נאך אייער, לאקשען, וואס קריכען פונ'ם האלז, איינעם דעם אנדערען אונטער דער נאז... פון די ווייבער איז די יסורים נאך נישט אזוי גרויס, זיי נעהמען וואס ס'איז, אבי געדרוקטס, א תחינה, א בענשערל, די דינים פונ'ם טרייבערן, א הגדה—אלץ איינס? — וואס מאכט עס אוים? — וויינען יאמערען איבער דעם דעם הויך אויף א קול. און וואס בעדארף מען דען מעהר ווי פערגיסען טרעהרען?

אוי, א מיאוסע לאגע. נישט פרעהליך ארום און ארום, ביטער אויפ'ן הארצען... נישט דאס בין איך אויסעז.

אבהענדיג פונדעסטוועגען טהאר מען נישט זיין, מען מוז עפיס טאן, נישט זיצען מיט פערלייגטע הענד. מען מוז ווייטער טאקי געהן זוכען. איך טהו אקוק אויף די שטערען און דערמאן מיך, שוין צייט אנצוביסען. איך נעהם מיך צום רענצעלע, שמועס איבער, פאר צרות, מיט דעם פלעשיל בראנפען, בול-בול-בול גלייך אין מויל אריין, חאפ אין ילעניש עטוואס פערבייסען, טאקי נאר פון יוצא וועגען, געזעגען מיך

מיט דעם פלעשיל. נאך א מאל בול-בול-בול און לאז מיך גערן אליין טאקי געשווינד.

איך בין ווידער אין וואלד, ווידער נעבען טאל און באלד טאקי בין איך שוין אין דעם טאל. נאר לאמיר נישט זאגען קיין ליגען. איך בין דארט נישט אליין, אייפ׳ן הארצען איז מיר אויך נישט אזוי שלעכט ווי פריהער. איך גערה אין-צווייען, שמועס מיר מכוח מיין איצטיגען עסק און גאנץ נישקשה׳דיג, גאר נישט אומעטיג! — א פנים, בשעת געהמענדיג זיך אין איילעניש צום פלעשיל נאך אזוי פיעל פיין און יסורים, האב איך איבערגעהאפט די מאס. א איבריגען זופ געטאן אויפ׳ן ניכטערען מאגען און געגעסען האב איך כמעט גארנישט, ס׳איז מיר אין האלז נישט געקראכען, מיך געווארגען מיט דעם ביסען. דער דאזיגער איבעריגער זופ איז מיר ביינעשטאנען אין די נויטען ווי א מטע. ער האט מיר אונטערגעגעבען מוטה און מיך שטארק בערעדעוודיג געמאכט אויף מיין שפאציר. נישט היינט געדאכט. אזוי איז שוין דער שטייגער מיינער תמיד, פון א איבריגען לעק משקה, פורים אדער שמחת-תורה א מאל שיט זיך פון מיר רייד ווי פון א לעכערדיגען זאק. איך רעד צו דער וואנד און שמייכעל מיר דערביי זעהר זיס. בין גוט און וויך, חאטש צו-צולעגען מיך צו א געשוויר דענסטמאל צוציהט זיך מיין גוף ווייטליך, עפיס איז ער גרינג, שיטער ווי לעמעשקע. עס באמבלען זיך ארום איהם פון אלע זייטען עפיס חלקים׳לעך מענדעלי. נישט רעכט צו פיהלען וואו איז דאס וויכטיגסטע, מיטעלסטע פינטעלע, ביי וואס אנצוהאלטען. עס ווערט דענסטמאל פון מיר. דאכט זיך, גאר צווייי מענדעלעך. איינער קריכט קיין יהופעץ, דער אנדערער קיין בויבעריק, די בשוה-פות׳ע פיס ווערען משוגע, נישט צו וויסען וועמען צו פאלגען. איינער פרעגט, דער אנדערער ענטפערט. די רעד מיינע קומען מיר, ווי פון דער זייט א ווידער-קול, צוריק טאקי אין מיינע אויערן אריין, עפיס גאר נית מיין שטימע, א קול ווי פון א פוסטער פאס. דעם קאפ אינגאנצען פונדעסטוועגען פערליר איך נישט, עפיס בלייבט מיר נאך איבער א שטיקעל זכר ווי אין חלום.

— גוט׳ן אווענט! — ווינטע איך מיך מיט א פערביינג — וואוהין געהט עס מען ביי נאכט דא? — עט... טיפשים, פערדישע קעפ! — ענטפערט צוריק א מענדעלי מיט א גוט, זיס שמייכעלע—זיי צו ווערען פערפאלען

אַקסלעך, וואָס טהוען זיך וואו׳ איבער אַ זעקיל פּאָלאָווע, און זיין ווייער אורח אויף וועטשערע. נאָר ביים געהן פערהאַקט זיך די אַקס פון זיין וואָגען אין אַ רעדיל פון אַ אַנדער פוהריל, שיער אומצוואַרפען עס. יענץ פערדיל דאָרט, אַרויסשפּרינגענדיג פון די האַלאָבליעס, טרעט־אָן אַ אַנדער פערד אויפ׳ן פוס, עס טהוט אַ הירזשע און שטעלט זיך דיבאָם. די ציג דערשרעקט זיך, טהוט גיכער אַ שפּרונג און טרעט אָן דעם דאָרפס־הונט אופ׳ן וויידיל. ער שפּרינגט דערשראָקען אַוועק אויף דריי פיס, היילענדיג אויף אַ קוויטש מיט אַ צעהנג־רענדיגען שלשלת.

מיט גרוים מיה שלאָג איך מיך דורך צווישען די אַלע פוהרלעך, גוט צוקוקענדיג זיך, טאָמער איז דאָ דאָס, וואָס איך זוך, און לאָז מיך אַריינגעהען אין קרעטשמע.

דאָס אַלצדינג, וואָס אינוועניג אין קרעטשמע טהוט זיך, דערפיהל איך ביסלעכווייז, איינס נאָך דאָס אַנדערע כסדר, נישט אויף איין מאָל. דעם ערשטען כבוד דאָרט האָט מיין נאָז. באַלד ביים אַריינקומען, נאָך אויף דער שוועל, טהוט מיר אַ זעץ אַ שאַרף ביטערער צאַפּענשטינקענדיגער ריח פון בראַנפען, מאַחאָרקע און מענשענשוויים אינאיינעם. אַז די נאָז ניסט־אָב איהר „מה־טובו״ פון אַזאַ ברוך־הבא מיט אַ הילך, צוגיסענדיג זיך אין שטייגער, געהען צום סמיך די אויערען. אַ רעש, אַ געפּילדער פון אויסגעמישטע אינאיינעם דינע, גראָבע, הייזעריגע, צוריפּעטע און חריפעדיגע קולות קייקלען זיך אַריין אין זיי מיט אַ גרילצען, נאָר טויב צו ווערען. אַז די נאָז מיט די אויערען האָבען שוין זייערס אָבגענומען, געהאַט זייער עהרליך אויסקומעניש, זענען שטאַרק אין דער אַרבייט נעבעך די אויגען אָכדעם ווי זיי בלאָנקען זיך פריהער אַרום אין דער טונקעלניש צווישען אַ געדיכטען עולם מענשען, צונויפגעשמאָלצען אינאיינעם, נישט צו האָבען אַפּיצעל סימן פון עפּעס אַזאַך דערזעהען זיי פון־דערווייטענס אויף אַלאַנגען הילצערנעם טיש אַ חלב׳דיג ליכטיל אין אַ ליימען לייכטרול, וואָסברענט מיט אַ רויטען־שטעכענדיגען פלאָם, אַרומגערינגעלט מיט נעל־גרין־בלוי־גרויע רעדער ווי רעגענבויגענס פון דער הייסער פּאַרע און זיילען רויך, וואָס שלעפען זיך איבער דער שטוב אַרום. ערשט דערנאָך הויבען־אָן אַרויסצושווימען פונ׳ם טונקלען טומאַן כסדר נעז, בערד, בערלעך,

זיך פערגלוסט זיי. א געלעכטער, כ׳לעבען! — א גרוב, ר׳ מענדעלי היט אייך די ביינער,—יא, ווי איך בין א יוד, א גרוב! איך געפאלען בין שוין אפילו. דאס צוואנציגסטע, דאכט זיך, מאל. — שטעהט־זשע, זייט מוחל, אויף! נישט קיין דרך־ארץ עפים זיך צולעגען אזוי. — א שענעם דאנק, ר׳ קרוב. איך מיט דער בייטש טאפ ווייטער שוין... א געלעכטער, כ׳לעבען, ביימלעך געהען! געזונטערהייט!... קומט בקום־פאניע. פע, דראפעט נישט!... אי, ווייטער א דראפ! פע, פע, אויגען ארויסגענומען שיער מיר, טפו! — שפייט, ר׳ מענדעלי, אויף זיי! זיי באלד פטור ווערט מען זיי. אויף א סטעזשקעלע ארוים דא געהט, זייט מוחל, אויפ׳ן פרייעם פעלד. — גוט, בין שוין דא! אי, א לבנה, א באק־דיזשע, א שענע אדעסער לבנה! א נאז מיט אויגען!... שא, מקדש זיין די לבנה! שלום עליכם! — עליכם שלום! — שלום עליכם? — עליכם שלום! אזוי ווי איך אקעגען דיר שפרינג און אנריהרען דיך נישט קען איך... שפרינגט־זשע, פעטער! — האץ, האץ, האץ! אזוי מיך אנריהרען זאלען מיינע שונאים נישט... וואס זיי צו אונז האבען וואס? — צוחליפע איך מיך פלוצלים — וואס איך שולדיג, אז איך לעב איך און וויל עסען איך? נא, א לייב, משטיינס־געזאגט, א שפענדיל! שטענדיג קרענק! וועהטיגען... אויך געהאט א מאמע, מיך געגלעט, געקושט האט זי... וועה מיר, איך בין א יתום, א יתום! — צו־וויין איך מיך נאך שטארקער. — שא, שא! — ענטפערט זיך צוריק מיט א טרייסט — וואס קען מען טאן? ווי שעמט זיך עס נישט א אלטער יוד מיט א בארד, א בעווייבטער, א מטופל מיט קינדער צו וויינען אין־דרויסען פאר דער לבנה! שא, נישט קיין דרך־ארץ, כ׳לעבען! שא, דער רוח וועט אייך נישט נעהמען, נישקשה, היט זיך בעסער, אט איז א פלייט. — יא, ווי איך בין א יוד, טאקי א פלייט. שוין א גוטען זעץ געטאן מיך אפילו. וואס טהוט מען? — מען נעהמט און קריכט אריבער. אט אזוי, אזוי. — א שענעם דאנק: איך שטעה שוין מיטביידע פים אין גארטען. — ברוך הבא, מחותן! זייט זיך מטריח ווייטער. — האט קיין צרות נישט, איך געה. וואס פאר א גערעטעניש! באב, ארבעס אנגע־זעצט, אוגערקעס גאר אהן א צאהל! — מאכט ברכה, פעטער, לאזט זיך נישט בעטען. — יישר כוח! אוגערקעס גאר א דערקוויקעניש! געשמאק מחיה!... הא, א קלאפ! וואס בעטייט דער קלאפ? פון וואנען דער קלאפ?

דער קלאַפּ איז געווען פון אַ געזונטען ערל, וואָס האָט הינטען־אַרום מיך געטאָן אַחאַפּ און מיר גוט געגעבען אָנצוהערעניש, אַז איז אַ פרעמדען גאָרטען איז נישט שען צו קריכען. דער קלאַפּ האָט בעטייט, אַז פרעמדע אוגערקעס נעהמען ביי נאַכט טאָר מען נישט. פון די קלעפּ, און מעגליך אפשר אויך טאַקי פון די פרישע אוגערקעס, האָב איך במעט איינגאַנצען מיך אויסגעניכטערט. איך בין געשטאַנען אַ ווײַלע פערדולט, ווי אויפחאַפּענדיג זיך פון שלאָף. דאָס ערשטע וואָרט מיינס, עס פערשטעהט זיך, איז געווען: געוואַלד... באַלד דערויף בין איך מיך מישב, לאָמיך קלאָמפּערשט מאַכען זיך נישט ווייסענדיג און גיב אַ פרעג דעם ערל מיט גוטען, אויף זייער גראָב לשון, „צי ני באַטשילי, משויעש, טוטעטשקי זשידקאַ אים קינאַמי? קאַזשי־נאַ משילאָוויטשע!“— דער ערל אָבער טהוט זיין זאַך, וויל נישט הערען, שלעפּט מיך ביים אָרבעל, דערלאַנגט מיר אַמאָל אויך אַשטופּ פון הינטען אין איין קול: קום, קום: עס העלפט נישט, איך געה, מען קען קיין חזיר נישט זיין און מיר קומען אַזוי צוביידע עפּיס נעבען אַשטוב, ביי וועלכער עס שטעהט אַגעשפּאַנט בריטשקעלײ מיט פיער גוטע פערד, און עס לייכט פון די פענסטער

ביים אַריינקומען אין שטוב טהוט דער ערל מיך אַ שטופּ פאַראויס און אַליין שטעלט ער זיך נעבען דער טיר אָהן אַהיטעל. אין ברירה, איך נעהם אויך אַראָב דאָס היטעל, קראַץ מיך אין קאָפּ און קוק ווי אַ נעכטיגער.

ביי אַ טיש זיצט אַ שרייבעריל און שרייבט, סקריפּענדיג מיט דער פען, וואָס בעט זיך איטליכע רגע אין טינטעריל אריין, אָבצוגעצען אַביסעל דאָס מײַלכען איהרס, נאָכדעם ווי זי ברעכט מיאוס אָן אויפ׳ן פּאַפּיער. דאָס שרייבעריל האָט מיט איהר דאָס לויפעניש, קרימט זיך און זידעלט זי ביי איטליכען טונק. מען זעהט, ביידע פײַניגען זיך נעבעך, ביידע זענען נישט צופרידען: זי מיט זיין שווערער האַנד, מיט זיינע מיאוס׳ע גרייזען, און ער—מיט איהרע חלשות׳דיגע קלעקען. ער—איהר אַ קוועטש, און זי—איהם אַ קלעק... אין מיטען שטוב שטעהט אַ רויטער קאָלנער מיט מעשענע קנעפּ, עפּיס אַ מין מענש מיט אַ בויך און אַ אָנגעבלאָזען פנים. גלאַנצט מיט די קליינע אויגען און בשעת עס פערוואַרפט זיך איהם דאָס שוואַרצאַפּעלע קוקט אַרויס דאָס ווייסעלכען פון אויג פערלאָפען מיט בלוט. ער דרעהט די לאַנגע וואָנצעס און רעדט אויפ׳ן גיידער, בייזערענדיג זיך,

צו צוויי פאַרשווינען מיט אַנגעבויגענע קעפּ אין דער זייט פון דער טיר, איינער אַ הויכער מיט אַ געזונטען קאַרק, אונטערגעגאָלט דער האַלז און אַ זילבערן רייפּעלע אין לעפּעל פּונ׳ם לינקען אויער. דער אַנדערער אַ דאַרער מיט אַ שפּיצאַסט בערדיל, אויפ׳ן האַרצען אַ בלעך, האַלט אַ לאַנגען שטעקען מיט ביידע הענד, בלינצעלט מיט די אייגעלעך און בוקט זיך איטליכע רגע. דער רויטער קאָלנער בייזערט זיך אויפ׳ן ערשטען פון די צוויי פאַרשווינען, שרייט: אין קייטען! קיין סיביר אַזאַ סטאַראָסטע!... און אויפ׳ן צווייטען: פּאַסען וועל איך פון דיר שינדען, דו, סאָטסקע, אַזוינער און אַזוינער, אין דיין מאַמען! —

איך בין טויט מיט אַלע מיינע אברים. עס וואַרפט מיט מיר ווי אין אַ קדחת. עס רוישט מיר אין קאָפּ, קלינגט אין די אויערן. איך הער נישט און זעה נישט, וואָס אַרום מיר טהוט זיך. איך האָב נישט רעכט געהערט אַפילו די טענות פון מיין ערל, בשעת קלאָגענדיג זיך אויף מיר. נאָר אַז דער רויטער קאָלנער האָט אַ היק געטאָן אויף מיר מיט דעם האַרבען וואָרט אויף יונית, האָב איך מיך באַלד אויפגעכאַפּט און שוין גוט געהערט. פאַר די אויגען מיינע שוועבט אַ קולאַק און עס הערען זיך שרעקליכע ווערטער: גנב, קאָנטראַבאַנדשטשיק, טרפה-סחורה, בייטעל-שניידער, קייטען, טיורמאַ, קנוטעס, סיביר!... ער זוכט זיך פלוצלים צו מיינע פאות און נאָכקרימענדיג מיך שטאַרק אין כעס האַפּט ער אין אימפּעט פּונ׳ם טיש אַ שער און שערט מיר אָב איינגאַנצען איין פאה! — איך בעוואַש מיך מיט טרעהרען, קוקענדיג אויף דער ערד מיין פאה, מיין גרוי-אַלטע פאה, וואָס איז געוואַקסען מיט מיר פון קינדווייז-אויף ביז אין מיינע אַלטע יאָהרען; וואָס האָט איבערגעהאַט מיט מיר פרייד און לייד געגוג אין מיין לעבען. די מאַמע האָט זי אין דער יוגענד געגלעט, געצוואָגען, נאָר נישט געקענט זאַט אָנקוקען זיך אויף די שוואַרצע, שענע גרייזעלעך איהרע. זי איז געווען אַ צירונג מיין פּנים אין מיינע גוטע טעג, ווען איך בין געווען פריש און שטאַרק. זי איז פריה פאַר דער צייט גרוי געוואָרען פאַר צרות נעבעך, און איהר גרויקייט האָט מיר חלילה נישט געמאַכט קיין בושה. ביידע האָבען מיר זיך פריה געעלטערט פאַר פּורעניות, נויט, עלענד, גרויזאַמע, אומזיסטע פיינדשאַפט און רדיפות אין דער וועלט. ווען, חלילה, האָט זי געשאַדט? ווען, חלילה, האָבען מיינע גרויע האָר עפּיס שלעכטס געטאָן? — עס וויינט

אין מיר דאָס האַרץ, שרייט געוואַלד שטיל, נישט אַרויסצוברענגען אויף די ליפּען קיין וואָרט. איך קוק שווייגענדיג ווי אַ שעפּעלע בּיים בּעשוירען עס, און פון די אויגען קאַפּ, קאַפּ, טרעהרען ווי די בּאָב... מיין הויל געבּליבּענע בּאַק האָט מיר שטאַרק געפּלאַמט, דאָס פּנים האָט געמוזט מיר זיך פאַרענדערן אַ שרעק. עס האָט געמוזט זיין אַ רחמנות מיך אָנצוקוקען דענסטמאָל, ווייל בּאַלד דערויף האָט דעם רויטען קאָלנער עפּיס ווי אָבּגענומען דאָס לשון, שוין גערעדט מיט גוטען, אַרויפלעגענדיג בּיידע הענד מיר אויף די אַקסלען. אונטער דעם מעשענעם קנעפּיל, אַ פּנים, האָט זיך גערירט אַ מענשליך האַרץ. מיינע גרויע האָר און מיין גאַנץ אויסזעהען האָבּען איהם בּעוויזען מיין אָרענטליכקייט, און ווי איבּערבּעטענדיג מיך, פאַלט ער מיט אַ בּייזער אָן אויף מיין ערל, וואָס פאַר עפּיס אַ אוגערקע שלעפּט ער אַ אַלטען מענשען נעבּעך, טהוט אַ היק און טרייבּט איהם אַרויס. ער אַליין נעהמט דאָס היטעל, דרעהט זיך אַביסעל אַרום, זאָגענדיג דעם, יענעם אַ וואָרט, געהט דערנאָך אַרויס און בּאַלד הערט זיך, ווי דאָס בּריטשקעלע פאָהרט אַוועק.

די אַלע מענשען אין שטוּבּ ווערען לעבּעדיג. דאָס שרייבּעריל טהוט אַוואָרף די פען, אָבּשיקענדיג זי צו אַלדי רוחות. דער סטאַראָסטע און דער סאָטסקע גלייכען זיך אויס, אויפהייבּענדיג די קעפּ אַיטליכער גיט אַ מאַך מיט דער האַנד צו דער גאַס=צו און די אויגען זייערע ריידען: יברכך! פאָהר געזונטערהייט און לאָז מען דיך נישט אָנקוקען!... דער סטאַראָסטע חאַפּט דעם אָטהעם, פאָהרט אַריין מיט אַלע פינף פינגער צו זיך אין די האָר פוּנ'ם קאָפּ, טהוט איהם אַ גוטען שאָקעל און מאַכט דערבּיי: נו, אַ סטאַנאָוואָי!..."

די גוים האָבּען מיר געראָטהען, נאָכדעם אַז איך האָבּ זיי דערציילט וועגען מיין אומגליק, צו געהן צו דער קרעטשמע בּיים דאָרף, נישט וויט פון דאַנען. דאָרט בּעדאַרף זיין אַצונד אַ עולם מענשען, צוריקפאָהרענדיג פוּנ'ם מאַרק=טאָג: מעגליך בּיי זיי וועל איך עפּיס מיך דערגעהן. איך הייבּ=אויף מיין פּאָה, בּעהאַלט זי אין קעשענע, בּינד אונטער די בּאַק מיט אַפּאַטשיילכען. זאָג אַ גוטע נאַכט און געה אַוועק.

ט

קרעטשמע איז געווען בעלאַגערט אין־דרויסען מיט פוהרלעך און חעגעלעך אַלערליי. אַ טייל לעדיגע נאָר מיט אַביסעל שטרוי, אַ טייל פערנוטענע מיט מיני זאַכען און חפצים, סיי נישט קיין פערקויפטע, סיי געקויפטע דאָרט אויפ׳ן מאַרק. אויף איין פוהריל ליגט אין אַ זאַק אַ חזיר, אַרויסגעשטעקט פון אַ לאָך זיין שען פיסקעל און מאַכט לעבער אין קאָפּ, שרייענדיג משונה אויף אַ גרילצענדיג קול. הינטעד אַ וואָגען, אָנגעלעגט מיט נייע לאַפּטיעס, מיט נייע ליימענע טעפּ, טעפּלעך און מאַקערעטעס, שטעהט צוגעבונדען אַ רויט־געפלעקטע קוה מיט איין האָרען און רייסט זיך מיט אַלע כּוחות זיך צו בּעפרייען, ניבער קומען צו איהרע אַלטע חבר׳טעס אין שטאַל מיט דער בשורה: נישקשה, מען איז איהרער נאָך נישט פּטור געוואָרען, געלויבּט דער שור־הבּר, מען זעהט זיך געזונט!... אַ פּאָר גרויע,ברייט־בּייכיגע, פיינע אָקסען שטעהען געשפּאַנט אין דעם יאָך, מאַכען אַזוי ערענסט מיט דעם מויל און מעלה־גרה׳ן געשמאַק, קיין מינוט חלילה נישט מפסיק צו זיין, גלייך ווי זיי זענען פערטיפט אין אַ וויכטיגער זאַך און טהוען מיט זייערע אָקסענע קעפּ אויף עפּיס אַ גרויסען שכל. דעם אַרענדאַרס ציג שטעהט דערווייל אויפ׳ן וואָגען, שטעקט הינטערווייליכס אַריין דעם קאָפּ אין אַ זעקעלע דאָרט, נעהמט בּאַלד איהם אַרויס מיט אַ פּול מויל, פירקעט, דרעהענדיג דאָס עקיל, קייעט, מאַכט מיט די בּאַקען, טרעסעט דאָס בּערדיל גיך, געשווינד, אַרומקוקענדיג זיך אין אַלע זייטען. איין אַלטער, אויסגעדאַרטער דאָרפס־הונד, לעבּט אויף דער עלטער פון קצבה, אָהן אַ סטעלע מיט אַ הינקעדיג פיסעל און אַ קאָלטון בּאָמבּלענדיג זיך איהם אויפ׳ן עק, שאַרט־זיך־צו נאָהענט צום וואָגען, קוקט מיט דרך־ארץ, קומט דערנאָך צו נעהענטער אויף עטליכע טריט, שמעקט, זוכט מיט דער נאָז, דערטאַפּט עפּיס אַ טרוקען, אָבּגעלעקט בּיינדיל, לויפט מיט דער מציאָה אָבּ אַבּיסעל ווייטער, שטרעקט זיך אויס אויף דער ערד און נעהמט זיך קנאַקען דעם בּיין, האַלטענדיג דערבּיי דעם קאָפּ אין דער זייט אויף די פּאָדערסטע לאַפּעס.—דאָס פערדיל דאָרט אין יענעם וואָגען, נמאָס ווערענדיג איהם, אַ לאַנגע צייט צו שטעהן אויף איין אָרט, גאָרנישט צוטאָן, נאָר דרעמלען, מאַכען מיט דער מאָרדע און שאָקלען די אויערן, איז זיך מישב אָבּצושטעקען אַ חיזוק אַ פּאָר איינגעשפּאַנטע

טשופרינעס, גאַנצע פּנים׳ער און צורות פון מאַנסבילען און נקבות. עס שווימען אַרום רעדלעך מענשען, אַ טייל האַלטען זיך אויף די פיס, ערשט נאָכ׳ן פּערטען, פינפטען טרונק בראַנפען. אין דער זייט האַלזען זיך צוויי שיכורים׳לעך, זידלען זיך פאַר גרוים ליעבשאַפט מיט מיאוס׳ע ווערטער. נעבען זיי שטעהט אַ פלונית׳טע באָרפיס אין אַ קורץ קליידעל מיט אַ געשטיקט העמד אויסגעשניטען וויט און האָט הנאה, פּאַטשט איינעם, דעם אַנדערען אויפ׳ן רוקען מיט גוטען, מאַכענדיג דערביי: געגוג, אַ היים, אַ היים! דאָס שיכורע פּאָר־פאָלק אָבער שמעלצען זיך נאָך מעהר פאַר ליעבשאַפט, נעהמען זיך שטייפער אַרום און פאַלען. ווידער אַ טייל זיצען אויף לאַנגע ביינק נעבען פלעשלעך משקה מיט פערבייסען, צוויי בעלי־הגוף׳ן טרינקען איינער צום אַנדערען לחיים און זענען ביידע, ווי מען זאָגט, בגילופין. איינער׳ אַ שטאַרקער ליבהאָבער פונ׳ם ביטערען טראָפּען און וואָס דאָ איז שטענדיג זיין מקום־מנוחה, וויטעט זיך פונדערווייטענס, רייכערענדיג זיין ליולקעלע, דאָס מיט די דאָזיגע צוויי לייט, דאָס מיט יענעם׳ דאָס מיט איין אַנדערען און ווינשעוועט־צו: לחיים, לחיים! חאָטש מען קוקט זיך אַפילו אויף איהם נישט אום. און גאָר צו לעצט שווימט אַרום אין דעם געשטאַלט פון אַ יודענע, אַ ריהרענדיגע, אַ זשוואַווע, מיט אָבגעבלאַקעוועטע פּעלענע מושקעס און עפּיס אַ מין טיכעל אויפ׳ן קאָפּ, דעם שיינקערס ווייב מיט איהר כבוד אַליין, נעבען פעסלעך: פלעשער, קעלישקעלעך, גלעזלעך, קרענצלעך בייגעל, געקאָכטע אייער, דאַרע פישלעך און שטיקלעך פּערהאַרטעוועטע לעבער. דאָס מויל מאַכט איהר זיך קיין רגע נישט צו, די הענד איהרע רוהען אויך נישט. פונ׳ם טענה׳ן, רעדען מיט איטליכען בעזונדער, פון געבען און נעהמען גרייט געלד מזומן, אָדער משכנות אָדער מיט אַ קריידיל אָנשרייבען אויף דעמס, אויף יענעמס חשבון פּאַסקעלעך און רינגעלעך.

איך דרעה מיך אַרום ווי אַ גר צווישען דעם דאָזיגען גאַנצען עולם, פּרויו רעדען מיט דעם, מיט יענעם, און דער שפּיץ איז אַלטער׳ס ווערטעל טאַקי: מילא, בקיצור, גאָרנישט.

אין קרעטשמע ווערט שיטערער, דער עולם הויבט אָן זיך צו פאָהרען און איך לאָז מיך צוגעהן צו דער בעל־הבית׳טע, האַלטענדיג די ביטש אונטער׳ן אָרעם אַקעגען איהרע אויגען. דאָס טהו איך בכיון

מיט איין אויבער־הסברה, ווייל קרעטשמערקעס בכלל האבען ליעב בעלי־העגלות, קויפען זיי אונטער מיט בראנפען, מיי ,כען און מיט נאך עפים, בכדי זיי זאלען פערפאהרען צו זיי מיט פארשוינען. די בייטש איז מיר געווען א מליץ און מיר געגעבען חן און לייטזעליגקייט אין דער בעל־הבית'טעס אויגען. עס הויבט זיך צווישעו אינז אן אזא שמועס:

— גוט נאווענד! — גוט יאהר! — וואו איז דאס אייער מאן? — וואס טויג אייך מיין מאן? — גלאט אזוי זיך. — זאגט, אפשר וועל איך טויגען. — טא... מהיכא־תיתי! — אהער, אהין, מיר צושמועסען זיך ברייטליך. איך דערצעהל איהר דאס אונגליקל, וועלכעס מיך האט דא געטראפען, מיין איצטיגע מיאוסע לאגע. זי טרייסט מיך מיט א זיפץ, אונטערשפארענדיג דעם קאפ מיט דער האנד און צוויי פינגער אויף דער באק, מאכט אלץ: „א מעשה, א מעשה! און ווייטער א זיפץ. — איך טהו איהר צוליעב, דערצעהל אלצדינג, ווער איך בין, ווי איך הייס, מיט וואס איך האנדעל, און זי פון איהר זייט בעשיט מיך מיט רעד, זאגט מיר ארויס איטליכעס פיצעלע, וואס ביי איהר אונטער'ן נאגעל, פון איהר מאן דעם שלימזלניק, פון די קינדער און פרנסה... עס ווערט צווישען אונז א נאהענטע בעקאנטשאפט. מיר רעכענען זיך אוים, אז מיר זענען גארביידע שטיקלעך קרובים! זי הייסט חיה־טריינע, נאך מיינם א קאלטער מוהמע פון דער באבעס צד. א שמחה, א פרייד! זי פרעגט מיך אויס אויף מיין ווייב, אויף די קינדער, אויף איטליכען ביי מיר בעזונדער, און אז דער מאן איז דערויף אנגעקומען, זאגט זי איהם. אן די בשורה גיך אין איין אטהעם: מיר האבען א גאסט.. א טייערען גאסט, ר' מענדעלי מוכר ספרים!... מיינער א קרוב! און לאזט אוים מיט גדלות צום מאן, אנגענעהמענדיג זיך מיט ביידע הענד ביי די זייטען:

— הא, מיינסט אפשר, פון א שטאל האסט־דו מיך ארויסגענומען! נישקשה, איך וועל, ברוך־השם, פאר אנדערע נישט מבויש ווערען, מענסט זיך, כ'לעבען, איבערנעהמען מיט מיין משפחה!

טא, רבונו של עולם! — טראכט איך מיר — לאז זיין אזוי: שאול האט געזוכט אייזלען, און געפונען די מלוכה, איך זוך פערד און געפונען א חיה־טריינע!...

חיה־טריינעס מאַן איז געווען אַ ייִד מיט אַ לאַנג ענאָז. דאָס שיטערע בערדיל, די פּאוס און די ברעמען—העל־בלאָנד ווי פלאַקס. בשעת שווייגען קייעט ער די צונג און איידער ער קלייבט זיך צו רעדען בעלעקט ער זיך פריהער, אַזוי אַז איהם אָנקוקענדיג דערמאָנט זיך דער נשמה'ס קריעה. די אויגען דריהען זיך אים שטענדיג מיט אַ שליסעל, ענליך אויף א קאַץ ביי'ם לעקען זיך. מיר דאַכט זיך, אַז גייענדיג שמועסט ער שטענדיג מיט זיך אַליין. פאַרמאַכט ער די אויגען, לעקט ער זיך פריהער, אַזוי אַז איהם אָנקוקענדיג דענסטמאָל, פאַרשטעהט מען, וואָס טייטש לעקיש... ביים אָבשטעקען מיר אַ שלום־עליכם מורמעלט ער עפּיס גאָר אָהן ווערטער און פונ'ם גאַנצען בענעהמען זיינעם דערקען איך באַלד, אַז ער ליגט אונטער'ן ווייבס פּאַנטאָפעל, האָט פאַר איהר דאָס נייִן־יאָהריגע קדחת. ווי עס האָט שפּעטער מיט דער צייט זיך אַרויסגעוויזען, הייסט ער אין דער סביבה: חיים־חנא חיה־טריינעס, און חיה־טריינע אַליין הייסט: חיה־טריינע קאָזאַק.

— וואו האָסטו עס ביז אַצונד געהינעט?—נעהמט חיה־טריינע דעם מאַן אויפ'ן ציהונדער — וואוהין האָט עס דיך, שלימזל, דער שוואַרץ־יאָהר געטראָגען? האָסט דו געהערט? הען אַביסעל!... מען זאָל אַהעקוואַרפען אַ שטוב מיט דעם בעל הבתישקייט און גאַרנישט... נישקשה, ר' מענדעלי איז אַ אייגענער, פאַר איהם מעג מען זאָגען, וואָס פאַר אַ שלאַק דו ביסט, אַ שלאַק פון זיין ליבען נאָמען. קוקט איהם אָן, שטעהט ווי אַ ליימענער גולם און קייעט די צונג...

— דו האָסט דאָך מיך אַליין, האָסט דו מיך געשיקט צו גבריל'אן נאָך אַ זאַק קאַרטאָפלעס מיך געשיקט! — פאַרענטפערט זיך חיים־חנה, בעלעקענדיג זיך פריהער מיט דער צונג.

— און דער רבי, דער שענער רבי איז קראַנק געווען ברענגען צוטראָגען דעם זאַק קאַרטאָפלעס! עסען, נישקשה, קען ער פאַר צעהן.

— דער רבי איז דאָך געגאַנגען, דער רבי, אָבפיהרען די פעריסטע קיה מיט דעם קעלביל אין פעלד אָבפיהרען! — גיט חיים־חנא דעם ווייב צו פאַרשטעהן.

— אָט שוויג שוין, שוויג, קיי דיר בעסער די צונג! — מאַכט חיה־טריינע, קוקענדיג ביי'ן אויפ'ן מאַן, דערנאָך ווענדעט זי זיך צו מיר מיט אַ גאַנצען שמועס, וואָס זי האָט פון איטליכען אויסצושטעהן. ווען נישט זי, וואָלט די גאַנצע שטוב שוין לאַנג הערנעם־קאָרנעם איבערגעקעהרט געוואָרען, און מישט אַלץ אַריין אין די רעד: „נישקשה, פאַר אייך מעג מען, ווי פאַר אַ טאַטען, איהר זייט דאָך אַ אייגענער, ר' מענדעלי!"

איך לעג מיך אַריין אין שלום און פערריכט בײַ חיה־טרײַנען דעם מאַנס דאָליע. פון שלום וועגען זאָג איך אַביסעל אַליגען, בעשולדיג בכלל אַלע מענער, מיך דערונטער אויך אַביסעל, און חנפה, לויב אין טאָג אַריין די אַלע ווייבער, בעזונדערס חיה־טרײַנען, חלילה ווען נישט זיי, וואָלט די וועלט קיין וועלט נישט געווען... חיה־טרײַנע איז געוואָרען ווייכער.

— געזונט זאָלט איהר זיין, ר׳ מענדעלי! — זאָגט זי מיט שיינענדיג פּנים׳יל און מאַכט באַלד טאַקי צום מאַן מיט גוטען:

— גענוג צו קייען די צונג! נעהם בעסער, חיים־חנא, ווישער דאָ די קעלישקעלעך און די טעלער, פון וועלכע עשו האָט געפרעסען. — ר׳ מענדעלי מוז אַודאי גוט הונגעריג זיין — טהוט זי אַ זאָג צו מיר, אויפהייבענדיג זיך פון׳ם געזעס איהרם ביים שיינקעל — איך פיהל עס אין מיר אַליין טאַקי. אין אַ מאַרק־טאָג פערשפעטיגען מיר זיך תמיד מיט דער וועטשערע. נישטאָ, נימער ערגער, קיין צייט. קומט, זייט מוחל, מיר בעטען זעהר שען צו אונז אין שטוב!

גלייך פון׳ם שיינקיל קומט מען אַריין אין אַ פינסטער אַלקעריל, וואו אַקעגען איז אָפען אַ טיר נאָך אין אַ אַלקיר און לינקס אין דער זייט פיהרט אַ טיר אין אַ היבשען חדר, אַ נידעריגער אָהן אַ דיל מיט …יינע פענסטערלעך. די שייבלעך זענען אַ טייל צושפּאָלטען, אַ טייל געלאַטעט פון צונויפגעקלעפּטע שטיקלעך און אַ טייל אינגאַנצען אויסגעשלאָגען: נאָר ערגיץ אין אַ ווינקעל שטעקט אַ איבערגעבליבענע שטיקעל גלאָז, ווי דער איין־איינציגער צאָהן ביי אַ זקנה, וואָס ביי נאָר עפּיס אַ ווינטעל שאָקעלט זיך עס, שטיל געבעבעט: זים־זים־זים, זעהר אומעטיג. אין איין עק שטוב, צו דער גאַס־צו, שטעהט אַ טיש, נעבען איהם, ביי די ווענט, לאַנגע, שמאָלע בײַנק, נישט געפאַרבט. אין דעם אַנדערען עק אַקעגען שטעהט אַ בעט מיט אַ סך בעבעכעס, אָהן עין־הרע: מיט קישענס, גרויסע, מיטעלע, קליינע, קלייניטשקע, אַ הויכער טורעם ביז אין דער סטעליע. און ביי דער זייט אויווען דאָרט ציהרט זיך אַ ברייטע באַנק, וואָס דינט ביי־נאַכט פאַר אַ בעט צום שלאָפען. אַרום די ווענט אין דער הויך הענגען פּאָרטרעטען בעדעקט מיט שפּין־וועבס, מיט געפּגר׳טע פליגען, אויסגעטריקענטע אייער פון פרייסען און פליגענקייט. פון׳ם קויט אויף די דאָזיגע

פארטרעטלעך קוקען ארויס עפיס געשטאלטען: א „מזרח" מיט קראליקלעך, מיט משונה־ווילדע חיה'לעך, האלב ציג—האלב הירש, האלב לייב—האלב אייזעל, האלב לעמפערט און האלב פיפערנאטער. א הויכער המן, געקליידעט ווי א אונטער אפיצער, הענגט אויף א תליה, וואס גרייכט איהם קוים ביז צום אקסעל, אזוי אז ניכער הענגט די תליה אויף איהם! דערביי שטעהט מרדכי אין א שטריימיל, א ראצעמארענע קאפאטע מיט א גארטעל, אויבען א טיזליק, אין שיך און זעקעלעך מיט פאה'קלעך, טאקי נאר „מאנדרוש". ארום איהם „בעבערדעלטע, בענאזענדיגע" יודען מיט כוסות אין די הענד און מאכען: „לחיים, רבי מרדכי!" צו זרש'ן מיט'ן טאפ האבען זיך זעהר מיאוס צוגעהאפט די פליגען, האבען פון איהר, נעבעך, איבערגעלאזט נאר א האלבען קאפ מיט א שטיקעל פעדערחלק. נאפאלעאן, נעבעך, איז אויך ארייגעפאלען אהינצו אין יודישע הענד. אז אך און וועה איז צו איהם, וואס פאר א פנים ער האט געהאט! ער איז געהאנגען צווישען פוטיפר'ס ווייב, עפיס א פארזועהעניש, א מיאוסקייט, וואס מאכט חן, שלעפענדיג יוסף הצדיק ביי די פאלעס, און צווישען א שמאלען, פערשמאלצעווטען, שטארק־אנגעבויגענעם שפיגעל, הינטער וועלכען עס האט געשטעקט א פערדארטער לולב און אלטע אבגעשלאגענע הושענות.

אין שטוב דרעהט זיך ארום א דיקע, א ברייטע א הארעפאשנע מויד מיט א פאר באקען ווי די פאמפושקעס; אויפ'ן קאפ זעהר ווענינ האר און צוויי קליינע צעפעלעך פון הינטען. די הענד האלט זי ביז די איילענבויגענס שטייף צוביידע זייטען, די ארעם אויסגעשטרעקט גלייך פארענט ווי צוויי האלאבליעס, צווישען וועלכע זי רוקט זיך, שליטעלט זיך נישט צוהייבען קיין פיס, ארויסשיקענדיג דעם קאפ אביסעל פריהער פאר איהר. רוקט זיך גיך, טראגענדיג אין די הענד א טישטוך מיט טעלער און גרייט צום טיש. חיה־טריינע רוימט איהר עפיס אין אויער איין, זי קעהרט אוים די האלאבליעס, דער קאפ לאזט זיך פאראויס, זי אליין מיט די פיסעלעך באלד טאקי נאך איהם און ווערט גיך אנטרונען פון דער שטוב. אין א ווינקעלע קריגען זיך א שטיק פיער קינדער, מיידלעך מיט יונגלעך, רייסען זיך עפיס איבער א קליין הינטעלע, א טאפסיק, וואס פישטשעט, נישט צו הערען, צו זעהען וואס הינטער זיי טהוט זיך אין שטוב. חיה־טריינע בעפאלט זיי פלוצים, טהוט שטילערהייד א קניפ דעם, א צופענעם, כאפט דאס פיצעל תייטעלע און ווארפט עס ארויס. די קינדער

שטעקען זיך אונטער די נעז אָב פייגען און צולויפען זיך אין די ווינקעלעך. באַלד קומט אָן חיים=חנא מיט אַ גרויסע לאַדיש סמעטענע. דאָס ווייב נעהמט עס ביי איהם צו, פּאָרעט זיך דערמיט אַביסעל דאָרט פאַר זיך און הייסט זיך אונז וואַשען.

אַ בחור׳יל אָהן אַ קאַפּאָטקע, באָרפיס, אין אַ לייבסערדאַקיל מיט הויזלעך, לויפט אַריין מיט אַ שמחה: דער רבי האָט געחאַפּט אין שטאַל אַ וואָראָביטשיקעל!... אַלע קינדער בלייבען פערגאַפט מיט אויבגעצויגענע פנים׳ער פאַר גרויס וואונדער, און איידער זיי זענען צו זיך געקומען, קומט אַריין אַ יונגער=מאַנטשיק עפּיס מיט אַ געשוואָלענער נאָז און גראָבע ליפּען, וואַשט זיך גיכער איבער דער פּאָמויניצע, זעצט זיך דערנאָך צום טיש און רוקט אַריין אין מויל אַ גרויס שטיק ברויט, אַלץ אין האַפּעניש, אין אַיילעניש, נישט צו שענקען קיינעם אַ קוק, גלייך ווי אויס מורא, ער זאָל, חלילה, נישט פאַרשפּעטיגען, מען זאָל אָהן איהם נישט אָבעסען. דערווייל רוקט זיך אַריין יענע ברויטע מויד מיט די פּאַמפּושקעס אויסגעפּוצט שבת׳דיג און זעצט זיך אויך צום טיש. חיה=טרײנע מאַכט צו מיר, ווייזענדיג מיט אַ פינגער אויף דער מויד: דאָס איז מיין עלטערע טאָכטער, חאַסיע=גרונע. דער עולם עסט, פריהער עפּיס מיט דרך=ארץ, אַ שעפּ מיט דעם לעפעל און אַ לעג אַ נידער דערנאָך הויבט עס אָן געהן לעבעדיג, רעש׳יג: אַ צעהן לעפעל אַרבייטען געשמאַק אין איין שיסעל און פליהען פון דאָרט געשווינד אין צעהן מיילער, וואָס זופען, איטליכס אויף זיין שטייגער. ס׳איז אַ האַפּעניש, אַ בהלה, אַ זופעריי: וואופּ=הופּ, הופּ=פופּ! מיינע נייגעפונענע קרובים טרייבען מיך אַלץ אונטער: עסט, לאָזט זיך נישט בעטען! און איך: וווּיפּ=פּפיפּ! אויף מיין נוסח. דער יונגערמאַנטשיק מיט דער געשוואָלענער נאָז פוילט זיך נישט, אַרבייט פאַר צעהן און גרונטעוועט זיך ביז דעם פויגעל, וואָס קומט לסוף אַרויס, אויסגעמאָלט אינווענינג אויפ׳ן דעק פונ׳ם שיסעל. אָבגעפּאַרטיגט זיך פון דער אַרבייט מיט אַ זיפץ טיף פונ׳ם בויך, שטעלט ער אויס אַ פּאָר גלעזערנע אויגען און קוקט אויפ׳ן עולם; טהוט פלוצלים אַ שטרעק די האַנד, אונטערהייבענדיג זיך אַביסעל פונ׳ם אָרט, גלייך צו מיר, מאַכענדיג דערביי: שלום עליכם! איהר זייט מיר עפּיס קענטליך... מה שמכם? — איך זאָג איהם מיין נאָמען, ער שפּרינגט אוזש אונטער פאַר גרויס וואונדער!

— ר׳ מענדעלי!... ר׳ מענדעלי מוכר ספרים!! פישש!..! א קאטאָוועס עפּים! ווער קען נישט ר׳ מענדעלי׳ן?! איך האָב געהאַט אַמאָל די זכיה, אין גלופּסק נאָך, קויפען בײַ איך אַ בענשעריל.

— ר׳ מענדעלי איז מײַנער אַ קרוב — זאָגט חיה־טרײַנע מיט גדלות, שמעלצענדיג זיך פאַר פריד, און אָנווייזענדיג מיר אויף׳ן יונגען־מאַנטשיק מאַכט זי: דאָס איז אונזער רבי!— אַ נו הושיקעלע— ווענדעט זי זיך צום בחור׳ל אָהן דעם קאַפּאָטקעלע—ר׳ מענדעלי וועט דיך פאַרהערען. שעם דיך נישט, נישקשה, דער פעטער וועט דיך נישט אויפעסען.

הושיעקעלע האַלט אַ פינגער אין דער נאָז, קוקט אין דער זײַט אַנבלאָזענדיג זיך, פערציהט דעם אַקסעל און מאַכט: איך סעם מיך, סעם מיך...

—וויפיעל איז אַלט אײַער הושיעקעלע, זאָל לעבען? — פרעג איך די מאַמען.

—מײַן הושיעקעלע, זאָל לעבען, איז אין ווערסנע געוואָרען בר־מצוה—ענטפערט די גליקליכע מאַמע.

—נו, הושיעקעלע—נעהם איך דעם בחור׳ל אָן פאַר׳ן בעקעלע— זאָג, שעם דיך נישט, וואָס געהט היינט פאַר אַ סדרה?

—זאָג, זאָג!—טרײַבט מען הושיעקעלען אָן פון אַלע זײַטען—ער שטעלט אויס אַ פאָר אויגען און שווייגט.

—ב... ב... ב...— מאַכט דער רבי מיט די גראָבע ליפּען.

—ב־ב... בהאי! — לאָזט הושיעקעלע אויס אויף אַ קויל, קוקענדיג צום רבי׳ן.

—נו, בלק, בלק...—זאָג איך אונטער און גיב ווייטער הושיעקעלען אַ פרעג—וואָס האָט אַזוינס בלק געשיקט זאָגען?

דער רבי לעקט דעם פינגער, בכדי דער תלמיד זאָל זיך דערמיט אָנשטויסען.

— לעקען—טהוט הושיעקעלע אַ געשריי מיט אימפּעט.

— ווער, ווער? — טרײַבט הושיקעלען אונטער דער רבי, און עכ

ווערט איהם גרינגער אויפ'ן הארצען, מיינענדיג אז ער האלט שוין מיט דעם תלמיד זיינעם אויף א שטיקעל דרך—ווער, הא?

— דער רבי! — שרייט הושיעקעלע אוים אויף א קול
— דו פארשטאפטער קאפ איינער! — צוהיצט זיך דער רבי מיט כעס—ווער זאגט בלק, וועט לעקען?

— יודען!... — טהום הושיעקעלע גיך א זאג אויף א קוויטשיגען קול'בעל.

— די יודען, די יודען... הושיעקעלע! — זאג איך, א גלעט געבעכדיג איהם דאס בעקעלע — זעהר וואויל, דו קענסט.

די מאמע איז גאר איבערגליקליך, האלט די הענט אויפ'ן בויך און קוועלט: אז וואויל איז, כ"לעבען, דעם בויך, וואס האט אזא תכשיט געבוירען! דער טאטע קייעט די צונג און האט שטארק הנאה.

נאך דער וועטשערע שמועסט מיט מיר חיה־טריינע איבער וועגען מיין עסק אזוי: אין א פאר שעה ארום בעדארף אנקומען מיין יאנקא מיט די פערד. דענסטמאל, ר' מענדעלי, זעצט איהר אייך אויף רייטענדיג אויף איינעם, מיין מאן אויף דעם אנדערען פערד און פאהרט פארנעהמען די ביידלעך מיט די סחורה דערוויל אהער. און ווייטער וועלען מיר שוין זעהען. לעת־עתה לעגט זיך א ביסעל צו, אט האט איהר אייך א בעט מיט איבערבעטען.

—א שענעם דאנק!—רוף איך מיך אן—אין די בעבעכעס אז איך וועל אריינפאלען, וועט שווער זיין דערנאך ארויסצובעקומען מיך פון דארט. גאט ווייס וויפיעל איך קען דארט אבשלאפען, און דא איז די צייט טייער. איין אנדערס מאל, אם־ירצה־השם, אז איך וועל קומען צו אייך מיט מיין ווייב און די קינדער צו גאסט, דענסטמאל, זעהט איהר, געזעגען איך מיך מיט אייך אלע און וואַרף מיך, אויף גאטס בעראט, אריין טיעף אין דעם תהום בעבעכעס אויף א לאנגער, לאנגער צייט.

—מיר בעטען, מיר בעטען!—מאכט חיה־טריינע מיט חן—זעהטזשע, מיט אלע קינדער טאקי; נעהמט אייך מיט יאחנע־סאסען. זאגט־זשע זיך נישט אב, האטש נעהמען א קישעלע אהין אין אלקעריל.

— שלאָפט געזונד!—געזעגענט זי זיך מיט מיר. — נישקשה, מיינער וועט אייך גאַנץ פריה, כלהוך חשור, אויפוועקען!

ד.

היה־טריינע איז טאַקי אַ כּשר׳ע יודענע, אַ גוטע, נאָר וואַנצען האָט זי געהאַט אין שטוב רשעים, זעהר בייזע. זיי זענען מיר בעפאַלען ווי באַלד איך האָב מיך געלעגט אויפ׳ן טאַפּטשאַן אין אַלקעריל און די מלחמה צווישען אונז האָט זיך אָנגעהויבען.ביידע צדדים האָבען זיך פּער׳עקשנ׳ט, געאַרבייט אין עסק: זיי—מיט׳ן מויל, איך—מיט די הענד; זיי קריכען, איך שפּרינג אונטער; זיי מיט טענות: דער טאַפּטשאַן איז אונזערער, דרך־ארץ זשע, ר׳ יוד, און לאָזט זיך בייסען"—איך זיפץ, פערבייס די ליפּען, קראַץ מיך מיט אַלע כּוחות; זיי אַ ביס—איך אקראַץ; זיי אויף מיר—איך אויפ׳ן קישען, אַראָב, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, דאָס קישען! דאָס הינקעדיגע ביינקעל אויף דריי פּיסלעך פאַלט־אום; דאָס ליימענע קריגעל מיט נעגעל־וואַסער טראַך־טראַך; טאַראַקאַנעס אויפ׳ן ציל לויפען, דראַפּען, האַרמידערען; פעדערען פון דעם צעריסענעם קישען פליהען אין דער נאָז, אין די אויגען אַריין; דער טאַפּטשאַן אונטער מיר ריפּעט־סקריפּעט. אַ טאַראַראַם, אַ גערודער! איך בין דול, צומישט, צאַפּעל מיט אַלע גלידער און וואַרף מיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער. עס הערט נישט אויף צו בייסען. עס שטינקט וואַנצען!—נמאָס ווערענדיג מיר די גאַנצע מעשה, בלייבט ביי מיר עוקר צו זיין. איך פערלאָז מיין געלעגער, שפּרינג אַראָב גלייך צום פענסטער, צו אָטהעמען אַ ביסעל פריי און טהו אַ קוק אין דרויסען, אויף גאָטס וועלט.

אויפ׳ן בלויען הימעל שטיל, רוהיג געהט די גילדענע לבנה, איהר שיינענדיג פּנים איז זעהר ערענסט, עפּיס שטאַרק פערטראַכט. שאַ ארום און אַרום!... איהר פערטראַכטקייט וואַרפט אויף מיר אָן אַ זיסע מרה־שחורה, זי רעדט עפּיס צו מיין האַרץ, די נשמה מייני נעהמט זי פיר אַרוים מיט איהר איטליכען בליק. זי רופט אין מיר אַרויס אַ

ים געפיהלען און עס טראכט זיך, טראכט זיך עפּיס גאר פון זיך אליין. עס טראכט זיך פון דעם ביטערען לעבען פול קרענקונג, אלערליי לײדען מיט בעליידיגונג, פול פלאגען, אנשיקעניששען, אלטע אויך נייע, און צופּיעסטעט מיך פאר איהר ווי א שלאף קינד, נעבעך, פאר דער מוטער: אוי מאמע, עס טהוט וועה!... אוי, ווערט מען עס פערשווארצט, קומט מען עס אבי!... קארג קאפּידרעהענש, בזיכוועהטיג, איז מען נאך גרוים אין די אויגען; קארג אייגענע מכות און וואונדען, האט מען נאך אויסצושטעהן געבראטענע לייד; קוים-קוים וואס מען זשיפּעט, פערגינט מען נאך נישט דאס שטיקעל געפלאגטע לעבען. אוי, מאמע, עס שמארצט, אוי, עס טהוט וועה!... די לבנה קוקט אויף מיר מיט איהר ליכטיגער צורה אלץ ערענסט, פערטראכט און דאכט זיך, זי נעהמט מיך איין: „שא, בידנע קינד, שא! וואס זאל מען טאן?"... דאס הארץ וויינט אין מיר נאך מעהר, הייסע טרעהרען טרעטען מיר ארוים אין די אויגען, איך שפּאר אן דעם קאפּ אויף מיין ארעם, די זייט מיט דער אבגעשווירענער פאה דער לבנה אקעגען, נא, זאל זי זעהן, זאל זי חאטש זעהן!... עפּיס עפענט זיך אין מיר א קוואל פון געפיהלען, צופען מיך ביים הארצען, פערפּלייצען מיר די געדאנקען. די אויגען, אנגעקוואלענע ווי די באנקעס, קוקען אין דער וועלט אריין מיט א ריהרענדיג געבעט: געוואלד, העלפט, האט רחמנות! עס טהוט וועה, וועה, וועה... אזוי חאפּט זיך אויף פונ׳ם שלאף ביי דער נאכט א קראנק קינד, נעבעך, יאמערט פונ׳ם הארצען פאר זיך אליין, קוקט מיט די אויגעלעך, בעטענדיג רחמים.—נישטא קיינער! קיינער! קיינער הערט נישט! אלע שלאפען, שא!... א הינטעל נאר שטעהט אויף דער גאס וואך, דער ווידעל צווישען די פיס, דער קאפּ פערריסען הויך און בילט מיט א קאלטער לעבער אקעגען דער לבנה, זי געהט איהר וועג רוהיג, פערטראכט, פון א הונדס בילען זיך גאר נישט צו מאכען....

יפ׳ן הארצען ווערט מיר גרינגער. עפּיס ווארעמט מיך אינוועניג א געפיהל פון האפענונג און טרייסט אהן ווערטער—אזא געפיהל, וואס א יוד פיהלט, אז ער וויינט זיך אויס פאר גאט אויף זיינע צרות; אזא געפיהל, וואס מאכט דעם מענשען וויך ווי טייג, גוט אהן א ברעג, דייט אימליכען אוועקצוגעבען די נשמה, ארומצונעהמען די גאנצע וועלט און זי א קוש צו טאן פאר גרוים ליעבשאפט.—

און זיי, די ווענצעלעך, זענען דען נישט גאָטס-בעשעפעניש? וואָס זענען זיי שולדיג, אַז זיי שטינקען, נעבעך? וואָס זאָלען זיי טאָן, אַז עס ליגט שוין אַזוי אין דער טבע זייערער צו בייסען? טהוען עס נישט פאַר שלעבטס, פאַר שנאָה און צו להכעים, נאָר פאַר דעם שטיקעל פרנסה: זיי ווילען, נעבעך, טרינקען, אָנזעטיגען זיך מיט יענעמס בלוט. מילא לאָז שוין מיינס איבערגעהן. עפּיס דאָס ערסטע מאָל אין לעבען איז מיר דען וואַנצען? און וועלכער יוד האָט דען נישט פון זיי צו זינגען און צו זאָגען?...

איך געה אַוועק פון דעם פענסטער און זאָגענדיג: „אין דיין האַנד טהו איך מיין זעעל בעהאַלטען” גיב איך מיך אַ וואָרף אויפ'ן פּאַפּטשאַן און—גאָרנישט, איך שלאָף! ... חלומות האָב איך פיינט צו דערצעהלען. נארישקייטען!

דאָס אויפשטעהן אויף מאָרגען גאַנץ פריה האָט מיר געקאָסט גרויס מיה. עס האָט מיר וועה געטאָן איטליכס אֵבר. נאָר די נויט האָט מיך געצוואונגען און מיט מיר אַ טראָג געטאָן פון מיין געלעגער. אַ יוד לעבט מיט אימפּעט. די נויט טרייבט איהם צו לויפען, אַרומצו-יאָגען, צו טאָן, צו אַרבייטען. לאָז נאָר שוואַך ווערען אַ קאַפּעלע דער אימפּעט, בלייבט ער ליגען ווי אַ דער'הרג'טער. יום-טוב דערפיהלט אַ יוד זיינע וועהטאָגען, דענסטמאָל האָט ער געוועהנטליך צייט קראַנק צו זיין ...

די נויט האָט מיך פון מיין געלעגער אויפגעהויבען, די נויט האָט מיך אויף די פיס געהאַלטען, די נויט האָט מיך רייטענדיג אויף אַ פערד אויפגעזעצט, די נויט האָט מיר אין קאַרק געגעבען און איך האָב מיך געריהרט פונ'ם אָרט אינאיינעם מיט חיים-חנה חיה-טריינעס מאַן. הערב איז ביי אַ יודען נאָר דאָס ערשטע ריהר, דערנאָך, אַבי אַ קוועטש די ספרונזשינקע, געהט עס שוין ווי אַ פּוטער, ער קריכט שוין אפילו וואוהין מען בעדאַרף נישט, וואוהין מען האָט איהם כלל נישט געבעטען. ער דראַפּעט זיך אַפילו אויף די גלייכע ווענד. איך קום באַלד צו מיינע קרעפטען, בין פריש און שטאַרק אויף דאָס ניי.

אַז דער עולם זאָגט: „אַ יודישע נשמה קען מען נישט שאַצען”, מסתמא איז רעכט. גאָר אין אָנהויב האָב איך גערעכענט, חיה-טריינע פרעהט זיך דאָ מיט מיר אַזוי פשוט, וואָס זי האָט דערטאַפּט פלוצלים

אַ קרוב און נאָך אַזעלכען, וואָס רייבט זיך אַרום ספרים! דאָס רייבען זיך אַליין אַרום עפּיס אַ זאַך האָט שוין אַ גרויסען ווערטה ביי יודען. אַ יוד, פון די שענע בעלי־הבתים אַפילו, ווען עס קומט איהם אויס צו האָבען אַ עסק אין די פּריסוטסטוועס, הויבט אָן צום ערשטען פון סטאָראָזש — ער רייבט זיך דאָך פאָרט אַרום די אַדונים דאָרט — שמועסט מיט איהם איבער און געהט אַוועק צופרידען. לעת־עתה, טראַכט ער, איז געננג. דער סטאָראָזש איז נישט קיין שלעכטער מענש. — דער שמש, וואָס רייבט זיך אַרום אַ יודישער שקאָלע, הייסט ביי אַ טייל פון יודישען עולם: דער אינספּעקטאָר; דער יודישער בריף־טרעגער — פּאָטשטאַר, דער יוד פון דער פּאָטשט, אַזוי פיעל כמעט ווי פּאָטשט־מייסטער. קורץ, ווי מען זאָגט טאַקי: „דעם רב׳ס שיקסע קען פּסקע׳נען שאַלות״... ביי דער וועטשערע, אָנקוקענדיג די דיקע, ברייטע מויד, וואָס שוין צייט איהר אונטער דער חופּה, איז מיר שוין אַריין אין נאָז, אַז חיה־טריינעס פרייד בעטייט, איך קען איהר צוניץ קומען צו אַ שידוך... און, דאַכט זיך, גאָר אויף מיר גופא האָט זי אַ אויג. דעריבער טאַקי האָט די מויד אַזוי שבת׳דיג זיך אויסגעפּוצט... דאָס איז מיר דערנאָך קלערער געוואָרען פון חיים־חנא׳ס רייד, פאָהרענדיג מיט מיר אויפ׳ן וועג. עפּיס האָט ער צופיעל אויסגעפרעגט מיך וועגען מיין בחוריל מיט אַזאַ שמועס:

—אַזוי! איז אייער בחוריל שוין געוואָרען, אייער בחוריל, בר־מצוה און נאָך נישט קיין חתן, נישט! איך אין זיינע יאָהרען האָב שוין חתונה געהאַט, אין זיינע יאָהרען. — מיין היה־טריינע לאָזט מיך די נעכט ניט שלאָפען: געוואַלד, אַ בחוריל! וואָס ליגסט דו, גזלן אַזוי?... געוואַלד, אַ חתן! — די בתולה מיינע האָט איהר דאָך געזעהען, די בתולה, אַ גוטע בעל־הבית׳טע. אפשר טאַקי שוין צייט איהר חתונה־צומאַכען, שוין צייט אפשר? — וואָס זאָגט איהר, ר׳ מענדיל? עפּיס זייט איהר דאָך אַ יוד, אַ למדן, שוין צייט? מיינע האָט מיט מיר היינטיגע נאַכט איבערגעשמועסט... איהר זייט ביי איהר שטאַרק חשוב, זייט איהר. אַלץ קומט אומגעריכט. בעדאַרף זיך גראָד מאַכען אַ מעשה און איהר האָט פערבלאָנדזעט צו אונז... זעהר אָנגעלעגט, כ״לעבעג, איז אייער בחוריל שוין, זאָגט איהר, בר־מצוה, אייער בחוריל?

אין דעם, ווי מיר שמועסען דאָ אַזוי, קומען מיר צום אָרט פון די ביידלעך. פריהער בעטראַכט איך גוט מיין ביידיל און איטליכס

חינקעלע. ברוך־השם, אלצדינג דאָ אינגאַנצען, און לאָז מיך צוגעהן דערנאָך צו אַלטערים בּיידיל. דאַכט זיך, אויך נישט גערידהרט, עס שטעהט אויף זיין אָרט. נאָר קוים נעהם איך מיך צום לאַנטוך, מיט װעלכען דאָס בּיידיל איז איבּערגערעקט, און טהו אַ טאַפּ, בּין איך פערצאַפּעלט געוואָרען, עס ריהרט זיך עפּיס אונטער איהם... איך שפּרינג אָב שטאַרק דערשראָקען אויף צעהן איילען אין דער זייט. דאָס לאַנטוך הייבּט זיך דערווייל אויף און איך דערזעה פאַר מיינע אויגען זיצענדיג אויפ׳ן וואָגען מיט אַ פערבּונדענעם קאָפּ — אַלטער יקנה׳ז!...

יא

חאָס מיט אַלטער׳ן איז פּירגעגאַנגען, וואו ער איז הינגעקומען, פון וואַנען ער האָט פּלוצלים זיך גענומען און פאַרוואָס דער קאָפּ איז איהם פערבּונדען — די דאָזיגע שאלות דערקלערט אונז בּאַלד אַלטער מיט זיין כשר מויל אַליין, אַזוי:

מילא געה איך מיר נאָך די פערדלעך. בּקיצור נישטאָ קיין פערדלעך! נישמער, טראַכט איך מיר, גאָרנישט. אַ פּנים, זיי זענען פערגאַנגען ווייטליך. גראָז אין וואַלד איז זעהר גוטע, שאַטען אויך דאָ. פאַר וואָס נישט? אַ מענש, להבדיל, זוכט אויך, וואו גוט איז. מילא געה איך מיר ווייטער, ווייטער, פאַרשטעהט איהר מיך, מען הערט נישט, מען זעהט נישט. וואָס טהוט מען דאָ? ס׳איז דאָך עפּיס שפּל! פּלוצלים דאַכט זיך מיר אין וואַלד עפּיס אַ שאָרך אויף יענער זייט פון אַ טאָל. מיינער בּאַלד טאַקי אַראָבּ, אַרויף, אַהין, אַהין, בּקיצור גאָרנישט. דערווייל ווערט שפּעטליך, ס׳איז שוין טונקעל, עפּיס גאָר נישט קיין גוטער משא־ומתן!... דאַכט זיך מיר ווידער אַ שאָרך, איך ווייטער אַהין, דרעה מיך, זוך און ווייטער גאָרנישט. עס פאַרדריסט מיר שוין, פאַרשטעהט איהר מיך, וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג? בּקיצור, ווידער אַ שאָרך און עפּיס ווי טריט. — אָט האָבּט־דו זיי, די שענע לייט! אַ קרענק זיי אין די בּיינער! פּלוצלינג איך שטאַרק אויפגעבּראַכט און דערשלאָג מיך אַהין, ערגיץ אין אַ העק, צווישען געדיכטע צווייגען. אַהאַ, ס׳איז דאָ,

דערטאַפּט!... וואָס? צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, עפּיס אַ רויטע קוה אַ קוה, וואָס, ווי געוועהנטליך, זיך פון דער טשערדע אָבגעריסען און פערגאַנגען אין וואַלד. אַצונד וואָס? איך ווייס גאָר ניט, וואו איך בין. נישמער שטעהן איז קיין תכלית נישט, מילא געה איך מיר אין צרות, אויף גאָטס בעראָטה, און פאַרגעה מיר צו אַ פייערל, וואָס האַלט ביים אויסגעהן. האַלאָוועשקעס רייכערען זיך, ס'איז נאָך דאָ אין זיי אַ פונק. דאָס גראָז אַרום און אַרום אויסגעטרעטען, עס וואַלגערען זיך ברעקלעך ברויט, שאָלעכטס פון אייער, פון אוגערקעס, ציבעלעס און קנאָבעל, אויך צעריסענע שמאַטעס און שמאַטקעלעך. דאָ איז, אַ פנים, געווען אַהיבשע קאָמפּאַניע, און ווי עס זעהט אויס, אַ חאָפּטע ציגיינער. גאָר עפּיס נישט קיין גוטער עסק! ציגיינער האָבען ליב צולקחענען. פּלוצלים דאַכט זיך פון גאַנץ ווייט עפּיס אַ קול. אפשר רופט עס דאָרט ר' מענדעלי? געהט מיר איבער אַ געדאַנק, און איך לאָז מיך געהן גיישווינטער. דאָס קול, דאָ הערט עס אויף, דאָ לאָזט עס זיך ווידער הערען און וואָס נעהענטער ווערט עס אַלץ שרעקליכער, ווי איינער שרייט געוואַלד!... עפּיס גאָר אַ שרעק, כ'לעבען! נישמער גאָרנישט. איך טהו מיר מיינס און געה. עס העלפט נישט, נאָר קוק מיך גוט אַרום און היט די ביינער. בקיצור, אַקעגען מיר וואַקסט אויס פונדערווייטענס עפּיס אַ קרעטשמעלע, אַ חורבה'לע אויף הינערשע פיסלעך. עפּיס איז מיר עס נישט געפעלען. איך בעהאַלט מיך אַ ביסעל אין דער זייט צווישען צווייגען. גראָד טאַפּ איך דאָרט אָן עפּיס אַ דרענגיל. נעהם עס אין דער האַנד, פאַרשטעהט איהר מיך, ליתר־בטחון. זיץ שטיל און קוק מיר, וואָס וועט דאָ זיין. עס קומט מיר אין קאָפּ אַריין שרעקליכע זאַכען, מעשיות מיט גזלנים און גלופּסקער גנבים. פּלוצלים אַווייטער אַ געשריי, אַ ביטער געשריי, ווי פון איינעם, וואָס איז אין אַ גרויסער סכנה, און, דאַכט זיך, דאָס ביטערע געשריי איז פון חורבה'לע. עס האַפּט מיך אָן ביים האַרצען. עס טראָגט מיך אונטער פונ'ם אָרט און איידער מיך צו בעטראַכטען שטעה איך שוין נעבען קרעטשמעלע. אַליין נישט רעכט צו געדענקען, ווי אַרום האָב איך מיך דאָ גענומען. עפּיס געפּיקט האָט מיר אַלץ אין קאָפּ: אַ אייגענער, אַ אייגענער! אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר איז גאָר ר' מענדעלע אין אַ סכנה. איך ווייס דען, אַ פנים, וואו איך בין? ס'איז טאַקי אַ מורא, נישמער גאָרנישט! מיין טויט זאָל דאָ זיין, פוז איך מיך דערגעהן, וואָס טהוט זיך דאָ אינווענס. עפּיס ביז איך דאָך אַ שטיקעל עקשן אויך. בקיצור, איך

געה מיר פאַמעליכען אונ האָרך מיך גוט צו. עצים הערט זיך אַ פער־
דומפט קול. איך קום צו נעבען אַ צושאָטענעם טויער, קוים וואָס ער
האַלט זיך פאַר אַלטקייט. מיינער פוץ אַריין אינווייניג אין אַ גרוים הויז.
געה אויף די שפּיץ פינגער, זוך, ניססער אין דער פינסטער, שאַ.
שטיל. איך נעהם אַרוים פון דער קעשענע אַ פּעקעלע מיט עבליכע
שוועבעלעך, רייב, רייב מיט אַ ציטערדיגע האַנד, אומזיכט, עס וויל
נישט ברענען. דאָס לעצטע צינדט זיך לסוף אָן און באַלד טאַקי לאָזט
זיך הערען אַ געשריי גאָר אין איין אָטהעם, ערגיץ פון דער זייט
דאָרט, דאָס שוועבעלע פאַרלעשט זיך און גאָרנישט, איך טאַפּ אין
דער פינסטער, קריך ערגיץ אַריין און שלאָג מיך אויף עמיצען עפּים
אָן. די האָר שטעלען מיר זיך קאַפּויער, פרעגט מיר בחרם, אויף וואָס
פאַר אַ וועלט איך בין. בקיצור, בײַ דער שיין פון דער אויפגעהענדיגער
לבנה, דורך אַ קליין אויסגעשלאָגען פענסטעריל, אין אַ פערשימעלט
חדריל אָהן אַ טיר, דערזעה איך, ליגט איינער געבונדען, ווי אַ שאָף,
מיט הענד און מיט פים, איז, נעבעך, טויט, בלייך ווי די וואַנד, קוים־
קוים וואָס ער זשיפּעט.—גאָט האָט אײַך געבראַכט אַהער, זאָגט דער
אומגליקליכער פאַרשוין, בינדט מיך גיכער אויף, וואָרום איך בין
פאַרבײַ. די שטריק האָט מיר זיך אײַנגעשניטען אין דעם לייב און
עס ברענט מיך אַ טרונק!—ווער האָט אײַך אַזוי געפּענטעט? טהו איך
אַ פרעג, נעהם באַלד אַרוים מיין מעסער און שנייד אויף די שטריק.—
אין זיין טאַטענס טאַטען אַריינגעפלויגען, שילט דער פאַרשוין, אויס־
גלייכענדיג די ביינער. אַזאַ ממזר, נאָטקע גנב!—וואָס, אַ גנב?! רוף
איך מיך אָן, שאַרף אָנקוקענדיג דעם פאַרשוין.—יאָ, יאָ, אַלצדינג אין
דער קאָרט! ערשט היינט נאָך האָט ער גע׳גנבה׳ט אַ פּאָר פערד. איך
שפּרינג אַזש אונטער הערענדיג אַזוינס. בקיצור, איך הויב אָן באַלד
טאַקי דעם פאַרשוין אויסצופרעגען, זאָג סימנים און עס קומט אַלצדינג
קלאָר אַרוים ווי בוימעהל אויפ׳ן וואַסער. בײַ יענץ פייערל אין דעם
וואַלד זענען דאָס געזעסען אַ גאַנצע חאָפּטע שלעפּערס, פיינע לייט,
איינער פון די שענע נפשות האָט זיך געלאָזט שפּאַצירען דאָרט און
צוגענומען אונזערע פערדלעך. איך דערגעה מיך דעם וועג, אויף
וועלכען די שלעפּערס האָבען זיך געלאָזט פאָהרען און עס בלייבט
בײַ מיר, באַלד אָהן שיהות נאָך די גנבים זיך צו לאָזען. דער פאַרשוין
פּרייווט מיך אָבהאַלטען, לעגט מיר שטיינער אויפ׳ן האַרצען: ער האָט
מורא, דער ממזר זיינער איז אַ רוצח, מיט איהם פאָהרען נאָך בוידע:

פאַרשוינען, אַלע כמעט אַזעלכע ווי ער. מיך אָבער האָט עס ני-
געלאָזט רוהען. בלייבען אָהן אַ פערד קען איך נישט.— ניין, ניין! איך
מוז זיי דעריאָגען, עס מעג זיך זיין וואָס עס וויל. לאָזען שפּייען זיך
אין דער קאַשע קען איך נישט. אַ רגע איז אַצונד טייער: בלייבט איהר
דאָ, רוהט זיך אוים, ביי מיין צוריק-קומען מיט די פערד, אם-ירצה-
השם, נעהם איך אייך און מיר פאָהרען ביידע פון דאַנען אַוועק. אַזוי
זאָג איך דעם פאַרשוין, צו וועלכען עס ציהט מיר עפּיס שטאַרק דאָס
האַרץ, נעהם די פּים אויף די פּלייצעס—און לאָז מיך געשווינד אין
וועג אַריין.

דאָס אַלטע וויסטע קרעטשמעלע שטעהט אַריינגערוקט אַביסעל
אין וואַלד ביי דעם שליאַך, וואו עס טיילען זיך וועגען אין פערשידענע
זייטען. לינקס פאָהרט מען קיין גלופּסק, קיין וואָהלין, און רעכטס אין
שטעדט פון פּאָדאָליער גובערניע. איך נעהם מיך רעכטס. בקיצור,
איך געה נישט, נאָר איך לויף. אין כעס בין איך אַ שרעק. איך וואָלט
צעריסען דעם גנב ווי אַ הערינג. עס פעהלט מיר מעהר נישט צו די
גוטע עסקים, בלייבען זיצען אין פעלד אָהן אַ פערד, אָהן אַ גראָשען
געלד. נישמער גאָרנישט. מיינע פּיס הויבען אָן זיך אָבצוזאָגען פון
דעם ניכען גאַנג, דער מאָגען וויל נישט וויסען פון קיין שום זאַך
און מאָנט עסען. אַ קלייניגקייט עפּיס אַזאַ גרויסען טאָג אָבצופאַסטען.
שלעכט! עס עסט מיך דער געדאַנק: פערפאַלען די מיה, אומזיסט
דאָס לויפען! זיי, די שענע נפשות, זענען אַוועק אַ היבשע צייט
פריהער פון מיר און וואָס נאָך? זיי פאָהרען. אַקעגען-זשע איך געה
צו-פוס. עס שטאַרקט מיך נאָר איין האָפנונג, טאָמער וועט אָנלויפען
עפּיס אַ פוהריל. אַ גליק נאָך, וואָס די לבנה שיינט און מען קען
חאָטש זעהן ווי אין העלען טאָג. בקיצור, איך געה, שוין נישט אַזוי
געשווינד, מיט אימפעט ווי פריהער, אָבער איך געה, נעהם מיר אַרוים
די אויגען קוקענדיג. נישטאָ קיין לעבעדיג בעשעפעניש. נישמער
גאָרנישט, איך טהו מיר מיינס, אַלץ ווייטער, ווייטער. נעהם איך מיך
צו עפּיס אַ זאַך, פאַרשטעהט איהר מיך, לאָז איך עס אַזוי גיך נישט
אָב. בקיצור, דאַכט זיך, אַ קלאַפּען פון רעדער... אין דער ערד מיטן
קאָפּ! אויף צושפּרינגעניש פאָהרט מען גאָר מיר אַקעגען, נישט אין
דער זייט, וואוהין איך בעדאַרף. אַי, אַ מזל, מיין פינסטער מזל!—
איך ווענדע מיך צו איין פוהריל, צו דער אנדערער. אַלע זענען שכּור-

לוט. אַ צונד פאַרשטעהט איהר מיך, ווער איך שוין גאָר מיאוס אין כעס. אָבער ווי נאָך אין כעס!.. און טהו מיך אַלאָז וויטער מיט אימפעט. איך בין שוין אָבגעגאַנגען אַ היבשע שטרעקע וועג, ס׳איז שוין טאַקי גוט שפעט. אין מיר איז נאָך דאָ אַלץ אַ האָפנונג, עס וועט מיך אָניאָגען אַ פוהריל, און פונדערווייטענס דאַכט זיך טאַקי עפּיס פוהרלעך, נאָר אין דער ערד מיט׳ן קאָפּ! ווידער טאַקי מיר אַקעגען... ניין! טראַכט איך, היינטיגס מאָל לאָז איך עס אַזוי נישט אָב. דאָס לעצטע, וואָס בּיי מיר געפינט זיך, גיב איך אַוועק, אַבּי מען זאָל מיך אונטערפיהרען. איך טרייב מיך אונטער, געה מיט קוראַזש, נאָר די פוהרלעך דאָרט ריהרען זיך, דאַכט זיך, נישט. שטעהען עפּיס אויף איין אָרט.

אַהאַרץ=ווערטיג נאָר, אַ צושפּרינגעניש! נישמער גאָרנישט. בּקיצור, צוקומענדיג נעהענטער, דערזעה איך, דאָס זענען בּיידלעך. עס פאַלט מיר בּאַלד איין, אפשר זענען עס די פיינע לייט. איך האַלט איין דעם גאַנג, געה מיר שטיל, פאַמעליכען און טראַכט, וואָס טהוט מען? בּיי דער זייט וועג ציהט זיך אַ יועלדעלע, מיינער אַריין אַהין, בּעהאַלט מיך צווישען בּוימער פון וואַנען איך קוק אַרויס און בּעטראַכט די בּיידלעך אַקעגען. יאָ, דאָס זענען מיט די אַלע סימנים זיי, זיי! איין בּיידיל ליגט אָנגעבּויגען צו דער ערד, אַרום איהם אַ גאַנץ פעקיל: מאַנסבּילען, ווייבּער, יונג און אַלט, קינד און קייט, אָבגעריסענע, אָבגעשליסענע. דער האַקט, יענער קלאַפּט, איינער גיט עצות, דער אַנדערער פלוכט, זידעלט. ווייבּער קוויטשען און קינדער שרייען, פּישטשען. ס׳איז אַ געשילטעריי, אַ געבּייזעריי, אַ פּאַטשעריי, אַ חאָרחלעריי מיט אַ געוויין און אַ געלעכטער אינאיינעם. צווישען דעם רעש הערען זיך קולות: שולדיג איז דאָס נייע פערדיל, פאַרבּרענט זאָל עס ווערען! אַזאַ פליאַגע, דעם גאַנצען וועג האָט עס געצויגען אַלץ אין דער זייט, אויף צו להכעיס אַלץ אין דער זייט... עפּיס אַ פאַרשלעפּטע קרענק, פגר׳ען זאָל עס! פּייבּושקעס כשר׳ע מציאָה, אַ חאָלערע אויף איהם!—פּיסקאַטשעס, שטינקפעלעך, קוליעס שטרוי אָהן הענד, אָהן אויגען, גאָרנישט, נאָר פרעסען, דריכנען!—זידעלט זיך איינער, אַ רויטער יונגאַטש מיט בּרייטע פּלייצעס און ווייזט דערבּיי איטליכען אַ קולאַק. איך זוך מיט די אייגען און דערזעה: אין די אָבּעדריקעס מיט שלייעס שטעהט אָבגעשפּאַנט, בּיי דעם הינטערשטען בּיידיל, אַייער פערדיל, ר׳ מענדעלי! מען האָט איהם,

אַ פנים, מכבד געווען געהן אויפ'ן דראָנזשיק. אַי, חכם מיינער! מאַך איך פאַר פרייד, דו האָסט זיי אָנגעמאַכט אַ גוטע חתונה, נישקשה!... וואו־זשע איז ערגיץ מיין שלימזלניצע? מיין שקאַפע, זעה איך, שטעהט צוגעבונדען הינטער דעם דאָזיגען בּיידיל טאַקי. איך בּעטראַכט מיין דרענגיל, נעהם אַרויס מיין מעסער און לאָז מיך אַזוי שטילערהייט ווי אַ קעצעלע צום בּיידיל, בּשעת די חאָטע איז שטאַרק בּעשעפטיגט דאָרט מיט דער אַקס, שנייד געשווינד איבּער די שטריק, חאַפּ מיך אַרויף רייטענדיג און פאָהר מיט בּיידע סוסים אָהן אַ זיי־געזונט אַוועק. מילא גאָרנישט, בּעדאַרף גאָר, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, איינער פון דער חאָפּטע דערזעהען, מאַכט אַ געפילדער און עס ווערט אַ קאָכעניש. דער רויטער יונגאַטש, זעה איך, יאָגט הענדום־פּענדום און אָט־אָט דעריאָגט ער מיך. מיינער שמייסט, טרייבּט די פערד זיי לאָזען זיך היינטיגס מאָל נישט בּעטען און לויפען ווי ווייט נאָר זיי קענען. דער רויטער איז שוין ווייטליך אַביסעל הינטער מיר. בּעדאַרף מיין שקאַפּע זיך פערפּלאָנטען אין די שלייעס פון אַייער פערדיל, וועלכע איך האָבּ אין אַיילעניש נישט אַראָבּגענומען. זי פאַלט און עס ווערט אַיין עיכּוב. דערווייל יאָגט אָן דער רויטער יונגאַטש, אָנגעצונדען ווי אַ גזלן און וואַרפט זיך אויף מיר ווי אַ חיה רעה מיר ראַנגלען זיך מיט אַלע כּוחות, שטום, נישט צו רעדען קיין וואָרט פאַר גרויס כּעס. מיר ווילען איינער דעם אַנדערען אומוואַרפען און פאַלען בּיידע אַרומ־נעהמענדיג זיך שטייף, אַזוי אַז די בּיינער קנאַקען. בּקיצור, מיר אַרבּייטען געשמאַק, אָט בּין איך פון אויבּען דער רויטער אונטען, קוועטש אַזש דער רוח נעהמט איהם, פּלוצלים בּייטען זיך די יוצרות: ער פון אויבּען און איך אונטען. נישמער גאָרנישט. איך דערלאַנג איהם, פאַר־שטעהט איהר מיך, אין דער זיבּעטער ריפּ, אין דער דיך. ער שפּרינגט אונטער און בּלייבּט ליגען שטיל, ווי טויט. מילא גאָרנישט. דאָס איז געווען נאָר אַיין אָנשטעל. איך לאָז איהם אָבּ און דאָס טאַקי האָט ער געמיינט. ער בּאָבּרעט זיך דערווייל שטיל און בּעקומט אַרויס בּיי זיך פון דער קעשענע אַ מעסער.—עהע, אַזאַ בּחור בּיסט דו, טהו איך אַ געשריי! גיבּ איהם אַ זעץ איבּער דער האַנד, אַזוי אַז דאָס מעסער פאַלט איהם אַרויס און פאַרפליהט ווייט. ער נעהמט זיך צונויף מיט אַלע קרעפטען, גיט זיך אַ וואָרף אויף מיר פלינק ווי אַ קאַץ, דראַפּעט מיר דעם האַלז און אָט־אָט שטעקט ער מיר אַריין די פינגער אין גאָרגעל. פּלוצלינג הערט זיך פונדערווייטענס אַ גלעקיל. דאָס מאַכט

אויף איהם אַ מורא. ער איז דאָך פּאַרט אַ גנב.—אייער טרפה'ן מזל, ברומט ער ווי אַ בער, וואָס דאָס גלעקיל. נאָט אייך־זשע אַ מתנה!... ער טהוט מיך אַ טראָך אין קאָפּ און ווערט פערשוואונדען. איך שטעה באַלד אויף, חאַפּ מיר ווידער אַרויף רייטענדיג און פאָהר מיר מיין וועג. שפּעטער ערשט דערפיהל איך דעם וועהטיג, טהו מיך אַ טאַפּ, בע, אויפ'ן שטערען איז מיר אַ בייל! נישמער גאָרנישט. מיינס האָב איך אויסגעפיהרט. די פערדלעך, פארשטעהט איהר מיך, זענען ביי מיר.

—בענשט גומל, וואָס האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזט!—רוף איך מיך אָן און נעהם אַלטער'ן אַרום פאַר פרייד.

—נישקשה!—מאַכט אַלטער—לאָז דער רויטער דאָרט אויך בענשען גומל, וואָס אַ מעת־לעת האָב איך גאָרנישט אין מויל געהאַט און בין געווען שטאַרק מיד. אָבער אונזערע סוסים זענען דאָ.

—וואו זענען זיי, די לייבען אונזערע?—פרעג איך, אַרומקוקענדיג זיך אין אַלע זייטען.

—האָט צייט אַביסעל, ר' מענדעלי!—ענטפערט אַלטער—דער פאַרשוין, מיט וועלכען איך בין צוריקגעקומען, האָט געפיהרט די לייבען אָנטרינקען דאָרט אַראָב נידריגער, וואו ס'איז דאָ אַ טייכיל און גוטע גראָז. זייט רוהיג, נישקשה. ער גיט אויף זיי גוט אַכטונג. איך בין אויך נישט לאַנג געקומען. מיד, צובראָכען, לא עליכם, טהו איך מיך אַ וואָרף אין ביידיל און דעק מיך איבער מיט דעם לאַנטוך חאַפּען אַ דרעמיל. נאָר קוים וואָס איך מאַך צו איין אויג, קומט איהר אָן, ר' מענדעלי, און געלויבט איז גאָט, וואָס מען זעהט זיך געזונט... וואָס געהט איהר עס עפּיס פערבונדען, ר' מענדעלי? האַ, די צייהן?

—איהר, ר' אַלטער—זאָג איך—איהר זייט געקומען פערבונדען דעם קאָפּ, מיט אַ בייל, איך פערבונדען, אָהן אַ פּאָה, איהר מיט אַ פאַרשוין און איך מיט ר' חיים־חנא, חיה־טריינעס מאַן! שטעל איך איהם צום צווייטען מאָל פאַר שוין מיט דעם גאַנצען טיטעל.

אַלטער שטעלט אוים די אויגען, קוקט אויף מיר מיט אַ פרעג.

—וואָס הייסט!—מאַך איך שטאַרק פערוואונדערט—איהר קענט נישט חיה־טריינען!

—מילא חיה־טריינע איז חיה טריינע—מאַכט אַלטער פּערוואָוו־דערט צוריק—אָבער די פּאָה! וואָס געהער זיך עס אָן מיט אייער פּאָה?

—אַ קרובה, מיין ווייב געהער זיך אָן אַ קרובה—רופט זיך חיים־חנא אָן תמ׳עוואַטע.

און ווי מיר שמועסען זיך דאָ אַזוי, זיצענדיג אויפ׳ן גראָז, ווייזען זיך פונדערווייטענס אונזערע לייבען, העצקענדיג זיך, קלאַמפּערשט ווי זיי לויפען. עפּיס האָט זיי אין מיינע אויגען דאָס פּנים זיך געענדערט פון נעכטען אָן. זיי פּעררייסען די קעפּ מיט גאוה, גלייך ווי גערעדט: לאַך דיר, לאַך, פונדעסטוועגען האָט זיך אויף אונז געפונען אַ בעלן, געהאַט שטאַרק חשק און אונז אָוועק־גע׳גנבה׳ט, נישקשה. מיט אַ שמאַטע אויפ׳ן פּוס, מיט אַ רינגענדיג אויג, פונדעסטוועגען אז מען בעדאַרף געהן אויפ׳ן דראָנזשיק, געהט מען און איין אַקס אז מען בעדאַרף צע־ברעכען, קענען מיר אויך, נישט ערגער פון אַנדערע. אַז אַך־און־וועה איז אונז נאָר, וואָס מיר זענען יודישע. איהר, ר׳ יודען, זייט זיך נאָר מתחייב אייערע פערד קעסט און געבען גיט איהר זיי מכות... איך דערלאַנג מיין פערדיל, בשעת צוקומענדיג צו מיר, אַ קליין זע־צעלע איבער דער מאָרדע מיט אַ שמייכעלע: דו שקאַץ איינער! —

באַלד דערויף קומט אויך צו אַלטער׳ס פאַרשוין. איך טהו אַ בליק און לאָז אַרויס אויף אַ קול, אַ פּאַטש געבענדיג ביידע הענד:

— פישקע! מען זאָל געוועזען דערמאָנען משיח׳ן, וואָלט ער געקומען.

— יענער פישקע? פון וועלכען איהר האָט מיר דערצעהלט? — פרעגט אַלטער זעהר פערוואונדערט.

— יאָ, יענער, דער פון דער באָד. — נו, שלום עליכם, פישקע!

— איך האָב אייך, ר׳ מענדעלי, אויך׳עט דערקענט — זאָגט פישקע אָבשטעקענדיג מיר צוריק אַ שלום־עליכם.

— אייער פישקען קומט אַ דאַנק — מאַכט אַלטער צו מיר — ווען נישט ער, וואָלטען מיר אונזערע פערדלעך געזעהען ווי אונזערע אויערן

— ווען נישט ר' אַלטער — מאַכט פישקע אויך צו מיר — וואָלט פישקע אַ מיתה משונה איינגענומען.

— איך האָב שוין געהערט, געהערט! — רוף איך מיך אָן — זאָג בעסער, פישקע, פון וואַנען האָסט־דו זיך אהער גענומען?

— ס'איז אַ לאַנגע מעשה — ענטפערט פישקע, אוועק־קעהרענדיג דעם קאָפּ אין דער זייט.

איך שטעה אַ רגע און בעטראַכט פישקען. ער איז נעבעך נאַקעט און באָרפים מיט געשוואָלענע, פערבלוטיגטע פיס, פאַרברענט פון דער זון און דאַר ווי אַ צוים־שטעקיל, נאָר הויט און ביין. דאָס האַרץ האָט געריסען קוקענדיג אויף איהם. ער האָט געמוזט נעבעך גענוג צרות אויסשטעהן. איך נעהם איהם ביי דער האַנד און זאָג:

— דיין מעשה, פישקע, וועלען מיר שפּעטער הערען. עס וועט נאָך זיין צייט. אצונד רוה זיך אַביסעל אוים דאָ מיט אונז.

יב

פאַר אַ יודישען בעל־לשון וואָלט געווען גענוג מאַטריאַל אויף אָנצושרייבען אַ שענעם פזמון פון אונז אַלע, דענסטמאָל אין יענעם שענעם פריהמאָרגען. ס'איז דאָ צום פזמון פיער בעווייבטע יודען, ווי זיי ליגען זיך צושפּילעט אויפ'ן גרינעם גראָז, האָבען הנאה און שווייגען. אויך אַ זון מיט שטראַהלען, הימעל, נאַטור, טוי־טראָפּען, שפּילפייגעלעך און פערדלעך, איינס שענער פונ'ם אַנדערען. דערצו וואָלט ער דאָך געמענט געבען אַ גמילות־חסד עפּים פון זיינס אויך: אַ טשערעדע שאָף, וואָס פּיטערען זיך אויפ'ן געמייזאַכץ, אַ קלאָר רינענדיג וועסעריל, וואו „אינדען טהוען צוברעכען זייער דאָרשט", און אונז פייפעלעך אין מויל, אויף וועלכע מיר שפּילען און שאַלען, ווי די פּאַסטוכער, אַ לויבליד דער געליבטער כלה אין שיר השירים. טאָרבעס איז דאָ ביי אונז, ברוך־השם, אייגענע, נישט צו בעדאַרפען זיינס. ביי איהם

בלייב עס.. נאָר אָבער עד כאן, ביז דאַנען, ווייטער ר׳ יוד רוקט זיך נישט! צו מיר אין דער נשמה אַריינקריכען, אַריינלעגען דאָרט אייערע חכמה׳לעך, פוילע פשט׳לעך — דאָס איז נישט פאַר אייך. דערויף איז שוין דאָ פאַר אייך אַנדערע ערטער... מיינע געדאַנקען גיב איך איבער בעסער אַליין.

פשוט איז פשוט, איך ליג מיר בקומפּאַניע צולעגט, קוק מיט אַ פּאָר אָפּענע אויגען און האָב זיך משונה הנאה. וואָס? גאָרנישט. עפּיס איז מיר גוט אויפ׳ן האַרצען גלאַט אַזוי אָהן ווערטער. דאָס צוטרימקען מיינס דערביי איז אויך נישט מיט אַ כוונה צו געבען קאָנצערט, אָדער צו שאַרפען די כלי, נאָר גלאַט אַזוי זיך אַטרים־ברים, ברים־טרים... אַזוי געוועהנטליך טרימקעט אַ יוד אָהן ווערטער, אָהן אַ שום געדאַנק, ווען די דאגות הפרנסה לאָזען איהם אַ ביסעל נאָך. אַזוי געוועהנטליך טרימקען קומפּאַניעס יודען, איטליכער פאַר זיך, אויף זיין שטייגער, בשעת זיי שפּאַצירען זיך יום־טוב, אָדער שבת נאָכ׳ן קוגעל אין די חאַלאַטלעך, דרעהענדיג דערביי אַ טייל — די קוטאַסען די שפּיצען בערדלעך, און אַ טייל פערלעגט די הענד אַהינטען.

חיים־חנא מיינער טרימקעט אויך מיט אַ שיינענדיג פּנים. דערנאָך גיט ער זיך פלוצלים אַ שטעל אויף, נעהמט זיך ביים בערדיל, בעלעקט זיך און מאַכט צו מיר אַזוי:

— נו, ר׳ מענדעלי! שוין צייט, מיין איך, צייט פאָהרען. האַ?

— איהר ווילט שוין פאָהרען אַהיים? — רוף איך מיר אָן און שטעה אויך אויף. נו פאָהרט געזונטערהייט!

— וואָס הייסט! — קוקט חיים־חנא אויף מיר שטאַרק פערוואונדערט — און איהר, ר׳ מענדעלי, איהר וועט דען מיט מיר נישט פאָהרען? עפּיס האָט מען דאָך גערעדט, עפּיס.

— ווי קען איך! — ענטפער איך, וויזענדיג אויף די אַלע לייט מיינע.

— מיר בעטען, מיר בעטען! — מאַכט חיים־חנא. לאָזען זיי אויך פאָהרען. מיין חיה־טריינע מאַכט היינט וואַרעניקעס. עס וועט פאַר איטליכען גענוג זיין וואָס צו עסען, וואַרעניקעס.

— אַ שענעם דאַנק! — פאַרבייג איך מיך — נישטאָ קיין צייט. מען מוז אין זינען האָבען עפּיס פּרנסה. גריסט אייער ווייב גאָר פריינטליך.

— גאָט איז מיט אייך, ר' מענדעלי! מיין ווייב וועט מיך הרג'ענען... — חיים־חנא האָט געוואָלט זאָגען „הרגנען", נאָר ער האָט זיך פערחאַפּט און אויסגעלאָזט שטאַרק צוטראָגען: — וועט מיך אין שטוב נישט אַריינלאָזען, מיין ווייב, אָהן אייך. מיינע האָט מיט מיר היינטיגע נאַכט איבערגעשמועסט דעם עסק... פאַרשטעהט איהר מיך? זי ריכט זיך דאָ אַזוי אויף אייך האַסיע־גרונע מיינע אויך... פאַרשטעהט איהר?

— איך פאַרשטעה, פאַרשטעה. עס מוז אָבער געדולד זיין אַביסעל. מיין ווייב וועט מיך אויך הרג... אין שטוב נישט אַריינלאָזען, מיין איך, ווען איך זאָל מיט איהר נישט איבערשמועסען דאָס עסק. פאַרשטעהט איהר מיך? וואָס קען מען טאָן, ר' חיים־חנא?

חיים־חנא איז געבליבען שטעהן ווי אויסגעפּאַטשט. מען האָט געזעהן, ווי עס טריפט איהם דאָס בלוט. דאָס פּנים האָט איהם זיך פאַרענדערט.

— טהוט מיר די טובה, קומט! — מאַכט ער מיט אַ געבעט. ווען נישט, גיט־זשע מיר האָטש אַ בריוועלע צו חיה־טריינען, אַ געשריפטס, מיר אַליין וועט זי נישט גלויבען. מיך בעשולדיגען וועט זי מיך, אַז איך בין אַ שלים־שלימ... וועט... וועט... פאַרשטעהט איהר מיך? שרייבט איהר אָן עטליכע ווערטער, דער רבי וועט עס איהר איבערלייענען. איך בעט אייך!

אין ברירה, מען מוז ראַטעווען אַ נפש. ס'איז אפילו אַ גרויסער יושר אַזאַ מאַן גוט מקיים־פּסק צו זיין. נאָר לאָז ער חאַפּען אַ פּאַטש נישט דורך מיר. איך נעהם פונ'ם רענצעלע מיינעם איןביידיל אַרוים אַ בליי־פען, רייס־אָב פון אַ סידור דאָס אויבערשטע לעדיגע בלעטיל, שפּאַר מיך צו צו דער קעלניע און שרייב די דאָזיגע ווערטער:

„להנגידה המפורסמת שאר־בשרי, הצנועה מרת חיה־טריינע, זאָל לעבען און געזונט זיין, אמן.

הנה זייט וויסען, אַז, געלויבט השם יתברך, איך בין בקו הבריאה, געזונט אויף אַלע אברים. גאָט ברוך־הוא זאָל נישט אָבטאָן דעם חסד זיינעם פון אונז אויך אויף ווייטער, מיר זאָלען הערען אין גיכען ישועות ונחמות איינער פונ׳ם אַנדערען אין גרוים נחת, עושר און כבוד מיט אַ גרינג געמיטה, אמן סלה. אַייערע קינדערלעך, זאָלען מאריך ימים ושנים זיין, גרים איך גאָר פריינטליך, ובפרט לבתכם הכלה הבתולה מרת חאַסיע־גרונע, לעב, בעט איה למעז־השם צו גריסען גאָר פריינטלי׳

ווייטער בין איך אַייך מודיע, אַז הסחורה האָב איך, געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, געטראָפען גאַנץ עם הביידלעך אויף זייער אָרט. והשנית בין איך מודיע, אַז הסוסים האָבען זיך אויפגעזוכט. ר׳ אַלטער יקנה״ז האָט זיי פון גנבים׳ס הענד מציל געווען. דאָ האָבען זיך געמיהט נאָר זכות־אָבות. גרויסע ניסים איז אונז בעשיינפערליך גע־שעהען. מיר זענען גאָר אַזוי פיעל נישט ווערטה דעם אויבערשטענס חסדים. בעלכם נ״י וועט אַייך איבערגעבעז כל־דבר שורש. מעז מעג אַזוינס אין די קראָניקעם שרייבען.

איך בעט אַייך מחילה, חיה־טריינע, חי אַיין אייגענע מוטער, וואָס איך נעהם מיך אונטער צו זיין פאַר אַייך אַ מליץ־יושר אויף אַייער בעלכם, וואָס האָט נעבעך גרוים שרעק און עגמת־נפש דערפון, וואָס איך פאָהר היום נישט צו אַייך לויט דעם מדובר. האָט אויף איהם רחמנות, לאָז ער, נעבעך, נישט האָבען אָבגעשניטענע יאָהרען און בעשטראָפט ווערען דערפאַר, וואָס איך האַלט נישט וואָרט און קען נישט כפי המדובר צו אַייך היום קומען. אויף אַייער בעלכם איז, כ׳לעבען, אַ צער בעלי־החיים. ער האָט פאַר מיר פשוט גע׳חלש׳ט, מצדו איינגעלעגט די וועלט, אָבגעלויבט אין טאָג אַריין אַייך ובפרט בתכם הכלה המושלמת, וועלכער איך גרים גאָר פריינטליך. הכלל ער האָט מצדו געטאָן, וואָס אַ מאַן און אַ געטרייער טאַטע בעדאַרף צו טאָן... פאַרשטעהט איהר מיך? און נאָך אַ מאָל טאַקי פאַרשטעהט איהר מיך?— ער האָט מיר אפילו געררייצט דעם יצר־הרע מיט וואַרעניקעס און מיט נאָך גוטע זאַכען. נאָר פרנסה איז בילכער פון אַלצדינג. מען מוז צוליעב דעם שטיקעל פרנסה פאַרבויגען אַפילו וואַרעניקעס. והשנית, האָב איך דאָך עפים אַ זוגתי. איהר פערשטעהט דאָך, פערשטעהט איהר מיך, וואָס

איך מיין... אין אזעלכע זאכען פערשטעהט איהר?... וואס איז דען א מאן אהן א זוגתו? איך האף צו דעם וואס לעבט אייביג, אז מיר וועלען בלי־נדר זיך נאך זעהען און אם ירצה השם אין פריידען אבעסען ביי אייך ווארעניקעס און אפשר נאך לעקעך אויך... פארשטעהט איהר מיך. דערווייל זאל בעלכם, נעבעך, נישט ליידען. א צער בעלי־החיים!...

איך שיק אייך דא מיט בעלכם א מתנה: א „תחינה חדשה על־הפרנסה", „תחינות צו ליכטבענשען, צו ראש־חדש־בענשען", "תחינת אמהות שרה רבקה רחל ולאה", „גאר אשפאגעל נייע־תחינה פאר כפרות שלאגען", גם שיק איך אייך דעם „מעין טהור", וואס איטליכע אשה בעדארף דריגען זיין בקי און שטארק היטען די אלע דינים דארט, ווי זיך נוהג צו זיין. איהר וועט דערפון גרויס תענוג האבען, אייער בתכם הכלה הבתולה וועט דערפון אויך משונה הנאה האבען.

חיה־טריינע! איך האב צו אייך א בקשה. אז די וואנצען שלכם האבען מיך, נישט היינט געראכט, נעכטען געפייניגט, האב איך אראבגעחאפט פון מיר האוואלענע זאקען שלי, די ברעסלער, און זיי אין איילעניש ביי אייך אויפ'ן טאפטשאן פארגעסען. זוכט זיי, זייט מוחל, אויף, און לאז בעלכם זיי טראגען געזונט. א מתנה פון מיר.—זייט מיר געזונט און גריסט נאך אמאל אייערע ליבע קינדערלעך. גם אייער בתכם הכלה־לעב אויך גאר פריינטליך. פארגעסט למען־השם ולמען־השם נישט מכוח אייער בעלכם, בעלכם האט נעבעך א שווער, ביטער געמיטה. הבייטש שלי, וואס איך האב פארגעסען בהאלקיריל שלכם גיב איך במתנה דעם רבי'ן, זי וועט איהם צוניץ קומען... פון מיר וואס גריסט אייך און אייערע קינדערלעך איטליכען בעזונדער און בתכם הכלה־לעב אויך בעזונדער. הקטן מענדעלי מוכר ספרים".

אז איך האב איבערגעלייענט דעם דאזיגען בריעף חיה־טריינעס מאן, איז ער געווען איבערגליקליך און גאר אנגעקוואלען פון דעם זיסען לשון. ביי איטליכםווארט האט ער זיך א פאטש געגעבען אין דעם שטערען פאר גרויס וואונדער, ווי א מענש קען אזוינס אנשרייבען! מאכענדיג דערביי: אוי, מחיה'דיג לשון!... אוי, לשון, צוקער זיס, ווי איך בין א יוד!.. מיר האבען זיך זעהר שעהן געזעגענט און ער איז מיט א גרינג הארץ אוועקגעפאהרען.

יב

אזוי ווי איך און אלטער זענען געווען ביידע שרעקליך מיד און צובראכען פון נעכטיגער נאכט, דעריבער איז ביי אונז געבליבען, חאפען א דרעמיל און אויסרוהען זיך אביסעל אקעגען א פאר שעה. דערנאך חעלען מיר זיך לאזען פריש אין וועג העט ביז אין דער נאכט אריין. פישקע האט אויף זיך גענומען, אכטונג צוגעבען דערווייל אויף די פערד און אנגרייטען עפים צו מיטאג. „איך, אזוי זאגט ער, האב די נאכט, נאך דער מעשה מיט מיר, געשמאק געשלאפען ווי נאך א באד. ר׳ אלטער׳ן, ביי זיין צוריק־קעהרען זיך, איז שווערליך אנגעקומען איידער ער האט מיך דערוועקט“. — אלטער לעגט, אויף מיין בקשה, דעם קאפ זיינעם אנידער צו מיר אויפ׳ן שוים. איך נעהם א מעסער און קוועטש מיט דעם קלינגעל איהם אב דעם בייל אויפ׳ן שטערען. דערנאך גע־ניצען מיר, קנאקען אוים די ביינער געהעו און לעגען זיך אין שאטען אונטער א בוים.

ווען נישט די זון זאל געווען פון דער פוטערפאס ארויסשיקען איהרע ברענענדיגע שטאהלען, וואס האבען אונז געבראטען, וואלטען מיר געקענט אזוי ביז נאך האלבען טאג אבשלאפען. אופעפענדיג די אויגען, דערזעהען מיר נישט ווייט פון אונז ברענט א פרעהליך פייעריל, ביי וועלכען עס קאכט זיך א טעפיל קארטאפלעס, צוגעדעמפט מיט ציבעלע און מיט א יודישער דארע קישקע. מיר נעהמען צו ביסלעך בראנפען און זעצען זיך באלד עסען מיט אפעטיט. מיר לויבען אב פישקעס קאכען אין טאג אריין. עס האט דעם יודישען טעם, דער מלכות מעג זיינע קארטאפלעס עסען, און ער קוועלט גאר אן, צוויי־שעוועדיג אונז: עסט געזונט, זאל אייך וואויל בעקומען!

—פון וואנען, פישקע—טהוען מיר איהם אפרעג—האסט־דו עס אויסגעקראצט א יודישע דארע קישקע? פון אונזערע קארטאפלעס און ציבעלע האט דאך געקענט זיין נאר פיש־קארטאפעל.

— פון וואנעט, פרעגט איהר, א יודישע דארע קישקע? — ענטפערט פישקע — פונ׳ם טארבע! ס׳איז מיר גראד געראטען מיין

טאָרבעלע צו בעהאַלטען פוז דעם ממזר פערהאַפט זאָל ער הערען!

— דערצעהל, פישקע — בעטען מיר איהם — וואָס איז אַזוינס מיט דיר געשעהען?

— עט! — מאַכט פישקע מיט אַ זיפץ — ס׳איז פיעל צו דער־צעהלען, זעהר אַ לאַנגע מעשה.

— דער טאָג איז גרויס, צייט איז ביי אונז, ברוך־השם, דאָ צו הערען דיין מעשה. — קומט שפּאַנען! — זאָג איך צו אַלטער׳ן — מיר וועלען זיך פאָהרען און פישקע וועט אונז אויפ׳ן וועג דערצעהלען

אַז די ביידלעך זענען שוין געשטאַנען געשפּאַנט, פאַרבעט איך דעם עולם צו מיר אויפ׳ן וואָגען. אַלטער אָבער פאַרבעט אונז צו זיך, ביי מיר, זאָגט ער, איז גערוימער, נישט אַזוי אָנגעפּאַקט מיט סחורה. איך מאַך אַ פשרה: לאָז זיין אַ ביסעל ביי איהם אויפ׳ן וואָגען און אַביסעל ביי מיר

ביי אַלטער יקנה״ז אויפ׳ן וואָגען.

— נו, היידאַ, פישקע! אַרויס מיט דער שפּראַכע — בעטען מיר איהם, נאָכדעם ווי מיר האָבען זיך אויסגעזועצט אויף אונזערע ערטער און גע׳פועל׳ט ביי אונזערע פערדלעך, זיי זאָלען זיך ריהרען פונ׳ם אָרט. פישקע אָבער קוויינקעלט זיך, האַלט אַראָבגעלאָזען די אויגען און ברעכט די פינגער.

— וויים איך?... איך שעם מיך עפּיס, כ׳לעבען. גלאַט נעהם און דערצעהל! אַז איך קען נישט. עפּיס פריקרע, כ׳לעבען.

איך גיב פישקען אונטער חשק. אַלטער פוז זיין זייט שמועסט איהם איין אַזוי

— ס׳איז נאָר האַרב, נאַרעלע, דער אָנהויב. אַבי נאָר דאָס ערשטע וואָרט, געהט עס שוין דערנאָך ווי אַ מזמור. איך וויים עס טאַקי פון מיר אַליין. מילא בקיצור, וואָס מאַכט עס אוים? ווערט

ג, נאַרעלע, דערנאָך זעהען, ס׳איז גאָרנישט... מילא האסט־דו, פישקע, חתונה געהאַט, פאַרשטעהסט־דו מיך, מיט דער בלינדער תומה. נו! גארנישט. חייסעז מיר עם שוין, בקיצור, וואָס־זשע איז ווייטער?

— ווייטער? אין איהר טאַטען און אין זיין טאַטענס טאַטען אַ רוח אַריינגעפלויגען! — שיסט פישקע אוים מיט אימפעט אין איין בעם — זיי האָבען עס מיר אָבגעטאָן־עט אויף טערקיש.

- נו, נו, נו! — טרייבען מיר אָן פישקען, וואָס האָט נאָך דעם אימפעט זיך באַלד אָבגעשטעלט. פישקע עפענט ווידער אַ מויל און הויבט אָן שוין ניט מיט אַזאַ היץ ווי פריהער:

— אוי, אַ שענע ווייבעדאָ!... נאָך דער חתונה האָבען מיר גאָר נישקשה׳דיג געלעבט. ווי אַ יודיש פאָר־פאָלק בעדאַרף צו לעבען. איך האָב, דאַכט זיך, אַקעגען מיין ווייב גענוג יוצא געווען. הערט איהר, יודען, זאָל מיר אָבדאַרען דאָס מויל, אויב איך זאָג אייך אַ ליגען! אַלע טאָג אין דער פריה פלעג איך זי, ווי עס געהער צו זיין, אַרויספיהרען אויף איהר אָרט נעבען דעם אַלטען בית־עולם, וואָס דאָרט איז דער שטייגער איהרער געווען צו זיצען אויף אַ ביסעל שטרוי און בעטען נדבות מיט אַ ניגון פון די קינות, יועלכער עס האָט איטליכען גערידהרט ביי דעם האַרצען. עטליכע מאָל אין טאָג פלעג איך איהר צוטראָגען אַהין, דאָס אַ טעפיל געקעכטץ, דאָס אַ הייסע באַבקעלע, אַ זויערע אוגערקע, אַ קיסליצע. נאַ, קוויק זיך! זי זיצט דאָך די גאַנצע צייט אָפ־עט אויף איין אָרט און איז שטאַרק פערטראָגען אין דער פרנסה. פיעל מאָל פלעג איך מיך גלאַט אַזוי קומען געוואָהר ווערען, וואָס מאַכט זי, אויך אונטערהעלפען איהר אַביסעל אין דעם פדיון: אַרויסגעבען איינעם, דעם אַנדערען רעשט פון אַ דרייער, פון אַ זעקסער; דערמאָנען זי אין אַלטע חובות פון בעלי־הבתים, וואָס האָבען איהר פאַרביי־געהענדיג נישט געסילוקט באַלד במזומנים, נאָר אָבגעלעגט אויף שפּעטער; אָדער אָבטרייבען אַ קוה, אַ ציג, וואָס זיי האָט זיך געגלוסט, אויף זייער שפּאַציר אין די גאַסען, אַרויסחאַפּען איהר פון אונטער דעם געזעם אַ פול מויל מיט שטרוי. אין חודש אלול האָב איך זי געפיהרט אויפ׳ן גרויסען יריד, אַרויס פון דער שטאָדט, דאָרט אויף דעם בית־עולם. זי האָט עס

געמאַכט נישט ערגער פון דעם איבעריגען פעקיל כלי-קודש דאָרט: שמשים, שמשטעס, חזנים, זאָגערינס, מקבלים, תהילים-זאָגערס, גבאי-טעס, קנויטלעך-לעגערינס, פעלד-מעסטערינס, וויינערינס און קלאָגע-רינס. אָט אַזוי האָט זיך עס געמאַלקען, יודישע קינדער! ס'איז גע-ווען, נישקשה, פון וואַנעט צו לעבען. נאָר אַז ס'איז גוט, וויל מען נאָך בעסערס, אַז מען האָט ברויט, וויל מען קוילעטש.

— וויסט-דו וואָס? — הויבט מיין ווייב אָנ-עט מיר צוזאָגען — אַזעלכע מענשען ווי איך און דו, אַזאַ פאָר-פאָלק ווי מיר ביידע ווען אויף דער וועלט פערפאַלען אָסור נישט ווערען. אין אונזער ברויט זענען אונזערע חסרונות גאָלע מעלות. ביי אַנדערע אין די הענד אַזעלכע זאָלען איינשטעהן, וואָלטען זיי אַ גליק געמאַכט. מיר ביידע זענען גרויסע שלימזלניקעס און טוהען נישט דאָס, וואָס מען בע-דאַרף, אָט פאָלג, כ'לעבען, אַ ווייב, אַביסעל עלטער, געניטער פון דיר. נעהם, פישקע, פיהר מיך אַרויס-עט אויף דער לעבטיגער וועלט, צווי-שען לייט, אין יענע מקומות אַריין, וועסט-דו זעהען, געדענק מיינע ווערטער, אַז מיר וועלען געהן אין גאָלד. דאָ אויף דעם פלאַץ איז שוין כמעט גאָר נישטאָ וואָס צוטאָנ'עט. מען זיצט אַמאָל אָפ'עט אַ לאַנגע צייט ביז איינער דערבאַרעמט זיך און גיט אַ גראָשען. לייט דערצעהלען עם אַביסעל פון דעם גרויסען גליק וואָס לעקיש, דער חאָלערע-חתן, האָט אין דער וועלט מיט פערלען זיין ווייב געמאַכט. זיי האָבען באַלד נאָך דער חתונה זיך אַוועקגעלאָזט און דאָס מזל, אָהן עין-הרע, געהט זיי! מאַטיל מקבל האָט מיט זיי אין קישינעוו זיך בעגעגענט, אַרומגעהענדיג אין די הייזער. זייערע טאָרבעס, דער-צעהלט, ער, זענען פול אָנגעשטאָפּט מיט אַלעם גוטען — מיט שטיקער קוילעטש, גרעסערע ווי מען גיט דאָ דעם שבת-גוי, מיט מאַמאַליגע, מיט גערייכערט שאָפּענפלייש, מיט דאַרע קישקעס און קאָדע. פערלע שיינט ווי די לעבטיגע זון, ס'איז איהר אין פנים נישט אַריינצוקוקען. זי איז פעט, דיק און ברייט מיט פיסקעס גאָר אַ גראַפינע. גלופּסק וויל זי מעהר נישט קענען, מען זאָל איהר עס אפילו שענקען. — מענשען וואָס קומען פון אַדעס, קענען זיך גאָר נישט אָפּוואונדערען פון דעם גליק, וואָס יאָנטלען, דעם אַנדערען חאָלערע-חתן, האָט געטראָפען. זיי האָבען איהם געזעהען זיך רוקענדיג דאָרט אויפ'ן געזעס צווישען די קלייטען און גאָט שיקט איהם צו. ער מאַכט עס גאַנץ גוט. דער עולם קען אויף איהם זיך גאָר ניט זאַט אָנקוקען. אַדעס, זאָגען זיי, האָט

דאך עפיס גענוג קאלעקעס, וואו ערגיץ אין דער וועלט א קאלעקע רייסט זיך אהין אפ=עט און מען איז שוין מיט אזעלכע געוועהנט, נאר ווי קומען זיי אלע צו גלופסקער, אזעלכע ווי גלופסק גיט ארויס=עט, קען ענגלאנד אפילו אויך נישט ארויסגעבען. גלופסק, אזוי דער=צעהלען מענשען, קלינגט אין דער וועלט. אויף א גלופסקער יודען לויפט מען קוקען, ווי אויף א ביז וואונדער... אונז, כ׳לעבען, וועט נאט אויך נישט פארלאזען. אט כל=זמן ס׳איז נאך זומער, קום לאמיר זיך אוועקלאזען. האיע נישט, א טאג, כ׳לעבען, איז אויך איין עבירה.

מיין ווייב האט מיר געמאכט א יצר=הרע און מיר האבען זיך אוועקגעלאזט.

וואס זאל איך אייך זאגען, יודען, נישט פארזינדיגען, ס׳איז אונז געגאנגען זעהר גוט, אין וועלכען דארף, אין וועלכער שטאדט מיר זענען געקומען, האבען מיר אויסגענומען. איטליכער האט אויף אונז געקוקט, קיינער האט אונז נישט אבגעזאגט. דער הקדש איז פאר אונז געווען אפען אומעטום, הייזער וויפיעל דאס הארץ גלוסט, געה אהין און נעהם, אין קעשענע, אין בוזעם און אין דער טארבע. דער שמש פון דער שוהל פלעגט נעהמען עטליכע גראשען און אונז געבען דערפאר פלעטען אויף שבת תמיד אין איין הויף. מיין ווייב האט מיט מיר געלערענט הלכות ארעמאן. איך בין דרינען געווען נאך גאר א פריץ און נישט געוואוסט רעכט די דינים פון ארומגעהן אין די הייזער. מיינע אבער איז אין די זאכען געווען א וואויל=קענעוודיגע מיט אלע אבשניצלעך. זי האט מיך אלץ געלערענט, ווי אזוי מען בע=דארף אריינקומען אין א שטוב, ווי אזוי מען בעדארף קלאמפערשט קרעכצען, הוסטען און וואס פאר א רחמנות=פנים מען בעדארף מאכען דערצו; ווי אזוי מען בעדארף א נדבה בעטען אדער מאנען, זיך דינגען און צוטשעפען זיך ווי א זלידנע; ווי אזוי מען בעדארף צו=ווינשעווען, אדער שילטען, פלוכען טויטע קללות. איהר מיינט, עפיס אזוי גלאט נעהמט מען זיך און מען געהט אין די הייזער. ניין! דאס איז א גאנצע תורה. ביי יודען א נגיד צו ווערען איז גענוג נאר מזל. עזות, פארשטאכענע אויגען און דעסגלייכען, דאס קומט שוין שפעטער פון זיך אליין ממילא. אבער א יודישער ארעמאן צו זיין, טאקי וואס ארעמאן הייסט, איז מזל אליין ווייניג, ער מוז קענען און וויסען א סך זאכען, וואס זענען שטארק נויטיג צום עסק. ער בעדארף קענען די

שפּיל און אַריין אין דער גרגרת אַזוי, אַז יענער מוז געבען. ער זאָל אַפילו אַ מיתה משונה איינגעהמען.

ך מיט מיין ווייב זענען מיר געווען פוס=אָרמעלייט.—איהר קוקט מיך עפּיס אָנ׳עט, מיינע ליבע יודען, ווי איך איז עפּיס שטאַרק קשה, לאָזט זיך דינען, זייט מוחל! אַז איך האָב שוין אָנגעהויבען צו דערצעהלען, וועל איך געבען צו פאַרשטעהן אייך, ווי ווייט איך קען, דאָס אויכ׳עט. די אָרמעלייט ווערען, ווי די סאָלדאַטען, איינגעטיילט! אין פ י ע ש ע... וואַרט נאַר, וואַרט, עפּיס איז דאָ אַ פאַרדרעהעניש פון הונדערטער סאָרטען, אַ פלאָנטעניש פון שווערע נעמען און צונעמענישען. אָרמעלייט, וואָס דראַלען, הולכען מיט די רגלים... דער שוואַרץ=יאָהר זאָל זיי וויסען! אָרמעלייט ווי מיסט, עפּיס אַזוינע און אַזוינע, קבצנים דאָ און דאָרט, אביונים, דלפנים מיט אַלע פרושים, שלעפּערס אין דער וועלט, בעטלער, בטלנים, מקבלים און טעלערלעקער אין דער שטאָדט. אַלערליי, גאָר אָהן אַ צאָהל!... וואַרט נאָר, לאָמיר זיך אַביסעל בע=טראַכטען.

פישקען אָבער האָט דאָס בעטראַכטען זיך אויך נישט געהאָלפען. ער האָט זיך פאַרדרעהט אין די גרויסע מחנות אָרמעלייט און נישט געקענט אַרויס. איך האָב פון זיינע ווערטער פערשטאַנען, אַז די אַלע מיני אָרמעלייט ביי אונז טיילען זיך איין אַזוי: פ י ע ש ע אָדער פ ו ס=אָ ר מ ע ל י י ט , די וואָס שלעפּען זיך צופוס, און ק אָ נ י צ ע אָדער ב ו י ד=אָ ר מ ע ל י י ט. די וואָס שלעפּען זיך אַרום אין ביידלעך. אַ חוץ דעם ווערען זיי נאָך איינגעטיילט אין מינים: ש ט אָ ד ט=אָ ר מ ע ל י י ט, אַזעלכע וואָס זענען געבוירען געוואָרען ערגיץ אין אַ שטאָדט, געוועהנטליך ערגיץ אין דער ליטא, און פ ע ל ד=אָ ר מ ע ל י י ט, די וואָס ווערען גע=בוירען פּשוט אויף דעם פעלד אין אַ בויד, זייערע עלטערנס עלטערען האָבען פון אייביג אָן זיך אַרומגעשלעפּט. די דאָזיגע אָרמעלייט זענען יודישער ציגיינער שטענדיג וואַנדרעווען זיי פון איין עק וועלט צום אַנדערען, זיי ווערען געבוירען און אויפגעוואַקסען, האָבען חתונה, פּרוכפּערען זיך און שטאַרבען אַלץ אונטער וועגענס. זיי זענען פרייע מענשען, פטור פון אַלע זאַכען, פון נתינות, טאַקסעס וכדומה, אויך פטור פונ׳ם דאַוונען און פונ׳ם גאַנצען יודישקייט. נישטאָ קיין אויבער=האַר.—צו דעם טייל שטאָדט=אָרמעלייט געהערען אַלערליי שטעדטישע קבצנים פון די דאָזיגע סאָרטען: ק ב צ נ י ם פּשוטע. יודען, יודענעס

מיידלעך און בחורים, וואָס גערען מיט טאָרבעס אין די הייזער אַלע ראש=חדש, אויך אין מיטען דער וואָך, און נעהמען גראָשענס און שטיקלעך ברויט. אַ גרויסער טייל יונגלעך און מיידלעך פון די דאָזיגע, לויפען אַמאָל נאָך איטליכען אויף דער גאַס און רייסען ביי די פּאָלעס, ביז מען מוז זיך פון זיי אויסקויפען מיט עפּיס אַ נדבה. — ק ב צ נ י ם כ ל י = ק ד ש. דאָס זענען מקבלים, בטלנים, אין איטליכען קלייזיל, וואָס זופען משניות און זאָגען קדיש ביי אַ בר=מינן און אויפ'ן הייליגען אָרט צו אַ יאָהרצייט. מען מעג צו זיי רעכנען אויך שופר=בלאָזער, מזוזות=איבערקוקער מיט דעם גאַנצען קאַפּיטעל אַזעלכע לייט. — ת ו ר ה = א ו ן מ צ ו ה = ק ב צ נ י ם, ווי, אַ שטייגער, פּרושים, וואָס וואַרפען אַוועק ווייבער און קינדער, בעגראָבען זיך אין קלייזיל ערגיץ אין דער פרעמד און לערנען „ביצה" אויף דעם עולם'ס רעכנונג. ישיבה=בחורים, וואָס געהען אַרום שלינג=און=שלאַנג, קראַצען זיך אונטר'ן אויווען און עסען טעג. יודען מיט פּאַטשיילכענס אין די הענד, אָדער מיני גבאים, משטיינס=געזאָגט, וואָס זאַמלען נדבות קלאָמפּערשט אויף עפּיס אַ מצוה=זאַך. — ב ע ה א ל ט ע נ ע ק ב צ נ י ם, פון בעלי=הבתים, וואָס נעהמען קצבה און נדבות שטילערהייט. — ה א ל ב ע ק ב צ נ י ם, ווי, אַ שטייגער, תלמוד=תורה=מלמדים אין פּיעל שטעדט, וואָס זענען האַלב=מלמדים, האַלב=בעטלער, און דעסגלייכען אויך שמשים, דיינים, רבנים. איטליכער פון זיי איז האַלב דאָס, וואָס ער איז, און האַלב דאָס, וואָס אַלע אַנדערע יודען מיט טאָרבעס זענען. — י ו ם = ט ו ב ד י ג ע קבצנים, אַזעלכע, וואָס קבצנען געוועהנטליך פּורים, בשעת יודען בכלל מאַכען זיך האַרץ און לאָזען זיך פאַר גרויס חדוה געהן קומפּאַניעסווייז אין די הייזער, אָדער אַ מאָל אויך אונטער אַ יום=טוב, און הייסען הייסט עס קלאָמפּערשט, זיי קבצנען; פאַר אַנדערע, נעבעך. — ג מ י ל ו ת ח ס ד = ק ב צ נ י ם. אַזעלכע וואָס נעהמען זייער גאַנץ לעבען נדבות אונטער אַ אויסרייד: אַ גמילות=חסד קלאָמפּערשט, היינט, מאָרגען גיבען זיי עס מיט אַ דאַנק צוריק אָב.

— דערמאָנט מיר, ר' אַלטער — רוף איך מיך אָן, נאָכדעם אַז איך האָב פּישקעס ווערטעלי געגומען אויף מיינע כלים און געמאַכט דעם דאָזיגען שטיקעל סדר צווישען אונזערע קבצנים — דערמאָנט מיר, איך בעט אייך, אפשר איז דאָ נאָך קבצנים, וועלכע איך האָב, חלילה, פאַרגעסען אַריינצושטעלען אין צעטעל

— מילא וואָס מאַכט עס אויס? — טהוט אַלטער אַ זאָג און פערקרימט זיך אויף מיר עפּיס אַזוי, ווי איינער מיט אַ באָרד פער־קרימט זיך אויף אַ יונגעל, ווען ער מאַכט זיך עפּיס נאַריש — אָ וואָ, ער האָט, חלילה, פאַרגעסען!... אַזאַ וויכטיגע זאַך דאָס צעטעל! און אַז מען שטעהט נישט אין צעטעל, קען מען, חלילה, קיין קבצן נישט זיין!...

— זאָגט עס נישט, ר׳ אַלטער! — שטעל איך מיך שטאַרק אַקעגען — אונזערע קבצנים זענען ביי זיך שטאַרק פערריםסען, שרעקליך להוט נאָך אַ פּיצעל כבוד. לאָז איינעם זיך נאָר דאַכטען עפּיס אַ מינדסט בעליידיגונג, איז ער גרייט צו דערגעהן אייך דאָס לעבען. בעהיט זאָל מען ווערען פון אַ קבצן אַ שמעלקע!... שאַ, זעהט איהר, אָט האָב איך מיר טאַקע דערמאָנט! אָהן עין־הרע, נאָך אַ סך קבצנים: אייניקלעך, ירושלמים, ארץ־ישראל־יודען, נשרפים, שלאַפע, מערידינדיגע מיט כתבים פון דאָקטוירים, עגונות, אַלערליי מיני אַלמנות, מחברים, ניי־מאָדנע מחבר׳טעס מיט דעם מאַנס חבורים. נישקשה, דער רוח האָט אונז, ר׳ אַלטער, אויך נישט גענומען. מען מעג גאַנץ שטאַרק רעכענען מוכרי־ספרים, און אַז ס׳איז שוין יאָ אַזוי, רופט־זשע טאַקי אויף אויך אונזערע דרוקער און אַלע מיני רעדאַקטערס, זיי מיט אַלע זייערע אַרבייטער, זעצער, בעלי־מגיה׳עס, שרייבער, קאָרעספּאָנדענטען — יעמוד עס כל הקבצנים!... אַצונד, ר׳ אַלטער, בעדאַרף מען די דאָזיגע אַלע לייט אויסאָרטירען, איטליכען אייף זיין אָרט אין צעטעל. דאַכט זיך, קיינעם נישט פאַרגעסען, האַ?

— אַי, פע, ר׳ מענדעלי! — מאַכט אַלטער אויפגעבראַכט און הויבט זיך אָן צו קראַצען — געווג, כ׳לעבען, מיט אייערע קבצנים. עס בייסט מיר אַזש דאָס לייב, ווי פליי וואָלטען מיך אָבגעשיט. פון מיי־נעט־וועגען וואָלט איהר עס געקענט מאַכען בקיצור: כל־ישראל — איין קבצן, און גאָרנישט. איין עק, אַ סוף זאָל עס האָבען. לאָזט פישקען דערצעהלען ווייטער און שלאָגט איהם נים איבער. אונטערזאָגען אַ וואָרט, ווען עס שטעלט זיך פישקען אין גאָרגעל און ער בלייבט ווי דערוואָרגען, אָדער אויסבעסערן איהם אַ מאָל דאָס לשון, דאָס — מהיכא־תיתי.

נאָך גאָר ביים אנהויב איז פישקע געווען דער חזן, וואָס האָט

געדרעהט דאָס מויל, אַרויסגעלאָזט צוהאַקטע, צובראָקטע ווערטער, און איך זיין משורריל, וואָס האָט איהם אונטערגעהאָלפען אין דער נויט און איהם אויס דעם מויל אַרויסגענומען דאָס וואָרט, מיט וועלכען ער האָט זיך געוואָרגען. אָדן מיר וואָלט שווער געוועזן פישקען אַליין רעכט צו פאַרשטעהן. דאָס בין איך אַ בעלן צו־ווייזען אויף אַ פראָבע שפּעטער אַביסעל. אַלטער האָט דערביי נישט מעהר געטאָן ווי אונטערגעשטופּט מיט זיינע ווערטער: „מילא בקיצור”, „נישמער גאָרנישט”, ווי אייגער וואָס טרייבט שבת אין שוהל אונטער דעם חזן, ער זאָל עס אָבמאַכען בקיצור, פיהלענדיג, אַז אין דער היים וואַרט אויף איהם דער קידוש, א טשאָלענט מיט אַ קוגעל.

יד

„עך, מיט מאַן וואַב אָבען קענעט צי פישע, ני קענטי אַך משאעה זאַן ווי מיט מאַנע קיאַנקע פיסיעך פיגען מי זעך שיעפּען זייע פאַטעיעך, קייכין ווי די יאַקעס”—אָט אַזוי הויבט פישקע, און ווייטער צו דערצעהלען מיט זיין לשון, וואָס אויסגעבעסערט מיט מיין הילף, מאַכט עס: איך מיט מיין ווייב האָבען געהערט צו די פּיעשע, דאָס הייסט פוס־אָרעמעלייט. נו, קענט איהר אייך משער זיין, ווי מיט מיינע קראַנקע פיסלעך פלעגען מיר זיך שלעפּען זעהר פאַמעליך, קריכען ווי די ראַקעס. און אַזוי געהט פישקעס דערצעהלונג, אויסגעבעסערט ווייטער:

מיין חייב האָט אָנגעהויבען מיך ביסלעכווייז צו זידלען, צו שילטען, צו זאָגען שטעכווערטלעך, צו רופען מיך מיט צונעמעניש און מיר אויפצוואַרפען מיינע קראַנקע פיס. זי איז אַקעגען מיר אַרויס מיט טענות, אַז זי האָט אין מיר גאָר אינגאַנצען זיך אָבגענאַרט, פון אויבען ביז אַראָב; אַז זי האָט מיך געמאַכט פאַר אַ מענשען, זי האָט מיך אין דער וועלט צווישען לייט אַרויסגעפיהרט, זי האָט מיך פערזאָרגט מיט פרנסה, געשטעלט אויף אַ שטייגער, און איך בין איהר גישט געטריי, טהו איהר אַלץ אויף צופּוקעניש. נאָר דאָס אָבער איז

געווען זעלבען. איך פלעג מיך נישט ווינדיג מאכען, אלצדינג אראבשלינגען, גערעכט בטבע מיר: אזוי איז געוועהנטליך דער שטייגער פון א ווייב, אזוי בעדארף צו זיין, איטליכען מאן איז דאם ווייב מכבד מיט א ווארט און אמאל טאקי מיט א קלאפ אויך. קוים איז איהר דער כעס אבגעגאנגען, איז ווייטער געווארען א לעבען, פישקע ווייטער שטארק חשוב, זי פלעגט ארויפלעגען איהר האנד מיר אויף׳ן אקסעל, זאגען: „הייטא, פישקע"! מיינער געהט פאראוים, זי הינטער מיר, אוןביידען איז עפים גוט אויף׳ן הארצען. „אט אזוי אבען מי זעה געניקט און געקיאכען".

ביז באלטע האבען מיר זיך געשלעפט עפים גאר א לאנגע צייט און פערשפעטיגט דעם גרויסען יריד דארט, וואס קלינגט אין דער גאנצער וועלט. מיין ווייב איז געווען אויסער זיך, שרעקליך זיך געערגערט, גלייך ווי זי וואלט פערלוירען תרפ״ט אלפים טאלער. איך טרייסט זי און דרינג איהר אלץ: „מילא וואס איז דא אזוינס, אבער באלטער הייזער זענען דאך, ברוך־השם, פאר אונז געבליבען! קארג פאר אונז אזוי פיעל הייזער, אזא שטאדט? נישט צו פארזינדיגען".

און זי אלץ אין איין קול: פארברענט ווער אינאיינעם מיט דיינע הייזער! וואס טויג מיר, דו ימח־שמוניק איינער, דיין שטאדט, אזא בלאטיגע שטאדט! אט אזא שטאדט נארייעסט־דו עס מיר, הא! איך וויל נישט! דו הערסט? איך וויל נישט אזא שטאדט. איינגעזונקען ווער דא אין דער בלאטע און ווארג זיך דיר מיט דיין שטאדט—מיט דיין בלאטיגער באלטע!

— ר׳ אלטער, ס׳איז דא!—לאז איך פלוצלונג ארוים הויך אויף א קול—איך האב מיך דערמאנט נאך א סארט קבצנים! ק ב צ נ י ם־ ב א נ ק י ר ע ן.

—א גרויסע מציאה, כ׳לעבען!—מאכט אלטער, קנאקענדיק מיט דער צונג: „טצע־טצע־צעו"—פון מיינעט וועגען מעגען זיי אפילו נישט געדאכט ווערען.

—איינעם פון די דאזיגע לייט, שמחה׳לע דער לעבעדיקער, קען איך אין גלופסק זעהר גוט. ביי אים אין א בעזונדער בוך שטעהען פערשריבען אלע הייזער אבגעטאקסירט, וויפיעל הכנסה בעדארף איהם דורכ׳ן יאהר איטליכס הויז איינברענגען. די הייזער, זאגט ער, זענען

מינע, צאהלען מיר צינש, גאנץ גלופסק איז מיין קאנטאר. זיין שטיינער איז, איטליכען טאג צו געהן אין א געוויסען טייל הייזער. ער קומט אריין אין א שטוב לעבעדיג, מיט ברייטקייט. גיט מען איהם באלד די נדבה, איז גוט; ווען נישט, זאגט ער: „א גוטען טאג! נישקשה, איך וועל פערשרייבען אויף אייך א חוב“ — און לויפט לעבעדיג, געשווינד ארויס. אפשר האט איהר געהערט, ר׳ אלטער, דערצעהלענדיג, ווי איין גלופסקער קבצן האט זיך משדך געווען מיט נאך א קבצן פון טעטריוווקע און האט געגעבען אין נדן אריין די הייזער אין גלופסק? — דאס איז שמחה׳לע דער לעבעדיגער; אדער אפשר האט איהר געהערט אויך, ווי אויף א מאלצייט פאר ארמעלייט ביי א גביר אויף א חתונה איז געקומען א קבצן א געבעטענער, נאכשלעפענדיג מיט זיך נאך איינעם א אומגעבעטענעם, און אויף דעם פרעג: ר׳ קרוב, וואס שלעפט איהר מיט אייך א איבריגען פארשוין? — ענטפערט ער: „דער דאזיגער פארשוין איז מיין איידעם, וועלכען איך האב צוגעזאגט קעסט“ — דאס איז ווייטער טאקי שמחה׳לע דער לעבעדיגער. בקיצור, שמחה׳לע קוקט אויף גלופסק ווי אויף זיין שטאדט און אויף זיינע הייזער.

— פון מיינעט־וועגען מעג אייער שמחה׳לע דער לעבעדיגער די כפרה ווערען — זאגט אלטער אב זיינם גאנץ בקיצור און בעט פישקען ווייטער צו דערצעהלען.

פישקע הויבט אן אויף זיין שטייגער, איך העלף איהם אונטער אויף מיין שטייגער, און די מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אזוי:

דער וועג אונזערער איז נישט געווען קיין גלייכער, פון איין שטאדט צו דער אנדערער, אלץ ווייטער, ווייטער. נאר וואס־דען? „מי פיעגען קייבען“ אהין און אהער, זיך דרעהען אין אלע זייטען, ווי ס׳איז אונז אויסגעקומען. איינמאל זענען מיר מגולגל געווארען עפיס אין א שטאדט, וואס הלוואי דער רוח זאל מיך געווען חאפען פריהער איידער איך בין אהין געקומען. צו דער שטאדט אליין האב איך נישט אפילו, פארקעהרט, זי האט אקעגען מיר גענוג יוצא געווען, מיך געלאזט ארומגעהן מיט אלע כבוד׳ן אין די הייזער, נאר דארט האב איך מיך בעגעגענט מיט מיין מלאך־המות, געקווילעט זאל ער ווערען אהן א מעסער! „קיינגא״ איהם אין די ביינער!“ — אט ווי אזוי ס׳איז געשעהן:

אין יענער שטאָדט, וואוהין מיר זענען געקומען, איז געשטאַנען קאָניצע — פעלד־אָרמעליייט מיט בוידען. ס'איז געווען אַ מרידה. בעלי־הבית'לעך פון היינטיגער וועלט האָבען דאָרט אויפגעטאָן נייעס, אַז אָרמעלייט, חוץ אַלטע, קראַנקע און ביטערע קאַליקעס, ניט צו געבען גאָרנישט. געזונטע בחורים, ווייבער און מיידלעך זענען נישט קראַנק צו דינען, צו אַרבייטען און מיט אייגענער מיה צו פערדינען זייער שטיקעל ברויט. דאָס יודישע נאַרישע רחמנות טהוט נאָר אָן גרויסע צרות. דורך דעם, האָבען זיי געזאָגט, האַלטען זיך ביי יודען פוילע נפשות אָהן אַ צאָהל, ווי וואַנצען, וואָס זויגען יענעמס בלוט און עסען אָפּ'עט אַנדערע דעם קאָפּ. זיי האָבען ביי זיך איינגעפיהרט עפּיס ווי אַ מין פאַבריקע, וואו מען האָט מכבד געווען געזונטע אָרמעלייט, וואָס זענען געקומען צו־גאַסט, מיט עפּיס אַ מלאכה: צו דרעהען שטריק, צו נייהען זעק, און געגעבען זיי דערפאַר עסען. אָרמע לייט האָבען אָנגעהויבען זעלטענער זיך אַהין צו ווייזען. די קאָניצע, וועלכע מיר האָבען דאָרט געטראָפען, איז געווען שטאַרק אויפגעבראַכט אַקעגען דעם דאָזיגען איינפיהר, פלאַם־פייער. „געוואַלד!„ — האָבען זיי אַלע געשריגען — ס'איז שוין גאָר קיין וועלט נישט. וואו איז דאָס יודישע רחמנות? אוים יודישקייט, כ'לעבען!... איינער, אַ רויטע אַ געזונטער — אַ קיינק איהם אין די ביינער! — האָט געפיהרט דאָס רעדיל און געשריגען מעהר פון אַלע: „ס'איז סדום, נאָר סדום! פאַר וואָס קומט עס, די נגידים זאָלען זיך זיצען ווי די פריצים וּוהיג און אַנדערע זאָלען אויף זיי האָרעווען? זייער גוטס איז דען נישט יענעמס מיה, יענעמס פּראַצע, יענעמס שוויים? אַליין זענען זיי ביי זיך אָבגעפיינטע מענשלעך, היטען אָפּ'עט זייער נפש'יל און ווילען אַלץ, יענער זאָל אַרבייטען. אַ נגיד, וואָס מעהר דיק, געזונט ער איז, וואָס מעהר זיין בייביל איז גרעסער, איז ער אַלץ מעהר פּאָרנעהם, מעהר פיינע בריה. אונזער איינער, אַקעגען, מוז מיט זיין געזונט זיך, נעבעך, בעהאַלטען, זיך שעהמען ווי אַ גנב. איטליכער שרייעט אויף די צייהן, פאַר וואָס געהט אַזאַ געזונטער נישט אַרבייטען! עס וואָלט שוין רעכט געווען, כ'לעבען, איבער־צובייטען די יוצרות: לאָזען די נגידים פּרוּווען אַביסעל אַרבייטען, וואָס איז, קראַנק זענען זיי? — גערעכט, פייבושקע, גערעכט, מיר זענען אויך יודישע קינדער, אַזעלכע שמייליגע ווי זיי! — האָבען אַלע אין איין קול אונטער־געבאַסעוועט דעם רויטען ממזר און ביסלעכווייז זיך צוגאַנגען פון'ם הקדש.

אָוועגט-צייט בעדאַרף איך גראָד געהן אין אַ גאַס פאַרבײַ דעם שוהלהויף. אין דרויסען איז טונקעל און מענשען אַ סך אָהן עין-הרע דרעהען זיך דאָרט אַרום. מיט אַ מאָל קומט מיר פון דער זייט גאַס אָן צו די אויערען עפּיס אַ וויינענדיג קול מיט אַ געבעט, וואָס קען ריהרען אַפילו אַ שטיין. אָבּשטעלענדיג זיך, דערזעה איך נישט ווייט פון מיר, ווי אַ צובראָכענער יוד האַלט אויף ביידע אויסגעשטרעקטע אָרם אַ קישעלע, פון וועלכען עס הערט זיך אַ פּישטשען פון אַ ברעקיל קינד, וואָס פאַרגעהט זיך, נעבעך, שרייענדיג. דער אומגליקליכער טאַטע דרעהט זיך אין אַלע זייטען, שאָקעלט עס, וויגט עס, נעהמט עס איין אויף אַ וויינענדיג קול מיט ביטערע קרעכצען: „אוי, וויסט איז מיר, פינסטער איז מיר. מיין ווייב שטאַרבט און לאָזט מיר אויף די הענד איבער אַ פּיצעל קינד!... אוי, וויסט איז דיר, קליינע, בידנע יתומה׳לע, פינסטער איז דיר אָהן אַ מאַמע! אַ-אַ-אַ שאַ-שאַ! וואָס זאָל איך דיר נעבעך, טאָן?„... איטליכער, וואָס געהט פאַרבײַ, גיט איהם עפּיס אין דער האַנד, אַ טייל ווייבער ווענדען זיך צו איהם אויך מיט אַ וואָרט, און ער אַליין אין איין אָטהעם: „וויסט איז מיר, פינסטער איז דיר!“ שאָקלענדיג און וואַרפענדיג זיך מיט דעם קישעלע אין אַלע זייטען. דאָס האַרץ האָט מיר געריסען פאַר רחמנות אויף דעם וויסטען טאַטען און אויף דער וויסטער יתומה׳עלע, נעבעך, נאָך אין די וויקעלעך. איך נעהם אַרויס פון דער קעשענע אַ דרייער און קום דערמיט צו נאָהענט צו דעם וויסטען טאַטען. קוים שטרעק איך אויס צו איהם די האַנד איבער דעם קישעלע, דערלאַנגט ער מיר אַ שטאַרקען קניפּ, מאַכענדיג דערבײַ אויף זיין וויינענדיג קול: „אוי, וויסט איז דיר?“ מיט אַ קוועטש אויף דעם וואָרט „דיר“, גלייך ווי מיך מיינט ער. איך חאַפּ מיך בײַ דער האַנד פאַר וועהטיג, שפּרינג אָפּ-עט דערשראָקען אין דער זייט און בלייב שטעהן עטליכע רגע פערגאַפט. דער וויסטער טאַטע דרעהט זיך אוים באַלד צו מיר, איך קוק איהם גוט אָן און בין פערצאַפּעלט געוואָרען... „פאַר היינט וועט גענוג זיין. קום! נאַ, האַלט אַביסעל דאָס קינד!“ — זאָגט ער און שטופּט מיר אַריין אין דער האַנד דאָס קישעלע. דאָס קליינע יתומה׳לע, זעה איך, איז עפּיס אַ ליאַלקע איינגעוויקעלט אין שמאַטעס, און דער וויסטער טאַטע איז דער רויטער ממזר, פייבושקע, „אַ קיינק איהם אין די ביינער!“ ער האָט עס געמאַכט ווי אַ בריה! געווײנט, געקרעכצט פאַ׳ זיך און געפּישטשעט, זיך פערגאַנגען אויך פאַר דעם קינד... אַט אַזוי מוז מען, רופט ער

זיך אָן, מיט די נאַרישע יודישע קינדער האַנדלען. ווילען זיי נישט געבען מיט גוטען—מוז מען ביי זיי נעהמען מיט קונצען, אָהן דעם געהט עס נישט. דער רב, דער דיין, דער שענער מקבל מיט דעם גאַנצען פעקיל כלי־קודש—אַלע פאַרשטעלען זיך, מאַכען קונצען. יענע מיט זייערע העוויות און איך — ווייסט איז מיר — מיט מיין קליין יתומה׳לע, מעלקט זיך, בהמות!... זאָג, פּישקע, אָמן

אין יענער צייט, וואָס מיר האָבען זיך אויפגעהאַלטען אין הקדש, האָט דער רויטער ממזר אָנגעהויבען זיך צו צושאַרען צו מיין ווייב מיט גוטע ריידעלעך. זי איז איהם עפּיס שטאַרק געפעלען. ער פלעגט זיך חאַפּען צוטראָגען איהר, אַז זי האָט עפּיס בעדאַרפט, און ליב געהאַט זי צו בעדינען. בּיסליכווייז האָט ער אַלץ צו איהר זיך אַריינגענאַרט, ביז ער איז געוואָרען מיט איהר אַ שמעלקע. ער פלעגט אָבזיצען מיט איהר שעה׳נווייז און פּלוידערן, אַריינוואַרפען אין דעם שמועס גראָבע, נישט קיין שענע ווערטלעך. מיינע פלעגט פאַרשטעקען די אויערען און נישט ווועלען, דאַכט זיך, הערען. און אַז ער פלעגט זי אַ מאָל אין טאָג אַריין לויבען: זי איז אַ יאָדערדיגע, אַ פּעטע, אַ לויטערע, אַ פליישיגע יודענע, אַזעלכע ווי ער האָט ליעב, פלעגט זי איהם אָבזידלען, אַ פּאַטש טאָן אויפ׳ן רוקען און דערביי טאַקי לאַכען. איך פלעג אויך לאַכען, אַ מאָל טאַקי מיט ווערים, נאַר באַלד טאַקי מיך בעטראַכט צוריק: וואָס אַרט מיך אַ פלוידערזאַק? מאָרגען — איבערמאָרגען ווערט מען גאָר זיינער פּטור. מיר צוגעהען זיך, איטליכער אין אַ אַנדער זייט, און אייביג וועט מען זיין פּרצוף־פּנים נישט אָנקוקען. און ווייטער, אין די הייזער געהט דאָך מיין ווייב, געלויבט דער אויבערשטער, מיט מיר. איהם, דעם ממזר, ווען ער נעהמט זי אָנ־עט ביי דער האַנד און וויל זי פיהרען, שטופּט זי אָפּ־עט מיט אַ בייזער: „געהט אייך, געהט, פּע! איך בין איין אשת־איש, האָב, ברוך השם, מיט וועמען איז די ווייזער אַרומצוגעהען"

אויף מאָרגען, נאָך דעם באַגעגעניש מיינעם מיט דעם רויטען ממזר, ווי ער האָט זיך פאַרשטעלט פאַר אַ ווויסטען טאַטען, בין איך מיר געגאַנגען אין די הייזער אַליין. מיין ווייב האָט אויפשטעהענדיג אין דער פריה זיך געקלאָגט, עפּיס איז זי נישט מיט אַלעמען, עפּיס ציהט זי זיך אַלץ און געניצט, עס מוז זיין אַ גוט אויג—און איז דעריבער געבליבען אין דער היים, איך אַליין בין אויך געווען עפּיס לא עליכם־

ריג, עס האָט מיר עפּיס געשלאָגען ארויף. היינט איז מיר טאַקי געווען אומעטיג אײנעם אליין צו געהן אָהן מיין ווייב. ס'איז מיר ווי עפּיס אָבגעגאַנגען. איך לייקען נישט, אַז זינט דער ממזר האָט זיך צוגעשאַרט צו מיין ווייב און מיט איהר געטריבען קאַטאָוועסלעך, איז זי מיר געוואָרען טייערער. עס האָט מיך אַמאָל אַפילו פערדראָסען, געברענט ווי אַ פייער, נאָר דערביי טאַקי—איך וויים נישט פאַר וואָס—האָט מיך צו איהר עפּיס געצויגען, געצויגען ווי אַ כישוף. עפּיס איז געווען, ווי זאָל איך אייך זאָגען, אַ געשמאַקער שמאַרץ ווי פון אַ בלאָטער בשעת קראַצענדיג איהם אַמאָל אויף מיין לייב. ס'איז אַ שמאַרץ מיט אַ הנאה-האָבען ביידע זאַכען אינאיינעם... ס'איז געווען אַ געמלאכה'טע „אין די הייזער ארומגעהן”, גאָר נישט דער טעם, וואָס איין אנדערס מאָל. איך האָב עס אָבגעמאַכט בקיצור, שבת-שטעך, סיור-ביור ומפליא לעשות—און מיך אָבגעפאַרטיגט בייצייטענס. אַריינקומענדיג אין הקדש האָב איך געטראָפען מיין ווייב, זיצענדיג מיט דעם ממזר און זיך עפּיס געשושקעט. דאָס פּנים האָט איהר געפלאַמט, זי האָט געהאַלטען דעם קאָפּ אָנגעבויגען צום ממזר, זיך צוהערענדיג צו זיינע רייד, און אַ זיס שמייכעל איז איהר פון די ליפּען נישט אַראָב. ביי מיין צוקומען צו איהר מיט אַ פרעג: וואָס זי מאַכט? האָט זי זיך געטאָן אַ חאַפּ, געבליבען אַקעגען אַ רגע אָהן לשון און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן. דערנאָך טאַפּט זי מיך אָנ'עט, ווי איהר שטייגער איז געווען, און מאַכט צו מיר אַזוי: „ווייסט-דו, פישקע, וואָס איך בין קראַנק? דאָס איז נישט קיין גוט אויג, דאָס איז מיר געקומען פונ'ם צופוסגעהן. די רופא'טע, וואָס נעהט אַריין, האָט מיר געהייסען געהן אין באָד, מחילה, אויסשמייסען זיך, לאָזען זיך שטעלען באַנקעס, גוט אויסרייבען זיך אויף דער נאַכט און שוויצען. ניין, פישקעו צופוס ווייטער קען איך נישט געהן. ר' פייבושקע איז אַזוי גוט, אַזוי, פיין און וויל אונז נעהמען מיט זיך אין בויד. וואָס טהוט מען, פישקע? וואָס זאָגסטו, האַ?

דער ממזר, אַ קיינק איהם אין די ביינער אַיין! האָט אויף מיך געקוקט עפּיס מיט אַזאַ אייגעלע, מיט אַזאַ שמייכעלע, וואָס האָט מיך געשטאָכען. עס האָט מיך פאַרקלעהמט ביים האַרצען, ס'איז מיר געווען צו מוטה ווי אַ יונגעל, וועלכען דער רבי הייסט זיך לעגען אויפ'ן ביינקעל, איהם אָבצושמייסען. איך האָב געמאַכט אַ היבשע ווײלע מיט דער צונג, עפּיס אָהן ווערטער און נישט געוואוסט, וואָס צו זאָגען.

—וואָס שווייגסט דו? וואָס ענטפערסט-דו נישט?—צושרייט זיך אויף מיך מיין ווייב מיט כעס—איך וויים, עס אַרט דיך גאָר נישט מיין געזונד, ווילסט מיך גיכער פטור ווערען, מיך טרייבען יונגערהייט אין דער ערד אַריין. וואַרט נאָר, וואַרט, דו, עכבראש איינער! גיכער ועסט דו אָנלעגען מיט דעם קאָפּ, אַ מיתה משונה איינעהמען! הערסט-דו, פישקע, פאַראַפּאַטשקע, די ערד וועסט-דו פון מיר קייען! נישט איין האָר אין קאָפּ וועט דיר איבערבלייבען. די צייהן וועל איך דיר אויסזעצען!

אַז מיין ווייב האָט געעפענט אַ מויל, פלעגט מיר אין בויך קאַלט ווערען. איך בין געשטאַנען צוקאַכט, רערשלאָגען און דערהרגעט. ווי מיר איז דענסטמאָל געווען אויפ׳ן האַרצען—ווייסט נאָר איין גאָט וואויל. וואָס האָב איך געקענט טאָן? איך האָב אָנגעבויגען דעם קאָפּ און געמאַכט צו מיין ווייב: „שאַ, שריי נישט, ערגער דיך נישט אַזוי. שאַ, דו וועסט פאַהרען! פאַר וואָס נישט?"

—אָט אַזוי רעד!—זאָגט מיין ווייב שוין ווייכער—פאַר וואָס־זשע אַז מען רעדט צו דיר, שטעהסט-דו ווי אַ ליימענער גולם און ענטפערסט נישט קיין וואָרט? יענער איז אַזוי גוט, אַזוי פיין, וויל אונז מיטנעהמען אומזיסט—און ער זאָל דאָס חאָטש זאָגען אַ דאַנק! שעהמען מעגסט-דו זיך אין דיין ווייטען האַלז, דו גראָבער יונג איינער.

וואָס האָב איך געקענט מאַכען? איך האָב געמוזט טאָן דאָס אויך, זאָגען דעם ממזר אַ דאַנק.

—ר׳ אַלטער, נאָך איינער!...—טהו איך אַ זאָג הויך אויף אַ קול.

—וואָס איז, ר׳ מענדעלי, נאָך אַ מציאָה?—מאַכט אַלטער צו מיר מיט אַ געשפעט—נאָך אַ פרישען סאָרט קבצנים האָט איהר גע־פונען? גאָט מעג אייך, כ׳לעבען, שוין בעשעהרען בעסערע מציאות. גענוג שוין קבצנים!

—ניין, ר׳ אַלטער! איך מיין גאָר נאָך איין חיים-חנא חיה-טריינעס. דאָס ציטערט אַזוי פאַר׳ן ווייב. אונזער פישקע, דאַכט זיך מיר, פלעגט פון זיינער האַפּען אַ מאָל אויך הייסע פעטש.

מ״ו

פישקע הויבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער, איך אַרבּײַט, העלף איהם אונטער אויף מיין שטייגער, אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער און די מעשה דערצעהלט זיך ווײַטער אַזוי:

אויף דעם אַנדערען טאָג נאָך דעם פריהערדיגען שמועס, האָט זיך די קאָניצע געריהרט און אַרויסגעטרעטען פון סדום, ווי יענע שטאָדט האָט בּיי דער דאָזיגער חאַליאַסטרע געהייסען; זי איז אַרויס מיט אַ רעש, אַ געפילדער, מיט אַ שילטען, פלוכען פון אַ סך מיילער און אַ סקריפעריי פון רעדער. עס האָט זיך געשאָטען אויף דער שטאָדט זויטע קללות: פאַרבּרענט זאָל זי ווערען! די בּעלי־הבּתים זאָלען צעהן מאָל אין טאָג פגר׳ן פאַר הונגער און ווי נשרפים אין דער וועלט זיך אַרומשלעפען... — דרײַ בּוידען זענען געווען פול אָנגעזעצט מיט אַלער־לאַנד פאַרשוינען: יודען, יודענעס, ווײַבּלעך, מיידלעך, בּחורים, גרויס און קליין, און צווישען זיי אויך מיין ווייבּ מיט מיר. מיר זענען, למזל, דערהויכט געוואָרען; אַריינגעטרעטען אין דינסט אין דער קאָניצע אַריין.

הערט איהר, מיינע ליבּע יודען, עס האָט מיר זיך געעפענט עפּיס גאָר אַ נייע וועלט, און אין אָנהויבּ איז מיר מיט דער חאַליאַסטרע גאַנץ פרעהליך געווען. איך פלעג מיך אָנזעהן און אָנהערען וואונדער־שענע זאַכען, וואָס גאָר אוממעגליך אַלצדינג מיט איטליכעם פּיצעלע בּעזונדער איבּערצוגעבּען. איך פלעג הערען, אַ שטייגער, ווי מען פלעגט אָבּריכטען, אָבּשפּעטען פון דער גאַנצער וועלט און איטליכען זיך נאָכ־קרימען; ווי איטליכער פון די פיינע מענשלעך פלעגט דערצעהלען עפּיס אויף גנבה־לשון זיינע אַלע גענג און שפּיצלעך, וואָס ער האָט אָבּגעטאָן. איינער דערצעהלט, ווי אַזוי ער האָט זאַבּאָרעט אַ קרעל (גע׳גנבה׳ט אַ בּרויט); דער אַנדערער — ווי אַזוי ער האָט זאַלאַבּערט אַ כּפּרה׳ניצקע (גע׳גנבה׳ט אַ הוהן); דער דריטער — ווי אַזוי ער האָט געלקחענט קלינגערס (אויסגעחאַפּט געלד) און אין די גאַרגאָלעס אַריינגעריקט, און דער פערטער — ווי אַזוי ער האָט גע׳בּעל־דבר׳ט אַ יאָלד (געהרגעט, געשלאָגען איינעם אַ בּעל־הבּתיש קינד). נגידים פלעגט מען שילטען אויף וואָס די וועלט

שטעהט, גלײַך אַזוי זיך. פאַר גאָרנישט. איך קען אייך שווערען אין טלית און אין קיטעל, אַז זיי האָבען די נגידים אַ סך מעהר פיינט, ווי די נגידים זיי. אַ נגיד האָט ביי זיי געהייסען עפּיס אַזוי פּיעל, ווי: פּיאַווקע, צו שטאָפּטע קישקע, פערשטאָפּטער קאָפּ און פערשטאָפּטע הערצעלע, פערשייט בן־יחיד׳יל, קופּערנער שטערען, און דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט זייער טאַטען, וואָס נאָך פאַר אַ מיאוסע צונעמעניש: ס׳איז ביי זיי פאַררעכענט געווען פאַר אַ מצוה אַ נגיד אָבצומאָן עפּיס אַ שפּיצעל, ווי באַלד נאַר מעגליך. זיי פּלעגען אָבשיקען צו די נגידים בּזיכוועהטיג, שטעכעניש, יסורים, לייד און כל אַ מיני קרענק, בּשעת אַ מאָל עפּיס אַ צרה. מיך פּלעגען זיי, אין שפּאַס אַ מאָל, רופען נ ג י ד, דערפאַר וואָס איך פּלעג זעהר אָפט מיך פאַר די נגידים אַרויסשטעלען און שטאַרק אָננעהמען זיך פאַר זייער כבוד. ווייל אויפ־האַלטענדיג זיך פריהער אין באַד, בין איך דאָך צווישען נגידים דער־צויגען געוואָרען, מיט זיי עפּיס דאָך איבערגעהאַט עסקים, ווי אַ שמײַ־גער: היטען זיי דאָס אָנטאָן, צוטראָגען זיי דאָס פּעקיל זאַכען, אַ שעפּעלע וואַסער, אַ קויל פייער און דאַסגלייכען נאָך אַזעלכע גע־שעפטען.—איך פּלעג הערען אַ שמועס פון בחורים מיט מיידלעך, ווי זיי טרייבען קאַטאָוועס און רעדען זיך שידוכים. איין בויד האָט זיך משדך געווען מיט דער אַנדערער. די קונץ פון פאַרשטעלען זיך איז ביי דער חאַליאַסטרע געווען שטאַרק געהויבען, עס האָט געטויגט צום עסק. ווען אַ מאָל איז אויסגעקומען, האָבען די שענע לייט זיך פאַרשטעלט: איינער פאַר אַ הייקעריגען, דער אַנדערער פאַר אַ הינקעדיגען, דער פאַר אַ בלינדען, יענער פאַר אַ געלעהמטען, די פאַר אַ שטומע, און יענע פאַר אַ קרומע. נאָר אמת׳ע, נישט גע׳מלאכה׳טע קאַלעקעס, ווי, אַ שטייגער, איך און מיין ווייב, דאָס האָט ביי זיי געהאַט גאָר אַ גרוי־סען ווערטה. זיי האָבען אָפט געזאָגט, אַז אַזעלכע פעהלער ווי אונזערע איז פאַר אָרמעלייט אַ שאַץ, אַ מתנה פון זיין ליבען נאָמען: זיי קענען זעהר פּיעל איינטראָגען, מיין ווייבס פעהלער איז זיי נאָך בעסער געפעלען. היינט פּלעגען זיי גלאַט בטל ווערען פאַר איהר פּיסק, וואָס אויף שרויפען. די האָר האָבען זיך געשטעלט, אַז זי האָט גע־עפענט אַ מויל.

דער רויטער ממזר האָט זיך שטאַרק געדרעהט אַרום מיין ווייב און זיך פשוט געהאַנגען אויף איהר, ער האָט זיך געקאָשקעט, געקי־בעלט און צוגעטראָגען איהר פון פייגעלמילך: געקאָכטע אַרבעס, באָב,

פּלוימען — וואָס נאָר ער האָט ערגיץ דערטאַפּט. איך האָב מיך אָבער בּעטראַכט: חאַפּ דיך דער וואַטעל־מאַכער! וואָס קען עס מיך אַרען? קיכעל זי, קאָשקע זי, וואָס קענסט־דו דערמיט מיינען, וואָס?... גאָרנישט. אַז זי איז אַ אשת־איש! מילא איז דאָך אָהן סכנות... מיינסט־דו דאָך, גאַנץ זיכער, נאָר איהר פעהלער, פּשוט אַ בּלינדע איז גוט, מען קען מיט איהר מאַכען געלד, טאָ האָב־זשע, כל־בּוניק איינער, די גאַל, מיין ווייב געהט לעת־עתּה אין די הייזער אַלץ טאַקי מיט מיר. האָס־זשע האָסט־דו דאָ, טיפּש איינער, גע׳פּועל׳ט מיט דעם צולאָנטשען זי צו זיך, מיט דעם איזניוכען זיך צו איהר, אַז דער רעכטער עיקר זאַך — אין די הייזער געהן, געהט זי טאַקי מיט מיר, מיט מיר?!...

און דעריבער, ווייל איך האָב אַזוי מיר געטראַכט, האָב איך שטאַרק בּעגעהרט לעהרנען הלכות אָרעמאַן מיט אַלע פּישטשעווקעס, בּכדי מיין פלונית׳טע דערמיט געפעלען, און געמאַכט דעם עסק שוין גאָר קיין מעשה נישט. איך האָב מיך שוין אויסגעלעהרענט ווי אַריינצוקומען אין אַ שטוב. די קונץ בּעשטעהט דערין: אַריינקומען זאָל מען מיט אַ רוגזה, אָנגע׳בּרוגז׳ט און מאָנען די נדבה ווי אַ חוב, מען זאָל קריכען, אַרויפקריכען אויבּענאָן און פערקריכען אַזש אין דער כּפּאַלניע, אויפצוזוכען דעם בּעל־הבּית אָדער די בּעל־הבּית׳טע דאָרט. אין דינגען זיך בּין איך געוועזן אַ מייסטער, איין בּריה אין דער וועלט. דער גאַנצער שכל שטעקט דערינען: קיינמאָל בּעדאַרף נישט געפעלען, וויפיל מען גיט. גיט מען אַ שטיקעל בּרויט, זאָל מען בּעטען עפּיס געקעכטס, אַבּיסעל בּאָרשטש; גיט מען געלד, זאָל מען בּעטען אַ העמד, אַלטע תחתונים און זאָקען וכדומה. שטענדיג בּעדאַרף מען זיך נאָר קרימען און בּלאָזען, קיינמאָל נישט דאַנקען, נאָר וואָרטשען און אַ מאָל אויך טאַקי שילטען.

וואָס־זשע טהוט דער רויטער ממזר? אַ קיינק איהם אין די בּיניע אַיאַן! דער רויטער ממזר טהוט אויף הסבּרות, ווי מיינער פּטור צו ווערען. ער קלערט בּיי זיך גאַנץ זיכער אַזוי: אין הלכות אָרעמאַן, פּישקע, מעגסט־דו בּיי מיר די רובּעס הייצען. איך קען מאַכען די שפּיל אַכטציג טויזענד מאָל בּעסער פון דיר. און אַז איך האָב מיר אַריינגענומען אין זינען די פּרנסה מיט דיין בּלינדער, וועט מסתּמא שוין זיין רעכט. ניש׳קשה, איך וועל דיך, מיט גאָטס הילף, שוין פאַרזאָרגען. — ער האָט צו מיר זיך גענומען און געמאַכט אויס מיר אַקאָטער.

איך בין מיאוס אראבגעפאלען ביי מיין ווייב און געהאט ביי איהר אפנים ווי חוזק. קיין אנדער ווארט האב איך פון איהר נישט געהערט נאר ווי: געשוואלען ווער, לעג א ניעט מיט דעם קאפ, ווערים זאלען דיך עסען, דו פרעסער, יונגאטש איינער, דו אזוינער, אזוינער און אזוינער! דער ממזר, קיין תחית המתים זאל ער נישט אויפשטעהן, האט אלץ אויף מיר געגראבען און מיר געטאן צום טויט, ביז איך בין ביי איטליכען געווארען צו שאנד און געשפעט, אלע בוידען האבען לסוף מיט מיר געהאט צו טאן. וואס א מינוט — איז איבער מיר געפאלען א המצאה, וואס א רגע — האב איך געהייסען מיט א אנדער צונעמעניש. איטליכער האט מיט מיר געטאן, וואס זיין הארץ גלוסט. איך בין געווען דאס כפרה־היהנדעל. האב איך אמאל מיך געבייזערט פאר צרות, פלעגט עס איטליכען אונטערטראגען. זעהט נאר, האט מען געמאכט, ווי דער נגיד האט זיך צוי אחמערעט, ער וועט שוין באלד פלאנכענען. האב איך מיך אמאל בעוואשען מיט טרעהרען פאר חעהטיג פון די קלעפ, יועלכע אין מיר איז אריין, פלעגט מען זאגען: וואס איז מיט דיר דא אזוי די שמחה, פישקע? וואס האסט־דו זיך עפים אזוי צולאכט מיט צייהן? זעהט נאר, עולם, ווי פישקע לאכט! — דערלאנגט איהם, יודישע קינדער, פלעגט זיך הערען דעם ממזר׳ם קול, דערלאנגט איהם, נעבעך, א טעלעמעטשע צווישען די ליטקעס, א רייב איבער די לאפעטקעס, דאס איז א רפואה צום לאכען. אויב, חלילה, עס וועט נישט העלפען, בעדארף מען איהם גלעטען די האר, אננעהמען ביי׳ם אויער און איינרוימען איהם א סוד, דערפון וועט זיך איהם שוין שטעלען טרעהרען אין די אויגען, ווי פון א כזית מרור. מען מוז דאך א יודען ראטעווען, — אמאל פלעגט מען מיך ארויסווארפען פון דער בויד און אז איך בין מיט די קראנקע פיס געלאפען נאך דעם וואגען, ווי נאר איך האב געקענט, און געמאכט מיט די זייטען, האט מען צוגעפליעסקעט, צוגעפאטשט מיט די הענט און געשריגען מיט א געלעכטער: בראווא, פישקע! אט אזוי, פישקע, טאנץ אביסעל, טאנץ! קוקט נאר, עולם, ווי פישקע הייבט פיסלעך, ווי שען, אהן עין־הרע ער טאנצט! ער מעג אויף אלע חתונות טאנצען. קיין בייז אויג זאל איהם נישט שאדטען. — איינמאל האט זיך אנגערופען איינער — און אלץ טאקי דער ממזר. א קיינק איהם אין די בייניע איאן — עולם! פישקע איז גאר א גלייכער. ער פארשטעלט זיך נאר, דער גנב, פאר א קרומען, ער מאכט אויס אונז אלע חוזיק. מען בע־

דאַרף איהם פּריוועןאויסגלייכען, גיט איהם דאָרט אַטעלעפּעטשע אין דער דיק, וועט איהר זעהען, ווי ער ציהט אוים גלייך אַ „פּאָלקע״.— הבלל, יודען, מען האָט מיך געפּייניגט, מען האָט מיר שטאַרקע יסורים אָנגעטאָן. אוי, פּלעג איך מיך דערמאָנען אין די גוטע גליקליכע יאָהרען, וואָס איך בין מיר געזעסען ווי אַ שררה אין באָד און גע־לעבט ווי גאָט אין פראַנקרייך! וואָס איז מיר דען דאָרט אָבגעגאַנגען?

— מילא נעהמט מען און מען גט אָב — פאַלט אַלטער אַריין פישקען אין די רעד — דערויף איז דאָך דאָ ביי יודען אַ גט.

— יאָ, גערעכט — מאַכט פישקע מיט אַ זיפץ — הלוואי וואָלט איך עס טאַקי פריהער געטאָן, וואָלט אַז וואויל און גוט געווען מיר און אפשר נאָך עמיצען... נאָר איך וויים נישט, וואָס מיר איז אַזוינס געשעהען. נאָר אַ כישוף האָט מען מיר אָבגעטאָן. ס׳איז אַ וועהטיג, אַ בושה צו זאָגען, דאָס האַרץ האָט מיך צו מיינער עפּיס געצויגען... ווי שטאַרק איך האָב געליטען און געהאַט געבראָטענע לייד, פונדעסט־וועגען האָט מיך דער רוח נאָך איהר גענומען. איך וויים נישט, צו איז דאָס געווען פון מיר נאָר איין עקשנות — אַז דיר, ממזר, גלוסט זיך, ווילכט צווישען מיר מיט מיין ווייב אָנמאַכען אַ ביז לעבען און מיך פּטר׳ן, וויל איך דיר אויף צו להכעים מיך דווקא אין איהר האַלטען און נאָך מעהר ווי פריהער, מיט ביידע הענד זיך האַלטען. אָדער דאָס איז געווען, ווי זאָל איך עס זאָגען, גלאַט אַזוי פון זיך אַליין... עפּיס טאַקי נאָר אַכישוף, איהר געשטאַלט האָט מיך עפּיס גענומען. אַ גע־זונטע, אַ זיקע, אַ יאָדריגע, אַ פּנים אָבגעגאָסען, נישט אַזוי שוין ווי הנעוודיג. פיעל מאָל פלעגט זיך מאַכען. אַז פּאַר גרויסע צרות און האַרצוועהטיג האָב איך מיר געוואָלט אַ מעשה אָנטאָן, געוואונשען מיר דעם טויט מיט איהר אינאיינעם. הייגט, הייגט, פלעג איך ביי מיר טראַכטען, מוז עס האָבען איין עק, הייגט זאָג איך איהר: גט! נאָר קוים בין איך צו איהר צוגעקומען נאָהענט און זי האָט מיט מיר גע־מאַכט אַ רעד, אָדער אַרויפגעלעגט די האַנד מיר אויפ׳ן אַקסעל און געזאָגט: פיהר מיך, פישקע! האָט מיר אָבגענומען דאָס לשון און בין עפּיס ווי איבערגעביטען געוואָרען.

אין אַ גוטער שעה איינמאָל, געהענדיג מיט מיין ווייב אין די הייזער, עפּיס מיט אַ גרינג געמיטה, טהו איך איהר אַ זאָג: בתיה, נשמה מיינע, וואָס וועט דער תכלית זיין פון׳ם שטענדיגען אַרום־

שלעפען זיך? עס פאַסט, ב׳לעבען, נאָר נישט פאַר אונז. אין גלופּסק האָבען מיר ביידע, ברוך השם, אַ שטיקעל נאָמען געהאַט, די מיך האָסט אַרויסגענומען דאָרט פון דער באָד. אַ קאַבאַניעס עפּיס גלופּסקער געמויערטע באָד, וואו עס וואַרפען זיך איבער אַ וואָך אַ זעלבע בערען, גרויסע לייט! דיך האָט אויך איטליכער געקענט, און איך דיר כבוד געלעגט. היינט זענען מיר נע־ונד עפּיס מיט שלעפּערס אין דער פרעמד און וואָס פאַר אַ פּנים האָבען מיר, משטיינס־געזאָגט? — „ווילסט אפשר צוריק קיין גלופּסק! ענטפערט אָפּ׳עט מיין ווייב ווי אויפגעבראַכט. — מעגסט זיך דיר, פישקע, אַהין צוריק־קעהרען, אויב דיר גלוסט זיך אַזוי, איך בשום אופן נישט. אין גלופּסק זענען דאָ היינט גענוג אָרמעלייט אָהן מיר. וואָס אַ טאָג וואַקסען ראָרט אויס פריש־צאַפּעלדיגע קבצנים. שפּאָגעל־נייע מקבלים. בעלי־הבתים געהען היינט דאָרט איינער צום אַנדערען אין די הייזער אַרום". — פון מיינעט־וועגען מעג זיין אַ אַנדער שטאָדט אויב׳עט — ענטפער איך צוריק — נשמה׳ניאָ, קלייב דיר אויס עפּיס אַ שטאָדט, וועלכע דיר געפעלט, און לאָמיר זיך דאָרט בעזעצען. אַז מען ווייסט, דאָס איז אונזער שטאָדט, דאָס זענען אונזערע הייזער, אונזערע בעלי־הבתים, איז עפּיס מזל און ברכה. ווי זאָגט מען עפּיס: איטליכער הונד אויף זיין מיסט.

— באַלד, פישקע, באַלד — מאַכט מיין ווייב, קלאַפּענדיג מיך מיט איהר האַנד איבער׳ן רוקען גאָר פריינדליך — לאָמיר נאָך אַביסעל פאָהרען, לעבען, רייבען זיך אין דער וועלט. ס׳איז עפּיס גוט, פרעהליך, מחיה... האָב צייט אַביסעל, פישקע, מיט דיין שטאָדט באַלד, באַלד!

איהר „באַלד" האָט געדויערט אַ לאַנגע צייט און ס׳איז נישט געווען קיין עק, קיין סוף. אין דער צייט בין איך איבערגעוועז אין גענוג שטעדט, האָב מיך אָנגעליטען גענוג צרות און פיין. אינגאַנ־צען האָב איך עס געהאַט צו פערדאַנקען איהם, דעם ממזר, אַ קיינק איהם אין די ביינער אַריין...

פישקע טהוט אַ זיפץ טיעף פונ׳ם האַרטען און בלייבט זיצען שטיל מיט צוגעמאַכטע אויגען. מיר לאָזען איהם אַביסעל צו זיך צוקומען, דערנאָך הויבט ער ווייטער אָן און די מעשה דערצעהלט זיך אַזוי.

מז.

בו דעם צונעמעניש „נגיד" האב איך אין דער לעצטער צייט בעקומען נאך א נייעם טיטעל „מקבל". דעם דאזיגען טיטעל האט מיר געגעבען דער ממזר, פערהאפט זאל ער ווערען. און אזוי האט אין ליבער פון דער חאליאסטרע מיך גערופען: פישקע מקבל. — מקבל איז בייא זייא אזא מיאום ווארט, וואס בייאם ארויסברענגען עס פונ'ם מויל שפייט מען זיבען מאל אויס. די שנאה, וואס הערשט געוועהנליך צווישען בעלי-מלאכות, סוחרים, קרעמער און דעסגלייכען, וואס האבען איין ברויט, איז א הונט אקעגען דעם, ווי זייא, בויד-ארמע-לייט, האבען פיינט די שטעדטישע קבצנים און בפרט נאך דאס גאנצע קאפיטאל מקבלים, אט די ווערעמדיגע מקבלים, פוילע מיוחסים, פער-שמאלצעוועטע שענע יודען, פלעגען זייא אלץ זאגען מיט גאל, זענען זיי די וואנצען פול אין אלע הייזער און נישט אויסצוהאלטען פון זיי, מ'זען צו טאג זייא די קישקעס אויף אלע שמחות: חתונות, ברית'ן און קריאת-שמע-לייענעס, רייסען פון טויטע און פון לעבעדיגע, און מיר, נעבעך, רייסען קריעה, הארעווען, פראצעווען אויפ'ן שטיקעל ברויט און ווערען פערשווארצט.. די דאזיגע אלע צוקראכענע נפשות, פלאס-קעדריגעס, האבען זיך גענומען דוד-המלך'ס תהלים'ל און מאכען מיט איהם די שפיעל, דוד-המלך זאל געוועזען פריהער וויסען, צו וועמען אין די הענד זיין תהלימ'ל וועט אריינפאלען, וועלכע פרנסות די פוילע, פערשימעלטע לאסענמיצלעך מיט אויסגעווייקטע פנימלעך וועלען דער-מיט מאכען, וואלט ער עס, גאנץ זיכער, נישט געמאכט.—

—ניין, בתיח!—האט דער ממזר געמאכט צו מיין ווייב— פון אייער פישקען וועט קיין לייט שוין נישט זיין, ניין- ניין, נישט קיין לייט, איינער פון אונזער חברה! ער איז א מקבל מיט די ביינער. א קבל מיט אלע חן-גריבעלעך, דאס פאהרען אייערם מיט איהם, דאס רייסען זיך אין דער וועלט, וועט איהם כלל נישט העלפען. אין הלכות ארעמאן ווייסט ער נישט מאי דקא אמרי דביצין. נישט קיין מענש, ווי עס געהער צו זיין. איהר וועט, נעבעך, האבען פון איהם א פערפוילטע גאל. אי, אזא בתיה, איך זאל האבען אזא בתיה! א גליק, ווי איך בין א יוד, א גליק וואלט איך מיט אייך געמאכט!

נאָך די אַלע מיטעל, וועלכע דער ממזר האָט געברויכט, אָנ־צומאַכען צווישען מיר מיט מיין ווייב אַ בייז לעבען און מיך דערוויטערן פון איהר דורך רכילות, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, איז איהם לסוף געראָטען צו פאַלען גאָר אויף עפּיס נייעס. ער האָט מיך פער׳מסר׳ט פאַר מיין ווייב, אָנגערעדט אויף מיר שטילערהייט, אַז איך שדכן מיך עפּיס צו אַ מיידיל פון אַ בויד און מאַך מיט איהר עפּיס צופיעל חן... צווישען דער חאַלאַסטריע האָט זיך געפונען אַ האָרבאַטע מיידיל, מיט וועלכער איך האָב, אמת טאַקי, ליעב געהאַט צו שמועסען זעהר אָפט און..

— האַ, וואָס איז דאָס פאַר אַ מיידיל עפּיס? — פאַל איך און אַלטיר פּישקען איז די רעד אַריין — היי פישקע, זיי זיך מודה!

— דאָס מיידיל איז געוועזען אַ ווילד פרעמדע אין בויד, און זי האָט, נעבעך, גענוג זיך אָנגעליטען, גענוג אָבגעקומען אין איהרע יונגע יאָהרען. איך בין זיך מודה, אַז איך האָב ליעב געהאַט טאַקי מיט איהר אינאיינעם צו זיצען און צו שמועסען. מיר פלעגען אויסגיסען איינער דעם אַנדערען אונזער ביטער האַרץ. זי פלעגט אויף מיר רחמנות האָבען און נישט איינמאָל וויינען אויף מיינע און אויף איהרע צרות. אַי, איהר זאָלט וויסען, וואָס דאָס איז פאַר אַ מ י י ד י ל! אַי, איהר זאָלט וויסען איהרע צרות, נעבעך!... — האָט פּישקע אויסגעלאָזט מיט טרעהרען אויף די אויגען.

מיר האָבען געבעטען פישקען אונז קלאָר צו מאַכען, ווער איז דאָס מיידיל אוז וואָס מיט איהר האָט זיך אַ זעלכס געטראָפען.

— אַז איהר בעט מיך אַזוי — האָט פישקע אָנגעהויבען, נאָכדעם אַז ער האָט מיט איין עק אַרבעל אויסגעווישט די אויגען — אַז אייך איז נאָך נישט נמאס געוואָרען הערענדיג מיך, וועל איך אייך צוליעב טאָן און ד ע ר צ ע ה ל ע ן , ווי וויט נאָר איך קען. הערט, זייט מוחל און האָט קיין פאַראיבעל נישט, אויב ביי מיר וועט עס אויסקומען נישט גלאַט

דאָס מ י י ד ל איז געוועזען נאָך אַ קינד, אַז די מאַמע איהרע האָט זי געבראַכט קיין גלופּסק אינאיינעם מיט אַ קלימעקיל זאַכען און אַל־טע בעבעכעס. דאָס קלימעקיל האָט זי אָבגעוואָרפען דאָרט ערגיץ

אין אַ שטיבעל בײַ אײן אַלטער יודענע, אַ מכשפה'טע. אַ פּנים, דאָס איז געװען אַ מעקלערין פון דינסטען. די אַלטע יודענע פלעגט אװעקגעהן מיט דער מוטער, איבערלאָזען דאָס קינד אײנע אַלײן אָהן עסען און פערפאַלען װערען אויף אַ גאַנצען טאָג. אַז דאָס קינד האָט אײנמאָל געװײנט, געצאַפּעלט: מאַמע, נעהם מיך אויך מיט זיך! האָט די אַלטע מכשפה'טע אויף איהר זיך שטאַרק געבײזערט, מאַכענדיג צו דער מוטער: חלילה! מען טהאָר פון איהר גאָר נישט װיסען. עס קען שאַדטען צום עסק. אין עטליכע טעג אַרום האָט די מאַמע זי גענומען און גאַנץ שטיל זי אַרײנגעפיהרט למזל אין אַ קיך, ערגיץ אין אַ בעל־הבתיש הויז. עס האָט נישט געדױערט לאַנג, איז זי מיט דער מאַמע איבערגעגאַנגען ערגיץ אַנדערש װאו אין אַ קיך און פון דאָרט װײטער אין אַ נײער קיך, אַזוי אַז אין אַ קורצער צײט זענען זי מגולגל געװאָרען אין אַ היבש ביסעל קיכען. די מאַמע איז מיט איטליכם מאָל איבער־קלײבען זיך אין אַ נײער קיך, געװאָרען צו איהר אַלץ ערגער און שלעכ־טער. איהר טאַטען האָט זי װעניג געקענט. פריהער אין דער הײם איז ער געװען אַ זעלטענער גאַסט, שטענדיג אונטער־װעגענס, און דערנאָך דאָ אין די קיכען האָט זי איהם קײנמאָל נישט געזעהען. זי װאָלט אַפילו גאָר פאַרגעסען, אויב זי האָט אַ טאַטען, װען די מאַמע זאָל איהם פופציג מאָל אין טאָג נישט שילטען בשעת זי פלעגט צו איהר אויסלאָזען איהר שװער ביטער האַרץ. „אַנלעגען זאָל ער מיט'ן קאָפּ, דער שענער טאַטע! פלעגט זי שילטען, פלוכען.—דאָס װײב האָט ער גע'פּטרט נאָך אַזוי פיעל יאָהר מיה, בױכװעהטיג, װאָס זי האָט געהאַט בײַ איהם, און איהר נאָך אָנגעהאַנגען—געהאַנגען זאָל ער װערען!— אַ באָמבע, אַ קינד אויפ'ן האַלז, װאָס איבער איהר קען זי אויף קײן אָרט נישט אײנזײן און בעדאַרף זיך מיט איהר שטיקען, בעהאַלטען. װאָרום װער װיל עס דען האָבען בײַ זיך אַ קעכנע מיט אַ קינד?"— נישט אײן מאָל טאַקי פלעגט די בעל־הבית'טע אין קיך אַרײנלויפען, װען דער װאַרמעס איז נישט געװען עפּיס אַזוי געראָטען, און פילדער'ן, שרײען, פאַר װאָס האָט גאָט זי געשטראָפט מיט אַזאַ קעכנע, װאָס שעפּט אָב ראָס איבערשטע פון דער יויך און גיט עס איהר שען טעכטעריל אװעק. חאָטש דאָס טעכטעריל, נעבעך, האָט געדאַרט, גע־קװאַרט און געגעסען קרענק. די מאַמע פלעגט עס פערשטופען, אַזוי זי טרפה סחורה, אויפ'ן אױװען, אין אַ װינקעלע דאָרט איז עס דעם גאַנצען טאָג אָבגעזעסען אויף אײן אָרט, אײנגעהײקערט אין צעהנטען

און מען האָט נישט געטהאָרט הערען פון איהר קיין פּיפּס. עס פלעגט איהר די כּמאָהע איבערגעהן, שמעקענדיג די ריחות פון געבראָטענע גענז, געפּרעגעלטע לעבערלעך און זי... שאַ, נישט קיין וואָרט! זי האָט שטילערהייט געליטען, נעבעך, הונגער ביז מען האָט זיך דערמאָנט, אַריינצושטופּען איהר אין הענטיל אַ טרוקען שטיקעל ברויט און אַמאָל אויך אַ אָפּגעלעקט ביינדיל, אָדער עפּיס אַנדערש, וואָס איז איבערגעבליבען אויף די טעלער. אַמאָל ווידער האָט מען אין איהר זיך גאָר פאַרגעסען און אַז זי האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטען און אַ פּיפּס געטאָן, פלעגט זיך ווייזען אין דער הויך אויפ'ן איוועט אַ קיטשערע, אַ לאָפּעטע, אָדער אַ שטעקען, אַ פּאָלאָניק און שלאָגען אויפ'ן קאָפּ, אויף די הענטלעך, אויף די פּיסלעך, וואו נאָר עס האָט געטראָפען, און דערבּיי האָט זיך געשאָטען טויטע קללות און חרמות אויף איהר טאַטען און טאַטענס טאַטען ביז אברהם אָבינו. אַזוי האָט זי פאַרבראַכט אין קרענק, אין צרות איהרע יונגע יאָהרען אויף די איוועגס. פּנים'ס שטענדיגען זיצען אויף איין אָרט איינגעבויגען, איינגעהייקערט איז זי געוואָרען האָרבאַטע, נעבעך.

פּנים'ס איוועגס אַראָבקוקענדיג פלעגט זי זעהן עפּיס אַ יונגען־מאַן. ער איז געווען אַ געשטער אַריינגעהער צו דער טאַטען איהרער אין קיך. די מאַמע פלעגט זיך אין איהם שמייכלען, איהם האָרעווען פּנים'ס אַרבעל, אַנשטאָפּען איהם די קעשענעס מיט גוטע זאַכען און נאָך געבען איהם אַמאָל געלד אויך, ער פלעגט קומען אָפט שפּעטליך אין אָוונט און בלייבען נעכטיגען אין קיך. אַמאָל פלעגט די מאַמע פאַרפאַלען ווערען אויף אַ לאַנגע צייט, זיך אויספּוצענדיג פריהער, אָנקוקענדיג זיך גוט אין דעם שפּיגעלע, און איבערלאָזען די קיך הפקר. אַ פּנים, אַז דער טאַטען איז אין זינען געלעגען חתונה צו האָבען און איז אַלץ בעשעפטיגט געווען מיט דעם הרן..

איינמאָל אַקעגען אָוונט איז געקומען עפּיס אַ מענש און פאַרנומען פון דער קיך דער טאַטעס זאַכען. די מאַמע האָט געדאַנקט דער בעל־הבית'טע פאַר דעם זאַלץ און ברויט, אַראָבגענומען מיט מזל איהר נאַקיגט פּעקעטריל פּנים'ס איוועגס און איז מיט איהר אַרויסגעגאַנגען. זי פיהרט דאָס פּעקעטריל און פּיהדט, ביז זי פאַרפיהרט עס ערגיץ אין אַ געסיל. „זעץ זיך דאָ אַנידער און וואַרט. יודען וועלען רחמנות האָבען"... אַזוי האָט די מאַמע געזאָגט און איז פאַרשוואונדען געוואָרען.

דאָס פערוואָרפענע קינד וויצט, נעבעך, אויף דער גאַס שטיל און האָט מורא אַ ריהר צו טאָן זיך אַפילו, אַזוי ווי פריהער אויפ'ן אויווען. אַ קאַלט אָסענדיג רעגענדיל שפּריינקעלט און נעצט איהר דורך די ביינער. זי איז געזעסען איינגענורעט כמעט אין איין העמד, געציטערט פאַר קעלט און אַ צאָהן אין אַ צאָהן האָט איהר געקלאַפּט. אַז איינער פון די פאַרבייגעהענדיגע האָט זי אַ פרעג געטאָן: ווער ביסט־דו, מיידעלע? איז דער ענטפער איהרער געווען: איך בין דער מאַטעס... די מאַמע מיר געהייסען דאָ וויצען שטיל... מען טאָר נישט שרייען. אַ קאַטשערע, אַ לאַפּעטע קומען און שלאָגען... אַזוי איז זי, שלימזלדיגע, נעבעך, געזעסען העט שפּעט אין דער נאַכט, ביז עפּיס אַ יודענע האָט זי פער־נאַרט מיט גוטע רעד און אַוועקגעפיהרט צו זיך אַהיים, ערגיץ אויף די פּיסקעס אין אַ קליין שטיבעלע אויף היהנערשע פּיסלעך.

ביי דער יודענע האָט זי זיך אויפגעהאַלטען אַ היבשע צייט און ביי איהר קיין האָניג נישט געלעקט. די יודענע האָט זיך איהר אויס־גענעבען פאַר אַ מוהמע און איהר געהייסען, זי אַזוי רופען, די דאָזיגע מוהמע איז געווען אַ סעדעכע, וואָס איז געשטאַנען אין מאַרק מיט קאַרטאָפּלעס, הייסע באַבקעס, כל־נדרי־בארלעך און ארץ־ישראל עפּעלעך. גאַנץ פריה איז דער שטייגער איהרער געווען אַוועקצוגעהן אין מאַרק אַריין. דאָס האָרבאַטע מיידעלע איז איבערגעבליבען מיט אַ טעכ־טעריל אין שטוב און געוויגט איהר קינד, אויך געהאָלפען אין דעם בעל־הבתישקייט, ווי אַשטייגער: קלייבען אויף דער גאַס דאַרע שפּענדלעך אויף אונטערצוהייצען, קריכען אונטערן פעקלאָק נאָך אייער, וועלכע די היהנער האָבען געלעגט, אויסקראַבען אַ טעפּיל פון פער־טריקענטער קאַשע, פערוואַשען אין דער פאָמייניצע דעם קינדס אַ פערשמירט העמדיל, און שטעהן אכטונג צו געבען אויף די איבער־געוואַשענע היל׳צערנע מילכעדיגע לעפעל, וואָס טריקענען זיך אויף דער פריזבע, אינאיינעם מיט דעם קינדס קישעלעך, אָקעגען דער זון און נאָך אַנדערע אַזעלכע מלאכות. פאַרנאַכט, אַז די סעדעכע איז אַהיים געקומען, האָט זי געשיקט איהר קליי׳ן דינסט־מיידעל אין די הייזער אַרומצוגעהן און צונויפנעהמען עטליכע שטיקלעך ברויט, דער־פון האָט זי זיך דערנעהרט אַליין און נאָך נעגעבען דער מוהמען איהרער

זומער פאַרנאַכט איינמאָל, בשעת אַרומגעהענדיג אין די הייזער אויף איהר שטייגער, אין איין גראָב העמדיל מיט אַ האַלב קליידיל

האָט זי זיך פערשלאָגען גאַנץ ווייט, אַזש ביים עק שטאָדט און נישט געטראָפען דעם וועג צוריק אַ היים. די זון האָט שוין לאַנג זיך געזעצט. אויף דעם הימעל האָט זיך אָנגערוקט אַ שוואַרצער וואָלקען. עס האָט ביסלעכווייז געבליצט און געדונערט. פלוצלים קומען אונטער, פון דער שטאָדט אַרויספאָהרענדיג, עפּיס בוידען, פול אָנגעזעצט מיט מענשען. קוקט נאָר! האָבען פאַרשווינען אַרויסגעשריגען פון איין ביידיל, עפּיס דרעהט זיך דאָ אַרום אַ האָרבאַטע מיידעלע און וויינט, נעבעך. און באַלד טאַקי שפּרינגט אַראָפּ'עט איינער אַ רויטער — טאַקי אַלץ דער רויטער ממזר, אַ קיינק איהם אין די ביינער אַיאַן! — גיט אַ פרעג דאָס קינד, וועמעס זי איז. — איך וויל אַהיים, אַהיים צו דער מוהמע! ענטפערט דאָס מיידעלע אויף אַ וויינענדיג קול. — שאַ, טאָכטער, וויין נישט, זאָגט צו איהר דער ממזר, איך וועל דיך אָפּפיהרען אַהיים צו דער מוהמע. ער טהוט זיך באַלד טאַקי אַ חאַפּ, וואַרפט זי אין אַ ביידיל אַריין און פאָהרט מיט איהר אַוועק.

פון יענער צייט אָנ־עט בלאָנקעט דאָס האָרבאַטע מיידיל, נעבעך, זיך אַרום מיט דער חאַליאַסטרע בויד־אָרמעלייט, וואָס האָבען פון איהר הייקער געמאַכט אַ פרנסה. דער שטיינער איז זייערער געווען, קומענדיג ערגיץ אין אַ שטאָדט, אַנידערצוזעצען זי נאַקעט און באָרפיס אויף דער גאַס, וואו מענשען געהען, און זי האָט בעדאַרפט חליפען, בעטען נדבות אויף אַ וויינענדיג קול מיט אַ ניגון און אויך רייסען ביי די פאָלעס. האָט זי אָבער אַ מאָל נישט געשפּילט די קאָמעדיע טשאַ־קענדיג מיט אַלע אָנשטעלען און געמאַכט ווייניג געלד, פלעגט מען איהר אָבשפּילען אַ גוטע חתונה: שלאָגען זי טויט־שלעג, אַרויסוואַרפען זי ביי דער נאַכט אין דרויסען, וואו זי פלעגט נאַקעט, הונגעריג, נעבעך, שרייען און וויינען אויפ'ן רעכטען אמת טאַקי... זי האָט מיר דער־צעהלט, ווי איינמאָל, ווינטער אין אַ שטאַרקען פראָסט, האָט מען זי ביי־נאַכט אַזוי אַרויסגעוואָרפען אויף דער גאַס. דער פראָסט האָט זי אַ נעהם געטאָן און געמאַכט פון איהר אַ בייגעל, געצופט, געטשיפּעט דאָס לייב ווי מיט קאַלטע שפּילקעס. עס האָט איהר זיך געריהרט דער שאַרבען אויף דעם מוח, טונקעל און ליכטיג, עפּיס ביידע מיט אַ מאָל, איז איהר געוואָרען אין די אויגען, אָט־אָט עקט זיך דאָס לעבען. זי קען שוין מעהר נישט אויסהאַלטען און הויבט זיך אָן בעטען אין שטוב אַריין מיט אַ ביטער געוויין, זי ציטערט, בעט רחמים: עפענט, מוהמע, עפענט, פעטער! — אַזוי האָט זי איטליכען פון דער חאַלאַסטריע

„ערופען—זי שרייט: פעטער, איך וועל שוין ווייטער דאָרט פאַר מענשען גוט שרייען! זי וויינט: מוהמעניו, איך וועל שוין דאָרט גוט וויינען! זי בעט: געוואַלד, איך וועל שוין ווייטער גוט בעטען! נאָר שריי צו דער וואַנט, נישטאָ קיין ענטפער!... זי בלייבט ליגען שטיל, פיהלט מעהר נישט קיין קעלט, קיין פיין, עס בעפאַלט זי עפּיס אַ זיסער שלאָף, עס דאַכט זיך איהר, מען האַלזט זי, גלעט זי, עפּיס גוט וואַרם מחיה — און מען האָט זי אַ טויטע אַוועקגעטראָגען פונ׳ם אָרט... זי האָט אַ היבשע צייט פון יענער נאַכט געקרענקט. — ווייטער איז דער שטייגער געווען, אַראָצולאָזען זי פונ׳ם וואָגען, ווי באַלד מען האָט פונדערווייטענס אויפ׳ן וועג דערזעהן פאָרענדיג עפּיס אַ פּריץ, אָדער סוחרים, לייטישע מענשען. זי האָט בעדאַרפט מאַכען די גאַנצע שפּיל, אויסשטרעקען די האַנד, דרעהען זיך, לויפען פאַרביי די פערד, ביי די זייטען וואָגען, חליפען, בעבען אונטער דער נאָז מיט אַ רחמנות־פּנים און דערטאַפּען אַ נדבה, איהר טויט זאָל דאָ אַפילו זיין. אַ מאָל פלעגט זי טאַקי חאַפּען אַ שמיץ מיט דער בייטש פונ׳ם שמייסער אויף דער קעלניע, נאָר זי פלעגט עס נעבעך אַראָבשלינגען, שאַ, קיטש און געטאָן טאַקי איהרס, ווייל זי האָט זעהר גוט געוואוסט, אַז אַ בייטש איז אַ גאָרנישט אַקעגען דעם, וואָס זי וועט שפּעטער חאַפּען, אויב חלילה, זי קומט צוריק אין בויד מיט לעדיגע הענד... וואָס זי, נעבעך, איז אין די יונגע יאָהרען צרות אויסגעשטאַנען, לאָזט זיך גאָר נישט אַרויסזאָגען. אויך היינט שטעהט זי נאָך געגנוג צרות אויס, אין גיהנם בעדאַרף מען אַזוי פיעל נישט אָבקומען וויפיעל זי, נעבעך, קומט אָפּ־עט, אָך, דאָס בלוט קאָכט אין מיר, ווען איך דערמאָן מיך אין איהר! אוי ווער, מיין לעבען וואָלט איך פאַר איהר גערן אַוועקגעגעבען אבי זי אויסצולעזען. הערט איהר, יודען, ס׳איז נאָך אויף דער וועלט נאָר נישטאָ אַזאַ גוטע, שטילע טויב, אַזאַ זיסע טייערע נשמה ווי זי!...

יז

פישקעס דערצעהלונג האָט אָנגעמאַכט אַ שטאַרקע מרה־שחורה אויף אַלטערן מיט מיר, אַלטער האָט מיט דער האַנד געריבען דעם

שטערען, ווי עס האָט איהם עפּיס געביסען, און אַלץ געמאַכט פאַר זיך: עט, עט!

— הערט איהר, ר' אַלטער — רופט איך מיך אָן מיט אַ שמייכעלע — פישקע, כ'לעבען, איז טאַקי פאַרליאַפּעט אין דעם האָרבאַטע מיידיל. ס'איז, כ'לעבען, עפּיס נישט גלאַט.

— למאַי זאָל איך לייקענען — האָט פישקע געזאָגט — איך האָב זי טאַקי אָנגעהויבען שטאַרק ליעב צו האָבען אין הארצען פאַר גרויס רחמנות. עס האָט מיך עפּיס צו איהר געצויגען, מיר צוגעקומען לעבען פּונ'ם זיצען אַ מאָל מיט איהר אינאיינעם — וואָס?... גאָרנישט! גלאַט אַזוי זיך — שמועסען, אָדער שווייגענדיג אָנקוקען זיך איינער דעם אַנדערען. דאָס גוטסקייט איז איהר געלעגען אויפ'ן פּנים; דאָס קוקען איהרס אויף מיר איז געווען טאַקי נאַר, ווי אַ געטרייע שוועסטער קוקט אויף איהר אומגליקליכען ברודער בשעת איהם איז, נעבעך, שלעכט, שטאַרק נישט גוט. און אַז נעהמענדיג צום הארצען מיינע צרות האָט זיך איהר געשטעלט טרעהרען אין די אויגען, איז מיר געוואָרען עפּיס גוט, וואַרם=מחיה אין אַלע גלידער. עפּיס האָט מיר זיך געדאַכט, געדאַכט... איך וויים אַליין נישט וואָס. עפּיס האָט מיך אינווענדיג געבריהט, געגלעט ביי דער נשמה: „פישקע, דו ביסט נישט מעהר אַליין אין דער וועלט, ביסט נישט מעהר עלענד ווי אַ שטיין“— און עס בענעצען מיר זיך די אויגען פון הייסע טראָפּען טרעהרען...

מיין ווייב — אַ וואונדער, כ'לעבען! — האָט מיך שוין עפּיס נישט אַזוי געאַרט, עפּיס איז מיך שוין נישט אַזוי שטאַרק אָנגעגאַנגען, ווי זי מאַכט חן מיט דעם ממזר, געקרימט דערויף האָב איך מיך נאָך טאַקי, אָבער דאָס קרימען זיך האָט שוין נישט געהאַט דעם טעם ווי פריהער. אַז מיר פלעגט אַ מאָל אַרויפקומען אויפ'ן געדאַנק אַזוי: דו ווילסט, פישקע, דיין ווייב זאָל אַ זאָג טאָן: „אַצונד איז שוין גענוג זיך ארומגעשלעפּט, קום לאָמיר זיך בעזעצען אין אַ שטאָדט?“ — פלעג איך זוכען ווי מיך אויסצודרעהען, נישט געבען קיין גלייכען ענטפער און זיך פערטראַכטען דערביי אין איהר... וואָס וועט זיין מיט איהר, מיט דער האָרבאַטער, נעבעך?... נאָר הערט אָבער אַ מעשה! אַז איך בין געוואָרען אין הארצען צו מיין ווייב קיהלער, שוין נישט געצאַפּעלט נאָך איהר אַזוי ווי פריהער, איז זי, דאַכט זיך, געוואָרען צו מיר הייסער. עס פלעגט אויף איהר אַ מאָל אָנקומען אַ שעה, וואָס

זי איז געווען צו מיר גוט, ווייך ווי אַ טייג, און האָט זיך געהאַנגען מיר פשוט אויפ׳ן האַלז. נאָר דערפאַר שפּעטער פלעגט עס מיר באָקום אויספּאַלען. זי פלעגט מיר טאָן אין דער גאַל אַריין, מיך פלאָגען, פּייניגען נאָך טויזענט מאָל ערגער ווי פריהער, אַזוי אַז דאָס לעבען איז מיר נישט ניחא געווען און האָב מיר געוואונשען דעם טויט. איך האָב פון איהר געהאַט, טאַקי ווי מען זאָגט, קאַלט און וואַרם. איך האָב גאָר נישט געקענט פאַרשטעהן, וואָס איז איהר געשעהן? משוגע איז זי, צו חסר־דעה, וואָס איז מיט איהר אַזוינס? נאָר אין אַ קורצער צייט שפּעטער איז זיך פערלאָפען עפּיס אַ זאַך און דער בלאָטער איז פלוצים אויסגעשפּרונגען. איך האָב שוין פערשטאַנען, וואָס ברענט אַזוינס מיין ווייב, וואָס די רוגזא איהרע בעטייט. ס׳איז אַ וועהטיג, אַ בושה צו דערצעהלען.

פישקע פערטראַכט זיך אַ רגע. דערנאָך טהוט ער זיך עפּיס אַ געשמאַקען קראַץ און הויבט אָן ווייטער צו דערצעהלען:

איינמאָל זענען מיר אָנגעקומען ערגיץ אין אַ קליין שטעדטיל און פערפאָהרען, ווי געוועהנטליך, אויף אַכסניא גלייך אין הקדש אַריין. איך זאָג אייך, יודען, עפּיס האָב איך דאָך שוין גענוג הקדשים מיך אָנגעזעהן אין מיין לעבען און ווייס גאַנץ גוט, וואָס אַזעלכע בע־טייטען, נאָר זיי אַלע זענען גאָלד אַקעגען דעם הקדש פון יענעם שטעדטיל. אַז איך דערמאָן מיך אין איהם, הויבט אַצונד נאָך אָן מיר דאָס גאַנצע לייב צו בייסען און איך מוז מיך קראַצען. אינגאַנצען האָט דער הקדש אויסגעזעהן ווי אַ שטאַרק אַלטע קרעטשמע, אַ חורבה מיט אויסגעקרימטע, נישט קיין גלייכע ווענט, מיט עפּיס אַ דעכיל, משטיינס־געזאָגט, ווי אַ צוקנייטשט קאַפּעלישעל, פעררוסען פון פאָרענט און נידעריג אָנגעבויגען פון הינטען, כמעט ביז דער ערד. מען האָט בעשיינפערליך געזעהען, אַז דער הקדש, נעבעך, חלש׳ט, וויל אַיינפאַלען און לינען ווי אַ באַרג מיסט אויף דער ערד, נאָר דער עולם אין שטעדטיל האָט איהם אָבגעשריגען, אונטערגעשפּאַרט מיט דרעננגלעך און איהם אַיינגעבעטען, צו האַלטען זיך אַזוי אויף ווייטער ביז הונ־דערט און צוואַנציג יאָהר. דורך קלאָמפּערשט עפּיס אַ טויער איז מען אַריינגעפאָהרען אין אַ גרוים הויז מיט צושאָטענע, לעבערדיגע ווענט, דורך וועלכע עס האָט זיך אַריינגע׳גנבה׳ט אַ שטיקעל שיין. די ערד דאָרט איז געווען גריבערדיג, ערטערווייז איז געשטאַנען קאַליושעס,

פערשימעלטע, פערדומפּענע פון פּאָמיינִיצעס און נאָך אַזעלכע זאַכען אויף פּונ׳ם רעגען, וואָס פלעגט תּמיד דורך דעם פוילען שטרויענעם דאַך, צושיטעט ווי אַ רעשעטע, אַהין אַריינקאַפּען. צוריבּענע פּערפּוילטע שטרוי האָבּען זיך אומעטום געוואַלגערט, אויסגעמישט מיט אַלערליי מיני שמאַטעס: צעריסענע טאָרבּעס, צוהאַקטע ראָגאָזשעס, פערדאַרטע ווערכלעך פון שיך, אַלטע פּאַדאָשוועס און אויסגעדרעהטע אָבּזאַצען מיט פערזשאַווערטע טשוועקעס, שערבּלעך, צובראָכענע רייפען, ספּיצעס פון רעדער, האָר, בּיינער, דראַפּאַטשעס, ריטער פון בּעזעמער און נאָך אַזעלכע שמאָכטעס. דאָס דאָזיגע בּיסעל סחורה אינאיינעם האָט געפרייעט און געגעבּען „די שמוכט״, משונה׳דיגע ריחות גאָר אַ שרעק. —— אין דער לינקער זייט הויז האָט זיך געעפענט מיט אַ בּייזער אַ פּערשמאָלצעוועטע טיר אין אַ שטוב אַריין מיט קליינע, שמאָלע, נישט גוט צוגעשטאַנענע פענסטער און אַ טייל שויבּען זענען אויסגעשלאָגען און פאַרקלעפּט מיט צוקערפּאַפּיר, אָדער פאַרשטעקט מיט אַ שמאַטע, אַ טייל זענען שטאַרק שמוציג, אין די ווינקלעך בּעדעקט דיק מיט שימעל און ווידער אַ טייל זענען פאַר אַלטקייט איבּערגעצויגען מיט געל־גרינע משונה גלאַנצענדיגע קאָלירען און דער גלאַנץ שטעכט עפּיס די אויגען, גלייך ווי אַ קריץ אויף גלאָז גרילצט ווילד אין די אויערען. אַרום די אָבּגעשלאָגענע ווענד און נעבּען אַ גרויסען אויווען ציהען זיך לאַנגע בּיינק פון ברעטער, וואָס ליגען אויף קלעצלעך און שטיקער האָלץ, העכער אַבּיסעל איבּער די בּיינק שטעקען אין די ווענד גרויסע און קליינע פלעקלעך. פון דער שוואַרצער סטעליע הייגען אַראָבּ שטריקלעך מיט פּעטלעס, אין וועלכע עס האַלט זיך בּיי די בּיידע עקען אַ לאַנגער שטאַנג. די פלעקלעך מיט דעם שטאַנג זענען פערהאַנגען מיט פערדריפּעטע קאַפּטענס און קליידלעך, מיט אַלערליי חפצים און טאָרבּעס פון אָרמעלייט, וואָס קומען צו פאָהרען אין בּיידלעך, אָדער קומען זיך צושלעפּען צו־פוס און שטעהען דאָרט איין, יונג און אַלט, מאַנסבּילען און ווייבּער אַלע אינאיינעם. —— דער הקדש איז אַ חוץ דעם נאָך אַ בּקור־חולים אויך. דאָרט איז דאָס אָרט אויף צו שטאַרבּען פאַר קראַנקע מיאוסע קבּצנים אין דעם שטעדטיל. דער רופא טהוט אַלצדינג וואָס נאָר מעגליך: שטעלט בּאַנקעס, פּיאַווקעס, לאָזט צו דער אָדער און צאַפּט, אויף קהל׳שע הוצאות, קבּצנים בּלוט בּיז די כּשר׳ע נשמה געהט זיי אויס און דער הקדש־מאַן, וואָס איז צוגלייך דער קבֿרות־יוד פונ׳ם שטעדטיל, איז זיי מאַקי בּאַלד מקבּר

אומזיסט. דער הקדש-מאַן מיט זיין הויזגעזינד זיצט אויך טאַקי דאָרט אין אַ מין אַלקיריל, משטיינס-געזאָגט. חוץ וואָס ער איז אַ הקדש-מאַן, אַ קברות-יוד, אַ שמש אין דער חברה-קדישא, אַ משגיח אין זיין בקור-חולים, אַ ושתי המלכה, אָדער אַ מאַנדרוש אין פורים, אַ פערשטעלטער בער מיט אַ איבער-געקעהרטען פעלץ אין שמחת-תורה, אַ סאַרווער, אַ אָנשטעלען-מאַכער, אַ ווערטיל-זאָגער אויף אַלע חתונות און בריתין,— האָט ער נאָך אַ פרנסה דערצו, צו מאַכען חלב׳דיגע ליכטלעך. די אַלע בעלי-הבתים און בתי-מדרשים ציהען ביי איהם ליכט אין הויז פונ׳ם הקדש און עס ווערט דערנסטמאַל אַ געשטאַנק, אַ עיפּוש ווייט אַרום און אַרום.

אַז אונזער חאַליאַסטרע איז אָנגעקומען אַהין אין הקדש, איז ער געוועזען אָנגעזעצט געווגוג מיט אורחים. דער הקדש-מאַן האָט זיי געטריבען: געווגוג געזעסען, פאַהרט אייך געזונטערהייט שוין ערגיץ אַנדערש! נאָר אַזוי ווי ס׳איז געוועזען דאָנערשטאָג, האָבען זיי געהאַט אַ אויסרייד זיך אָבצובעטען — פערבלייבען דאָ ביז נאָך שבת. די ערד, די ביינק און דער אויווען זענען ביי-נאַכט בעלאַגערט געוועזען מיט מענשען. מען האָט זיך געשטופּט, געקוועטשט, געקריגט און געשאָלטען פאַר אַ שטיקעל אָרט. קאָניצע און פיעשע האָבען שטאַרק געאַרבייט, איינער דעם אַנדערען אַרויסגעוויזען די שטאַרקע שנאה און די גבורה זייערע מיט די הענד. אין דער גרויסער מהומה, נישט-דאָ-געדאַכט, האָט געקרעכצט אין אַ ווינקעלע אַ קראַנקער אַלטער יוד, וועלכען מען האָט געבטען אויף קוראַציע אַהער געבראַכט, און אַ פּיצעל קינד, וועלכען מען האָט אין דעם שטופּעניש צוגעקלעהמט אַ פּיסעל, האָט געקוויטשעט, געמאַכט לעבער אין קאָפּ שרייענדיג. — ערשט שפּעטער אַז די בייזע מהומה האָט זיך איבערגענומען, האָב איך מיר אָבגעזוכט ערגיץ אַ ווינ-קעל און זיך געלעגט ווי-ס׳איז אויסצורוהען אַ ביסעל. נאָר קוים האָב איך מיר געלעגט, זענען מיך בעפאַלען גאַנצע חילות פרייסען, וואַנצען, פליי ווי די בערען און האָבען מיך געוואָלט לעבעדיגערהייט אויפעסען. דאָס לייב הויבט מיר נאָך אַצונד אָנ׳עט צו בייסען און מוז מיך גע-שמאַק קראַצען, נאָר ביים דערמאָנען-זיך אין די דאָזיגע מלאכי-חבלה. אַז איך האָב אַ קוק געטאָן, אַז מיט פרייסען מלחמה צו האַלטען איז שווערליך, אַ פּרייס איז אַ בעשעפעניש, וואָס קריכט און זיין שותף, די וואַניץ, שטינקט, האָב איך זיי מוחל געוועזען מיין שטיקעל פּלאַץ, לאָזען זיי מיט איהם זיך וואַרגען! און ביז אַרוים איז הויז, דאָרט ווי-

ס׳איז צובראָכענגען די נאַכט. אין דרויסען איז געווען שרעקליך פינסטער, אַ קאַלטער, אַ שטאַרקער ווינד האָט געשטורעמט, געהיילט ווי די הונגעריגע וועלף, געפייפט און געבלאָזען דורך די שפּאַלטען אין די ווענד, שטיקלעך שטרוי זענען פונ׳ם דאַך געפלויגען און האָבען מיט נאָך אַנדערע מיני שמאָכטעס ווי די רוחות אין הויז אַרומגעטאַנצט. צווייִלען האָבען אַהין דורך די לעכער אויף אַריינגעקאַפּעט גרויסע טראָפּען רעגען. איך האָב פּעררוקט מיך דאָרט אין אַ ווינקעל און געלעגען מיט אַ ביטער געמיטה, געציטערט פאַר קעלט. אַי, די באָד, די באָד! האָב איך געאַייקעט און געאָכט, וואו נעהמט מען מיין באָד! דאָרט איז דאָך פּשוט אַ גן־עדן, וואַרם, אַ דערקוויקעניש. ווי גליקליך בין איך אין דעם דאָזיגען גן־עדן דאָרט אַ מאָל געווען. וואָס האָט מיר געפעהלט, וואָס איז מיר דאָרט אָבגעגאַנגען? מיר איז געווען אַזוי גוט, אַזוי מאויל,— האָט דער רוח בעדאַרפט אָנטראָגען מיין ווייב, איך זאָל דורך איהר פּערטריבען ווערען פונ׳ם גן־עדן און אַרומוואָגלען זיך אין דער וועלט. אויף צרות נאָר זענען די ווייבער דאָ, טאַקי נאָר אויף צרות. וואָס טויגען זיי? וואָס האָט מען פון זיי? קיין גוטס, כ׳לעבען, קומט פון זיי נישט אַרויס... באַלד אָבער דערמאָן איך מיך אין דעם האָרבאַטע מיידיל און פאַר מיר אַליין מיך געשעהמט. ס׳טייטש, זי איז דאָך אַ גוטע, אַ כשר׳ע נשמה, מיט איהר אינאיינעם איז דאָך עפּיס אַ תענוג. ס׳איז עפּיס גלאַט גוט, גרינג, פרעהליך אויפ׳ן האַרצען צו זיצען און שמועסען מיט איהר. אַ כפּרה טויזענד באָדען פאַר איהר מינדסטען נאָגעל. פון איהרם אַ קוק ווערט עפּיס געשמאַק וואַרם אין אַלע גלידער. — שעהם דיך, פישקע! שווייגען איך מיך אַליין אוים, זינדיג נישט מיט דיינע רעד, ווייבער גיבען עפּיס צו אַ שטיק געזונד און לעבען. ווייבער קענען גליקליך מאַכען און פונ׳ם גיהנם אפילו מאַכען אַגן־עדן... פון אַזעלכע זיסע געדאַנקען האָב איך פאַרגעסען אין אַלע מיינע צרות. דאָס ווינקעלע, וואו איך האָב מיך צוגעשפּאַרט, איז עפּיס גאָר גוט מחיה, מיר איז שוין מעהר נישט קאַלט. איך הויב אָן־עט לייענען קריאת־שמע מיט געפיהל, די אויגען קלעפּען מיר זיך און ווער באַלד אַנדרעמעלט. פלוצלים אָבער האָט מיך אויפגעוועקט עפּיס אַ שרעקליך געשריי.

— קוקט נאָר אָן דאָס נפש! — האָט עמיצער געשריגען נעבען דער טיר פונ׳ם שטוב, און דערלאַנגט פון דאָרט אַ וואָרף מיט דעם

גאַנצען כח אין הויז אַריין עפּיס אַ שווערע זאַך, וואָס איז ווי אַ שטיין געפאַלען אויף דער ערד מיט אַ שטאַרקען קלאַפּ — קוקט נאָר אָן די מצאָצע, אויך מיר אַ מענש! אַ קאַטאָוועס די גראַפינע פאָטאָצקע!... און אין הויז ביסט=דו קראַנק צו ליגען, פאַרפאָטשקעטע גראַפינע? —

איך האָב באַלד אין דעם קול דערקענט דעם ממזר, אַ קיינק איהם אין די בייניע אַיאַן! ער האָט נאָך אַביסעל געשריגען, געזידעלט, אויסגעוואָרפען מיט דער גראַפינע פאָטאָצקע, דערביי אויסגעשפּיגען און פערמאַכט דערנאָך די טיר מיט אַ שטאַרקען קלאַפּ.

אַ שטיקעל לבנה איז אַרויסגעקראָכען פון צווישען די צעריסענע שטיקער וואָלקען, האָט אַריינגעקוקט דורך דעם צובראָכענעם דאַך אין הויז אַריין און בעלויכטען דאָרט עפּיס אַ מענשליך געשטאַלט, וואָס איז געלעגען ווי אַ קלימעק, שטיל, קיין ריהר זיך נישט צו טאָן. איך האָב מיר אַ לאָז געטאָן זעהען, ווער איז עס די מצאָצע אָדער די גראַפינע פאָטאָצקע, וואָס ליגט דאָרט אַזוי. איך טהו אַ בליק און אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! פינסטער איז מיר אין די אויגען און דער קאָפּ דרעהט זיך מיר, אַזוי ווי פון דער ערשטער פּאַרע אויף דער אויבערשטער באַנק. מיין האָרבאַטע מיידיל, זי, נעבעך, ליגט עס אויפ׳ן רוקען טויט אויסגעשטרעקט פונ׳ם שטאַרקען שליידער, וואָס דער ממזר האָט מיט איהר געטאָן! איך נעהם מינטערן מיט אַלע כּוחות די האָרבאַטע, נעבעך, און אַז גאָט האָט געהאָלפען, זי האָט זיך אָנגעהויבען צו ריהרען, האָב איך זי אַ חאַפּ געטאָן אויף די הענד עפּיס נישט מיט קיין מענשליכען כּוח, ווי בשעת מען ראַטעוועט אין אַ גלופּסקער גרויסער שריפה, און בין מיט איהר גיך אַוועק אַהין אין מיין ווינקעלע. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז דענסטמאָל בין איך געגאַנגען גאָר גלייך, ווי אַלע מענשען, און האָב אפילו קיין הינק נישט געטאָן. זי האָט פּאַמעליך, פּאַמעליך אויפגעעפענט איין אויג נאָך דער אַנדערער און אַ שטילען זיפץ געטאָן. איך האָב פּאַר שמחה גע־מיינט, אַז די וועלט איז מיינע. ס׳איז כּיר געווען צו מוטה טאַקי גאָר ווי דעם בעטלער אין די געשריבענע מעשיות, וואָס ווערט פלוצלים פון דער העלער הויט מגולגל אין אַ טייערען פּאַלאַץ, זיצט זיך דאָרט אָנגעלעהנט אויף דער גוטער עסעבעט אינאיינעם מיט אַ בת=מלכּה און שהוט זיך וואויל. איך האָב געשווינד אראָבגעוואָרפען פון מיר מיין

קאפאָטע און איינגעוויקעלט דערמיט מיין בת־מלכה, וואָס האָט געציטערט פאר קעלט.

— אוי! — האָט מיין הארבאָטע, נעבעך, א זיפץ געטאָן, אויס־געריבען די אויגען און געקוקט, עפּיס גליך ווי זי האָט זיך ארומגע־קוקט, אויף וואָס פאר א וועלט זי איז.

— וואָס קוקסטו עפּיס אזוי? — טהו איך זי א פרעג. — איך בין פישקע. געדאנקט און געלויבט איז גאָט, וואָס דו לעבסט.

— אַך און וועה איז מיר — זאָגט זי מיט א זיפץ טיעף פון׳ם הארצען — וואָס טויג מיר, וואָס איך לעב! איידער אזא לעבען איז שוין בעסער דער טויט. גאָט איז דאָך א גוטער, א בארמהארצעדיגער, היינט צו־וואָס האָט ער אזעלכע ווי איך גאָר בעשאפען, נאָר אויף צו ליידען און צו פּלאָגען זיך אין דער וועלט?

נארעלע! — מאַך איך צו איהר — מסתמא ווייסט גאָט, וואָס ער טהוט, מסתמא איז דאָך איהם ניחא, אז אזעלכע ווי מיר זאָלען אויך זיין אויף דער וועלט. גאָט איז א טאטע, ער זעהט, הערט און ווייסט אלצדינג. דו מיינסט, נארעלע, ער ווייסט נישט אונזערע ביידענס צרות? גאָט ווייסט, נישקשה! די לבנה זיינע, זעה נאָר, זעה, קוקט פון׳ם הימעל אהער אפילו, אין הויז, אויך אריין. זינדיג נישט, נארעלע, מיט די רעד.

זי האָט אויסגעשטעלט אויף מיר א פּאָר פייערדיגע אויגען, אין וועלכע עס זענען געשטאנען גרויסע טראָפּען טרעהרען און זיך געפונקעלט אקעגען דעם שיין פון דער לבנה ווי בריליאנטען. איהרע אויגען און איהר קוק דענסטמאָל אויף מיך, וועל איך אייביג נישט פארגעסען.

אז איך בין אויפגעשטאנען אויף מאָרגען גאנץ פריה, האָב איך געזעהען, מיין הארבאָטע ליגט אין ווינקעלע, איינגענורעט אין מיין קאפאָטע און שלאָפט ווי א פייגעלע, דאָס פנים איהרס איז געוועזען בלייך און אויסגעזעהען עפּיס אזוי גוט, אזוי רחמנות׳דיג גוט... די ליפּען האָבען צו־וויילען געציטערט און זיך אויסגעצויגען עפּיס ווי מיט א געבעט. עפּיס בעט זי, נעבעך, רחמים: פּייניגט מיך נישט! וואָס האָב איך אייך געטאָן? וואָס האָט איהר צו מיר? פע־ווויסט מיר נישט דאָס לעבען, וואָס האָב איך אייך געטאָן, וואָס האָב איך אייך געטאָן?...

און דאָס בעטען איהרס רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. עס האָט מיר זיך געשטעלט טרעהרען אין די אויגען—און איך האָב געוויינט...

דער ערשטער, וואָס איז אין דער פריה אין הויז אַריינגעאַנגען, איז געוועזען דער ממזר, אַ קיינק איהם אין די ביינער אַיאַן!—ער האָט מיט זיינע גנב׳שע אייגעלעך אַ קוק געטאָן אויף מיך, אויף דער האָרבאַטע און איז מיט אַ שטעכענדיג געלעכטעריל אַוועק צוריק אין שטוב אַריין.

יח

פישקע איז פלוצלים געבליבען שטיל און אַוועקגעקעהרט דאָס פּנים, גלייך ווי ער האָט זיך געשעהמט. וואָס מיין אלטער האָט איהם נישט געבעטען, ווייטער צו דערצעהלען, האָט אַלץ נישט געהאָלפען.— עט... כ׳לעבען! האָט פישקע געמאַכט, איז רויט געוואָרען, זיך געמינעט און נישט געעפענט קיין מויל. פישקע, ווי עס האָט אויסגעזעהן, האָט לסוף זיך אַליין פאַרשעהמט פון זיינע אייגענע רעד. פריהער אַז עס האָט איהם דער ערשטער בריה געטאָן, האָט ער זיך צופלאַקערט, צורעצט ווי איינער פון דער היץ. ער האָט גערעדט מיט פייער און אויסגעגאָסען זיין גאַנץ האַרץ אין אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען גאָר נישט געוועזען פאַר פישקעס מוח. די דאָזיגע ווערטער האָבען זיך איהם נעגאָסען אַליין, עס האָט אין איהם זיך צורעדט די נשמה, ער האָט בשעת־מעשה פאַרגעסען אַלצדינג, וואָס אַרום איהם טהוט זיך, גערעדט, גערעדט, נישט צו הערען כמעט אַליין, וואָס ער רעדט ביז ער האָט פלוצלים זיך אַחאַפּ געטאָן, עפּיס ווי אַליין זיך צוגעהערט צו זיינע רעד, זיך עפּיס געוואונדערט, ווי קומט אַזוינס צו איהם... און איז שטאַרק פאַרשעהמט געוואָרען. ביי וועלכען פון אונז מאַכט זיך נישט חאָטש איין מאָל אין לעבען אַזא ליכטיגע, גוטע שעה, וואָס דענסטמאָל עפענט זיך אַ מויל און ריינע, אמת׳ע מענשליכע געפיהלען גיסען זיך איהם אַרויס, ווי אַ שטראָם הייסע זודיגע גאַזען פון אַ פייערשפּייענדיגען באַרג? אויף בלעס׳ס אייזעל אפילו איז אויך אנגעקומען אַ שעה, און וועלכער

עס האָט פון דער העלער הויט איהם זיך געעפענט דאָס מויל און
האָט געהאַלטען אַ שענע רעדע. ווער שמועסט ביי בעלי=דרשנס,
להבדיל, מאַכט זיך פיעל מאָל, אַז אַזעלכער, וואָס מעלה=גרה'ט גע=
וועהנליך, פלוידערט תמיד אַוועק נאַרישקייטען, אַ שרעק צו הערען,
פלוצלים פאַלט אויף איהם אָן אַמאָל עפּיס אַ בעגייסטערונג און ער
זאָגט נישט=ווילענדיג אַרויס אַ גלייך וואָרט, וואָס דער גאַנצער עולם
און ער אַליין מיט זיין כבוד אויך בלייבען דערנאָך פערגאַפט. ביים
ערגסטען חזן, אַ קאַטשאַן, וואָס גלוסט זיך ברעכען, הערנדיג זיין
טערלייקען מיט משוגענע העוויות, טרעפט זיך אַמאָל, אַז פלוצלים טהוט
עס מיט איהם אַ טראָג, ער צויאָגט זיך אין דעם מוסף מיט אַ ברען
און וואַרפט אַרויס אַ „יקום=פורקן'דיל", אַ „תכנת=שבת'ל" מיט'ן קנאַק,
טרעט די גוטע שעה אָב, בלייבט דער אייזעל ווייטער טאַקי אַ אייזעל,
דער בעל=דרשה, להבדיל, ווייטער אַ פלוידערזאַק און דער חזן, משטיינס=
געזאָגט, ווייטער אַ קאַטשאַן... נישט דאָס בין איך אויסען. צוויי יודען
דרעהער האָב איך געקענט אין אַ יודישער דרוק, וואָס די גאַנצע
אַרבייט זייערע איז בעשטאַנען דרינען, טאָג ווי נאַכט, צו דרעהען די
ראָד פון דער מאַשינע, שטעהענדיג ביי איהר אין דער זייט, איינער
נעבען דעם אַנדערען, נאָר אַזוי ווי די אָנגעמאָלטע גולם'ס. דרעהט און
דרעה שטענדיג, אָהן אַיין עק, אַלץ אויף איין אַרט, אויף איין שטייגער.
פלוצלים האָט עס זיי עפּיס ווי אונטערגעטראָגען און האָבען זיך
אַ נעהם געטאָן דרעהען די ראָד געשמאַק מיט געפיהל, שטאַרק בע=
גייסטערט. די אויגען ברענען, פלאַקערען און זיי דרעהען, מיט אַזאַ
תענוג, ווי זיי וואָלטען געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, ווי זיי וואָלטען
געדרעהט וועלטען און האָבען מיט איטליכען דרעה אויסגעדרוקט
עפּיס אַ געדאַנק, עפּיס אַ געפיהל, וואָס דרעהט זיי אינוועניג. שפּעטער
אַ ווייל, אַז דער ברען האָט נאָכגעלאָזט, האָבען זיי פערוואונדערט
איינער דעם אַנדערען מיט אַ פּאָר גלעזערנע אויגען אָנגעקוקט,
אויסגעשפּיגען פאַרדרעהט די קעפּ, איטליכער אין זיין זייט,
געדרעהט ווי געוועהנליך און ווייטער אַ פּנים געהאַט ווי די ליימענע
גולם'ס.

איך קוק אויף פישקען, וואָס איז געבליבען אָהן לשון און זוך ביי
מיר מיטעל, ווי איהם בערעדעוודיג צו מאַכען. פלוצלים פאַלט מיר איין ר'
לייב=שרה'ס גולם, ווי ער טהוט זיך אַ שטעל=אויף, נאָכדעם אַז ר' לייב
דוקט איהם אַריין הינטען דעם שם=המפורש, כאַפּט זיך און טהוט

אלצדינג, וואָס מען הייסט. זעהר שען, טראַכט איך מיר, ברוך־הבא! נאָר אָנשטאָט דעם, וואָס ביי יענעם גולם, עליו השלום, האָט געווירקט אין זיינע צייטען, וועט היינט ביי מיין גולם, איהם צו לאַנגע יאָהר, ווירקען פשוט דאָס מיידיל...

איך הויב אָן פּישקען אונטערצוגעבען פּאַרע, צו דערוואַרעמען איהם מיט אַ שמועס וועגען זיין האַרבאַטע מיידיל. און דערביי האָב איך טאַקע מיך אַליין אויך צוהיצט, געערדט פונ׳ם האַרצען מיט פייער און אויסגעלאָזט דעם שמועס אַזוי:

—וויפיעל אומשולדיגע קינדער, נעבעך, קומען עס אויף דער וועלט אַזוי אָב פאַר די זינד פון זייערע עלטערן, וואָס גלוסט זיך זיי נאַרישקייטען, דרעהען זיך, גט׳ן זיך און לאָזען איבער די קינדער, זייער פלייש און בלוט, הפקר ווי אויפ׳ן וואַסער! וואָס געהט זיי אָן קינדער! זיי האָבען אין זינען נאָר דאָס נפש׳ל, זייער אייגען נפש׳ל איטליכער פון די שענע עלטערן האָט וויטער חתונה...

איך בין געבליבען ווי דערוואָרגען אין דער מיט פונ׳ם שמועס. אַלטער מיינער, זעה איך, איז צוקאָכט, אויס מענש. עס טהוט מיר באַלד טאַקי אַ קלאַפּ אין האַרצען: אַי, האָב איך עס בעגאַנגען אַ מיאוסען פעהלער, זיך אַרויסצוחאַפּען פאַר אַלטער׳ן מיט אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען צוגעפּאַסט צו איהם און האָבען איהם געשטאָכען אין דער זיבעטער ריפּ! עס טהוט מיר שרעקליך באַנק, איך שטראָף מיך אין האַרצען און זאָג מיר אַליין מוסר: געוואַלד, מענדיל, מענדיל, שוין צייט קומען צום שכל, נישט אַרויסצוזאָגען יענעם דעם אמת ווי אַ יונגעל! ביסט דאָך, ברוך־השם, שוין אַ יוד מיט אַ גרויסער באָרד. שוין צייט זיין אַ מענש, פאַרשטעהן וואָס זיך איז נוצליך און גוט. אַי, דיין צונג, דיין צונג!...

איך האָב מיר אין האַרצען אַ נדר געגעבען, וויטער מיך צו היטען מיט אַ וואָרט, הערען, זעהן און שווייגען — די גוטע מדה פון אַלע קלוגע, פיינע לייט, וואָס איז נויטיג אין לעבען. איטליכען וועל איך נאָר לויבען, בעליבט צו מאַכען זיך דערמיט ביים עולם. עס האָט מיר זיך פאָרגעשטעלט גאַנצע מחנות אונזערע גוטע מענשעלעך, פּעטערס מיט שיינענדיגע פנימ׳לעך. זיי דרעהען זיך אַהין און אַהער, חבר מיט דעם, מיט יענעם, טאַנצען אויף אַלע חתונות, האָבען שטענדיג נאָר הנאה, קושען זיך מיט איטליכען, וואָס ער איז פון אויבען, צוגעהען פשוט פאַר פרייד, רעדענדיג מיט יענעם פון זיין גליק, ווינשעווען

איהם צו מיט טרעהרען אין די אויגען און מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די ליפּעלעך, צולעגען אויף טעלערלעך יענעמס גוטסקייט און גיבען איהם עולם=הבא מיט דער פולער האַנד; לויפען אָנזאָגען בשורות, געפינען זיך אומעטום, וואו נאָר ערגיץ אַ קערמישיל, אַ שמחה. תּמיד שיינען זיי די אייגעלעך, דער שטערען גלאַנצט, די בעקעלעך פער-פאַרבט, די נאָז פייכט מיט ווייםפּערלעך. זיי זענען צופרידען, פרעהליך און קוועלען גאָר אָן... אַז וואויל איז אַייך, פעטערס! פון היינט אָן בין איך אויך אַ פעטער. עפּיס האָט מיר דער נאָמען פעטער אָנגעהויי-בען צו געפעלען, אַזוי אַז עטליכע מאָל האָב איך עס פאַר מיר איבערגעחזרט מיט גרויס פערגעניגען: פעטער! פעטער מענדעלי! פעטער ר' מענדעלי!...

בכדי צו פאַרגלעטען מיין פעהלער אַקעגען אַלטער'ן, הויב איך אָן אויף איהם רחמנות צו האָבען און איינגעהמען איהם מיט גוטע ריידעלעך: ר' אַלטער, אַייך איז, נעבעך, נישט גוט צו זיצען, איהר שפּאַרט שוין, נעבעך, אָן ביים עק וואָגען; עס מוז אַייך, נעבעך, וועה טאָן די ביינער פונ'ם צופיעל זיצען אויף איין אָרט: קומט, איך בעט אַייך, צו מיר אויפ'ן וואָגען, דאָרט מאַך איך אַייך אַ גוט געלעגער; מיר וועלען נעהמען צו ביסלעך בראַנפען, זיך אַביסעל דערקוויקען. —מיין אַלטער לאָזט זיך נישט לאַנג בעטען. מיר קריכען אַלע אַראָב פונ'ם וואָגען. בין מכבד מיין פערדיל צו שלעפען זיך פאַראויס, אַלטער'ס שקאַפע איהם פון הינטען. מיר צוגעהען זיך אַביסעל די פיס, קריכען אַרויף דערנאָך צו מיר, דערענדיגען דעם אשר-יצר, מאַכען לחיים. איך בין זיס ווי לאַקריצע, ווינשעווע אַלטער'ן אָהן אַייז עק, מיט טרעהרען אין די אייגען פאַר גרויס פרייד, גלאַט אַזוי זיך. זיי אַ פעטער. דער-וואַרם אויך פישקען, גיב איהם אונטער היץ, רייץ איהם דעם יצר-הרע. עס צושפּילען איהם זיך די געבליטען און די מעשה הויבט זיך אַצונד אָן.

ביי מענדעלי מוכר ספרים אויפ'ן וואָגען.

פישקע הויבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער איך העלף איהם אונטער, בעסער אויס אויף מיין שטייגער, אַלטער האָט קיין צייט נישט, טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער, און ד מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אַזוי:

אויפ'ן אַנדערען טאָג, פרייטאָג, איז אין בית-מדרש דאָרט אין

שטעדטיל געווען שרעקליך ענג פון די אָרמעלייט, וואָס האָבען זיך געשטופט, צונויפגעשטיקט אַרום דעם שמש. איטליכער בעזונדער האָט געוואָלט זיין דער ערשטער, בעקומען דעם בעסטען פלעט אויף שבת צו אַ נגיד, אָדער צו אַ יוסטען בעל־הבית, וואָס מאַכט אַ פעטען קוגעל. העכער פון אַלע איז געשטאַנען דער פלעט צו דעם בעל־טאַקסע. נידריגער פון אַלע שטעהען געוועהנטליך די פלעטען צו כלי־קודש און קהל׳ס־לייט, ווייל זיי האָבען ליעב אַליין גוט צו פרעסען און יענעם גיבען זיי מכות. די גבאים פון חברות קרעכצען, זיפצען אויף יודישע אָרמעלייט, נעבעך, און עסען גיבען זיי אויף אַ שפּיץ מעסער, נאָר אויף צו בעשמירען די ליפען. אָרמעלייט האַלטען פאַר אַ אומגליק צו זיי אַריינפאַלען און ווייכען זיי ווי אַ עיפּוש. בעקומט איינער צו זיי אַ פלעט, לאַכען די איבריגע ווי פון איינעם, וואָס בעקומט אַ בערדע... דער שמש פונ׳ם בית־מדרש איז געווען זעהר בייז, ער האָט געשריגען, אַז היינט זענען דאָ אָרמעלייט עפּיס מעהר ווי תמיד.— קבצנים! האָט ער געשריגען, וואָס זענט איהר ווי די היישרעקען בעפאַלען אונזער שטאָדט, נעבעך! נישט אויסצוהאַלטען, נישטאָ, וואו אייך אהינצוטאָן! נאָר אַ שטראָף פון גאָט, אַ אָנשיקעניש! — ער שרייט, בייזערט זיך און די אָרמעלייט טהוען זייערס, שטופען זיך און הערען נישט קיין ווערט. איין קול: מיר! גיט מיר, מיר! איטליכער רוקט דעם שמש אין האַנד אַריין עטליכע גראָשען. דער שמש, וואָס זאָל ער, נעבעך, טאָן, נעהמט צו, בייזערט זיך און גיט פלעטען. איך מיט דער האָרבאַטע זענען מיר געשטאַנען אין דער זייט פונדערווייטענס. ערשטענס, האָבען מיר נישט געקענט און, צווייטענס, טאַקי נישט געהאַט די העזה זיך צו שטופען צווישען אונזערע בערען, מיוחסים, פיינע בריות. אומעטום זענען דאָ בערען, אַריסטאָקראַטצען, אַפילו צווישען קבצנים. די אָרעמע אַריסטאָקראַטצען זענען נאָך טויזענט מאָל ערגער פון די נגידישע... דער ממזר איז געווען, עס פאַרשטעהט זיך, איינער פון די ערשטע. ער האָט באַלד בעקומען צוויי גוטע פלעטען פאַר זיך און פאַר מיין ווייב. זי האָט אַפילו פערשפאַרט זיך צו שטופען. ער האָט דעם שמש אָנגעוויזען אויף איהר פונדערווייטענס: קוקט נאָר, זייט מוחל, אָט דאָרט שטעהט זי, מיין בלינדע, נעבעך!... אַז דער עולם איז אַוועק, זיך צולאָזט איבער דער שטאָדט, איטליכער מיט זיין פלעט צו זיין בעל־הבית, בין איך מיט מיין האָרבאַטע צוגעגאַנגען, אויף גאָטס בעראָטה, צום שמש און געבעטען פאַר אונז פלעטען.

ער האָט עפּים מיט אַ זיס=זויער שמייכעלע אויף אונז אַ קוק געגעבען און נישט געענטפערט קיין וואָרט.—דערבאַרעמט זיך, זאָג איך צו איהם, אויף צוויי נפשות, קאַלעקעס, נעבעך. אַ גאַנצע וואָך קומט אין אונזער מויל קיין לעפעל געקעכטס נישט אַריין.

— נישטאָ מעהר קיין פלעטען, ענטפערט דער שמש, איהר האָט דאָך געזעהען, וואָס דאָ האָט זיך ערשט געטאָן. נישטאָ צוּ וואָהין צו שיקען.

— נאָט אייך, זאָג איך, און שטופּ דעם שמש אין דער האַנד אַ זעקסער, נעהמט, זייט מוחל, און דערבאַרעמט זיך אויף אונז, זייט אונז מחיה, איהר וועט האָבען אַ גרויסע מצוה.

—הער נאָר דו, רופט זיך אָן דער שמש שוין אַביסעל ווייכער. דיין געלד בעדאַרף איך נישט, איין פלעט געפינט זיך נאָך ביי מיר און קען איהם איינעם פון אייך געבען, אויב איהר ווילט, וואַרפט צווישען אייך גורל.

—גיט איהר, איהר גיט!—בעט איך און וויז אָן אויף דער האַרבאַטע.

—איהם גיט, איהם!—בעט די האַרבאַטע און וויזט אָן אויף מיר—ניין, ניין, איך וועל דעם פלעט אָסור=חזיר נישט נעהמען!

אַ היבשע צייט איז אַוועקגעגאַנגען מיט בעטען און דינגען זיך, איינער דעם אַנדערען האָבען מיר איינגערעדט צו נעהמען דעם פלעט און איטליכער פון אונז האָט זיך אָבגעזאָגט, געשוואוירען, ער וועט עס בשום=אופן נישט נעהמען. דעם שמש האָט די זאַך עפּים הנאה געטאָן. ער האָט געגלעט דאָס בערדיל און געקוקט אויף אונז זעהר פריינדליך.

— ווייסט איהר וואָס? רופט ער זיך אָן, נאָך מעריב זאָלט ביידע שטעהן אין פּאַלעש נעבען דער טיר. אַז דער עולם וועט געהן פונ׳ם דאַווענען, וועלען זיך מסתמא געפינען יודען, אייך צו נעהמען אויף שבת. איך וועל פאַר אייך אויך בעטען.

אַזוי איז טאַקי געווען. נאָכ׳ן דאַווענען פרייטאָג צו נאַכט, אַז דער עולם איז געגאַנגען פון דער שול, האָט דער שמש זיך געווענדעט צו צוויי בעלי=הבתים אין פּאַלעש און זיי געבעטען, ווייזענדיג אויף אונז, צו נעהמען אורחים אויף שבת.—איך האָב, כ׳לעבען, שוין קיין האַרץ נישט געהאַט, האָט ער זיך פאַרענטפערט, צו שיקען אייך היינט פלע-

טען, איך לאַז אייך נישט אוים כמעט אלע וואָך. נאָר אויב אייער גוטער ווילען איז, נעהמט אָט די דאָזיגע אָרמעלייט.

— אָך ! — האָבען ביידע זיך אָנגערופען — וועלכער יוד זאָגט זיך עס אָב פון איין אורח אויף שבת? איין טאָג אין דער וואָך איז דאָ, וואָס אַ יוד קען חאָטש אַביסעל עטהמען, פאַר וואָס זאָל ער אין דעם הייליגען טאָג אויך נישט מחיה זיין נויטבעדערפטיגע, נעבעך, און טיילען זיך דערמיט, וואָס גאָט האָט געגעבען? מיר בעטען אייך, שמש, אַלע וואָך, אַלע וואָך טאַקי זאָלט איהר אין אונז נישט פאַרגעסען.

די ביידע בעלי־הבתים זענען געגאַנגען פאָראויס, אַרום זיי קינדערלעך—יונגעלעך, בחורים, אויסגעצוואָגענע און אָנגעטאָן שבת׳דיג. אַלע האָבען געשיינט און געשמועסט צווישען זיך פרעהליך. מען האָט געזעהען בעשיינפערליך, אַז אין זיי איז דאָ די נשמה־יתירה, דעם יודענס צווייטע שבת׳דיגע נשמה. איך מיט מיין האָרבאַטע זענען נאָכגעגאַנגען שטיל פון הינטען און ביידע געווען עפּים צופרידען.

—גוט שבת!—האָט מיין בעל־הבית, אַריינקומענדיג אין שטוב, געזאָגט פרעהליך דעם ווייב, וואָס איז געזעסען אויף אַ ביינקעל ריין, קלאָר אָנגעטאָן און געלויכטען ווי אַ פּרינצעסין. אויפ׳ן שוים ביי איהר האָט זיך געשפּילט אַ קליין קינד נאָר אַ ליאַלקע און ביי די זייטען זענען געשפּרונגען צוויי שענע אויסגעפּוצטע מיידעלעך.—גאָט האָט מיר בעשעהרט אַ אורח אויף שבת. זיסט, מיין ווייב, וואָלסט־דו דאָך מיך אין שטוב נישט אַריינגעלאָזט—לאָזט עד אוים מיט אַ שמייכעלע און נעהמט זיך זאָגען הויך אויף אַ קול „שלום עליכם!“ געהענדיג איבער דער שטוב אַהין און אַהער. ביי „אשת חיל“ האָט ער זיך געשטעלט, זינגענדיג מיט אַ ניגון, אַקעגען דעם ווייב, גענומען דאָס קליינע קינד צו זיך אויף די הענד און עס געקושט, געהאַלזט, בשעת די איבעריגע קליינע קינדער האָבען זיך איהם געהאַנגען פון אַלע זייטען לעבעדיג־פרעהליך. עס האָט זיך געדאַכט, אַז אין שטוב זענען טאַקי געקומען די גוטע הייליגע מלאָכים פונ׳ם „שלום עליכם“.—איך דערצעהל עס אייך דאָ אַזוי, ווייל דענסטמאָל האָט מיר דאָס האַרץ עפּים שטאַרק געצויגען און געצויגען צו מיין האָרבאַטע מיידעל.....

מיין בעל־הבית, ווי עס האָט אויסגעזעהען, איז געווען פון מיטלען שטאַנד. די בענשליכט האָבען געברענט אין ריין אויסגעפּוצטע לייכטער, איך וויים נישט—פון אמת׳ן אָדער פון וואַרשאַווער זילבער. דער טיש איז געווען געגרייט מיט פאַרצעלייענע טעלער און די

קוליטשען איבערגעדעקט מיט א געשטיקט טישטיכעל. א פלעשעל ווײַן האט געפינקעלט אויפ׳ן טיש, פון וועלכען איטליכער האט קידוש געמאכט. ביים עסען האט די בעל־הבית׳טע מיר געגעבען אלצדינג גענוג און זיך אלץ געבעטען, אונטערגעטריבען, זיך נישט צו שעהמען און עסען. ס׳איז געווען גאנץ גוט. נאר מיר איז אביסעל נישט איינגעגאנגען, אז איך האב ביי איטליכם שטיקעל פיש, ביי איטליכען זופ לאקשען, ביי איטליכען ביסען פלייש און צימעס, מיך דערמאנט אין איהר. ווער ווייסט, אויב זי, נעבעך, האט דארט אזא וואוילטיג ווי איך. נאך דעם עסען האט מען מיך געבעטען אויף נאכטלעגער. — לאז ער בלייבען דא נעכטיגען, האט די בעל־הבית׳טע שטילערהייט געזאגט צו דעם מאן. וואוהין וועט ער געהן אהין, אין דעם שענעם הקדש, אין דעם שטאל, לאז ער חאטש א נאכט אביסעל זיך אויסרוהען, — נאך נעכטיגער נאכט, נישט היינט־געדאכט, איז מיר טאקי שטארק נייטיג געווען אויס־צורוהען זיך, אפשר נאך נייטיגער פון עסען, עס וואלט געווען גאר אדערקוויקעניש, צו ליגען דא אין א ווארמער שטוב אויף א קישען און אויסגלייכען זיך אביסעל די ביינער. גאר איך האב מיך אבער דער־מאנט אין איהר און מיט א שענעם דאנק זיך אבגעזאגט פון נאכטלעגער. זי האט געגעסען שבת אויף דעם איינענעם הויף טאקי אין א שטוב. איך בין אריין אהין נאך איהר, האב זי גענומען און מיט איהר באלד אוועקגעגאנגען.

אין דרויסען איז געווען ליכטיג, שען. די לבנה האט געשיינט און ס׳איז געווען מחיה גוט צו געהן.

— קום! האב איך צו איהר געזאגט, קום, לאמיר אביסעל שפאצירען, אין הקדש אריין איז עפיס נישטא אזוי וואס זיך צו איילען.

דערמאנענדיג זיך אין דעם הקדש, איז מיר א פראסט איבער דעם לייב איבערגעגאנגען. יענער אלטער יוד, דער קראנקער, וואס האט נעכטען דארט ביי נאכט אזוי געקרעכצט, האט פון מארגען פריה געהאט די גסיסה, געפאכט מיט דער נשמה — און איז נאך ליכטבענ־שען געשטארבען. מען האט איהם געלעגט איבער שבת אין הויז, דארט וואו איך האב בעדארפט נעכטיגען.

מיר זענען געגאנגען און פערגאנגען ערגיץ אין א געסיל מיט גערטנער און בוימער, וואס האבען ארויסגעגעבען געשמאקע ריחות. אומעטום איז געווען שטיל, מען האט נישט געהערט קיין שארך, אלע אין שטעדטיל האבען, ווי דער שטייגער פון יודען פרייטאג צו נאכט

נאָך דער וועטשערע, שוין לאנג געשלאָפען, מיר האָבען זיך געזעצט אויפ׳ן גראָז ערגיץ אין א ווינקעל, נעבען א פלייט.

מיר זיצעןביידע, קוקען א היבשע צייט און שווייגען. איטליכער פון אונז איז פערטראַכט. מיין האַרבאַטע טהוט דערנאָך א זיפץ טיעף פונ׳ם האַרצען און ברומט שטילערהייט פאַר זיך זעהר טרויעריג דאָס בעקאַנטע לידעל:

דער טאַטע האָט מיך געקוילעט,
די מאַמע האָט מיך געגעסען...

איך גיב א בליק, טרעהרען גיסען איהר זיך פון די אויגען. עס פלאַמט איהר דאָס פנים, זי קוקט אויף מיר און שמייכעלט זעהר בעטריבט. די כוחות האָט זי מיר אַרויסגענומען מיט איהר קוק דענסטמאָל אויף מיר. עס האָט מיר פאַרקלעהמט דאָס האַרץ, געקלאַפט װי מיט האַמערס אין די שלייפען. איך וויים נישט, וואָס טהוט זיך אַזוינס מיט מיר און... צום ערשטען מאָל חאַפט זיך מיר עפּיס אַליין פונ׳ם מויל אַרויס: „נשמה מיינע!“...—אי, פישקע, זאָגט זי שטיל און וואַרגט זיך מיט טרעהרען, איך וועל עס נישט אויסהאַלטען. אי, שטעה איך עס אַביסעל פון איהם אויס! —

—פון וועמען? — רוף איך מיך אָנ׳עט אַנגעצונדען — פון איהם? פון דעם ממזר? אַ קיינק איהם אין די ביינער אַיאַן!

— אי דו זאָלסט וויסען, פישקע, דו זאָלסט וויסען!...

איך נעהם זי אָנ׳עט ביי דער האַנד, ביים קאָפּ און בעט זי מיט טרעהרען אין די אויגען, מיר אויסצוגיסען איהר שווער, ביטער האַרץ. זי לעגט אַרויף ביידע הענד אויפ׳ן פנים, בייגט זיך אָנ׳עט נאָהענט צו מיר און גיט מיר איבער אויף א ציטערדיג קול, מעהר אויף דעם וואונק, עפּיס אַזוינס, אַז דער רוח מעג טאַקי חאַפּען דעם ממזר, ער זאָל קיין תחית־המתים נישט אויפשטעהן! —

יח

פישקע איז װײטער געבליבען שטיל, עפּיס שטאַרק צוקאָכט און פערראומערט. און בכדי איהם בערײדעװדיג צו מאַכען, אַרױסצודערטאַפּען בײ איהם אַלצדינג, װאָס מיר האָט זיך געגלוסט צו־װיסען, הױב איך איהם אָן אונטערצוהידען, אַביסעל צו רײצען און טהו אַ זאָג אַזױ:

— דו האָסט נאָך גאָר נישט געזאָגט, פּישקע, אױב דײן האָרבאַטע איז אַ שײן מײדיל. װאָס קען, דאַכט זיך, אַ האָרבאַטע מײדיל אַזױ געפעלען!

— װאָס הײסט! — מאַכט פישקע שטאַרק אױפגעבראַכט — װער רעדט בײ אַ יודישער טאָכטער פון שײנקײט! אַז זי איז שײן, איז זי פאַר זיך שײן, װעמען געהט עס אָנ׳עט? די האָרבאַטע איז אמת טאַקי גאָר ניט קײן מיאוסע, אַ פּנים, אַ קאָפּ מיט האָר מלא חן, אױגען אַ פּאָר האָט זי, נאָר ברילױאַנטען. נאָר װאָס װאָלט מיך דען אַלצדינג אָנגעגאַנגען?... עפּיס אַ שאָלטיק בין איך, אין זינען צו האָבען אַזעלכע זאַכען, נאַכצולױפען שײנע נקבות?... נאַרישקײטען!... מיך האָט גענומען איהר גוטסקײט, איהר גוטסקײט, דאָס רחמנות האָבען איהרס אױף מיר, װי אַ שװעסטער, און װידער צוריק, דאָס רחמנות האָבען מײנס אױף איהר, װי אַ ברודער אין דער נױט, — אָט װאָס!...

— מילא, װאָס מאַכט עס אױס? — רופט זיך אַלטער אָן — װי זאָגט מען עפּיס: לאָז זיך זײן פון טײװעל, אַבי עס זאָל הײסען פײבעל... בקיצור, האָט זי דיר איבערגעגעבען עפּיס אַזױנס. נו פישקע, װאָס־זשע איז דאָס עפּיס אַזױנס, נו, נו, נו!

אַלטער טרײבט אונטער אױף זײן שטײגער פישקע הױבט אָן אױף זײן שטײגער, איך העלף איהם אונטער, בעסער־אױס אױף מײן שטײגער און די מעשה דערצעהלט זיך װײטער אַזױ:

— קנײפּען האָב איך שױן לאַנג בעמערקט, װי דער ממזר,

אַ קינק איהם אין ד ביינע אַיאַן! פלעגט קנייפען אַמאָל די האַר־באַטע, נעבעך. איך האָב געמיינט, דאָס זענען זיך גלאַט אַזוי קניפ פון אַ רשע, וואָס שלאָגט, פייניגט אַ מענשען, נעבעך. נאָר ווי עס האָט זיך פון איהר קלאָגען־זיך דענסטמאָל פאַר מיר דערוויזען, זענען דאָס געווען גאָר אַנדערע מיני קניפ. עס האָט געהאַט עפּיס גאָר אַיין אַנדער טעם... פע! יצר־הרע־קניפ... דער ממזר פלעגט זיך צו איהר שטאַרק טשעפּען. ער פלעגט זי ניט לאָזען צורוה. האָט ער זי דערטאַפּט אַ מאָל ערגיץ אַליין, איז ער צו איהר צוגעשטאַנען מיט זיסע ריידעלעך, אַזוי און אַזוי, געריידט פאַר פייער, פאַר וואַסער, צוגעזאָגט גילדענע בערג. און אַז איהם האָט נישט געהאָלפען מיט גוטען, האָט ער אָנ־געהויבען מיט בייזען, געמאַכט אַ מורא, ער וועט איהר פערביטערן דאָס לעבען, אַרויסלאָזען אויף איהר אַ שלעכטען רוף און איהר טאָן צום טויט, און דערביי טאַקי זיך געפריפט אַ חאַפּ טאָן זי מיט גוואַלד. געענדיגט האָט זיך עס געוועהנטליך דערמיט, וואָס זי פלעגט זיך אויסרייסען פון זיינע הענד, איהם דערלאַנגען אַ מאָל נאָך אַ זעץ אין בויך, אַז דער רוח האָט איהם גענומען. ער פלעגט עס איהר בעצאָה־לען דערנאָך מיט פּראָצענט, זי פייניגען מיט אַרבייט און אויסרייסען איהר שטיקער פלייש. שפּעטער אַ ביסעל האָט דאָס אייגענע טאַקי זיך אָנגעהויבען ווידער אויף דאָס ניי, ווייטער מיט גוטען, ווייטער מיט בייזען. וואָס מעהר זי האָט איהם געוויכען, איז ער אַלץ מעהר צו איהר צוגעשטאַנען, און פאַרבייגעהענדיג אַמאָל פלעגט ער זי פאַר מענשען אַ טאַרקע טאָן, קלאָמפּערשט אומגערן, אויך דערלאַנגען אַ קניפּ, גלאַט אַזוי זיך.

אַזעלכע מיאוסע מעשיות מיט איהר האָבען זיך געמאַכט זעהר אָפט, וואָס איך וויל זיי פאַר דעם מויל נישט ברענגען, נאָר די נעכ־טיגע איז געווען פע, פע, אַ שרעק! נעכטען ביי נאַכט נאָך דער בייזער מהומה אין הקדש, אַז דער גאַנצער עולם דאָרט האָט שוין געשלאָפען און זי, די האָרבאַטע, נעבעך, האָט איינגעהייקערט אין צעהנטען נישט ווייט פון דער טיר, אין אַ ווינקעלע אויך געדרעמעלט. וועקט זי פלוצלים אויף עפּיס אַ שושקען איהר אין אויער אַריין. דאָס איז געווען דער ממזר. — דיר, נעבעך. איז שלעכט דאָ צו ליגען, רעדט ער צו איהר מיט רחמנות, קום, איך האָב פאַר דיר זעהר אַ גוט אָרט, וואו דו וועסט קענען זיך אַביסעל אויסרוהען, נעבעך. זי דאַנקט איהם זעהר שען פאַר זיין גוט הארץ און בעט איהם, צו געהן אין

אין רוח אַריין. ער הויבט אָנ׳עט זיינע אָנשטעלען אַזוי און אַזוי. ער גיט איהר אויך אָנצוהערעניש פון מיר, אַז ער ווייסט, נישקשה, איהר מחותּנה׳שאַפט מיט מיר... ער שרעקט זי, אַז קייען וועט זי פון איהם די ערד און מיר וועט ער דערגעהן דעם עק, דער רוח נעהמט איהם, דעם ממזר, און מאַכט אויס איהם אַ חיה־רעה און אַ לעמעלע צוגלייך אין איין צייט. ער איז גוט, ער איז שלעכט, ער ווערט אַ שייגעץ און... האַפּט אַ טראַך אין באַק, אַז די צייהן פאַלען איהם שיער נישט אַרויס. עס צושפּילט זיך אין איהם די רציחה, ער טהוט זי אַ נעהם ווי אַ גזלן און גיט זי אַ שליידער אין הויז אַריין. וואָס ווייטער איז געוועז, ווייסט איהר דאָך שוין.

נאָך דעם וואָס די האָרבאַטע, נעבעך, האָט מיר איבערגעגעבען דערנסטמאָל, זיצענדיג מיט מיר אויפ׳ן גראָז, בין איך אַ היבשע צייט געבליבען ווי דערשלאָגען, אָהן לשון. נאָר אינווענינג האָט עס מיך געצופּט, געגעסען ווי אַ וואָרעם. עס האָט מיך געגעסען אַ ברענענדיג געפיהל פון כעס אויף דעם ממזר, אַ הייס זודיג געפיהל פון רחמנות אויף איהר, נעבעך, און נאָך עפּיס אַזעלכעס גאָר אָהן אַ נאָמען, וואָס האָט מיך געצויגען, געצויגען... און אָנגעהאַפּט ביים האַרצען. פלוצלים האָט עס מיר געגעבען אַ שטאַרקען ציה, אַזוי, אַז דאָס האַרץ איז מיר שיער נישט אַרויסגעפאַלען. איך נעהם זי אָן ביי דער האַנד, וואָס איז נאָך געלעגען אויף איהר פּנים און טהו אַ זאָג עפּיס נישט מיט מיין קול:

— נשמה מיינע! דאָס לעבען וועל איך פאַר דיר אַוועקגעבען.

— אָך, פישקע! — זאָגט זי מיט אַ זיפץ, טהוט זיך אַ רוק נעהענטער צו מיר און שפּאַרט אָן דעם שטערען מיר אויפ׳ן אַקסעל.

עס ווערט מיר עפּיס ליכטיג אין די אויגען, וואַרם מחיה אין אַלע מיינע גלידער. איך רעד און נעהם זי. איין ווי אַ געטרייע שוועסטער מיט גוטע ווערטער. טרייסט זי: נישקשה, גאָט וועט העלפען! און שווער איהר, אַז אייביג וועל איך איהר זיין אַ געטרייער ברודער. זי קוקט מיר אַריין אין די אויגען, טהוט דערנאָך אַ זיס שמייכעלע און זאָגט, אַראָבלאָזענדיג דעם קאָפּ:

— איך ווייס נישט, פאַר וואָס, פישקע! מיר איז אַצונד עפּיס גוט אויפ׳ן האַרצען. עס גלוסט זיך מיר לעבען...

אַ היבשע צייט האָבען מיר אַוועקגעשמועסט מיט אַ גרינג האַרץ און זיך געמאַכט האָפנונגען. ווי גאָט קען העלפען, מיר זאָלען נאָך

אַ מאָל אויפגעריכט ווערען אַזוי ווי מירביידע ווינשען. פלוצלים הערט זיך נישט ווייט פון אונז אַביסעל אין דער זייט עפּיס אַ קלאַפּען. איך קוק מיך אַרום, לאָז מיר געהן פאַמעליך עטליכע טריט הארט נעבען דעם פּלייט אין שאָטען און דערזעה אויף יענער זייט געסיל אַקעגען עפּיס אַגעשטאַלט פון אַ מענשען, וואָס באַרבעט זיך איבער אַ קעלער. עפּיס האָט עס מיר אינוועניג געטראָגען, געשטופּט ווייטער אויף אַ פּאָר טריט, גוט צוקוקענדיג זיך און... אַ קיינק איהם אין די ביינער אַיאַן! דאָס איז געווען דער ממזר, ער דרעהט אָב דאָס שלעסעל און ווערט באַלד פערשוואונדען אין קעלער אַריין, אַרויסצו׳גנבה׳נען אַלצדינג, וואָס מען שטעלט געוועהנטליך אַראָב אַהין אויף שבת. ווי אַ בליץ לויפט אין מיר דורך אַ געדאַנק: פישקע! אַ צונד זיי זיך אין איהם נוקם פאַר דיר און פאַר דער האָרבאַטע, נעבעך. אַ צונד האָסט דו צייט, גיכער מאַך צו די טיר פונ׳ם קעלער און לאָז ער ליגען דאָרט געפאַנגען ווי אַ בער אין דער נעץ, ביז מען וועט איהם מאָרגען דערטאַפּען, איהם ברעכען אַ ביין און געבען זיין פּסק. ערשט דענסטמאָל האָב איך געפיהלט דעם טעם פון נוקם זיך זיין, ווי גוט, ווי געשמאַק דאָס איז; עס האָט אין מיר געקאָכט דאָס בלוט און איך בין געווען דול ווי אַ שכור. צו-לויפען צום קעלער, אַ נעהם טאָן די טיר און צומאַכען זי מיט אַ קלאַפּ — דאָס האָט נישט געדויערט קיין סך צייט. אַצונד ליג דאָ בעגראָבען ווי אַ הונט! זאָג איך אַליין צו מיר מיט אַ לעכעלע. טהו אַ נעהם די קליאַמקע און וויל פאַרשטעקען, דער סקאָבעל אָבער איז אָבגעבויגען אין דער זייט. איך ציה, שלעפּ, אומזיסט! עס שטעהט נישט צו. איך טהו מיר אָן אַ כוח, דערלאַנג אַ ציה מיט ביידע הענד און אָט-אָט האַלט עס שוין אויף אַ שטייגער — פלוצלים טהוט זיך אַ עפען מיט אימפּעט די טיר פון אַ געזונטען שלעפּ אינוועניג און איך פליה אַריין אין קעלער, אָנשלאָגענדיג זיך מיט דעם ממזר דאָרט אויפ׳ן טרעפּיל. — אַזוי, ר׳ פישעל! מאַכט דער ממזר נאָכדעם ווי מיר זענען געשטאַנען אַ ווייל איינער אַ קעגען דעם אַנדערען שטיל, — דאָס האָסט-דו מיט דיין כבוד אַליין זיך דאָ געפּאָרעט מיט דער טיר און געוואָלט צוליב מיר מחלל שבת זיין! זעהר אָנגעלעגט, כ׳לעבען, קום, קעצעלע אַ ביסעל אַראָב אונטען און לאָמיר דיך חאָטש אַ ביסעל מכבד זיין... ער טהוט מיך אַ שטופּ פון די טרעפּ אַראָפּ, איך ברעך שיער נישט האַלז און געניק און ציה מיך אויס אויף דער ערד. „אַ צונד, מקבל מיינער, נאַ דיר דערווייל אַ אויפגאָב". דערלאַנגט ער מיר אַגוטען

זעץ אין רוקען: — וועסט שוין נישט קראַנק זיין צו וואַרטען אַביסעל בּיז איך וועל פאַרנעהמען צו מיר אין טאַרבּעלע דאָס געבּראָטענע היהנדעל, דעם פאַלומעשיק פיש מיט דעם שיסעל פעטשע, וואָס איך האָבּ אין איילעניש איבּער דיר דאָ איבּערגעלאָזט. עס האָט נישט געדויערט קיין רגע, גיט ער מיר ווייטער אַ זעץ.

— צעהל, פּישקע! זאָגט ער, נישט איינס, נישט צוויי, נישט דריי, פיער, פינף... דאָס האָסט־דו דיר פאַר מיר. אַצונד לעג איך דיר אַ קנייטיל פאַר דער האָרבּאַטער. צעהל פּישקע! נישט ניין, נישט צעהן... וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג אַרומשלעפּען זיך מיט אַ מיידיל בּיי־נאַכט אין פערבּאָרגענע ערטער! — נישט צוועלף, נישט דרייצעהן... איך האָבּ דיך, נישקשה, געזעהען פריהער, אַרומשפּאַצירענדיג מיט איהר אין הינטערגעסלעך... נישט זעכצעהן, דאַכט זיך, נישט זיבּעצעהן. — עס האָט אין מיר זיך אָנגעצונדען דאָס בּלוט פון זיינע לעצטע ווערטער.

— ממזר! טהו איך אַ געשריי, דו בּיסט נישט ווערטה צו דער־מאָנען איהר נאָמען, — שפּרינג דערבּיי טאַקי געשווינד אויף און עס־זיך אין איהם איין מיט די צייהן. ס׳איז אַ מלחמה! איך מיט די צייהן, ער מיט די הענד. בּיידע האָבּען זיך שרעקליך פיינד און איינער דעם אַנדערען וויל מאַכען דעם טויט. ער רייסט מיך מיט כּוח פון זיך אַוועק, האַלט מיך שטייף אין די הענד, קוועטשט מיך, אַ שרעק, און טהוט מיט מיר דערנאָך אַוואַרף ווייט פון זיך, ווי מיט אַ קיילכעל.

— בּענטש גומל, זאָגט ער, וואָס מיט חסד. וואָס מיר קומט עפּיס נישט אויס, דיך דאָ צו בּעל־דבר׳ן, בּלייבּ דאָ, פּישעלע, זיך אויסרוהען בּיז מאָרגען. אָנשטאָט די געפילטע פיש וועלען זיי מאָרגען האָבּען אַ לעבּעדיג פּישעלע... אַ גוטע נאַכט! וואָס זאָגסט דו אָן עפּיס צום ווייבּ? זי וועט נאָך היינט בּעקומען דעם גרוס..

מיט די דאָזיגע ווערטער געהט ער אַוועק און פערמאַכט די טיר.

די ערשטע זאַך מיינע, אַז איך בּין צו־זיך געקומען, איז געווען צו געהן צו דער טיר. איך רייס זי און רייס, אומזיסט די מיה, זי איז גוט פאַרשטעקט פון דרויסען. איך וויים נישט, וואָס צו טאָן. קלאַפּען שטאַרק האָבּ איך מורא, מען זאָל נישט דערהערען און אַזוי בּלייבּען איז אויך שלעכט. איך שטעה און דער קאָפּ דרעהט זיך מיר

פאַר שרעק, פאַר כעס, פאַר װעהטאָג און יסורים פון די פרישע קלעפּ. איך געה אַראָב פון די טרעפּ, טהו מיך אַ װאָרף אויף דער ערד און ליג אין אײנע צרות. נאָר דער געדאַנק װאָס מאָרגען װעט דאָ מיט מיר זײן, װי מען װעט מיר מאַכען דעם גוטען „ברוך־הבא" און זיך צונױפלױפען אָנקוקען דעם גנב; עס װעט הײסען, מען האָט מיך געחאַפּט, מיט טױזענט אױסגעטראַכטע מעשיות דערצו, װער אין גאָט גלױבט װעט מיך שלאָגען און עס װעט נישט העלפען פון מײן זײט קײן שום תירוץ — אָט דער דאָזיגער געדאַנק האָט מיר געגעבערט אין קאָפּ, װי מיט אײן ענבער, און מיך נישט געלאָזט אײַנליגען. נאָר אין מיטען־דרינען דאַכט זיך מיר, װי עס דראַפּעט זיך עפּיס אויף מיר. איך שטרעק אױס די האַנד און חאַפּ־אָנ׳עט אַ שטשער, װאָס גליטשט מיר זיך פלינק אַרױס פון צװישען די פינגער מיט אַ פּישטש. איך שפּרינג־אויף פאַר שרעק, עס װערט מיר נישט גוט און עס בע־שלאָגט מיך אַ קאַלטער שװײס. האַלטענדיג זיך קױם אויף די פיס, טאַפּ איך אָנ׳עט אין דער פינסטער אַ קאַלטע, פײכטע װאַנד, צו װעל־כער איך רוק מיך צו. איך שטעה אַזױ אָנגעשפּאַרט אין דער װאַנד און טראַכט מיט אַביטער האַרץ: רבונו של עולם, װאָס איז דאָס פאַר אַ לעבען? פאַר װאָס שטראָפסט־דו מיך אַזױ? װאָלט דען נישט בעסער געװען פאַר מיר, פאַר דער װעלט, אַז איך זאָל גאָר נישט געװען געבױרען װערען? פאַר װאָס קימט מיר עס אַזױ... אַזױ מיך צו בעלײדיגען? — בײ דעם דאָזיגען געדאַנק ברעכט מיר דאָס האַרץ און איך בעװאַש מיך מיט טרעהרען. עס װײנט זיך מיר און עס טראַכט זיך: רבונו של עולם, װאו ביסט־דו?! איך בלײב דערנאָך שטעהן דערשלאָגען, נישט צו־װיסען, װאָס מיט מיר טהוט זיך, עפּיס װי אַ גולם. פּלוצלים גיט אַ סקריפּ די טיר, אַ שמאָלער ליכטיגער פּאַס שײנט אַרײן מיר פאַר די אױגען און עס הערט זיך טריט, װי עמיצער געהט שטיל אויף די טרעפּלעך. די האָר שטעלען זיך מיר קאַפּױר פאַר שרעק, אָט, אָט טהוט מען מיר אַ חאַפּ און מען רעכענט זיך מיט מיר אָב װי מיט אַ גנב. און װי איך שטעה אַזױ אין שרעק און ציטערניש, האַלטענדיג אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ — הער איך װי מען רופט שטילערהײט מיך בײם נאָמען: פּישקע, פּישקע, — און טאַקי באַלד דערזעה איך נעבען מיר זי, די האָרבאַטע. איך װער לעבעדיג און טהו אַ געשרײ פאַר גרױס פרײד.

— שאַ! מאַכט זי אָננעהמענדיג מיך בײ דער האַנד, קום גיכער אַװעק פון דאַנען.

— נשמה, דו האָסט מיך דערהאַלטען בײם לעבען! שרײ איך שטאַרק צומישט פאַר שמחה און — איך בין זיך מודה, צום ערשטען מאָל, אונטען אין קעלער — טהו איך איהר אַ קוש...

איך פרעג זי, װי אַרום זי האָט זיך אַהער גענומען? זי אָבער בעט מיך שװײגען, דערמאָנט מיר, אַז מיר געפינען זיך בײ נאַכט אין אַ פרעמדען קעלער.

— קום גיכער, װעסט װיסען אַלצדינג אַביסעל שפּעטער — אַזױ זאָגט זי און פיהרט מיך בײ דער האַנד אַרױס אױף דער גאַס.

געהענדיג אױפ׳ן װעג, האָט זי מיר עס ערקלערט גאָר פּשוט אַזױ: אין עטליכע רגע אַרום נאָך מײן אַװעקגאַנג האָט איהר עמיצער דאָס האַרץ געזאָגט, ס׳איז נישט גלאַט, מען בעדאַרף געהן זעהן, װאו איך בין. זי קומט צו בױז צום עק פונ׳ם פּלײט, קוקט אין אַלע זײטען און דערזעהט אױף יענער זײט גאַס אַקעגען שטעהט עמיצער אײנגע־בױגען נעבען אַ דעכיל און באַברעט זיך עפּיס. טראַכטענדיג, אַז דאָס בין איך, לאָזט זי זיך געהן װײטער און צוקומענדיג נאָהענט האָרכט זי עפּיס װערטער: „אַצונד, ר׳ פישעל, ליג דאָ אין קרענק װי אַ הונד, ס׳איז שױן גוט פאַרשטעקט, נישקשה“. עס װערט איהר טונקעל אין די אױגען און זי בלײבט שטעהן פערדולט. פלוצלים װאַקסט פאַר איהר אױף דער ממזר, טהוט זי אַ קניפּ און מאַכט דערבײ מיט אַ שמײ־כעלע: „גוט שבת. סקאַציל קומט, רביצין! אַ שען מײדעלע, נישקשה! שלעפט זיך בײ נאַכט אַרום איבער די גאַסען און נאָך קלאַמפּערשט פרום... אַ היים געה, חצופה, הולטײקע אײנע!“ ער טהוט זי אַ שטופּ מיט דער קניע אין רוקען און זי מוז מיט איהם געהן, נישט צו רעדען קײן װאָרט. אױפ׳ן װעג קוקט ער זיך אַלץ אַרום, איבערלײגענ־דיג די פול אָנגעשטאָפּטע טאָרבע פון אײן אַקסעל אױפ׳ן אַנדערען, פאַרגעסט נישט דערבײ אױך צו שפּעטען און צו מאַכען מיט איהר זײנע אָנשטעלען. זי געהט, נעבעך, שטאַרק פערזאָרגט, פערזאָרגט. זי װײסט, אַז איך געפין מיך אין אַ שלעכטער לאַגע, אומעגליך מיר צו העלפען, אַז דער ממזר האַלט זי נעבען זיך און לאָזט פון איהר קײן אױג נישט אָב. פלוצים גיבען זיך אַ װײז אַ קומפּאַניע יודען, װאָס געהען פון אַ בן־זכר לעבעדיג־פרעהליך און רעדען, לאַכען הויך אױף אַ קול, װי דער שטײגער פון יודישע קינדער. מען לאַכט עפּיס פון אײנעם, װאָס האָט זיך פאַרגעסען און געטראָגען דאָס פּאַטשײלכען אום שבת. דער ממזר געהמט זיך געשװינד אױז דער זײט, דרעהט זיך אין אײלעניש

און חאַפּט זיך אַריין אין אַ שמאָל געסיל. מיין האָרבאַטע חאַפּט דער־ווייל אויך, אַנטלויפט אין דער אַנדערער זייט און ווערט אַנטרונען.

עס פאַרשטעהט זיך, זי לויפט געשווינד מיך אַרויסצונעהמען פון דער קלעהם. נאָר שטעלט אייך פאָר איהר האַרצוועהטאָג, אַז זי פער־דרעהט זיך לויפענדיג אין געסלעך, און קען נישט טרעפען צום אָרט, וואו מיר זענען פריהער געזעסען? זי ווייסט, אַז איך בין אין אַ גרוי־סער סכנה, מען בעדאַרף מיך גיכער בעפרייען, איין רגע איז אַ צונד־טייער און דאָ דרעהט זי זיך און ווייסט נישט צו מיר דעם וועג!...

אַ היבשע צייט האָט אַזוי געדויערט, ביז גאָט האָט געהאָלפען, זי האָט געפונען דעם קעלער און מיך בעפרייט.

מיר געהען אַזוי ביידע און רעדען מיט אַ פרעהליך געמיטה. איך איהר: נשמה מיינע! דו ביסט מיר היינט בייגעשטאַנען אין די נויטען. און זי מיר: פישקע! דו האָסט מיר געדינט ווי אַ ברודער נעכטען, געדיינקסט־דו, דאָרט אין הויז, ביי נאַכט. נעכטען... נאָר נישט וויים שוין פון הקדש בעפאַלט אונז אַ מרה־שחורה און עס נעהמט אונז אָב דאָס לשון. דאָס האַרץ האָט אונז געזאָגט, אַז מיר געהען נישט אויף קיין גוטס, עפּיס גלאַט וועט שוין די היינטיגע נאַכט אַזוי נישט אָבלויפען.

איין העלפט טויער פון'ם הקדש איז געווען צוגעמאַכט, די אַנדערע העלפט אַביסעל אָפען, אַזוי, אַז אין דעם הויז האָט פון דער גאַס אַריינגעשיינט אַ ליכט. צוקומענדיק צום טויער שטעלען מיר זיך אַ ווײלע אַנידער מיט אַ פערקלעהמט האַרץ, דערנאָך נעהם איך מיך צום ערשטען אַריינצוגעהן שטיל. קוים שטעק איך אַריין דעם קאָפּ אין הויז, דערזעה איך, כמעט טאַקי אין דעם טויער, דעם ממזר, ווי ער זיצט זיך אָנגעלעהענט מיט מיין ווייב, פרעסען פון דער טאָרבע און טהוען זיך וואויל. דער ממזר שושקעט איהר עפּיס אין אויער אַריין און ווערט באַלד ווי אויסגעטריקנט. זי שטעהט אויף אין איין כעס און האַפּט זיך אויף מיר אַרויף מיט אַ מויל: דו אַזוינער און אַזוינער, אין דיין טאַטענס טאַטען אַריין! דו וועכט עס ביי מיר די גאַנצע נעכט מיט אַזאַ הולטייקע, אַזאַ דראַבקע אַרומשאַרלאַטאַנעווען? דו מיינסט אפשר, איך ווייס נישט דיינע מיאוס'ע גענג? איך ווייס, נישקשה, אַלצדינג שוין לאַנג און שטיק, נעבעך, אין זיך, האָב אַ פערפוילטע גאַל. אַזוי דאַנקסט דו עס מיר אָב פאַר מיין גוטסקייט, וואָס איך האָב דיך אַרויסגעפיהרט אין דער וועלט, געמאַכט פון דיר

א לייט ? ! דו מיינסט, כלב שבכלבים. דאָס וועט דיר געשענקט ווערען ! זיין ! איך וועל דיר ווייזען, יונגאַטש איינער, אין דיין טאַטען אריין, מיט דיין דראַבקע, אין איהר טאַטענס מאַמען און מאַמענס טאַטען אריין ! מיט איהר אינאיינעם וועל איך דיר ווייזען, ווער עלטער איז — נאַ, נאַ ! הויבט זי אָן מיך צו שלאָגען — נאַ דיר פאַר היינט, פאַר נעכטען און פאַר פריהער, נאַ, נאַ, נאַ, די כפרה זאָלסט דו ווערען ! —

איך ריים מיך קוים אַלעבעדיגער פון איהרע הענד ארויס און לויף אָפּ׳עט עטליכע טריט וויים אויף דער גאַס. זי שטעהט נאָך אַ היבשע ווײַלע אין דרויסען און שרייט, דערנאָך געהט זי אריין אין הויז און שרייענדיג: ליג ווי אַ הונד אין דרויסען, פערשפּאַרט זי פאַר מיר דעם טויער מיט אַ שטאַרקען קלאַפּ.

איך שטעה מיט דער האַרבאַטער, נעבעך, אין דרויסען און קוקען אונז אָן. ביידע זענען מיר שטאַרק בעטריבט, אונז ביידע איז נגנעוואַלצען אויפ׳ן האַרצען דערפון, וואָס דאָ איז ערשט געשעהען. די צרות לאָזען אונז ביידע נישט איינשטעהען אויף איין אָרט און מיר לאָזען זיך געהן, וואוהין די אויגען קוקען, איינער מיט דעם אַנדערען נישט צו רעדען קיין וואָרט, ביידע פערטראַכט. אז איך בין צו זיך געקומען, זעה איך, מיר געפינען זיך אויפ׳ן שוהלהויף. דאָס האַרץ האָט מיר געריסען קוקענדיג אויף דער האַרבאַטע, נעבעך, ווי זי ווערט עס פערשוואַרצט. די אַנדערע נאַכט, אז זי האָט נישט קיין רוה. איך טראַכט ביי מיר, וואָס טהוט מען, וואו ערגיץ געפינט מען איהר אַ נאַכטלעגער ? און עס פעלט מיר איין זעהר אַ גוט אָרט — די ווייבערשע שוהל !

אז גאָט האָט געהאָלפען, מיר זענען בשלום ארויף, נאָך גרויס מיה, אויף אַ צעבראָכען טרעפּיל, וואָס האָט זיך געוויגט, געשאָקעלט אונטער אונזערע פיס און אין דער פינסטער אָנגעטאַפּט אַ אָפענע טיר, פאַלען מיר פלוצלים אויף עפּיס ווייכס. עס ווערט אַ גערודער, אַ שפּרינגעניש ארום אונז, אויף אונז און איבער אונז. מיר האַפּען קלעפּ, הינטען, אין די זייטען, נישט צו וויסען, פון וואַנען דאָס איז אונז געקומען. איך וואַרף מיך אַהין-אַהער, צאַפּעל מיט הענד און מיט פיס און חאַפּ אָן אַ באָרד. פון וועמען מיינט איהר? אַ באָרד פון אַ ציג!... דאָס זענען געווען ציגען, וואָס האָבען, ווי געוועהנטליך,

אַ חזקה צו נעכטיגען אינאײנעם מיט'ן קהל'שען צאַפּ אין דער ווײ-בערשער שוהל.

— וואו ביסט-דו ערגיץ? — רוף איך מיין האָרבאַטע, — שרעק זיך נישט, דאָ זענען, אָהן עין-הרע, זעהר פיעל ציגען! נישט קיין אָרים שטעדטיל. אַ פּנים. איך זוך אויף, טרייב אַרויס די ציגען, זיי זאָלען היינטיגע נאַכט מוחל זיין נעכטיגען אין דרויסען. אַליין געה איך טאַקי באַלד אויף אַרויס, זאָגענדיג איהר אַ גוטע נאַכט, און מאַך גוט צו די טיר.

ביים אַראָבגעהן פון'ם טרעפּיל שטעלט מיר זיך אַקעגען דער צאַפּ, אָנגעבויגען דעם קאָפּ מיט די לאַנגע הערנער, שטאַרק אָנגע-דרודעלט דערפאַר, וואָס איך האָב אַזוי מיאוס בעליידיגט זיינע ווייבער. איך ראַנגעל מיך מיט איהם אַוועק אַ צייט, ער לאָזט מיך נישט אָב און געהט מיר נאָך פוס-טריט. ביז מיר איז געראָטען, אַריינצוחאַפּען זיך אונטען אין קלייזעל אַריין.

אין קלייזעל ליגען אויף טיש און אויף בייניק אויסגעצויגען מקבלים און שלאָפען ווי די פּריצים, איבערפייפענדיג זיך מיט נעז צווישען זיך אויף אַלערליי קולות. אַ מחיה געווען צו זעהען, ווי געשמאַק, אָהן עין-הרע, זיי זענען געשלאָפען. מקבלים איז טאַקי אויף דער וועלט גוט, האָב איך מיר געטראַכט און זיי אין האַרצען מקנא געווען. דאָס זענען עפּיס גאָר אַנדערע מיני קבצנים, נגידישע... איך זוך מיך אויס אַ אָרט אונטער'ן אויוועז, טהו מיך אַ וואָרף דאָרט אויף אַ באַנק און ווער באַלד אַנשלאָפען. נאָר מיר איז אָבער נישט בעשעהרט קיין גוטס אויף דער וועלט. עס דויערט נישט לאַנג, וועקט מען מיך אין רעכטען מיטען שלאָף: יונגער מאַן, שטעהט, זייט מוחל, אויף! איך רייב אויס די אויגען און דערזעה פאַר מיר היבש יודען מיט ערענסטע פּנים'ער. דאָס זענען געווען פון דער חברה-תהלים מענשען, וואָס קומען אַלע שבת גאַנץ פריה זאָגען תהלים און האָבען זייער אָרט דאָ אונטער'ן אויוועז. אין ברירה, מען מוז אויפשטעהן. איך גיס אָב נעגעלוואַסער, זעץ מיך אַנידער, קוים וואָס איך האַלט דעם קאָפּ. ציה מיך, געניץ און זאָג תהלים.

נאָך דעם פסק, ווען איך האָב יענעם פרייטאָג צונאַכט פון מיין ווייב געהאַפּט, איז שוין פאַרענטפערט געוואָרען אַלצדינג, וואָס איהר משוגענע אויפפיהרונג אַקעגען מיר אין דער לעצטער צייט באַטייט. עס האָט זי געבּרענט מיין חבר=זיין מיט דעם האָרבּאַטע מיידיל, וואָס דער ממזר האָט עס איהר איבּערגעגעבּען מיט טויזענט אָבּגעטאָקטע ליגען. ער האָט בּיי זיך געקלערט, אַז דורכדעם וועט מיין ווייב מיך נישט וועלען מעהר קענען, אַ שפּיי טאָן אויף מיר און אַנ׳עק. ס׳איז אָבּער געווען אַ פאַלשע רעכנונג. אַנשטאָט דעם, זי זאָל מיט אַ קאַלטער לעבּער מיך לאָזען לויפען מיין וועג און אויף אייביג מיט מיר זיך צוגעהן, האָט גאָר אין איהר געבּרענט אַ העליש פייער. סטייטש, איהר מאַן זאָל אַזוינס טאָן! עפּיס אַ האָרבּאַטע מיידעל זאָל פּישקען בּעסער געפעלען פון איהר! דאָס איז דאָך אַזאַ בּעליי=דיגונג, וואָס שווער אַראָבּצושלינגען. ניין, מען קען אַזוינס נישט דערלאָזען.

— אַי, די קשיא איז דאָך, פאַר וואָס זי... דיינע, מיין איך, מיט דעם ממזר? — קען זיך אַלטער נישט איינהאַלטען און טהוט אַ פרעג מיט אַ גמרא=ניגון.

— זייט איהר, דאַכט זיך, גאַנץ גערעכט — ענטפערט פּישקע — נאָר אויף אַזוי פיעל האָבּ איך אין דער גלופּסקער בּאָד מיך אויסגעלערענט שכל צו פאַרשטעהן, אַז דאָס איז קיין קשיאָ נישט. וואו נאָך ערגעץ ריכט מען פון איטליכען אָבּ מעהר ווי אין דער בּאָד? און ווער? דוקא אַזעלכע, וואָס האָבּען געמענט, כ׳לעבּען, טאַקי שטומען. איינער, וואָס האָט קיין וואָהר וואָרט נישט, שפּעט אוים יענעם, אַז ער איז אַ ליגנער; אַ זעלכער, וואָס מען טהאָר איהם קיין גראָשען נישט געטרויען, רעדט אויף יענעם, ער איז אַ גנבֿ, אַ קאַרגער, וואָס וועט פאַר אַ פעניג זיך די אויגען אַרויסנעהמען, לאַכט; יענער איז אַ חזיר, אַ שלעכטער מענש, וואָס האָט אַ שטיינערן האַרץ,

דינט יענעם רשע, און אזוינער וואס פאר א פיצעל כבוד איז ער פארטיג אויף אלצדינג, בערעדט יענעם, אז ער לעבעט נאך כבוד. בעריל דער שמייסער פלעגט א מאל צווישען זיך אין א שמועס, זיך אנחאפען ביים קאפ: אי, אין איך פארשטעה נישט, ווי לעגט זיך עס די צונג אבצוריכטען פון יענעם, וויסענדיג זעהר גוט ביי זיך, אז מען איז אליין א גנב, א ליגנער, א חזיר, א שלעכטער, אלצדינג וואס אין דער קארט!

—הערסט-דו, חכם מיינער! פלעגט איהם אבענטפערן איציק דער היטער, דאס איז טאקי די גאנצע צרה, וואס מען ווייסט נישט, זיינע פליי אין דער נאז זעהט נישט קיינער און יענעמס א שפריינקעלע איז דעם אנדערן גרויס אין די אויגען.

שמעריל, איינער פון יענע בטלנים, וואס האלטען זיך אויף אין באד, פלעגט מאכען מיט א שמייכעלע אנגעהמענדיג זיך ביים בערדיל: לאזט זיך דינען, ר' בעריל! לאזט זיך דינען, ר' איציק! איהר האט ביידע א טעות. דער אמת דערפון איז, ווי איך האב דערקלערט, פשוט אזוי: איטליכער ביי זיך מיינט, ער מעג, דער אנדערער טהאר נישט.

נערעכט, שמעריל!—לאז איך ארויס אויף א קול, אונטער-שפרינגענדיג פון מיין ארט און פערטראכט מיך טאקי, באלד. שמעריל'ס ווערטער האבען אונטערגעגעבען ווירויך דעם טייפעל, וואס ליגט אינוועניג ביי איטליכען פון אונז, זינדיגע מענשען. ער חאפט זיך אויף אין מיר מיט א שטעכענדיג געלעכטעריל, גראבעלט מיך ביים הארצען, צוטראגט מיר דעם מוח, אויפריהרענדיג דארט מיינע אלע געדאנקען און קראצט אויך אויס עפיס אלטע מעשיות, פארלעגערטע אין דעם זכרון. עס ווערט אין מיר א קאכעניש, א יריד פון אלערליי מיני געשטאלטען, וואס זענען פלוצלים ווי פון דער ערד אויסגעוואקסען, און אנווייזענדיג אויף זיי רעדט אויס מיר דער רוח ארויס שטארק פערקרימענדיג זיך:

—אט האסט-דו דיר די אלע שענע נפשות! זיי אלע מעגען, מעגען, מעגען.....

די דאזיגע שענע נפשות דרעהען זיך אין דעם האנדעל, אין שטעדטישע זאכען, אין חברות, אין דעם יודישקייט און אין דער גאנצער פיהרונג, ווייבער און ווייבלעך אלע סארטען, פון דער אלטער און היינטיגער וועלט זענען אויך דא צוזאפען יריד. שלום עליכם,

פאַרשוינען! מאַך איך אַליין צו מיר. גאָט ווייסט דעם אמת, אַז איך בין גערן אייער פנים נישט אָנצוקוקען און דעם נאָמען אייערן מעהר פאַר דעם מויל נישט צו ברענגען. אַזוי נמאָס=ומאוס זייט איהר מיר געוואָרען. נאָר וואָס קען מען טאָן? אַז דער שוואַרץ=יאָהר האָט אייך אַצונד געבראַכט צו טראָגען, קען מען אייך אַזוי נישט אָבלאָזען: מען מוז איהם צוליעב טאָן און פון איטליכען חאָטש עפּיס דערצעהלען.

— וואַרט אַביסעל, פישקע! האָט קיין פאַראיבעל נישט, ר׳ אַלטער! רוף איך מיך אָן—איך האָב אייך עפּיס צו דערצעהלען, נאָר לאָמיך אַביסעל מיך בעטראַכטען. און טראַכטענדיג דאָ אַזוי גיב איך אַ נעהם איינעם פון דער גוטער כנופיא, קום צום סמיק! ער וואַרפט זיך מיט הענד און מיט פיס, קרעכצט, שרייט, ווי דער געפּענטעטער האָהן בשעת כפרות שלאָגען. די איבריגע לייט קוקען מיך אָן קרום און מאַכען אַ בייזע מינע, איך זאָל שווייגען. נאַראָנים! טראַכט איך בײ מיר, איך הער אייך ווי דאָס מילכיגע קלינגעל. מיך וועט איהר מיט „בו״ אין אַ איבערגעקעהרטען פעלץ נישט איבערשרעקען. מאַלפעס זייט איהר, נישט קיין בערען... דער טייפעל צוהיצט זיך אין מיר און גיט מיר אונטער חשק: „אַזוי אַזוי! נעהם זיי, נעהם זײ צום סמיק, די אַלע שעֶנע נפשות!״—הערט, זייט מוחל, ר׳ אַלטער, אַ שעֶנע מעשה אין אַ יודישער שטאָדט ערגיץ זענען די פיינע לייט, וואָס דער שטייגער זייערער איז... הויב איך אָן אַזוי צו דערצעהלען און בלייב אין דער מיט רעֶד ווי דערוואָרגען. די ווייבער ווינקען צו מיר מיט אַ געבעט. גוטער זיסער ר׳ מענדעלי, האָט רחמנות, זאָגט נישט אוים!... זיי מאַכען חן, קוקען און בעטען מיך מיט ברענענדיגע אייגעלעך, דער ווייבערשער חן מאַכט מיך ווייך ווי אַ טייג, פון זייערם אַבליק ווער איך צושמאָלצען. דערבײ דערמאָן איך מיך אין מיין נדר, אײַנצוקויפען זיך אין דער חברה פעטערס. חאַפּט אייך דער וואַטעל=מאַכער! כאַך איך מיט אַ שמייכעלע און ווענדענדיג זיך צו אַלטער׳ן, זעץ איך צו: זײ מיין איך, יענע פיינע לייט אין דער שטאָדט דאָרט. עפּים גלוסט מיר זיך היינט נישט דערצעהלען מיין מעשה. לאָזען זיי געהן צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!... האָט קיין פאַריבעל נישט, ר׳ אַלטער.

— פאַרקעהרט... מהיכא=תיתי, פון מיינעט=וועגען מעגען זײ אויך, חאָטש באַלד, די כפרה ווערען. נאָר וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג יענעם איבערשלאָגען, אַריינפאַלען איהם אין די רעֶד מיט מעשיות, אייערע מעשיות!... אַזוי רופט זיך אָן אַלטער און קוקט מיך אַזוי

אַ ווײַלע אָן, מאַכענדיג מיט די אַקסלען, עפּיס אַזוי, גלײַך ווי גערעדט: אַלעבערדיגער זאַק, משטײנס־געזאָגט, עס שיט זיך פון איהם ניין מאָס רעד אָהן אַ אויפהער, שטאַרק נייטיג, כ׳לעבען, זיינע מעשׂיות! אָמער ווייסט איהר צו וואָס?... און אַ מאַך געבענדיג דערנאָך אין דער זייט אַ פּאָר מאָל: פע, פע! טהוט ער אַ טאַרקע פישקען: נו, וואָס? מילא בקיצור דער שפּיץ?

פישקע הויבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך איהם אַרבייט אויף מיין שטייגער, אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער — און די מעשׂה דערצעהלט זיך ווייטער אַזוי:

— די צייט איז זיך דערווייל געגאַנגען און איך מיט מיין ווייב זענען מיר אַלץ וואָס ווייטער זיך מעהר פאַנאַנדערגעגאַנגען, זי האָט נאָך שטאַרקער זיך איינגעכעט מיט דעם ממזר, זענען געוואָרען חבר־לאַפּ, גאַנץ נאָהענטע שמעלקעס און פלעגען שוין ביידע, ווי אַ פּריץ מיט אַ פּריצה, אין די הייזער אַרומגעהן. מיר האָט עס שוין מעהר נישט אַזוי אויסגעמאַכט, דער קאָפּ איז מיר געווען שטענדיג פאַרדרעהט מיט דער האַרבאַטער, נעבעך, זי איז מיר קיין רגע פּונ׳ם זינען נישט אַרויס. געהט אייך האָב איך געטראַכט, פון מיינעטוועגען האַטש אין דער ערד, וואַרגט זיך ביידע מיט די הייזער! ביים בעגעגענען זיך אַ מאָל מיט די פּאָר לייט, פלעגט דער ממזר מיך אָנקוקען מיט געשפּעט, עפּיס ווי גערעדט: איך האָב דיר אָנגעפּייפט, גוט, נישקשה... איך האָב געוועהנטליך אויסגעשפּיגען און בין מיר געגאַנגען מיין וועג, טראַכטענדיג ביי זיך: און אַז דו שלעפּסט זיך מיט איהר אַרום, וואָס העלפט עס דיר? אַז זי איז אַ אשת־איש. הע־הע, גוט פאַרטשוואָקעוועט, נישקשה! אָבער איך האָב דיר אויך אָנגעפּייפט, דו ממזר איינער! פּוקע זיך, ווער צוזעצט...

מיט מיר האָט אָנגעהויבען אין די הייזער אַרומצוגעהן איין אַלטעטשקער, פּונ׳ם ממזר׳ס פעקיל, אַ רשע־מרושע, אַ נאָטקע גנב אַזוי ווי ער. און ער האָט עס געמאַכט מיט מיר גאַנץ גוט. איטליכער האָט איהם געמוזט געבען, אַזאַ רחמנות־פּנים׳ל פלעגט ער קענען מאַכען, אָנווייזענדיג אַלץ מיט אַ קרעכץ טיעף פונ׳ם האַרצען אויף מיר, ביטערע קאַלעקע, געהייסען האָט עס עפּיס, אַ ווייסטער טאַטע מיט אַ אומגליקליך קינד, נעבעך. — הינק, פישקע, הינק גוט. תּכשיט מיינער! פלעגט ער מאַכען, אונטערשטופּענדיג מיך פון הינטען, ביים אַריינקומען אין אַ שטוב. פערקרים דאָס פּניצעל און זיפץ, זיפץ, דו

הונט איינער. זיי הערען מיר, נישקשה, פאר דיינס א זופּ בעצאָהלען, אויפ׳ן וועג געהענדיג פלעגט ער מיך אַלץ לעהרנען מאַכען די שפּיל אָבשפּעטען פון די בעלי־הבתים, א קניפּ, אצופּ טאָן און שילטען מיך דערביי: פערהאַפּט זאָלסט־דו ווערען! גאָר אין גוטען מיטה. איינמאל האָט ער מיר, אין שפּאַס קלאָמפּערשט, געגעבען א באַבענצע אין הארצען, דאָ אין לעפעלע, אַזוי אַז איך האָב שיער די ניכפא נישט בעקומען. די נדבות פלעגט ער געוועהנטליך צו זיך צו־נעהמען און ס׳איז מיר שווער געווען א גראָשען ביי איהם אויסצורייסען. וואָס טויג דיר, פישקע, געלד? פלעגט ער שפּאַסען, אַז דו ביסט אַליין געלד, דו זאָלסט מיר דערלעבען הינקען מיט די פיסעלעך און קרענקען אויף אַלע גלידערלעך ביז דו וועסט מיט׳ן קעפּעלע אָנלעגען, תכשיט מיינער. איינמאל בין איך צו איהם שטאַרק צוגעשטאַנען, עס האָט מיך געצוואונגען די נויט, און האָב געבעטען חלק מיט׳ן הארבען חאָרט. א קוק געבענדיג, אַז איך מאָן איהם דאָ אַזוי, האָט ער גע־עפענט אויף מיר א מויל: שטום, קרומער הונט! אומזיסט וועסט־דו דאָס פאַטרען ביי מיר אין בויד: אומזיסט וועל איך דיך, אַזאַ נבלה, אַרומפיהרען דאָ? תרבות, שווייגען! איך וועל דערצעהלען דיין ווייב. איך קען דיך נישט און האָב מיט דיר נישט וואָס צו טענה׳ן, קענען קען איך נאָר דיין ווייב, זי האָט דיך מיר איבערגעגעבען, פון איהר האָב איך אַזאַ סחורה בעקומען און מיט איהר וועל איך שוין מסתמא זיך אָברעכענען...

שלעכט! אַצונד האָב איך גאַנץ קלאָר אַרויסגעזעהן, אַז איך בין ביי דער דאַליאַסטרע אַזוי ווי אַ בער ביי די ציגיינער. מען פיהרט מיך אַרום צו מאַכען מיט מיר די קאָפּעקע. מען האָט ביי מיר צוגע־נומען מיין ווייב, זי אַריינגענאַרט אין זאַק אַריין און זי העלפט נאָך זיי אויך אונטער אַקעגען מיר, זי גיט מיך איבער ווי סחורה הולטייעס, גנבים אין די הענד!... שלעכט, ביטער, ס׳איז שוין גאָר אוים וועלט.

איך האָב שוין אַרויסגעזעהן, ס׳איז פערפאַלען, צווישען מיר מיט מיין ווייב וועט שוין קיין לעבען מעהר נישט זיין היינט צו וואָס, האָב איך געטראַכט, זאָל איך מיך דאָ האַלטען? מען בעדאַרף אַנט־לויפען, ווי צום גיכסטען אַנטלויפען. אַ טאָג אַ איבעריגער צווישען אַזעלכע גנבים איז אַ זינד פאַר גאָט, דאָס זענען דאָך מענשען, וואָס האָבען נישט קיין גאָט אין האַרצען, וואָס טהוען נישט קיין האַנד אין

קאַלטע וואַסער אַריין, אַראָבגעוואָרפען פון זיך אינגאַנצען דעם יאָך, ווילען נישט וויסען פון היין אַרבייט, פון דאגת הפרנסה און זיך אויף אַנדערע אָנגעוואָרר. נאָגען, זויגען יודיש בלוט און זענען נאָך זיי דם־שׂונאים. איך אַליין בין ביי מיר אויך מיאוס אַראָבגעפאַלען, בעטראַכטענדיג מיינע אַלע נענג אין דער גאַנצער צייט צווישען דעם דאָזיגען פעקעל שלעכטע מענשען. גאָר ניט דער אייגענער וואָס פריהער עס האָט צו מיר זיך צוגעקלעפּט פיעל נישט קיין שענע זאַכען פון זיי. איין מיטעל פּטור צו ווערען פון אַזוי פיעל צרות און בייז—איז אַרויסצורייסען זיך פונ׳ם מיאוסען פעקיל און ווייכען זיי ווי אַ עפּוש. נאָר וואָס טהוט מען אָבער מיט איהר? ווי לאָזט מען איבער זי, די האָרבאַטע מיינע? מיר איז פירגעקומען, ווי איך שטעה אין אַ פערדאָרבען אָרט, אַ שרעקליכע גרוב, נאָר אַ גהינם. אין איין אויער אַריין שרייט מיר עפּיס אַ קול: פערשפּיל נישט דיין נשמה, פישקע, ווי גאָט איז דיר ליעב, אַנטלויף! און אין דעם אַנדערן אויער קלינגט מיר פון דער האָרבאַטער מיינער אַ קול: פישקע, פישקע!... מען בעדאַרף אויסקלייבען איינם פון ביידע: אָדער אַהין אין דער ליכטיגער וועלט, ריין פון זינד, פון צרות און בייז, אָדער דאָ אין דעם גיהנם נאָר אינאיינעם מיט איהר. איך האָב מיך גוט אויסגעוויינט און... גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען פאַר די זינד—איך בין געבליבען וויטער ביי דער חאַליאַכטרע

שפּעטער ערשט אין אַ צייט אַרום איז מיר אין קאָפּ אַריין אַ געדאַנק מיט דער האָרבאַטער אינאיינעם אַנטרונען צו ווערען פונ׳ם גוטען פעקיל. נאָר דאָס אָבער האָט דאָך אַנדערש נישט געקענט זיין סיידען אויפגעבונדען צו ווערען פריהער פון מיין ווייב. וואָס וועט דער תכלית זיין פון מיין אַרומפיהרען זיך מיט אַ מיידיל גלאַט אַזוי? די וועלט וועט מומלען און טראַכטען גאָט ווייסט וואָס... איין רפואה איז דאָ — גט, נאָר וועט מיין ווייב אָבער, טראַכט איך ביי מיר, וועלען נעהמען גט? זי איז דאָך אַ שלאַק, אַ אָנשיקעניש פון זיין ליבען גאָט. אַז איך וועל זאָגען גט, וועט זי, מיר אויף צושפּרינגעניש, זאָגען: ניין! די גרעסטע הנאה, אין דער לעצטער צייט, איז ביי איהר געוועז, מיך צו פייניגען און צו טאָן מיר אין דער גאַל אַריין. פונדעסטוועגען האָט עס מיך נישט אָבגעשראָקען און האָב מיר פירגענומען אַרום דער זאַך צו אַרבייטען מיט גוטען אָדער מיט בייזען, אפשר וועט גאָט

רחמנות האָבען. דערוויל האָב איך די זאַך געהאַלטען בײַ מיר בסוד,
קיינער זאָל דערפון נישט וויסען.

זינט דער מעשׂה מיט דעם אַלטעטשקען האָב איך פאַר גרויס
פערדרום מיט קיינעם פון דער חאַליאַסטרע מעהר נישט געוואָלט אין
די הייזער אַרומגעהן. דאָס האָט מיך גענוג צרות געקאָסט, נאָר איך
האָב מיך אײַנגעשפּאַרט, מיין טויט זאָל דאָ זיין, וויל איך מעהר קיין
בּער נישט זיין בּײַ די דאָזיגע ציגיינער. דער ממזר מיט זיין פעקיל
לייט זענען דערמיט שטאַרק נישט צופרידען געווען און האָבּען מיר מיט די
הענד געוויזען, ווער עלטער איז. שלאָגענדיג מיך איינמאָל, רופען זיי
זיך אָנ׳עט: פאַר וואָס־זשע זאָלען מיר דיך אומזיסט פיהרען, שלעפּע
סחורה, אַז דו ווילסט נישט אַרבּייטען, ווילסט נישט פערדינען? געה
דיר אַוועק צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!—אַפילו די רגע, ענטפער איך
זיי, גיט מיר אָב מיין ווייב, מיין ווייב!—זיי האָבּען זיך אָנגעקוקט
איינער דעם אַנדערן און אַרויסגעלאָזט אַ גרויס געלעכטער. עס פאַר־
שטעהט זיך, אַז דאָס וואָס איך האָב געזאָגט, גיט מיר אָב מיין ווייב,
איז נאָר געווען אַ אויסרעד. אין האַרצען האָב איך גאָר געמיינט: האַלט
זיך מיט איהר, מיט אַייער שטיק סחורה און לאָז זי נעהמען בײַ מיר
גט. אמת טאַקי, פון די קלעפּ, וועלכע איך האָב געחאַפּט פאַר מיין
עקשנות, האָט מיר גוט וועה געטאָן, נאָר דערבּײַ האָט מיר הנאה
געטאָן, טראַכטענדיג בּײַ זיך: נישקשה! דאָס וועט מיר ניצען צום עסק,
אַז זיי וועלען זעהן, איך בּין אײַנגעשפּאַרט און טויג זיי מעהר נישט,
וועלען זיי גערן זיין מײַנער פּטור צו ווערען און דאָס וועט מיר
יערנאָך העלפען צום גט.

כא

—בּתיה!—גיב איך אַ זאָג צו מיין ווייב, צושאַרענדיג זיך צו
איהר מיט גוטען איינמאָל, אַז מיר זענען געווען אַליין און געוואָלט אין
אַ שמועס מיט איהר אַ טאַפּ טאָן וועגען גט—וואָס קאָסט־דו, בּתיה,
צו מיר?

—ווער די כפרה, פישקע!—בעקום איך פון איהר א קורצע תשובה.

—אט האסט־דו דיר!—מאך איך ווי אנגעברוגזט זיך—איך מיט איהר אלץ אדרבה ואדרבה און זי אלץ קידער־ווידער: ווער די כפרה, פישקע! פאר וואס!

—בעקום־זשע די ניכפאו!—זאגט זי מיט א קרום פנים, אוועק־רוקענדיג זיך פון מיר.

— זאלסט מיר געזונט זיין, בתיה!—רוף איך מיך אנ׳עט מיט גומען — ווארף, כ׳לעבען, אוועק דיינע נארישקייטען און לאמיר לעבען ווי גאט האט געבאטען.

— ווער די כפרה, פישקעניו, מיט דער הולטייקע דיינער אינאיינעם!

א־א, ווער די כפרה דו בעסער מיט דעם ממזר דיינעם! טראכט איך ביי מיר און ארויס מיט דער שפראכע גאנץ ריין: הער־אויס, בתיה! די זאגט מען עפיס, א בת־ישראל נייט מען נישט. ווילסט נישט קיין לעבען, איז דאך דא דערויף ביי יודען עפיס א גט. רויט אדער טויט!

—אהא, די הולטייקע גלוסט זיך איהם! זיכער פטר׳ן דאס ווייב און האצעניו מיט דער דראבקע! א, נישט דערלעבען זאלט איהר עס. זיכער וועט איהר ביידע מיט׳ן קאפ אנלעגען. נישקשה, עס וועט איהר נישט געשענקט ווערען, דער חצופה דיינער, קייען וועט זי פון מיר די ערד. הערסט־דו, פישקעלע? אין טאטענס טאטענס...

מיין ווייב האט זיך צושריגען אזוי, אז איך האב געחאפט די פיס אויף די פלייצעס און אוועק.

מיט מיר איז געשטאנען שמאל. שלעכט ארום און ארום! איך אליין האב קיין האניג נישט געלעקט, בין פערשווארצט געווארען און די הארבאטע, נעבעך, האט אויך געהאט איהר עהרליך אויסקומעניש, זי האט געגאסען אין מיין זכות, מיין ווייב האט זיך פערהאלטען צו איהר, ווי א בעל־הבית׳טע, געהאט איבער איהר צו שאפען. נאר עפיס נישט נאך איהר וואונש, האט זי מיט איהר זיך גוט אבגערעכענט, און דער ממזר פון זיין זייט האט איהר געמאכט א פינסטערן פסק בעזונדער. אז אך און וועה איז אונז ביידע געווען. אונזער גאנצע טרייסט איז געווען, וואס שפעט ביי־נאכט, ווען אלע האבען געשלאפען, פלעגען מיר זיך ארויס׳גנבה׳נען אין דרויסען, צו שמועסען האטש אביסעל און איינער דעם אנדערן אויסצוגיסען דאס שווערע ביטערע הארץ.

איינמאל זיצען מיר זיך אזוי ביידע ביי נאכט נעבען דער גרויסער שוהל, דער הימעל איז אויסגעשטערענט און ארום אונז איז שטיל. נישטא קיין לעבעדיג בעשעפעניש. זי זיצט נעבען מיר אויף א שטיין, איינגענורעט, איינגעהייקערט, טרעהרען גיסען איהר זיך פון די אויגען און ברומבעלט פאר זיך שטארק אומעטיג איהר בעקאנט לידעל

דער טאטע האט מיך געקוילעט.

די מאמע האט מיך געגעסען....

איטליכס ווארט איהרס שניידט מיר דאס הארץ ווי מיט א מעסער. איך טרייסט זי, נעהם זי איין מיט גוטע-רעד. אט נאך אביסעל וועלען מיר, אם-ירצה-השם, אויפגעריכט ווערען. איך מאך איהר א גאנצען צעטעל פון אונזער לעבען שפעטער, אז מיר וועלען מיט דעם אויבערשטענס הילף ביידע פון צרות אויסגעלייזט ווערען. איך שטעל איהר אנידער פאר די אויגען אלצדינג לעבעדיג, מאל איהר אוים די גלופסקער געמויערטע באד מיט איטליכס פיצעלע דארט. ווי איך וועל מיך אהין ווייטער ארייננדרעהען, און אז גאט וועט דערהויכען דאס מזל, קען איך מיט דער צייט בעקומען דארט א שטעלע פון א היטער. זי אליין קען אפשר אויך מיט דער צייט האבען דארט א טהועכטס: זיין א טוקערין אדער עפים אנדערש אזוינס. און ווען נישט, קען מען אין גלופסק אויסזוכען אנדערע מיני פרנסות. פאר ארמעלייט איז גלופסק ארץ-ישראל, זו איז אהן עין-הרע גרויס, הייזער זענען דא ווי מיסט. די מענשען זענען אהן הכמות, ווייסען ניט פון קיין צערעמאניעס, איטליכער טהוט זיך וואס ער וויל און ס׳איז רעכט. דארט קענען, א שטייגער, גאנץ שענע בעלי-בתים זיך געהן אבגעריסען, אבגעשליסען, פערדריפעט ביז דעם האלז און גארנישט; אדער אין מיטען העלען טאג זיך שפאצירען אויף דער גאס אין עפים א פארשמאלצעוועט חאלאטיל, צוחראשטעט און גארנישט, אדער פארקעהרט, ארמעלייט קענען גאר אמאל ארויסגעהן אנגעטאן אין זייד, אין סאמעט און אויך גארנישט, דארט איז שווער אונטערצושיידען צווישען קבצנים און נגידים נישט אין דער הלבשה, נישט אין דעם גאנצען פיהרונג. זעהר אפט מאכט זיך, אז גבאים אין אלערליי חברות דארט זענען אליין פאר זיך גאר קבצנים, ציהען זיך דערפון דאס שטיקעל פרנסה אינאיינעם מיט די רייכע, איינער העלפט דעם אנדערען און ס׳איז זיך א גוט לעבען. ארים איז נישט קיין שאנד. מען מעדארף נאר האבען מזל, ווערט מען אויפגעריכט באלד, וויפיעל זענען דא אזוינע, וואס ערשט

נישט לאַנג זענען זיי געווען קליין, נידעריג, משרתים, קבצנים, נעבעך און פלוצלים געוואָרען לייט, גאַנצע פיהרער, כל-ולך אין דער שטאָדט מעגליך גאָר, אַז איך אַליין, ווי דו קוקסט מיך אָן, קען מיט דער צייט אויך הערען אַ טהוער, אַ מאַכער און עס וועט, אם-ירצה-השם, זיין גוט. מיר וועלען לעבען אין עושר און כבוד און נחת. לאַך נישט, נשמה מיינע, איך בין גאָר ניט צו ווייט פערקראָכען. אין גלופסק איז אַזעלכס גאָר פון די געוועהנטליכע זאַכען, מען בעדאַרף נאָר גלויבען אין גאָט. ביי זיך נישט זיין אָראָבגעפאַלען און זיין אַ יוד... מיט בטחון, אַך, גלופסק, גלופסק! ווי דערלעבט מען שוין זיך אויסרייסען פון דעם מיאוסען פעקיל און גיכער, מאַמע, צו דיר!

——אַך פישקע! איך האָב שוין קיין כח נישט מעהר אויסהאַלטען——זאָגט די האָרבאַטע מיט אַ זיפץ טיעף פונ׳ם הארצען, אָנשפּאַרענדיג זיך מיט׳ן קאָפּ מיר אויפ׳ן אַקסעל און אויף דעם פנים איז איהר געלעגען עפּיס ווי אַ געבעט. איך גלעט זי, טרייסט זי און שטאַרק זי מיט גוטע האָפנונגען. זי ווערט אַביסעל פרעהליכער, קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און לאַכט.——פישקע! זאָגט זי שטיל, דו בינסט מיין איינציגער אויף דער גאַנצער וועלט, ביסט מיין טאַטע, מיין ברודער, מיין פריינד, מיין אַלצדינג. זעה, פישקע, זיי מיר געטריי און פאַרגעם מיך נישט. שווער מיר דאָ ביי דער שוהל, וואו עס דאַווענען אַצונד די מתים און צווישען וועלכע עס געפינט זיך אפשר אויך מיין טאַטע, וועלכען איך האָב ווייניג געקענט, און איז אַ עדות, שווער מיר, אַז תמיד וועסט-דו מיר בלייבען געטריי...

איך האָב מיך אַ נעהם געטאָן שטאַרק קנעלען מיט מיין ווייבעלעכען גט, געאַרבייט, געערעדט אהין-אַהער. ביז צווישען אונז איז אָבגעמאַכט געוואָרען אַזוי: דאָס ביסעל געלד, וועלכס ביי מיר האָט זיך אָנגעזאַמעלט אין דער גאַנצער צייט, וואָס איך האָב געאַרבייט פאַר מיר אַליין, האָב איך בעדאַרפט איהר אין האַנד אָבגעבען טאַקי באַלד, נישט איינצולעגען עס פריהער, ווי דער שטייגער איז, און חוץ דעם האָב איך נאָך זיך מתחייב געווען, דעם גאַנצען ווינטער, וועלכען מיר וועלען דערלעבען, מיך צו לאָזען, גאָר אָהן שום טענות, חברה זאָל מיט מיר מאַכען די שפּיל. דאָס הייסט, מיך לאָזען פיהרען אין די הייזער און די נדבות, וועלכע מען וועט מיט מיר מאַכען, געהערען צו מיין ווייב פאַר איהר כתובה. דער ממזר האָט מיט אַ שמייכעלע מיר געבראָכען די ביינער והכל שריר וקים און געזאָגט מזל-טוב. איך

בין ווידער געוואָרען אַ בער, אַ גוט שטיקעל סחורה, דער אַלטעטשקער איז ווייטער טאַקי מיט מיר אין די הייזער אַרומגעגאַנגען און איך האָב אַלץ געמוזט הינקען גוט, זיפצען, קרימען זיך, מאַכען אָנשטעלען, ווי ער האָט מיר געהייסען.

נאָך פסח זענען מיר געקומען ערגיץ אין אַ שטעדטיל, אין חערסאָנער גובערניע, וואו איך האָב די ערשטע צייט געאַרבייט לויט מיין התחייבות, נאָר דערנאָך האָב איך געזאָגט: גענוג! לאָז שוין זיין דאָ טאַקי אַיין עק. מיין ווייב האָט תחלת זיך געקווייקקעלט, געבעטען אַ כאָר טעג זיך מישב צו זיין, צום סוף האָט זי געענטפערט: גוט, מאָרגען נעהמט זי גט. ס'איז מיר ליכטיג געוואָרען אין די אויגען, אַזוי שטאַרק האָב איך מיך דערפרעהט. פאַר שימחה האָב איך נישט געקענט אַיינזיצען אויף אַ אָרט. עס האָט מיך עפּיס געצויגען אין דרויסען. איך האָב אַ היבשע צייט מיר אַרומגעשפּאַצירט אין די גאַסען און אין איין וועג טאַקי מיט חשק געגאַנגען אויך אין די הייזער, טראַכטענ־דיג בּיי זיך: וואָס קען עס שאַדטען? אויף דער הייסער שעה, בּיים אָראָבגעהן פון קעסט, וועט מען בּעדאַרפען האָבען עטליכע גראָשען. דער עסק מיינער איז געגאַנגען גוט. אַזאַ „אין די הייזער אַרומגעהן", ווי דענסטמאָל, געדענק איך נישט שוין פון אַ צייט. עס טרעפט זיך אַזוינס איין מאָל אין הונדערט יאָהר. אַז גאָט וויל העלפען אַ מענשען, העלפט ער איהם מיט אַלעמען. אין וועלכער שטוב איך בּין אַריין, בּין איך לעדיג פון דאָרט נישט אַרויס. דאָס מזל האָט מיר דענסטמאָל געשפּילט און האָב בּעדאַרפט גראָד טרעפען אין אַ שטוב, וואָס דאָרט איז געווען אַ בּרית. דער עולם איז געווען שטאַרק פאַרלעקט, לעבּעדיג, פרעהליך, מען האָט מיר געגעבּען אַ גוטען טרונק בּראַנפען, אַ גאַנץ קידוש־גלעזעל, אויך אַ גרויסען שטיק לעקעך, אַ מלכות־בּרויטעל און דערצו נאָך עפּיס געלד מיט אַ רויזענבּולקעלע. איך האָב מיך אַיינגעהאַלטען, נישט צו פערזוכען אפילו קיין בּרעקיל און בּעהאַלטען די אַלע גוטע זאַכען ווייט אין דעם בּוזעם, צו בּרענגען עס אַ מתנה מיין האָרבּאַטע מיידיל. מען האָט בּעדאַרפט זעהן, מיט וואָס פאַר אַ פרייד איך בּין עס געגאַנגען דעם גאַנצען וועג. אַלץ געטראַכט בּיי מיר: היינט בּיי נאַכט, אַז דער עולם וועט שלאָפען, וועל איך איהר דאָס געבּען, לאָז זי, נעבּעך, אויך הנאה האָבען. זי איז נעבּאַך פערווייסט, פערוואָגעלט, האָט אַ האַרץ פול מיטמכות. זי האָט נעבּעך נישט עהאַט אין איהר לעבּען קיין זיסע מינוט. נאַ, לאָז זי ווייסען. אַז פישקע איז אַ גוטער בּרודער, ער זאָרגט זיך פאַר איהר און הי

זי אָפּ'עט ווי דאָס שוואַרצאַפּעלע אין אויג. ער וועט באַדי אַליין נישט עסען און איהר דאָס לעצטע, דעם בעסטען ביסען אַוועקגעבען. עס האָט מיר זיך געדאַכט, ווי מיר ביידע זיצען נעבען דער גרויסער שוהל און האָבען שטאַרק הנאה. זי עסט, קוויקט זיך מיט דעם לעקעך און איך איהר: נשמה מיינע, לאָז דיר וואויל בעקומען! טראַכטענדיג דערביי ביי זיך: אַ גוטער סימן! הלואי אין גיכען לאָמיר עסען לעקעך ביי אונז... איך זאָג איהר אָנ'עט די בשורה: מאָרגען ווער איך אויסגעלייזט, מיין ווייב נעהמט גט, און זי שיינט קוועלט גאָר אָן. מיר קלערען, ווי אַזוי שטילערהייט אַרויסצוחאַפּען זיך פון דער האַליאַסטרע און מאַכען אַ פּליטה. ביי אונז ווערט פאַרטיג וועגען דעם אַ גאַנצער פּלאַן און ס'איז דאָ אַ האָפנונג, אַז עס וועט, אָם־ירצה־השם, זיין גוט... אָט מיט אַזעלכע געדאַנקען בין איך מיר געגאַנגען דעם גאַנצען וועג און מיר פירגעשטעלט גליקען אויפ'ן וועג האָב איך נאָך בעגעגענט אַ וואַסער־טרעגער מיט פולע עמער, דאָס איז דאָך געוויס אַ גוטער סימן. נאָר וואָס אָבער לאָזט זיך אויס?

עס לאָזט זיך אויס, וועה איז מיר, אַ טייך. איז אַ מענשען בעשעהרט אומגליק, העלפען איהם נישט קיין גוטע סימנים אויך, צעהען גויות אַפילו זאָלען איהם מיט פולען איבערגעהן דעם וועג. אַז איך בין פאַרנאַכט געקומען צוריק אין הקדש, האָב איך שוין דאָרט נישט געטראָפען די חאַליאַסטרע!... אין דער צייט, וואָס איך האָב מיר לוסטיג אַרומגעשפּאַצירט אין דער שטאָדט, זענען די שענע לייט דערווייל אַוועקגעפאָהרען און מיין ווייב, אויך מיין האָרבאַטע, נעבעך, מיט זיי... דאָס איז שוין געווען דעם ממזר'ס מלאכה, זיינס אַ שפּיצעל. — זאָל ער אַזוי וויסען פון זיין לעבען צו זאָגען, ווי איך האָב דענסטמאָל געוואוסט, אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. זאָל איהם, רבונו של עולם! אַזוי דרעהען אינוועניג אין בויך, ווי מיר האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ. חושך און פינסטער איז מיר געוואָרען אין די אויגען, פינסטער איז מיין וועלט. דאָס איינציגע שטערענדל, וואָס האָט מיר געשיינט, איז פלוצלים פערשוואונדען געוואָרען. נישטאָ, וועה איז מיר, נישטאָ מיין טרייסט! נישטאָ מיין האָרבאַטע, נעבעך!... איך בין וויטער עלענד ווי אַ שטיין, איינער אַליין אין דער גאַנצער וועלט. און זי! וואו איז זי, וואָס טהוט, נעבעך, זי, זיי?... פאַר וועמען וועט זי קענען, האָטש אַ מאָל אויסוויינען, אויסגיסען איהר שווער ביטער האַרץ. אוי, יודען! אַ וועהטאָג. ס'איז מיר אַ וועהטאָג טאַקי אין צווייען!

ארויסנעהמענדיג שפעטער פונ׳ם בוזעם דאס שטיקעל לעקעך, וואס איך האב איהר עס אנגעגרייט, איז מיר געווארען אלאך אין הארץ. איך האב עס געהאלטען שטייף, אבגעגאסען עס מיט טרעהרען, ווי עפּיס א זאך, א זכר, וואס בלייבט איבער נאכ׳ן טויט פון א געליבט קינד, פון א איינציג קינד. נישט בעשעהרט דיר צו פערזוכען עס, צו דערקוויקען זיך איין מאל אין דיין לעבען, אומגליקליכע, בידנע נשמה מיינע! איך קוק, קוק אויפ׳ן שטיקעל לעקעך, קוש עס, וויקעל עס דערנאך איין ווי איין אבן-טוב און בעהאלט עס ווידער אין בוזעם, טאפענדיג עס אפט און צו-קוועטשענדיג עס צום הארצען... וויים איך, וואס מיר איז געשעהן?!...

כב

פישקע האט ביי זיינע לעצטע ווערטער ארויפגעלעגט ביידע הענד אויפ׳ן פנים, זיך צוועקגעקעהרט אין דער זייט און געחליפעט. מיר האבען געפיהלט זיין הארץ און איהם געלאזט צורוה. אויף אונז אליין איז אויך אנגעפאלען א מרה-שחורה, מיר זענען געבליבען זיצען שטיל, איטליכער פערטיעפט אין זיינע געדאנקען. אלטער מיינער האט זיך אליץ געקראצט אין דער פאה, געפיהרט די האנד איבער׳ן פנים, אנהויבענדיג פונ׳ם שטערען און אויסלאזענדיג מיט דער בארד, וועלכע ער האט ארומגעהאפט מיט אלע פינף פינגער און געמאכט דערביי: עט, עט!... מען האט געזעהן, ער איז צוטראגען, מיט איהם איז עפּיס נישט גלאט. איך אליין בין עפּיס געווען אויך צודרעהט, פישקעס געשיכטע האט מיך געקאטערט. נאך גאנץ לאנג האב איך פיעל מאל ביי מיר געטראכט: רבונו של עולם! וואס איז דאס אזוינס, זיין פערליאפעט? עפּיס האב איך געהערט, עס טרעפט זיך א מאל אזעלכס, נאר וואס דאס איז, האט מיין מוח נישט גענומען. ביי אונז פלעגט מען אויף אזעלכע זאכען געוועהנטליך זאגען: ס׳איז א אבגעטאנענע זאך, א כישוף, עפּיס אזא מין פלעשעלע איז דא דערצו, עפּיס א מין קרייטעכץ

פון אַ אַלטער גויה, אַ מכשפה'טע. און דאָס וואָס אַלטע מכשפה'טעס
זענען פאַרטיג אָבצוטאָן אַזעלכע שפּיצלעך, אויך אַראָבצוברייננגען רייטענ=
דיג אויף אַ בעזעם דעם מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפען דאָס ווייב, די
געמאַכט פאַר אַ עגונה—דאָס איז דאָך קלאָר ווי דער טאָג, דערויף
זענען דאָך דאָ אַ סך עדות: כשר'ע יודען מיט בערד... פערליאַפּעט
זיין האָט ביי אונז געהייסען עפּיס אַזאַ מין שלאַפקייט, ווי קדחת,
אַ שטייגער, אַ דבוק, אַ מאַנקאָליע, די ניכפּא, די שלעכטע זאַך, וואָס
דערצו איז טאַקי נאָר אַ בעל=שם אָדער, להבדיל, דער טאָטער. ביי
אַ שמועס דערפון פלעגט מען זיבען מאָל אויסשפייען, אָנגעהמענדיג
זיך ביי די בערמען, און מאַכען דערביי מיט אַ פערקרימט פרום פנים'יל,
נישט=דאָ געדאַכט, נישט פאַר קיין יודישע קינדער געדאַכט!... אויך
איז אַ מצוה געווען צו לאַכען אויס יענע פערליאַפּעטע ווי דער שטייגער
איז צו לאַכען אויס אַ משוגענעם. אַזאַ שלאַפקייט אָבער, געדענק איך,
ווען עס האָט זיך געמאַכט, האָט זיך עס געמאַכט סיידען נאָר ביי
די גרויסע נגידים, אָדער ביי די גרויסע קבצנים. אין בעל=הבית'ישען
גראַד אַקעגען האָט מען נישט געוואוסט אפילו מיט וואָס מען עסט
עס.—דאָס איז דאָך האָב איך אָפט ביי מיר געטראַכט אַוואונדער פאַר
וואָס איז דאָס אַזוי? און וואָס איז דאָס אַזוינס? עס מוז דאָך האָבען
אַ טעם. פון דער אַלטער גויה איז נאַרישקייטען, ווי דאָס פלעשעלע דער טעם
איך בין קיינמאָל דערמיט נישט צופרידען געווען, הגם יודען האָבען
עס געהאַלטען פון מיר פאַר אַ שטיקעל אַפּיקורסות—סטייטש, ווי גלויבט
מען עס נישט אין כישוף, אין דעם טאָטער, אין שדים! איך האָב
געזוכט ביי מיר, געזוכט אַ טעם און, דאַכט זיך, געפונען. גרויסע נגידים
איז אויף דער וועלט צו גוט, האָבען אַלצדינג, עסען, טרינקען דאָס
טייערסטע, דאָס בעסטע אָהן זאָרג, אָהן קאָפּדרעהעניש, עס געהט זיי
אָב נאָר קדחת—דעריבער ליגט זיי אין זינען צו מאַכען קוצעניו=מוצעניו.
ערנסט, אָדער גלאַט אַזוי אַ שפּילכען? דאָס איז שוין זייער סוד.
חידער=זשע די גרויסע קבצנים פון דער אַנדערער זייט, זיי איז אויך,
אויף זייער שטייגער, גוט. האָבען גאָרנישט, קדחת וואָס אַיינצושטעלען.
עסען קעסט ביי דער וועלט אָהן קאָפּדאַרעניש און קומען אויפ'ן גריי=
טען. בושה אין דער זייט! דעריבער גלוסט זיך זיי אויך אַזעלכע מעשיות.
שטענדיגע עסקים פון דרעהען זיך און מיני חתונות איז געוועהנטליך
גאָר אין דעם הויכען און אין דעם נידעריגען שטאַנד. דער איבעריגער
עולם אונזערער, פונ'ם מיטעלען סאָרט מענשען, איז תמיד פערטראָגען

אין דייזשע באָרשטש. איהם דאַרט דער קאָפּ פאַר דעם שטיקעל ברויט, זוכט פּרנסה. ביי איהם איז ראשית חכמה געשעפט. אַלצדינג—געשעפט, החתונה האָבען איז אויך אַ געשעפט. ער האַנדעלט איין אַ ווייב, דינגט זיך פריהער גוט אוים וועגען דעם מקח, וועגען נדן, וועגען איטליכם פּיצעלע בעזונדער, אַלצדינג פּינקטליך אויסגערעכענט. אַפילו אַ שטריימעל און די שבת׳דיגע קאַפּאָטע מוז אויך שטעהן בפירוש אין די תנאים. זענען די תנאים דערפילט געוואָרען, כפי דעם מדובר, קום־זשע, כלה־לעב, אונטער דער חופּה מיט דעם שדכן, מיט דעם בדחן, מיט דעם גאַנצען פּעקיל כלי־קודש, וואָס לעקען פּונ׳ם געשעפט אָב אַ ביינדעל. זיי אַ ווייב, האָב קינדער, רייס קריעה און ווער פערשוואַרצט מיט מיר אינאיינעם ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אויב דיר גלוסט זיך לעבען, נישט שטאַרבען פאַר דער צייט. אויב דו ביסט שען אָדער מיאוס, קלוג אָדער אַ נאַר, דאָס איז שוין דיין עסק, פון מיינעט־וועגען איז אַלץ איינס, אַ פלונית׳טע איז אַ פלונית׳טע. מיר זענען נישט קיין פּריצים, האָבען נישט קיין צייט צו־קוקען צו זיך אַזעלכע זאַכען, יודען זענען כיר, סוחרים, מעקלער, קרעמער, טרוד אין דער פּרנסה! —זעהר פיעל זענען דאָ פון מיין גראַד יודען, וואָס רעדען כמעט נישט, עסען נישט ביי איין טיש מיט די ווייבער, קוקען זיי וועניג אָן, און ס׳איז גאַנץ רעכט. ביידע צדדים זענען צופרידען און ווינשען, ווען עס קומט אוים אַ מאָל, הלואי אַזאַ לעבען אויף אַלע גוטע לייט און אויף זייערע קינדער געזאָגט געוואָרען! שטאַרבט ביי איינעם דאָס ווייב, בעגראָבט ער זי, זיצט נאָך איהר שבעה גאַנץ יודישליך און האַנדעלט באַלד טאַקי און אַ צווייטע פריהער, נאָך, אַ מאָל, פאַר שלשים. און אויף אַזאַ שטייגער אויך די דריטע, פירטע, די פינפטע... ביז דער אַלטער יודענע, וועלכע ער נעהמט צום לעצט אין די אַלטע געשיינקטע יאָהרען, אונטער דעם אויסרעד געוועהנטליך, מיט איהר אין ארץ־ישראל אַריין צו פאָהרען. הייסען הייסט עס ביי יודען די גאַנצע חתונה, מקיים זיין אַ מצוה, ווי גאָט האָט געבאָטען... ווי, אַ שטייגער, דעם יודענס עסען שבת איז נישט גלאַט גראָב פרעסען וועגען דער אַכילה, ווייל אַ זינדיגער מענש בעדאַרף עסען, נאָר וואָס דען עס הייסט מקיים זיין שלש־ם עודות; דעסגלייכען אויך דאָס גלעזעלע ווייך פסט ביים סדר, טרינקט עס דען אַ יוד גלאַט משונה גראָב, ווייל אַביסעל וויין איז מחיה און נאָך די קניידלעך טאַקי נאָר אַ דערקוויקעניש? חלילה! ער מאַכט דערביי מיט אַ פערפרומט פּנים׳יל:

הריני מוכן ומזומן—איך בין מיר גרייט, איך בין מיר ברייט מקיים זיין די מצוה כוס׳ען: דעם ערשטען, צווייטען, דריטען, פערטען כוס... אונזער איינער עסט, טרינקט, האָט חתונה אַלץ מיט אַ לשם=יחוד, צוליב קודשא=בריך=הוא און דער שכינה.—נאָר דאָס אַלצדינג איז אָבער נישט געזאָגט געוואָרען אויף פישקען. אין זיין שלעכטער לאַגע, אין וועלכער ער האָט זיך געפונען, איז דאָס האָרבאַטע מיידיל פאַר איהם געוועז אַ גליק, זיין טרייסט, זיין לעבען, זיין אַלץ מיט=איינאַנדער. אַז מען טרייגקט זיך, חאַפּט מען זיך אָן פאַר אַ שטרוי. היינט וואָס=זשע איז פאַר אַ וואונדער, ־י פישקע האָט זיך אָנגעחאַפּט אין דער האָרבאַטער מיט זיין גאַנץ לייב און לעבען און איז צו איהר צוגעזאָטען געוואָרען? אַז עס ריהרט אָן ביי דער נשמה, דענסטמאָל שרייט דאָס האַרץ, שרייט. רעדט איינע ווערטער ביי אַלע מענשען גלייך. דאָס לשון פונ׳ם האַרץ איז איין לשון פאַר גרויס און קליין, פאַר דעם געלעהרענטען און פאַר דעם גראָבען מענשען—וואָס=זשע איז פאַר אַ וואונדער, אַז פישקעס האַרץ האָט זיך דאָ אויסגעגאָסען אין אַזעלכע הייסע געפיהלען, ריינע מענשליכע ווערטער? דעריבער טאַקי האָבען זיינע ווערטער גערירט, מיך צונומען ווי אַ פידעלע, וואָס רעדט, שפּילט אומעטיגע שטייגער. אַלע בעלי=דרשנ׳ים און מוסר=ספרים אינאיינעם האָבען קיינמאָל מיך אַזוי נישט גערירט, געמאַכט ווייך, גוט און פרום, ווי אַ קרעכץ פון אַ צובראָכען האַרץ, ווי דעם כלי=זמר׳ס אַ שפּיל אויפ׳ן פידעלע...

מילא גאַנץ רעכט, איך בין שטאַרק גערירט פון פישקעס דערצעהלונג, בין איך מיר דעריבער פערטראַכט, אָבער דו, פערדיל מיינס, פאַר וואָס ביסט=דו פערטראַכט? אַ גאַנג אַביסעל, משטיינס=געזאָגט, קוים וואָס ער ריהרט זיך, עס זאָל איהם דאָס אָנהויבען אַרען, וואָס אָט באַלד איז תשעה=באב און מען בעדאַרף זיך אַיילען מיט קינות אין אַ סך שטעדטלעך. ער געהט גאָר נישט מיט דעם גלייכען וועג, פערקריכט אין דער זייט נעבען דער תבואה, שטעלט זיך צווויילען אָב און שטשיפּעט גראָז. די שענע שקאַפּע איז ניט בעסער פון איהם, טהוט איהם נאָך און חאַפּט אויך אַ קיי. דאָס אייגענע טאַקי וואָס אין חדר, אַז דער רבי פערקוקט זיך אַמאָל אין דער זייט, פערוויגט דאָס קינד, אָדער האַמפּערט זיך מיט דער רביצין, פערקוקען זיך אויך די תלמידים און פאַלשעווען אין דעם לערנען. איך טהו די רפואה, וואָס דער מלמד, נעהם די בייטש און טהו אַ וויז דעם שלימזול מיינעם, זאָגענדיג איהם דערביי מוסר. ער שטעלט אויף די

אויערען, שטרעקט אוים דעם האַלז, שטעקט אַרוים אַ שפּיץ צינגעל, דריגעט מיט אַ הינטערסטען פוס און שמייסט געגען מיר מיט דעם וויידיל.—אַי, דו ביסט אַיין עזות־פּנים! רוף איך מיך אָן און בין איהם שוין טאַקי גוט מכבד מיט דער בייטש. ער האָט אַפילו נישט געוואָלט ליידען, מאַכט אַ פערדישען קוממיות, אַ הייב מיט דעם הינטען און געהאַט בדעה אויסצושטרעקען זיך אויף דער ערד. נאָר ער האָט זיך באַלד מישב געווען, אַ ציה געטאָן מיט אימפּעט דעם וואָגען און אָנגעהויבען זיך ווייטער צו שלעפּען.

מיר אַלע זענען דערווייל צו זיך געקומען. אַלטער האָט אונטערגעטריבען אויף זיין שטייגער, פישקע הויבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך איהם טאַקי אַרבייט, פערטייטש אויף מיין שטייגער און די מעשה דערצעהלט זיך ווייטער אַזוי:

—איך וועל אַייך דאָ נישט קיין ים בּרייען. איינער אַליין האָב איך מיך דערנאָך אויף אַדעסער טראַקט געלאָזט, געטראַכט, טאָמער וועל איך מיינע לייט דאָ בּעגעגענען, אָדער הערען עפּיס וועגען זיי. נאָר אומזיסט די מיה, זיי זענען ווי אין וואַסער אַריין. דאָס לעבען איז מיר נמאס געוואָרען פון שטענדיגען אַרומשלעפּען זיך. איך האָב געחלש׳ט אויסצורוהען זיך אַביסעל, זיצען אויף איין אָרט, ווי איך בּין געוועהנט געווען פריהער. גאָט האָט געהאָלפען, איך האָב מיך לסוף פאַרשלעפּט קיין אַדעס.

די ערשטע פּאָר טעג איז אַדעס פאַר מיר געווען אַ טויט. איך האָב מיך דאָרט אַרומגעדרעהט עלענד, פרעמד, אַליין נישט צו־וויסען, וואו מיך אַהינצוטאָן. אַלצדינג איז פאַר מיר געווען ניי, עפּיס ווילד משונה. קיין הקדש, ווי אין אַנדערע יודישע שטעדט, האָב איך דאָרט נישט געפונען, הייזער אויף אַרומצוגעהן אויך נישטאָ. בּיי אונז אין די יודישע שטעדט זענען דאָ הייזער, טאַקי וואָס הייזער הייסען, גיורעריגע, אָהן חכמות, אָהן קונצען, מיט די טירען צו דער גאַס. איין קליין שטופּעלע די טיר, קוממסט־דו גלייך אין שטוב אַריין, בּרויכסט נישט מאַכען קיין גרויסע צערעמאָניעס, אָט איז דאָס גאַנצע בּעל־הבתישקייט, אַלצדינג וואָס נייטיג איז צו עסען, צום שלאָפען. בּעדאַרפסט אַביסעל וואַסער, האָסט־דו עס, בּעדאַרפסט די פּאָמייניצע, איז זי דאָ, וואַש די הענד און זאָג דיר אַשר־יצר, וויפיעל דיין האַרץ גלוסט. אָט איז דער בּעל־הבית, די בּעל־הבית׳טע, דאָס הויזגעזינד, זאָג: גאָט העלף! שטרעק אוים די האַנט, בּעקוממסט־דו דיר דיין נדבה,

אַ קוש די מזוזה און געה דיר געזונטערהייט ווייטער.—היינט איז טאַקי גאָר פון דרויסען גרינג צו דערקענען אַ יודענס הויז. דאָס בערגעלע מיסט, דאָס רינשטאָקיל, די פענסטער, די װענד, דער דאַך שרייען: דאָס איז אַ יודיש הויז. אין דעם ריח אַליין דערקענט איהר, אַז דאָ זיצט אַ יוד... אַקעגען־זשע דאָרט אין אַדעם זענען די הייזער, משטיינס־געזאָגט, עפּיס ווילד, הויך אומגעלומפּערט. דער גאַנג איז געוועהנטליך דורך אַ טויער אין אַ הויף. דאָרט קריך אויף טרעפּ, זוך אַ טיר. האָסט־דו שוין געפונען אַ טיר, איז זי גאָר פערשלאָסען, עפּיס איז זי מיט אַ גלעקיל, מיט גאַנצע צאַצקעס. דו בלייבסט ביי דיר עפּיס אראָבגעפאַלען, פיהלסט, אַז דו ביסט אָרים, נידעריג, האָסט קיין פּנים נישט, שטעהסט אַ רגע דערשלאָגען, מאַכסט דיר דערנאָך הארץ, נעהמסט זיך מיט גרוים דרך־ארץ פאַר׳ן גלעקיל, עס ציטערט דיר אָבער די האַנד. טהוסט אַ קליין ציהעלע, כמעט ווי גאָרנישט, שרעקסט זיך עפּיס אַליין פון דיין ציהעלע, גלייך ווי דו וואָלסט אַרוים אַקעגען יענעם מיט אַ גראָב וואָרט, איהם געשאָלטען אין טאַטען אַריין, און טראָגסט זיך באַלד טאַקע אָב... טאַפּסט דו אַ מאָל אָן ערגיץ עפּיס אַ אַנדער גאַנג, פאַלט אויף דיר אָנ׳עט אַ קעכנע, אַ בע־דינטער, אָדער עס לאָזט זיך גאָר אוים, דאָ זיצט נישט קיין יוד. וואָס הייסט עס! וואונדערסט דו זיך שטאַרק, וואָס איז דאָס פאַר אַ שטאָדט? וואָס זענען עס פאַר הייזער? וואו זענען עס אונזערע אָרמעלייט מיט די טאָרבעס? איך האָב מיך אַרומגעבלאָנקעט אין די גאַסען, זיך גוט צוגעקוקט צו אַלצדינג דאָרט, טאָמער וועל איך זעהן עמיצען מיט אַ טאָרבע, אויסצופרעגען איהם מכח דעם עסק, ווי אַזוי מען געהט דאָ אין די הייזער אַרום. נאָר ווי אויף צו־להכעים האָב איך נישט בעגעגענט קיינעם. און ווי איך דרעה מיך דאָ אַזוי אַרום, בעמערק איך פונדער־ווייטענס עפּיס אַ יונגען־מאַן, געקליידעט דייטש, געהט ווי איינער, וואָס ווייסט נישט דעם וועג, קוקט אויף די הייזער און וואַרפט זיך אין אַלע זייטען גאַס. דער דאָזיגער פּאַרשוין, טראַכט איך ביי מיר, מוז נישט זיין קיין היגער, מען בעדאַרף איהם נאָכגעהן, זעהן, וואָס ער טהוט. ער געהט אַריין אין אַ הויף, איך נאָך איהם. ער זוכט און לאָזט זיך דערנאָך אַרויפגעהן אויף אַ טרעפּ, מיינער—אויך אַרויף. ער געהט אַריין אינוועניג אין אַ פאָדער־חדר, מיינער שטעלט זיך אויף יענער זייט נעבען דער טיר. עס דויערט נישט לאַנג קומט אַרוים איינער, אַ געגאָלטער, עפּיס גאָר אַ פּריץ, אַ פּנים. דאָס איז דער בעל־הבית.

דער יונגער=מאַן גיט איהם עפּיס אַ ביכעל, אַרויסנעהמענדיג עס פון אַ קעשענע, ברייט און לאַנג ווי אַ טאָרבע. דער געגאָלטער טהוט אַ בליק אויף דעם שער=בלעטיל און וואַרפט עס באַלד טאַקי דעם יונגען=מאַן צוריק, פּערקרימענדיג זיך מ׳׳ז אַ בייזער: לאָזט מיך צורוה מיט אייערע שמאָכטעס! מיר טויג עס כלל נישט. דער יונגער מאַן טענה׳ט, לויבט זיך אין טאָג אַריין, ער האָט געמאַכט עפּיס אַזוינס גאָר אַנטיק. עס העלפט איהם אָבער נישט און ער געהט, נעבעך, בבושה וחרפה אַרויס, מיינער אַריין און בעט פּשוט אַ נדבה. איך בעקום באַלד עטליכע גראָשען און רוק מיך געשווינד אַרויס מיט אַ פרעהליך הארץ. אַצונד, טראַכט איך מיר, בין איך אויף דעם אמת׳ן וועג. גאָט שיקט צו דעם שפּינער זיין פלאַקס, דעם שיינקער זיין ביער און דעם אָרימאַן דעם גר זיין וועגווייזער. מען בעדאַרף איהם פּונ׳ם אויג נישט אָבלאָזען. איך געה דעם פּאַרשוין נאָך שטילערהייט, ווי אַ קוה אַ קעלביל, וואו ער, דאָרט בין איך. איהם געהט עס שלים=שלימזל, אומעטום חאַפּט ער, נעבעך, זיין פּסק, דאָ אַזוי: נישט אויסצוהאַלטען, ווי זיי האָבען זיך היינט צולאָזט! און דאָרט אַזוי: געהט אייך געזונטערהייט, מיר בעדאַרפען אַזעלכעס ניט האָבען! דער שפּיץ איז, ער געהט אַוועק צוקאָכט מיט לעדיגע הענד און מיר געהט עס, אָהן עין=הרע, גאָר נישט שלעכט. איך נעהם אַ גראָשען, אַ צווייער, אַ דרייער, וויפיעל מען גיט.

— וואָס איז דאָס, וואונדער איך מיך, פאַר אַ מין אָרימאַן אַזוינער?! אין מיין לעבען האָט מיר אַזעלכס זיך קיינמאָל נישט געחלומט. אַ פּנים, דאָ איז אַזאַ מנהג—אָרימעלייט מיט ביכלעך. ניי=מאָדישע קבצנים און נאָך אָנגעטאָן דייטש! נאַראָנים, צו=וואָס בעטלען מיט ביכלעך און האָבען אַ פייג, אַז מען קען בעטען נדבות פּשוט אַזוי! איך בין זיך נוהג ווי אונזערע זיידעס—געה מיר אין די הייזער פּשוט אָהן חכמות און מאַך עס בעסער ווי אַנדערע מיט די ביכלעך. נאָר ווי די מעשה איז, אויב זיי זענען נאַראָנים אָדער נישט, דערווייל האַלט איך מיך פעסט אין מיין קבצן מיט די ביכלעך, געה איהם נאָך שטילערהייט פוס=טריט און היט מיך ווי וויט נאָר מעגליך, ער זאָל מיך נישט זעהן. תחלת איז דאָס געגאַנגען גאַנץ גוט, נאָר שפּעטער האָט ער, אַ פּנים, בעמערקט ווי איך שלעפּ זיך איהם נאָך און דאָס איז איהם שטאַרק נישט געפעלען. ער האָט אָנגעהויבען זיך אָפּט אַרומצוקוקען, אָבצושטעלען, און געזוכט ווי מיינער פּטור צו ווערען. איך האָב מיך געמאַכט תם, געקוקט אין דער זייט קלאָמפּערש׳ט, ווי

נישט איהם מיין איך, און געה מיר מיין וועג. נאָר אין האַרצען האָב איך געטראַכט: ניין, דו וועסט זיך ביי מיר נישט אויסדרעהען, ברודער! ווען דו טויגסט נישט קיינעם און דיר אַליין אויך נישט, טויגסט־דו אָבער מיר. אַ רבי ווי אין די הייזער ארומצוגעהען ביסט־דו זעהר אַ גוטער, חכם מיינער!.. צום לעצט האָט זיך מיט אונז געמאַכט אין איין שטוב אַזאַ מעשה: דער בעל־הבית האָט זיך געקליבען עסען מיטאָג און פלוצלים קומט אָן מיין קבצן מיט די ביכלעך. עס הויבט דעם זיך אָן אַ טענה׳ן פון ביידע צדדים: איינער וויל אַריינדרעהען, אַנדערען, אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט, דער בעל־הבית ווערט שוין גוט אין כ׳ס, בעלייט מיינעם צו דער טיר אַביסעל גראָבליך, דערזעהט דאָרט מיך און שיקט אונז ביידע אָב צו אלדי־שוואַרצע־יאָהר. דער בשותפות׳ער פסק אונזערער האָט שוין ממילא געפיהרט דערצו, מיר זאָלען איינער מיט דעם אַנדערען זיך בעסער דערקענען. ביים אַראָבגעהען פון די טרעפ קוקט מיך אָן מיין חבר עפיס שטאַרק אָנגעברוגזט. איך פערדרעה דעם קאָפּ אין דער זייט און וויים נישט וואָס צו טאָן. איך וואַרט, ער זאָל געהן פריהער. מיר שטעהען אַזוי אַוועק עטליכע מינוט אוןביידען איז נישט גוט. מיין שותף טהוט מיר דערנאָך אַ פרעג:

—וואָס ווילט איהר, ר׳ יודי?

—גאָרנישט!—ענטפער איך—דאָס אייגענע וואָס איהר.

—דאָס אייגענע וואָס איך!—מאַכט מיין שותף, אויסמעסטענדיג מיך מיט אַ קוק פון קאָפּ ביז די פיס זעהר פערוואונדערט—איהר זייט אויך אַ מחבר?

איך האָב געמיינט, מחבר איז עפיס אַ דייטשעס וואָרט און עס הייסט וואָס ביי אונז אויף פּראָסט יודיש קבצן, זיינער אַ חבר אין דער פרנסה. דעריבער ענטפער איך איהם אָפּ׳עט בפלד טאַקי אויף טייטש:

—יאָ, אַ מחבר.

—וואָס האָט איהר עפיס געמאַכט?—טהוט ער ווידער אַ פרעג.

—איך האָב געמאַכט גאָר נישקשהדיג—ענטפער איך, טראַכטענ־דיג ביי מיר: אויף אייך געזאָגט געוואָרען!— אַ פערציג גראָשען האָב איך געמאַכט.

—ווי הייסט איהר חבור?—גיט ער מיר נאָך אַמאָל אַ פרעג.

ווייטער טייטש, טראַכט איך מיר. ער פרעגט זיכער: ווי הייסט איהר קבצן, חבר מיינער

—פישקע!... טו איך אַ זאָג קורץ און שאַרף.

—קען איך האָבען דעם כבוד מיט פישקען בעקאַנט צו ווע־רען?—מאַכט ער עפּיס מיט אַ זים חנ׳דעלע.

—אָך, מיט אַלע כבוד׳ן, זעהר אַנגעלייגט, כ׳לעבּע, זאָג איך, אָנקוקענדיג איהם גאָר פריינטליך.

—נו, וואו איז ער, דער חבור?

—אָט בין איך דאָך טאַקי אַליין דאָ פּאַר אייערע איוגען, זאָלט איר מיר געזונט זיין! —

—געהט צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!—טהוט ער אויף מיר אַ געשריי און פליהט אַוועק געשווינד און אין כעס.

אַז איך בין אַרוים פונ׳ם הויף, זעה איך, מיין שותף לויפט ווי אַ משוגענער, ער איז שוין גאַנץ ווייט, טהוט זיך פלוצלים אַ נעהם אין אַ געסעלע און איז פערשוואונדען געוואָרען. איך בין געבליבען שטעהן עפּיס ווי אויסגעפּאַטשט און וואונדער מיך, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין נפש. גאָר אַ משוגענער טאַקי. אָט איז ער גוט, פלוצלים קומט איהם אָן דער שגעון און ווערט אָנגעצונדען! דאַכט זיך, איך האָב איהם גאָרנישט געזאָגט אַזוינס, איך האָב איהם געענטפערט טייטש מיט זיין לשון, נאָט אייך נייעס, מחאַבאַר, חיבּאָרים! ביי אונז אויף יודיש הייסט עס פּראָסט קבצי טאַרבע, איבעריגענס האָפּט איהם דער טאַטעל־מאַכער! . .

כג

אין אַ קורצער צייט אַרום האָב איך מיט אַדעם מיך שוין בעסער בעקענט, בין קלאָר געווען אין די אַלע ווינקעלעך און הינטער־געסלעך, געהאַפּט דעם סטריה און געוואוסט, וואו עס עפענט זיך אַ טיר. אַדעם איז ווי אַ טאַבּעקערקעלע מיט אַ סעקרעט, מען ברויכט צו וויסען די שפּרונזשינקעלע, וואו צו געבען אַ קוועטש דענסטמאָל

עפּענט עס זיך גרינג אויף, מען שטעקט אַריין די פינגער און נעהמט אַ גוטען שמעק טאַבאַקע. עס האָט זיך פּאַר מיר געעפענט אַ קוואַל פון הייזער, אַזעלכע וואָס פּאַסען צום עסק, מיט אַלע גוטע מעלות ווי ביי אונז. אָרמעלייט האָב איך שוין געפונען וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט, גאַנצע מחנות פון אַלערליי סאָרטען: אָרמעלייט מיט טאָרבעס, אָרמעלייט אָהן טאָרבעס, אַזעלכע וואָס ערגיץ נישטאָ נאָר אין אַדעס. ירושלמי׳ס, פרייענקען, טערקישע און פּערסישע יודען, וואָס פּלאַפּלען לשון־קודש; אַלטע יודען, קבצנים מיט ווייבער, אויך אָהן ווייבער, וואָס פאָהרען אויף דער עלטער שטאַרבען אין ארץ־ישראל און עכען דערוויל דאָרט קעסט, קינדלען, לעבען אויף דער וועלטס רעכענונג; עגונות, יודינעם מיט ספּאַזמעס, יודען געבראָכענע מיט מיחוש׳ן וואָס קומען זיך היילען אין דעם לימאַן. מקבלים אַלט־פּעטערישע, וואָס רייבען זיך אַרום פּראָסטע יודען אין די בתי־מדרשים, און מקבלים פון היינטיגער וועלט מיט געגאָלטע בערד, וואָס רייבען זיך אַרום די בּראָדער, פראַנצוויזען אין די קאָפּיינעס און טראַקטירען. אביונים אָבגעפיינטע, אויסגעפּוצטע ווי די נגידים, אַזעלכע טאַקי, וואָס האָבען לחלוטין גאָר נישט און אַזעלכע וואָס האָבען, דאַכט זיך, הייזער און דאָך גרויסע דלפנים, מיאוסע קבצנים... וויפיעל אָרמעלייט איך האָב בעגעגענט פון אונזער ווינקעל, האָבען נישט געקענט גענוג אָבלויבען אַדעס, הגם איך וויים נישט די גליקען זייערע דאָרט. איינער האָט מיר געגעבען צו פאַרשטעהן, וואָס דער גאַנצער חילוק איז צווישען אַ אָרימאַן ביי אונז אין די שטעדטלעך און אַזעלכע דאָ. דאָרט עסט דער אָרימאַן דאָס טרוקען שטיקעל ברויט פערפינסטערט, פערזאָרגט און דאָ עסט ער טאַקי אויך דאָס אייגען שטיקעל ברויט, נאָר אַ קאַטערינקע שפּילט איהם דערביי צו. אין אַדעס שפּילט די קאַטערינקע אַ גרויסע ראָליע. אויף דער גאַס אַ קאַטערינקע, אין די הייזער אַ קאַטערינקע, אין די טראַקטירען אַ קאַטערינקע, אין די קאָמעדיעס אַ קאַטערינקע, אין שוהל להבדיל—פע! — אויך אַ קאַטערינקע. שטענדיג איז אין אַדעס נאָר אַ קאָכעניש, הו־האַ! עס קאַטערינקעט זיך, עס שפּילט, עס זינגט און עס פּייפט. דאָרט אין אַ טראַקטיר זעהסט־דו אָפט, זיצט אַ שכּור און קרעכצעט, זינגט „קראַסנאַיאַ דיעווושקאַ", זייערם אַ מין לידעל, אַקעגען זיצען פערכּוס׳עטע יודען, זינגען אַ שטיקעל פון זמירות, אָדער „אָדם יסודו מעפר" מיט אַ שניידערשען מאַרש, לעבעדיג פרעהליך

געהענדיג איין מאָל בײַ דער זײַט גאַס, פיהל איך הינטען אין דעם רוקען אַ געשמאַקען זעץ. איך נעהם עס אָנ׳עט פאַר ליעבּ, זיך דערוּיס גאָר נישט צו מאַכען, טראַכטענדיג, איינער פּונ׳ם עולם האָט אין אַיילעניש אומגערן מיך אַ שטופּ געטאָן, באַלד אָבער פיהל איך נאָך אַ זעץ, ווי מיט אַ שטיק האָלץ, איך קוק מיך אום און דערזעה יאָנטעל דער חאָלערע־חתן זיצט אויף דער גאַס! מיט איין ביינקעלע אין דער האַנד אָנגעשפּאַרט אויף דער ערד און דאָס אַנדערע ביינקעלע האַלט ער אויפגעהייבען און קוועלט, שמאַכט פאַר פרייד, וואָס ער האָט מיך בּעגעגענט. איך האָבּ מיך אויך דערפרעהט שטאַרק מיט יאָנטלען, מיט וועלכען איך האָבּ אין גלופּסק זעהר גוט געלעבּט און געווען בײַ איהם אויף דער חתונה אויפ׳ן היילינגען אָרט, אין דער חאָלערע, נישט היינט געדאַכט.

— אַזוי, פּישקע!—זאָגט ער אָבּגעבּענדיג מיר אַ שלום־עליכם— דו בּיסט אויך דאָ אין אונזער אַדעס? אַיאָ, אַ שען שטעדטיל מיין אַדעס! — און אַ קוק געבּענדיג, אַז איך קנייטש מיך, מאַך פון זיין אַדעס עפּיס נישט אַזאַ פּרוש, מאַכט ער אַבּיסעל מיט פּערדראָס, גלייך ווי איך וואָלט איהם צושטעכערט די גערגאָלדיע און איהם געטראָפען אין קנעפּיל.

— האַ, דיין גלופּסק אפשר איז אַ שטאָדט?! אַ וואָרעם, וואָס זיצט אין חריין מיינט, קיין זיסערס פון דעם איז גאָר נישט. וואַרט, איך וועל דיר ווייזען אַבּיסעל מיין אַדעס, וועלען מיר דערנאָך הערען, וואָס דו וועסט דענסטמאָל זאָגען.

יאָנטעל דערצעהלט מיר פון זיין גרויסקייט אין אַדעס. אַלע קוקען און האָבּען הנאָה, ווי ער רוקט זיך אויפ׳ן געזעס. ער איז אַ שטיקעל חשוב אין פיעל קלייטען, מען ניט איהם אָבּ זיין נדבה גאַנץ פיין, נישט פערזינדיגען. עס געהט איהם, אָהן עין־הרע, גאַנץ גוט. אַז איך האָבּ איהם אַ פרעג געטאָן וועגען זיין ווייבּ, האָט ער געענטפערט מיט אַ שמייכעלע:

— אַ שען ווייבּ, משטיינס־געזאָגט, האָט מיר גלופּסק געגעבּען! וואָס פאַר אַ גוטס קען זיין פון אַ חאָלערע־ווייבּ? די חאָלערע האָט איהר פריהער געמעגט נעהמען איידער זי איז צו מיר אָנגעקומען. דאַכט זיך, עס פעהלט איהר די אונטערסטע ליפּ, פונדעסטוועגן אַרבּייט אין איהר דאָס מויל, שרייעט, פילדערט, פלוידערט, מאָהלט ווי אַ מיהל, פיעל בּעסער נאָך פון אַ אַנדערען מיט צוויי געזונטע ליפּען.

אַקעגען אַ ווייב, טראַכט איך ביי מיר, העלפט נישט קיין מיטעל, איז זי אַ שלאַק, שרייט זי אַפילו אָהן ביידע, אַפילו אויך אָהן איין ליפּ, אַפילו אָהן אַ נאָז דערצו, און פאַלט אויף דיר אָן אַפילו בלינדער-הייט אָהן אויגען... איך דערצעהל יאָנטלען אין קורצען אויך די געשיכטע מיט מיין בלינדער ווייב אַלצדינג וואָס איך בין פון איהר אין דער לעצטער צייט אויסגעשטאַנען.

— נאַרעלע! — זאָגט יאָנטעל — טהו דאָס אייגענע וואָס איך, אַ שפּיי אויף איהר און איין עק. לאָז זי געהן צום רוח.

— וואָס הייסט, יאָנטעל, אַ שפּיי. גלאַט געה צום רוח אָהן אַ גט? איך בין דאָך עפּיס אַ יוד און בעדאַרף חתונה האָבען.

— אַזוי, חתונה האָבען—מאַכט יאָנטעל קוקענדיג אויף מיר מיט אַ געלעכטער — טאַקי אַ אמת'ער גלופּסקער, כ'לעבען! בלייב נאָר, פּישקע, אַביסעל דאָ, אין אַדעס, וועלען מיר דענסטמאָל זעהן...

פון יענער צייט אָן, זינט מיין בעגעגעניש מיט יאָנטלען, פלעגען מיר זיך אָפט צונויפקומען און רוקען זיך ביידע איבער אַדעס, ער אויפ'ן געזעס און איך מיט מיינע קראַנקע פיס. יאָנטלען איז באָר געגאַנגען דרינען, מיר אַלץ אַרויסצושטעלען זיין אַדעס און בעריהמען זיך פאַר מיר מיט די שענע גאַסען, שענע הייזער און נאָך אַנדערע זאַכען, גלייך ווי זיי וואָלטען געהערט איהם און איהם דערפון אַ סך אַרויסגעקומען. ביי איטליכס מאָל ווייזענדיג מיר עפּיס, פלעגט ער קוקען אויף מיר מיט אַ שיינענדיג פּנים, שמאָכען פאַר גרויס פערגעניגען, עפּיס אַזוי ווי דורך יענעמס שען הויז, יענער שענער גאַס, בעקומט ער אַ גרעסערען ווערטה אין מיינע אויגען, און אַלץ מאַכען, טאָרקענדיג מיך: נ׳, פּישקע! אַ שענע שטאָדט אַדעס? אפשר, הא, אין דיין גלופּסק האָסט-דו אויך אַזוינס? —

— הער אויס, יאָנטעל! — זאָג איך צו איהם איינמאָל, אַז ער האָט מיר אָנגעטאָרקעט די זייטען, ווייזענדיג מיר פונדערווייטענס דעם בולוואַר, וואו עס האָבען געשפּאַצירט אַ גרויסער עולם מענשען און צו וועלכען, ווי איך האָב בעמערקט, ער האָט זיך עפּיס געשייעט, נישט געהאַט קיין מוטה צו-געהן נאָהענט — וואָס זאָל איך דיר זאָגען, יאָנטעל, אַדעס איז אַודאי אַ שענע שטאָדט נאָר אַ שאָד כלעבען, וואָס נישטאָ דאָ קיין מענשען!... אַדרבה זאָג, קען מען די היגע לייט אָנרופען מענשען? געהען אַזוי אָנגעטאָן, לעבען אַזוי מענשען? קוק, אַדרבה, ווי דאָרט אויף דיין בולוואַר פיהרען זיך מאַנסבילען אונטער

די הענט מיט נקבות. ס'איז דאָך נאָר אַ בושה! יודען געגאָלטע, נקבות מיט האָר, הינטען שלעפט זיך זיי נאָך אַ שטיק קלייד און קעהרען דערמיט די גאַסען, פאָרענט איסגעשניטען מיט דער גאַנצער ברוסט אין דרויסען. פע, חלשות, כ'לעבען!... ווי נעהמט מען אַהער אונזערע יודען, גלופסקער יודען דענסטמאָל, זעהסט־דו, וואָלט עס טאַקי געהייסען אַ שטאָדט, געהאַט אַ פנים, יודישליך, מיט שענע איינפיהרען, ווי עס געהער צו זיין.

יאָנטעל האָט שווייגענדיג זיך גערוקט מיט מיר ווייטער, נישט געהאַט, אַ פנים, וואָס מיר צו ענטפערן. אויפ'ן וועג קומען אונז אַקעגען אַ פאָר פיינע לייט, פראַנצויזען. יאָנטעל שטרעקט אויס די האַנד. איי־נער פון די לייט שטעלט זיך אָפ'עט רעדען מיט איהם עטליכע ווערטער און גיט איהם אַ נדבה.

— ווייסט־דו, פישקע, ווער די דאָזיגע זענען? — מאַכט יאָנטעל מיט גדלות און די אייגעלעך שיינען איהם פאַר גרויס הנאה. יענער, וואָס האָט מיר געגעבען די נדבה, איז דער עלטסטער טלמד דאָ ביי אונז אין תלמוד־תורה. מיינער אַ בעקאַנטער, דו פאַרשטעהסט! איאָ פישקע, ער האָט שוין אַ פנים?

— אַזאַ יאָהר זאָלען האָבען אַלע מיינע שונאים! — ענטפער איך איהם און טהו אַ שפיי—פונ'ם שענעם מלמד קען איך מיך שוין אָנשטויסען, וואָס פאַר אַ מין תלמוד־תורה, משטיינס־געזאָגט, מוז דאָ ביי אייך זיין. איך פרעג דיר נאָר, יאָנטעל, ווי שעהמסט־דו זיך נישט זאָגען, אַז אַזוינס איז גוט! ניין, דו ביסט שוין דאָ קאַליע געוואָרען, יאָנטעל! ביסט געוואָרען אַזעלכער ווי די אַלע היגע לייט... אַ מלמד אַביסעל! כ'לעבען, נאָר אונזער תלמוד־תורה־מלמד, ר' הערצעלע מזיק, להבדיל! ר' הערצעלע מזיק איז אַ יוד מיט'ן פולען מויל, פול אין דער גאַנצער שטאָדט און טהוט זיין זאַך בשלמות, גאַנץ פיין. אויף לוויות ער, אַ שידוך אויספיהרען ער, אויפ'ן הייליגען אָרט תהילים זאָגען, אַ פרק משניות לעהרנען, ווייטער טאַקי ער. געהט ער, ווי דער שטייגער איז, אַלע וואָך אין די הייזער, געלד צונויפנעהמען, טראָגט מען איהם די נדבה אַקעגען; לויפט ער שמחת־תורה מיט די תלמוד־תורה־יונגלעך צו די נגידים מאַכען אַ „מי־שברך", גיט מען איהם אומעטום קידוש מאַכען מיט דער פולער מאָס. ער שרייעט „צאן קדשים" און די יונגלעך—מע־מע! — עס האָט אַ פנים. און דיין פראַנצויז וואָס? וואָס פאַר אַ פנים קען ביי אַזעלכען האָבען זיין תהילים זאָגן, זיין „מי־

שברך?" וואָס פאַר אַ טעם קען האָבען זיין קידוש מאַכען, זיין געהן אויף אַ לויה, משטיינס-געזאָגט?...

—האָסט-דו דאָך אַ גראָבען טעות, פישקע!—פאַלט מיר יאָנטעל אַריין אין די רעד—אַז מיינער טהוט גאָר קיינמאָל נישט אַזעלכע זאַכען! ווייסט פון אַזעלכע זאַכען אַפילו נישט וואָס צו זאָגען.

—וואָס הייסט, ער טהוט נישט אַזעלכע זאַכען?!—מאַך איך פערוואונדערט—ווי געשיקט זיך עס, אַ תלמוד-תורה-מלמד זאָל נישט טאָן אַזעלכע זאַכען! נישט מאַכען קיין „מי-שברך" די נגידים, נישט בעגראָבען די פיינע-בריות, נישט...

—שאַ,שאַ, פישקע!— שלאָגט מיר איבער יאָנטעל די רעד—ער בעגראָבט זיי נאָר אויף אַ אַנדער שטייגער. נישקשה. די פיינע בריות זענען צופרידען...

—פע, פע, פע!—שריי איך אין איין קול און פאַרשטעק די אויערען, נישט צוהערען. נאָר יאָנטעל לאָזט מיך נישט צו רוה און רעדט איבער מיר טאָקי ווייטער:

—ווייסט-דו ווער דער צווייטער איז, וואָס איז מיט דעם מלמד געגאַנגען? דאָס איז אַ גרויסער פיינע-בריה. אַ גאַנצער טהוער אין שטאָדט-זאַכען, ווי בּיי אייך דאָרט אהרן יאָסיל שטילפייפער.

—פע, פע!— טהו איך אַ געשריי שטאַרק אויפגעבראַכט, אַזוי אַז מענשען, וואָס זענען פאַרבּיי געגאַנגען האָבען זיך אַרומגעקוקט— אָט אַזעלכער הייסט בּיי דיר, יאָנטעל, אַ פיינע-בריה! ווי אונזער ר' אהרן-יאָסעל! זאָג חאָטש להבדיל. ר' אהרן יאָסיל איז אַ יוד מיט אַ באָרד, מיט פאות, דאָס יודישקייט ליגט איהם אויפ'ן פנים און אין די הענד בּיי איהם ליגט יודיש געלד, עולמות-געלד, פון אַלע חברות געלד, נאָך און נאָך געלד, מען גלויבּט איהם אויף נאמנות. מסתמא אַז ער נעהמט, ווייסט ער דאָך אַז ער נעהמט און וואָס מיט דעם געלד צו טאָן. מען קען זיך דרינגען שוין אויף איהם פערלאָזען. דיין פיינע-בריה מוז האָבען אַ שען בּיסעל נאמנות. אויף וואָס קוקענדיג קען מען אַזעלכע געטרויען? אויף זיין יודישקייט? אויף זיינע אונטער-געשוירענע פאות?

—אויף נאמנות, כ'לעבען!—שפּאַרט זיך יאָנטעל מיט מיר—מיט פאות, אָהן פאות, אַלץ איינס ווי איך בּין אַ יוד!

עט!—מאַך איך—וואָס ווילסט-דו דאָ מיר אויסדרינגען? מילא שיינק איך דיר שוין דאָס נאמנות, אָבער ווי קען מען אַזעלכען מכבד

זיין מיט סנדק, מיט מציצה? אַ שען שטיקעל מציצה מוז דאָס זיין בּיי ריין פיינע־בּריה. פע, כ'לעבּען! נאָר אַ געלעכטער. אַז די וועלט זאָגט, פערציג ווערסט אַרום אַדעם בּרענט דער גיהנם, איז טאַקי אמת.

— פונדעסטוועגען—מאַכט יאָנטעל מיט אַ שטעכווערטעל—איז מיר פיעל ליבּער דאָ אין גיהנם, ווי אין דיין גלופּסק, אין גן־עדן

יאָנטעל איז אין מיינע אויגען אינגאַנצען איבּערגעקעהרט געוואָרען. אַדעס האָט איהם שטאַרק צולאָזען און מיר פלעגען זיך שפּאַרען זעהר אָפט. וואָס בּיי איהם האָט געהייסען גוט, איז בּיי מיר געווען שלעכט, און וואָס בּיי מיר גוט, איז בּיי איהם געווען שלעכט. מיר האָבּען זיך נישט געקענט אויסגלייכען, אַ שטייגער וועגען דער גרויסער שוהל, וועגען דעם חזן און דעם רב דאָרט. אַ חזן, משטיינס־געזאָגט, אין אַ טענדע־ווערענדע דאַווענט קאָרכיש! ער אַליין זאָל עס אַרבּייטען, אַריינשטעקען דעם פינגער אין גאָרגעל, האַלטענדיג זיך בּיי דער בּאַק ווי אונזער חזן ר' ירחמיאל קלאָגמוטער, שרייען קולות אויף דער געמבּע, פון דער געמבּע אַ חאַפּ טאָן זיך אין פיסטעל־געזאַנג, ווידער אויף דער גראָבּער סטרונע, בּרומען, זעצען ווערטער אַרויף און אַראָבּ, פאַרגעהן זיך אין שטייגער, צוגיסען זיך מיט אַ זיס וואָלעכיל, אַ בּעטלע־ריל פאַר דעם רבונו של עולם: טאַטעניו, פּאַטערוניו! אוי ווער איז מיר, וועה! אַריינלעגען דאָס גאַנצע לעבּען און אָבּגעהן מיט שוויים אין „יקום־פורקן", אין דעם „מי־שבּרך"—אַזוי צו אַרבּייטען—חלילה! ער אַליין שוויגט מייסטענס, נאָר קוים רופט ער זיך אָן אַוואָרט, חאַפּען עס אויף די משוררים, צולעגען עס אויף טעלערלעך, נעהמען עס אויף די כלים אַלערליי, אויסגעמישט אינאיינעם קאַשע מיט מאָהן—און דאָס הייסט בּיי זיי דאָרט קאָרכיש. וואו אַ וואָלעכיל! וואו אַ קליוואַנער בּעטלעריל, אַ פאָניע! וואו „אַ יקום־פורקן"! די גאַנצע ראָליע שפּילט בּיי זיי אונזערס אַ שטיקעל דרויב. דער „אין־כמוך", מען מאַכט פון איהם אַ צימעס. און וואָס נאָך — אַ געלעכטער, כ'לעבּען!—האַלטענדיג די תורה אויף די הענד דרעהט מען זיך דערבּיי אַרום מיט די הקפות. האָט איהר געהערט, שבּת מיט די הקפות, ווי אין שמחת־תורה.. סטייטש! וועט איהר זיך וואונדערן, וואו איז דער רב? ווי דערלאָזט עס אַזוינס דאָרט דער רב? נאָר הערסט־דו, אָט דאָס איז דאָך טאַקי דער גאַנצער פערדראָס, אַז דער שענער רב טאַנצט אויך אין קאָן, רוקט זיך נאָך פאָראויס, אויך אין אַ טענדע־ווערענדע מיט אַ געפוצט בּערדיל און האָט אַ פּנים, פע!... דאַכט זיך געגוג חלשות, און יאָנטלען

דאָס גאָר געפּעלען.—גוואַלד, שריי איך, יאָנטעל וואָס איז דיר געשעהן? משוגע בּיסט־דו, צי חסר־דעה; ווי קומט אַזוינס צו דיר, ווי פערקריכט מען עס אַזוי מיאוס? גוואַלד, אַ רוח אין דיין טאַטען אַריין!... און ער קוקט מיך אָן, שמאָכט מיט אַ שיינענדיג פּנימיל, מאַכענדיג דערבּיי נישט מעהר ווי: פּישקע, בּיסט אַ נאַר! פאַרשטעהסט נישט, וואָס גוט איז. היינט געה, רעד, טענה מיט אַזעלכען. אַז איך האָבּ אַ קוק געטאָן, ס׳איז פערפאַלען, יאָנטעל איז איינגעשפּאַרט, ס׳איז מיט איהם גאָר נישט צומאַכען, האָבּ איך מיר געגעבּען דאָס וואָרט, מעהר וועגען דעם ניט צו רעדען. איך לאָז זיך זיין אַדעם פון מיינעטוועגען אַפילו מיט׳ן קאָפּ אַראָבּ איבּערקעהרען, געהט עס מיך מעהר ניט אָן.

—הער־אויס!—זאָג איך איינמאָל צו יאָנטלען—שפּאַרען זיך מיט דיר וועגען אַדעסער איינפיהרונגען וויל איך שוין מעהר נישט, דו בּיסט אַ געבּראָטענער עקשן און איך וועל מיט מיינע ווערטער בּיי דיר גאָרנישט פּועל׳ן. לאָמיר בּעסער רעדען תוך־זאַכען. איך וויל זיך מיט דיר מישב זיין וועגען מיר, וואָס קען פון מיר דער תכלית זיין? דער ענין אין די הייזער אַרומצוגעהן, האָט זיך מיר שטאַרק צוגעגעסען, ס׳איז דאָ היינט אָרמעלייט גענוג אָהן מיר אויך, וואָס בּעפאַלען די הייזער ווי די היישערעקען און וועלען בּאַלד פערפּלייצען די וועלט, די בּעלי־הבּתים בּלאָזען זיך, שרייען: גוואַלד, נישט אויסצוהאַלטען! עס וואָלט גוט געווען צו האָבּען עפּיס אַ שטיקעל פּרנסה. ראָט, כ׳לעבּען, צו וואָס זאָל איך מיך נעהמען.

—קיין קאַנטאָרען מאַכען—ענטפערט יאָנטעל—מיין איך, ווילסטו נישט, קיין קלייט מיט צעלניק אויך נישט. וואָס דען־זשע, אַ שטייגער?

—לאַך נישט, יאָנטעל—זאָג איך צו איהם—רעד ווי אַ מענש. עפּיס חוץ קאַנטאָרען און צעלניק איז דען נישטאָ בּיי יודען מעהר קיין פּרנסות?

אָך!—מאַכט יאָנטעל—ס׳איז דאָ, דאָ זעהר פיעל. ווי, אַ שטייגער, האַלטען די טאַקסע, זיין אַ גבּאי אין חברות, רייבּען זיך אַרום מאיר־בּעל־הנס־פּושקעס, דרעהען זיך אַרום שטאָדט־זאַכען, אַרום די פיינע בּריות, זיין אַ כּל־ולךְ, אַ קאָכלעפעל און דעסגלייכען זעהר גוטע פּרנסות. נאָר, אַ קאָטאַ! אַזעלכע זענען נישט פאַר דיר, לאָמיר זיך נעהמען צום צעטעל יודישע פּרנסות פון קליינעם סאָרט. נו, פּישקע, האַנדלען מיט

אלטע קליידער, א שטיינער! זעהר פיעל יודען דערנעהרען זיך דערפון נאָר נישקשהדיג.

—ניין!—גיב איך יאָנטלען צו פאַרשטעהן—אלטע קליידער מוז מען דאָך קויפען, אויסלאַטען און דערצו דאַרף מען דאָך געלט, איך. מאַקי פאַרשטעהן א ביסעל די מלאכה, און דאָס איז פאַר מיר שווערליך מיט גלופסקער תחתונים, א שטיינער, איז נאָך א האַלבע צרה, וואָס מאַכט עס דען אויס, אז צוריסען אביסעל, אַזוי אָדער אַזוי פערלאַטעט; אָבער דאָ מיט די אָדעסער איז דאָך א שרעק. אָדעסער תחתונים, מחילה, זענען מיט גאַנצע צערעמאָניעס, דרך־ארץ! עפּיס גאָר א מורא צו זיי זיך צי־צוריהרען.

—אויב דו שרעקסט זיך פאַר אָדעסער תחתונים—מאַכט יאָנ־טעל—לאָז־זשע זיין ציבעלעס, קנאָבעל, צוגעלעגערטע לימענעס, מאַ־ראַנצען וכדומה. נאָר מוזט אָבער וויסען, אַז דאָ איז די מאָדע זיך איינצושפּאַנען אין א טאַטשקע און אַרומפיהרען עס איבער די גאַסען שרייענדיג אויף א קול מיט א ניגון.

—שרייען קען איך זעהר שען—ענטפער איך—דערויף בין איך א מייסטער. אָבער איינשפּאַנען זיך ווי א פערד און שלעפּען, האָב איך קיין כּוח נישט. היינט חוץ דעם איז דאָך אויך וויַטער די אייגענע מעשה: און די ממתקים? וואו נעהמט מען דערצו די קלינגערס, געלד?

—הער אויס, פישקע—מאַכט יאָנטעל מיט א ערענסט פּנים —פרנסות אָהן מיה, אָהן געלד אַריַינצולעגען, זענען נאָר יענע, די פריהערדיגע... פונ׳ם הויכען סאָרט, ווייטער ווייס איך קיין אַנדערע נישט, זאָג, אדרבה, דו!

—בעסער פון אלע זאַכען—זאָג איך צו יאָנטלען—געפעלט מיר א באָד. אין דער גלופסקער געמויערטער באָד, וואו איך האָב מיך אויפגעהאַלטען, איז מען פון מיר שטאַרק צופרידען געווען. איך האָב געטויגט. ווען נישט די אומגליקליכע חתונה מיינע, וואָלט אויס מיר שוין לאַנג דאָרט געוואָרען א מענש. איך וואָלט שוין אָנגעשפּאָרט העט וויַיט. אויב דו ביסט יאָ א שטיקעל חשוב אין אָדעס, טהו־זשע מיר די טובה, גוטער, זיסער יאָנטעלע, און העלף מיר זיך אַריינצו־דרעהען דאָ ערגיץ אין א באָד. זיַי א ברודער, יאָנטעל, און וויַיז מיר דיין גרייסקייט דאָ!

—אַצונד, פישקע—מאַכט יאָנטעל צו מיר מיט א שמייכעלע— אַצונד וועל איך דיר מכּוח דיין בקשה גאָרנישט ענטפערן, געה, זיי

מוחל, פריהער און קוק אַליין אָנ׳עט מיט דיינע אויגען די הינע באָ־דען, דערנאָך וועלען מיר שוין שמועסען.

איך האָב געפאָלגט יאָנטלען און בין געגאַנגען אין איין באָד, אין דער אַנדערער, איז מיר פירגעקומען עפּים משונה ווילד. האָט איהר געהערט אַביסעל אַ באָד! דאָרט איז ליכטיג, ריין ווי אין אַ שטוב. דאָרט שטעהען גוטע באַנקבעטלעך, טאַקי גוטע, ווי איך בין אַ יוּד! פרודען זיך דאָרט, זאָל דער אויבערשטער היטען! מען זעהט נישט הענגען דאָרט קיין איין העמד אַפילו. ס׳איז נאָר אַ געלעכטער, אויף נאמנות! — ניין, טראַכט איך ביי מיר, אין אַזאַ באָד קען איך נישט זיין. דאָס איז נישט פאַר מיר, ניט דאָס, ניט יענץ, ניט דער תענוג, וואָס אין אונזער גלופּסקער באָד. דאָרט איז גאָר עפּים אַנדערש, עס האָט עפּים טאַקי אַ פּנים. מענשען האַלטען זיך דאָרט אויף, מען ליגט זיך אין קומפּאַניע אויסגעצויגען אויף די ביינק; מען שמועסט, מען דערציעהלט מעשיות, מען רעדט פון אַלצדינג, וואָס פערלויפט זיך אין דער וועלט. ס׳איז עפּים אַזוי גוט, אַזוי געשמאַק, מחיה, כל׳עבען!... איך בין געגאַנגען אין נאָך און נאָך באָדען, אַלע נישט וואָס ביי אונז. עפּים שמעקט דאָרט נישט דער ריח, וואָס אין אונזער געמויערטער באָד! היינט זייערע מקוות איז נאָר אַ געלעכטער. אונזער מקוה־וואַסער פיהלט מען, עס האָט עפּים אַ אַנדער טעם, צ׳אַנדער קאָליר און איז עפּים געדיכטער, ווי אַנדערע וואַסערען. מען פיהלט באַלד ס׳איז יודישליך... דאָרט אָבער איז דאָס מקוה־וואַסער לויטער, גלאַט וואַסער, ווי וואַסער בעדאַרף געוועהנטליך זיין, וואָס מען קען עס טרינקען...

—נו, פּישקע?—האָט מיך יאָנטעל אַ פרעג געטאָן דערנאָך מיט אַ שמייכעלע—האָסט־דו געזעהען אַ הינע באָד?

—עט!—האָב איך געענטפערט—נישטאָ פון וואָס, משטיינס־געזאָגט, צו רעדען. ביי אייך איז אַלץ ווילד, הויק אינגאַנצען. דיין אָדעס איז פאַר מיר נישט קיין אָרט.

1

מיט אַדעם בין איך טאַקי נישט צופרידען געווען, נאָר איבער דעם ווינטער האָב איך געמוזט דאָרט פערבלייבען, וואָרים ווי לאָזט מען זיך עס ווינטערצייט נאַקעט און באָרפיס אין וועג אַריין און דערצו נאָך איינער אַליין אין אַ פרעמד ווינקעל? ווי באַלד אָבער עס האָט אַ וואַרם געגעבען די ליכטיגע זון און געשמעקט מיט זומער, האָט עס מיך עפּיס געטאָרעט, נישט געלאָזט מיך אײַנזיצן רוהיג אויף איין אָרט. אַ מאָל פלעגט פאַר מיר דער זומער זיין, ווי געוועהנטליך, זומער. זומער, גאָרנישט! ס׳איז וואַרעם, ליכטיג, טעג גרויסע, גרין אומעטום. מילא איז גוט, איז נישט קאַלט. בהמות געהען אין דער טשערעדע, איז דאָ מילך, אַביסעל סמעטענע. ס׳איז נאָך דאָ צום ברויט אַ גרינע ציבעלע, אַ קנאָבעל, אַ רעטיכעל, פאַר אַ יודען אַ אָרעמאַן אַ גרויסע זאַך, אַ גאַנצער חשבון. היינטיגס מאָל אָקעגען האָט פאַר מיר דער זומער עפּיס גאָר אַ אַנדער פנים געהאַט. איך ווייס נישט, ווי זאָל איך מיך אויסדריקען, עפּיס האָט ער גערעדט ווערטער, אונטערגעגעבען דעם האַרץ עפּיס אַ חשק... מיך דערמאָנט אַלץ אין איהר, אין מיין האָרבאַטער. איטליכס גרעזעלע, איטליכס גריזן ביימעלע און איטליכס שפּיל פון אַ פייגעלע האָט מיר עפּיס דערצעהלט, אָבגעגעבען אַ גרוס פון איהר. עס האָט מיר זיך אַלץ געטראַכט: אָט אַזוי איז זי מיט מיר געזעסען, אַזוי האָט זי געקוקט, אַזוי—געלאַכט און אַזוי אויסגעגאָסען איהר ביטער געמיטה. עס האָט מיר זיך צושפּילט די געבליטען, מיך בעפאַלען אַ זיסע מרה־שחורה און עס האָט מיך עפּיס געצויגען, געצויגען וויַיט אַהין, אַהין... וואָס פאַר א שייכות דאָס אַלצדינג קען האָבען מיט דעם זומער, אויב דאָס איז געווען אינגאַנצען זיין אַרבייט, אָדער גאָר עפּיס אַנדערש, עפּיס אַזאַ מין שלאַפקייט, אַ ספּאַזמע אַזוינע? — דאָס ווייס איך נישט. איך ווייס נישט מעהר, מיט מיר איז געווען עפּיס נישט גלאַט. איך האָב געצאַנקט ווי אַ ליכט, געוואָרען גאָר נישט דער אייגענער וואָס פריהער.

— פישקע, ביסט קראַנק? — האָט יאָנטעל אָנקוקענדיג מיך

איינמאָל געפרעגט -- ביסט עפּיס שטאַרק פונ׳ם פּנים אַראָב. וואָס טהוט דיר וועה?

— עט, גאָרנישט — ענטפער איך, אָנהאַפּענדיג זיך מיט ביידע הענד ביים האַרצען

—דו פיהלסט נישט דאָס האַרץ?—מאַכט יאָנטעל—דערצו איז דיין סגולה, אַ שטיקעל ברויט גוט איינגעטונקט אין זאַלץ אויפ׳ן ניכטערן מאָגען.

—ס׳איז מיר אָנגעזאַלצען אויפ׳ן האַרצען גענוג אָהן דעם — ענטפער איך מיט אַ זיפץ—עפּיס פיהל איך, ווי עס ציהט מיך, ציהט און עס לאָזט מיך ניט איינזיצען.

—איך פאַרשטעה שוין, פאַרשטעה—מאַכט יאָנטעל מיט אַ שמייבעלע—עס ציהט דיך אין דיין גלופּסק ציהט דיך. אַהין, וואו די גנילאָפּיאַקטע בליהט, וואו עס סווישטשעט דער דלות און קנאָבעל און ציבעלעס גיבען די שמוכט. שעהם־זשע דיך נישט, פישקע, און געה דיר אַהין אין דיין רוה אַריין.

אין עטליכע טעג אַרום האָב איך זיך געזעגענט מיט יאָנטלען און מיך געלאָזט צופוס אין וועג אַריין...

דער קאָפּ איז מיר געפלויגען אין עק וועלט, דאָס האַרץ האָט מיך געצויגען צו איהר. אַלץ געטראַכט, וואו איז זי, וואו געפינט זיך אַצונד זי? וואָס מאַכט זי, ווי לעבט זי, נעבעך, אַליין אָהן מיר? און די פיס מיינע זענען געגאַנגען, ווי אַליין פון זיך, געגאַנגען פּאַטעליכען אויפ׳ן וועג קיין גלופּסק. איך בין געגאַנגען דורך דערפער, דורך שטעדט, דעם גאַנצען וועג געטראַכט, געזוכט מיט די אויגען, טאָמער וועל איך בעגעגענען זי. איך בין זיך אָנגעגאַנגען גענוג און אויסגעזעהן אַ וועלט יודישע שטעדט. וואָס מעהר נעהענטער צו גלופּסק, איז מיר געוואָרען גרינגער אויפ׳ן האַרצען איך האָב זיך מחיה געווען מיט די יודען פון אונזער ווינקעל. זייער לשון, זייער גאַנג, זייער שטייגער לעבען און פיהרונג איז פאַר מיר געווען גאָר אַ דערקוויקעניש, כ׳לעבען. עפּיס האָב איך מיך געפיהלט היימיש צווישען מיינע לייט, אייגענע מענשען. פון אונזער ווינקעל די יודען זענען טאַקי מחיה! אָהן צערעמאָניעס, אָהן חכמות, הערען נישט קיין וועלט, נאַרישע מאָדעס. רעד דיר, שריי דיר הויך אויף אַ קול, טהו דיר פריי אַלצדינג, פראָסט ווי גאָט האָט געבאָטען. וועמעס עסק איז—שען אָדער מיאוס, אויב עס פּאַסט אָדער ניט. יענעם גע-

פעלט נישט? לאָז ער פערמאַכען די אויגען, פאַרשטעקען די אויערען. געסמאַהע איהם פאַרפול!... איך בין ביסליכווייז געקומען צו די קרעפטען, געוואָרען רוהיגער, געטראַכט פון גלופסק, פון דער געמויערטער באָד און געהאָפט צו השם=יתברך.

אָט אַזוי בין איך מיר אין אַ שענעם פריה=מאָרגען געגאַנגען צווישען ווייץ און קאָרען און פערגאַנגען ביז צו אַ גרויסען, געדיכטען וואַלד. איך בין אַריין טיפליך אַביסעל אין וואַלד, אָבגעלעגט זיך דאָרט מיט מיין פעקיל, אַראָבגעוואָרפען פון מיר די קאַפּאָטע און זיך אויס=געשטרעקט אונטער אַ בוים צווישען הויך גראָז, וואָס האָבען מיט די גרויסע, ברייטע בלעטער מיך פאַרשטעלט אַרום און אַרום. מילא וואָס איז דאָ איבערצוטראַכטען? אַ וואַלד — אַ וואַלד, ווי אַלע וועלדער. ביימער זענען זיך ביימער, גראָז—גראָז, פייגעלעך—פייגעלעך און איך בין מיר איך און מעג מיר טאַקי חאַפען אַ דרעמיל, ייך אויסרוהען אַביסעל פונ׳ם וועג. איך ציה מיך, געניץ, פערמאַך די אויגען און — הערט מיין חלום.

עס דאַכט מיר זיך אַ שאָרך, עפּיס ווי טריט און אַ קנאַקען פון דאַרע ריטלעך. איך שטעל=אויף די אויערען און האָרך מיט צוגעמאַכטע אויגען. דער שאָרך ווערט אַלץ שטאַרקער, די טריט אַלץ נעהענטער. עפּיס הויבט עס מיך אָן צו אַרען, וויל עפענען די אויגען, נאָר שווערליך, איך ליג ווי אַ קלאָץ און קען פאַר גרויס מידינקייט מיך נישט ריהרען. די טריט אָבער ווערען באַלד שטילער, איך בערוהיג מיך, גיב מיך איבער דעם שלאָף, די געדאַנקען פלאָנטען זיך מיר און ס׳איז מיר עפּיס גוט, אַזוי גוט... עפּיס הערט זיך אַ שטיל אומעטיג ניגונדיל, דאַכט זיך אַ בעקאַנטס, דאָס ניגונדיל צוגעהט זיך אין אַלע גלידער, רייסט אויס אַ שטיק האַרץ, עס גלוסט זיך וויינען און דערביי פיהלט זיך טאַקי, ווי עס קומט צו אַ שטיק געזונט. עפּיס נאָר ווי אויף אַ בעדעקע׳נס פאַר דער חופּה, עס וויינט זיך חתן=כּלה און עס לאַכט זיך, ביידע זאַכען אינאיינעם, ווי אַ זון מיט אַ רעגען צו גלייכער צייט. — פּלוצלים פיהל איך, עפּיס טהוט מיך אַ נעהם ביי די האָר און עס טהוט אַ געשריי. איך חאַפּ מיך געשווינד אויף, צונעהם פאַר מיר די גרויסע בלעטער פונ׳ם גראָז און דערזעה אַ טעפּיל מיט שטאַרקע רויטע פּיליניצעס, וואַלגע=רענדיג זיך נישט ווייט פון מיר אויף דער ערד. ווייטער אַביסעל רוקט זיך עמיצער, ווי אַ נקבה, זיצענדיג אויפ׳ן גראָז און קוקט זיך אַרום אין אײנע שרעק. מיר איז באַלד איינגעפאַלען, וואָס דאָס בעטייט. יענע

האָט דאָ, אַ פּנים, געקליבען פּיליניצעס, פערטיפט אין דעם זוכען און בשעת מעשה, אונטערזינגענדיג עפּיס אַלידעלע, האָט זי פּלוצלים אָנגעטאַפּט מיין קאָפּ און זיך שטאַרק איבערגעשראָקען. איך שטעה נעשווינד אויף, נעהם דאָס טעפּיל און געה איהר עס אָבצוטראָגען, מאַכענדיג פונדערווייטענס: נישקשה! גאַנץ פריינדליך. נאָר קוים קום איך צו נאָהענט, פאַלט מיר פון די הענד דאָס טעפיל אַרויס. איך טהו אַ געשריי, בלייב פערמישט—און באַלד שטעהען מיר ביידע, שטייף האַלטענדיג זיך בײ די הענד, איך און מיין האָרבאַטע...

דאָס איז געווען טאַקי וואַכענדיג, נישט קיין חלום. איך האָב געקוקט און געזעהן גאַנץ קלאָר, פאַר מיר שטעהען געזונטע ביימער, אויבען אויף די צווייגען שפּרינגען פייגעלעך, סווישטשען, זינגען און פרעהען זיך מיט אונז אינאיינעם. ביידע זענען מיר איבערגליקליך, פרעהען זיך און לאַכען מיט טרעהרען. ביידע וואונדערען זיך, פרעגען איינער דעם אַנדערען, פון וואַנען ער האָט פלוצלים זיך אַהער גענומען, און ביידע רעדען, דערצעהלען, וואָס מיט איטליכען האָט זיך פּאַסירט.

זי דערצעהלט די גרויסע צרות, וואָס זי, נעבעך, איז אויסגעשטאַנען זינט די חאַליאַסטרע האָט מיך פאַר אַ יאָהרען אין שטעדטיל דאָרט אַוועקגעוואָרפען. דאָס איז געווען דעם ממזר'ס אַרבײם. איהם האָט זיך נישט געגלוסט, מיין ווייב זאָל נעהמען גט, בכדי זי זאָל נישט באַלד צושטעהן צו איהם מיט געוואַלד, ער זאָל מיט איהר חתונה האָבען. איהם האָט נאָר געטויגט אַ בלינדע, אָבער נישט קיין בלינדע ווייב. מאַכען מיט איהר חן און געלט—דאָס זאָל ער און זיין זאָל זי זיך געזונטערהייט יענעמס. דערביי האָט ער געהאַט נאָך אַ מיין, מיר צו פערוויסטען מיינע יאָהרען, איך זאָל נישט זיין פריי אויפגעבונדען. איהם איז אויך שטאַרק נישט געפעלען מיין פריינדשאַפט מיט דער האָרבאַטער, דאָס האָט איהם שרעקליך געשטאָכען און ער האָט פון זיין זייט געטאָן מיטעל, די פריינדשאַפט זאָל נישט געהן ווייטער... אַבי ער איז מיינער פטור געוואָרען, האָט ער מיין ווייב ביסליכווייז אין די לאַפּעס אַריינגענומען און איהר דערנאָך געוויזען, ווער עלטער איז, ווייסענדיג זעהר גוט, אַז פון זיינע הענד איז איהר שוין אוממעגליך זיך אויסצודרעהען. וואָרום וואָס קען אַ בלינדע איינע אַליין טאָן? שפּעטער האָט זי איהם זיך שטאַרק צוגעגעסען. ער האָט זי איבערגעגעבען דעם אַלטעטשקען, צו געהן מיט איהר אין די הייזער און מאַכען די קאָמעדיע ווי אַ מאָל מיט מיר. דער ממזר האָט איהר

פערצאפט דאָס בלוט. זי גע׳הרג׳עט, געשלאָגען און דער אלטעטשקער האָט בעזונדער מיט איהר געלערענט בלק. זי איז אין אַ קורצער צייט געעלטערט געוואָרען, פינסטער ווי די ערד. — דאָס גאַנצע יאָהר האָט די חאַלאַסטרע זיך אַרומגעשלעפט, אין פיעל שטעדט אויסגעווען. און היינט פאַר טאָג זיך געשטעלט אויסרוהען דאָ אין וואַלד. איהר האָט זיך פערגלוסט געהן קלייבען פיליניצעס און האָט פלוצלים — אַזוי לאָזט זי אויס מיט אַ שמייכעלע — אָנגעטאַפט אַ גוטע פ י ל י ג י צ ע, מיך אליין . . .

איך פון מיין זייט דערצעהל איהר אַלצדינג, וואָס מיט מיר האָט זיך פאַסירט און ווי איך בין אויך היינט אין דער פריה געקומען אַהער, געהענדיג אויפ׳ן וועג קיין גלופסק. ביי אונז איז געבליבען פון היינט אָן זיך מעהר נישט צושיידען, איינוועגדען אַלע מיטעל, מיין ווייב זאָל נעהמען גט. אויב חלילה נישט, וועלען מיר ביידע פון דער חאַלאַכטרע אַנטרונען ווערען, און וואַרטען, וואָס גאָט וועט געבען. און ווי מיר זיצען זיך דאָ אַזוי, שטאַרק הנאה האָבענדיג איינער פונ׳ם אַנדערען, הערט זיך אין וואַלד אַ קול אַ־הו!

— דאָס איז אַ קול פון אונזערע לייט, זאָגט מיין האָרבאַטע, דאָס זוכט מען מיך.

און שפעטער אַ וויילע קומט צו אַפאַרשוין, וועלכען איך האָב באַלד דערקענט. דער פאַרשוין האָט מיך עפיס קרום אָנגעקוקט און געשמייכעלט פאַר זיך מיט אַ געשפעט. מיר מאַכען נישט לאַנג שיהות און לאָזען זיך געהן. דער פאַרשוין לויפט פריהער, אַיילט זיך, אַ פנים, אָנצוזאָגען די גוטע בשורה, און מיר אַיילען זיך נישט, געהען פאַמעליך. הינטער אַ קרעטשמעלע, אַ חורבה, אויף אַ היבשע שטרעקע ווייטליך אין דעם וואַלד, זעה איך, שטעהען בעקאַנטע ביידלעך, ווייטער אַביסעל אויף אַ פרייעם פלאַץ, אַרומגערינגעלט מיט ביימער, ברענט אַ פייעריל, די שענע חאַלאַסטרע אַרום, און ס׳איז פרעהליך. דעם ערשטען „שלום עליכם״ שטעקט מיר אָב דער ממזר מיט ברייטקייט, הויך אויף אַ קול: אַ, אַ, אַ גאַסט, כ׳לעבען! וואָס מאַכט אַ יוד? איך האָב טאַקי נאָך אייך שוין געבענקט, ר׳ פישעל! — באַלד דערויף לאָזען זיך הערען קולות: קומט מקבל פנים זיין דעם „נ ג י ד״! און פון אַלע זייטען שיטען זיך מיר משונה־ווילדע, משוגענע „שלום־עליכם׳ס״ מיט קניפ אין קלעפ הינטען אַרום, אַזוי אַז דאָס היטעל איז מיר פונ׳ם קאָפּ אַראָבגעפאַלען, און ווי איך דרעה מיך דא, זוך דאָס היטעל, צו־דעקענדיג

דערווייל דעם קאָפּ מיט׳ן עק פאָלע פון דער קאַפּאָטע און חאַפּ קלעפּ גאָר אַ שרעק, פליהט־צו מיין ווייב מיט אַ פרייד אין איין קול: וואו איז ער, מיינער? וואו, וואו? פישקע?... איהר פרייד האָט מיך ערגער געשטאָכען ווי פון די פיינע לייט די קניפּ. צום גט טויג מיר כלל נישט אַזאַ פרייד, טראַכט איך מיר, האָב מיך בעסער פיינט, ווי דער גאַנצער עולם דאָ, זי אָבער הייגט זיך אויף מיר, אַלץ פישקע, מיין פישקע! מיר איז שטאַרק נישט גוט געוואָרען אָנקוקענדיג זי, אַ בלינדע, אַ דאַרע, אַ שלאַפּע, אַלטע יודענע! וואו איז איהר לייב, איהר געזונט, איהרע פעטע באַקען און איהר פּיסק? איך האָב מיר בעדאַרפט אָנטאָן אַ כּוח אַ פרעג צו געבען זי, פון יוצא וועגען: וואָס מאַכסט דו, בתיה?

—דו ביסט טאַקי געדעכט געווען, פישקע, זאָגענדיג אַ מאָל: „אין גלופּסק האָבען מיר ביידע, ברוך־השם, אַ שענעם נאָמען געהאַט, איטליכער האָט מיר געקענט און אויף מיר כּבוד געלעגט״,—מאַכט מיין ווייב הויך אויף אַ קול, אַלע זאָלען הערען, אָננעהמענדיג דערבּיי אַ שטאָלצע מינע, ווי אַ אָבגעקומענער נגיד, וואָס דערצעהלט פון זיין גרויסקייט אין די פריהערדיגע יאָהרען, און געטאָן אַ זיפץ טיעף פונ׳ם האַרצען—גענוג זיין נע־ונד, אַהיים, אַהיים צוריק אַהיים פיהר מיך, פישקע, צוריק אין אונזער שטאָדט, צו אינזערע הייזער, אונזערע בעלי־בתים!—

ס׳איז מיר געוואָרען פינסטער אין די אויגען פון איהרע רעד, אַזעלכעס איז מיר גאָר ניט איינגעפאַלען צו הערען פון איהר און איך האָב מיך שטאַרק פערקרימט. דער ממזר האָט זיך אויך מיאוס פערקרימט, טראַכטענדיג זיכער, אַז איך וויל דערטאַפּען די סחורה און ביי איהם צו־נעהמען די פרנסה. איך האָב גאָר געטראַכט: אדרבה ביי דיר בלייב עס, איך בין דיר זי מוחל פונ׳ם גאַנצען האַרצען. עס האָט אין איהם געברענט די רציחה, די אויגען זענען איהם פערלאָפען מיט בלוט, אָנקוקענדיג מיך ביין, דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבען פון זיין נאָרט, געוואָרטשעט און איז אוועקגעגאַנגען שטאַרק אין כעס.

ווייבער און מיידלעך פון דער שענער חאַליאַסטרע האָבען זיך געפּאָרעט נעבען דעם פייער, צוגעשטעלט טעפּלעך, געשאַרט, געדוקט, געבאַקט קאַרטאָפלעס. אַ טייל בחורים שטעהען־צו און שפּילען זיך מיט זיי אונטער, דערלאַנגען אַ זעץ, אַ קניפּ און זאָגענדיג דערבּיי

גלייכוערטלעך. די הייבער זענען קלאָמפּערשט בייז, גרייט אויסצורייסען די אויגען, זידלען, שילטען און קייכען טאַקי באַלד פאַר געלעכטער. לאָזען זיך חאַפּען ווי אַ הוהן פונים האָהן, ווען ער וואַרפט אויף איהר אַ אויגעל מיט אַראָבגעלאָזענע, צושפּרייטע פליגעל, און איז מקבל באַהבה דעם פּיק, וועלכען ער טהוט איהר אין קעפּיל.—ווידער אַ טייל זענען צוזייעט, צושפּרייט אין וואַלד. איינער ליגט מיט דעם רוקען אַרויף און חראָפּעט, דער אַנדערער לאַטעט עפּיס אַ קאַפּטאַן, יענער קראַצט זיך, טאַפּט און זוכט עפּיס מיט אַ שטאַרק ערענסט פּנים. נאָך עטליכע שלאָגען זיך, פּריוועַן, ווער וועמען וועט בייקומען. עס קאָכט זיך, עס רעשט זיך, חברה לעבט!... מיין ווייב האַלט מיך פעסט מיט די הענד, גאָר איין גוף, איין נשמה, רעדט און רעדט פאַר פייער, פאַר וואַסער, זי קלאָגט זיך אויף איהר פינסטערען מזל, דערצעהלט איהר שווער ביטער געמיטה, ווי אַזוי זי איז עס אַביסעל אָבגעקומען און ווינשט נישט אַנדערש, איך זאָל זי פון דאַנען אַוועקפיהרען, לעבען מיט איהר אינאיינעם, ווי גאָט האָט געבאָטען, ביז הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר. איך ענטפער איהר איין וואָרט אויפ׳ן צעהנטען, עפּיס אָהן לשון, און זוך ווי פון איהרע הענד זיך אויסצודרעהען. אַז איהר האָט זיך שוין אויסגעלאָזט רעד און מיר זענען שוין געגנוג אויף איין אָרט זיך אָנגעזעסען, איז מיר לסוף געראָטען פון איהר זיך אויסצורייסען, אַביסעל פריי צו עטהמען. איך האָב באַלד אויסגעזוכט מיין האָרבאַטע, און מיט איהר שטילערהייט אַוועק אַביסעל אין דער זייט. דער שמועס אונזערער האָט זיך אָנגעהויבען דערמיט, אז ס׳איז שטאַרק נישט פרעהליך. פון גט׳ען זיך מיט מיינער איז גאָר נישט צו דענקען, זי וועט פערוואַרפען מיט׳ן קאָפּ, נישט וועלען אפילו הערען. ווידער־זשע דאָ צו בלייבען ביי דער גוטער כנופיא איז אודאי נישט גוט. דאָס הייסט, פשוט זיך פערקויפען דעם רוח, אויף דאָס ניי ווערען אַ בער און טאַנצען אויף די לאַפּקעס. וואָס דען־זשע טהוט מען? אַ היבשע צייט זענען מיר אַזוי געזעסען און אונזער שמועס האָט זיך אויסגעלאָזט דערמיט: אין ברירה, מען באַדאַרף מאַכען אַ פּליטה. און אַזוי ווי די חאַליאַסטרע האָט בדעה דאָ צו נעכטיגען, איז פאַר אונז קיין בעסערע צייט און קיין בעסער אָרט נישט געווען ווי אָכצוטאָן עס טאַקי די היינטיגע נאַכט. דאָ אין דעם וואַלד. ווי מיר זיצען און בעטראַכטען גוט דעם פּלאַן, ווייזט זיך פונדערווייטענס דער ממזר מיט עפּיס אַ פּאָר פערד.—לאָמיר נישט וואַרטען—זאָגט מיין האָרבאַטע—ביז ער וועט צוקומען נעהענטער. עס

טויג נישט, ער זאָל אונז זעהן זיצענדיג אינאיינעם. בעסער לאָמיר בעצייטענס זיך צוגעהן.

זי געהט אַוועק אין איין זייט און איך אין דער אַנדערער.

דער ממזר איז עפּיס ווי שטאַרק בעשעפטיגט געווען, זיך אַלץ געסודעט מיט דעם אַלטעטשקען, וואָס איז געווען זיין גאַנצער פליגעל-אַדיוטאַנט. איך האָב אויסגעמידען מיט דעם ממזר זיך נאָהענט נישט צו בעגעגענען און מיך געהאַלטען אַלץ בעזונדער. בשעת חברה האָט געאַרבייט, געשטיפט, פערטראָגען געווען מיט זיך, איז צו מיר צוגעגאַנגען מיין האָרבאַטע, מיר איינגערוימט אין אויער, אַז איידער די זון וועט זיך זעצען, וויל דער ממזר זיך ריהרען מיט דער חאַליאַסטרע אין וועג אַריין. די פּאָר פערד, וועלכע ער האָט געבראַכט צופיהרען, זענען געגנבה׳טע און ער אַיילט זיך, אַ פּנים, דעריבער אַוועק פון דאַנען. פון אונזער פריהערדיגען גאַנצען פּלאַן האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך. איך בין געבליבען שטעהן אָבהענדיג, נישט צו ווייסען וואָס מען טהוט. עס האָט מיך פאַרקלעמט ביים האַרצען, פּאַר גרויס פערדראָס, אַזוי אַז דער קאָפּ האָט זיך מיר געדרעהט און מיך קוים געהאַלטען אויף די פיס. מיין האָרבאַטע האָט מיך אָנגעקוקט מיט גרויס רחמנות, די אויגען האָבען איהר געברענט ווי פייער. דאָס פּנים האָט איהר געפלאַמט, און נאָכדעם אַז זי האָט אַ ווײַלע געטראַכט, זאָגט זי צו מיר מיט אַ ציטערדיג קול:

— פּישקע! זאָלסט שפּעטער אַביסעל זיך געפינען אין דעם חורבה׳לע, דאָרט אויפ׳ן בוידעם. דו פאַרשטעהסט?...

— איך פאַרשטעה, פערשטעהט — רוף איך מיך אָן לעבעדיג, אונטערשפּרינגענדיג פאַר פרייד — און דו וועסט דערנאָך אַהין אונטערקומען?

— יאָ, שאַ! — מאַכט זי און טהוט מיט׳ן קאָפּ אַ שאָקעל אויף יאָ — למען-השם שטיל. דו הערסט?

מיט מיין ווייב האָב איך נישט געהאַלטען אַזוי פּאַר נייטיג זיך צו געזעגענען. הגם ס׳איז אויף איהר געווען אַ רחמנות, נאָר ווער איז איהר שולדיג? זי האָט געגעבען דעם ערשטען ריס און דער ריס צווישען אונז איז געוואָרען דערנאָך אַלץ גרעסער, גרעסער. פערפאַלען, וואָס האָב איך געקענט טאָן? אַז, גאָר אַ חוץ אַלע אַנדערע זאַכען, איז מיר אוממעגליך געווען מיט איהר אויף ווייטער זיך צו פערבינדען, אוממעגליך מיט איהר זיך צונויפגעהען ווי דער הימעל מיט דער ערד.

איך האָב, עס פאַרשטעהט זיך, פאַרגעסען דעם „זיי געזונט“ און שטילערהייט זיך געלאָזט געהן צו דעם חורבה׳לע.

מיט וואָס פאַר אַ האַרץ איך בין אין דעם חורבה׳לע אַרייַנגעגאַנגען, איז גרינג צו פאַרשטעהן. נאָך אַזוי פיעל פּיין און געבראָטענע לייד האָט גאָט געוואָלט צונויפפיהרען מיך מיט דער האָרבאַטער אין איין וויסט קרעטשמעלע, וואָס דאָ האָט בעדאַרפט אויסגעשפּילט ווערען אונזער ביידענס גורל און פון אַצונד אָן אָנהויבען צו פיהרען אַ נייַ לעבען. אַרויפקריכען אויפ׳ן בוידעם איז מיר אָנגעקומען זעהר גרינג. וואָרום דאָס שטיבעל איז געווען נידעריג, מיט דער הינטערסטער וואַנד, וואָס אין הויז אַרייַן, אָנגעבויגען כמעט ביז צו דער ערד. די סטעליע איז געווען ערטערווייַז געלעכערט מיט גרויסע שפּאַלטען, אַזוי אַז מען האָט געקענט פון׳ם בוידים אַרייַנקוקען אינוועניג אין דעם שטיבעל אַרייַן. איך זיץ מיר אין אַ ווינקעלע און וואַרט. עס טיאָכקעט מיר דאָס האַרץ, קלאַפּט ווי מיט אַ האַמער. איטליכע מינוט ציהט זיך מיר ווי אַ יאָהר. איך האָרך מיך־צו צו אַ מינדעסטען שאָרך. אַ מינדסטע בעוועגונג פון אַ שטרויעלע ערגיץ, דאַכט זיך מיר טריט, זי געהט... אַ מינדסט בלאָזעלע פון אַ ווינטעלע, דאַכט זי מיר מיין נאָמען, זי רופט... פלוצלים קומט מיר צו די אויערען פון׳ם שטיבעל אונטען עפּיס אַ קול. דער געדאַנק, אַז דאָס איז זי, אָט איז זי, באַלד, באַלד ווערען מיר אויסגעלייזט—האָט מיך צוקאָכט, געוואָרפען פון היץ אין קעלט. איך וויל מיך אָנרופען, פערכאַפּט מיר אָבער דער אָטהעם, עס דינט מיר נישט דאָס מויל. אין דער דאָזיגער הייסער רגע הער איך טאַקי גאַנץ שאַרף מיין נאָמען און די אויגען מיינע דערזעהען דורך אַ שפּאַלט—וועמען? אוי, דעם ממזר מיט דעם אַלטעטשקע!... זיי שמועסען צווישען זיך אַזוי:

—דו נעהם אויף דיר דיין שטיקעל סחורה—זאָגט דער ממזר—גיב אכטונג, די בלינדע מכשפה׳טע זאָל זיך נישט אויסגליטשען. פאַרשטעהסט?

—נישקשה! ענטפערט דער אַלטעטשקער—מיינס האָב איך שוין געטאָן, איך האָב נאָר מורא, זי זאָל נישט פגר׳ען. דער אַלטער סקראַב ליגט אַצונד ווי אַ טויטע און קען זיך נישט ריהרען, אַזוי האָב איך איהר געבראָכען די ביינער.

—און דעם הינקעדיגען פלאַסקעדריגע—פיהרט אויס דער ממזר—נעהם איך אויף מיר. אָנקוקען קען איך נישט זייַן פּרצוף־פּנים, אַזוי

פיינט האָב איך איהם. איך וועל מיך מיט איהם אָברעכנען, נישקשה איך האָב נאָך מיט איהם אַלטע חשבונות.

ס'איז מיר ענטפאַלען דער מאַמעס מילך, הערענדיג אַזעלכע שרעקליכע ווערטער.

— ווי עס זעהט אויס—מאַכט דער אַלטעטשקער—זענען דיינע געלאַקחענטע סוסים יודישע. דאַרע, דערשלאָגענע, קאַלטענוואָטע, מיט אויסגעקרימטע רוקענס, מיט דינע העלזלעך, געגעלעך און מירידען, ווי אונזערע פאַראַפּאַטשקעס, פיינע בריות.

—אָבפאַלען זאָל דיר די צונג, דו אַלטער סטורמאַק!—זידעלט זיך דער ממזר—געה בעסער, זוך, שמעק, כלב איינער, דאָ אין הויז, אויפ'ן בוידעם, טאָמער וועסט-דו „פּאַציאַפּען" עפּיס אַלטע בעלי-העגלה-שע זאכענישען, וואָס קענען אונז טויגען. פאָרט איז דאָך עס אַמאָל געווען אַ איינפאָהרהויז, משטיינס-געזאָגט.

עס בעשלאָגען מיך אַנגסטען, מיר איז נישט גוט צום שטאַרבען. איין כ:ס ציטערט מיר שטאַרק און טהוט, נישט ווילענדיג, אַ זעץ אין דער סטעליע. די פּאָר שענע לייט פערדרייסען די אויגען אַרויף, שטעהענדיג אַ ווילע פערגאַפט. דערנאָך לאָזען אַרויס ביידע אין איין קול:

—עפּיס שיט זיך פון דער סטעליע! מען בעדאַרף טאָן דאָרט אַקוק.

עס פערדרעהט מיר זיך דער קאָפּ. עס קלינגט מיר אין די אויערען, שווינדעלט אין די אויגען און איך שוועב עפּיס אין לופטען...

יאָ, טאַקי אין לופטען. אַ פּאָר אייזערנע הענד טהוען מיך אַ חאַפּ און שליידערען מיך פונ'ם ביידעם אַראָב אויף דער ערד: איך דערהער, ווי מען מאַכט מיר אַ ברייטען „ברוך הבא", מיט דעם גאַנצען טיטול: סקאָציל קומט, ר' פישעל! און דערזעה באַלד פאַר מיר דעם ממזר מיט אַ פנים, אַ שרעק אָנצוקוקען, עפּיס נאָר אַ פּנים ווי ביי אַ קאַץ, בשעת זי קלייבט זיך צו דערשטיקען דאָס געחאַפּטע מייזיל. דעם אַלטעטשקען האָב איך שוין נישט געזעהען. ער איז, אַ פּנים, אַוועק, איבערלאָזענדיג מיך אויג אויף אויג מיט דעם ממזר.

—אַ נו, נפש'יל—מאַכט דער ממזר—זאָג ווידוי!... דאָס וואָס איך האָב בעדאַרפט טאָן דיר אַמאָל, דאָרט אין קעלער, וועל איך עס דיר טאָן אַצונד. פייבושקע פאַרגעסט נישט, נישקשה

איך פאַל איהם צו די פיס. וויין, בעט מיך ביי איהם, ווי ביי אַ גזלן,

מיר צו שיינקען דאָס לעבען. עס העלפט נישט. ער נעהמט אַרויס אַ מעסער, האַלט עס מיר אַקעגען די אויגען, מיט גרויס הנאה צוקוקענדיג, ווי איך צאַפּעל, פלאַטער. איך פּרוב מיך איינשמועסען איהם מיט דעם גן־עדן, זאָג איהם צו עולם־הבא, אַ גאַנצע וועלט, שיינק איהם מיין חלק לעולם־הבא אויך, אַלצדינג וואָס נאָר מעגליך. ער שטשירעט אוים אויגען און שווייגט. איך הויב אָנ׳עט צו שרעקען איהם מיט דעם גיהנם, מיט גאָטס משפּט, דער אויבערשטער וועט איהם שטראָפען, זיך נוקם זיין פאַר אומשולדיג בלוט. ער פערבייסט די ליפּען, טהוט אַ הויב אין דער הויך דאָס מעסער—און אין דער שרעקליכער רגע, וואָס אָט־אָט ליגט מיר דער חלף אויף דעם האַלז, טהוט עס איהם פלוצלים עפּים אַ חאַפּ פון הינטען, גאָר ניט מיט קיין מענשליך געשריי: ניין, ניין, וועסט עס נישט טאָן! — ער ווערט שטאַרק פערמישט און קוקט זיך אין שרעקעניש אַרום.

דאָס האָט איהם אַ חאַפּ געטאָן דאָס האָרבאַטע מיידיל!

—חצופה, אַרויס!—דערלאַנגט דער ממזר אַ געשריי, באַלד ווי ער איז צו־זיך געקומען—אַרויס, הצופה! וואָרום...

—ניין, ניין, פון דאַנען געה איך נישט אַרויס! דער׳הרג׳עט זאָל איך דאָ ווערען אינאיינעם מיט איהם!—שרייט בעהאַרצט די האָרבאַטע און פאַלט דעם ממזר אויפ׳ן האַלז, וויינט מיט ביטערע טרעהרען, גלעט איהם און חלש׳ט פאַר איהם, ער זאָל מיך אָבלאָזען, זאָגט איהם צו דאָס אייביגע לעבען און אַ שטול אין גן־עדן. דער ממזר טהוט זי פון זיך אַ וואָרף ווי אַ מיאַטשיק, שילט, פלוכט אויף וואָס די וועלט שטעהט. און אַז די רציחה איז איהם אַביסעל אָבגעגאַנגען, ווענדט ער זיך צו מיר מיט די ווערטער:

—עס טהוט מיר זעהר לייד, וואָס איך אַליין האָב דאָ דיך, מין טינופת׳ל, נישט „גע׳בעל־דבר׳ט". נאָר אויב דיר האָט נעשפילט דאָס טרפה׳נע מזל דיינס, איך זאָל דיך, פערשטונקען נפש׳ל, נישט צוקוועטשען ווי אַ כינה, דאַך איננאַנצען טרוקען אַרויס פון מיינע הענד וועסט־דו נישט.

ער נעהמט אַ שטריק, מיט וועלכער ער איז געווען אַרומגענאַרטעלט, שטעלט זיך בינדען מיר הענד און פיס, מאַכענדיג דערביי:

—ליג־זשע דאָ שטיל, הונד איינער, קיין פאַרע זאָל מען פון דיר נישט הערען! ליג ביז די פגירה דיינע וועט דאָ אויף דיר קומען.

נאר געדענק=זשע, פלאסקעדריגע, טאמער טרעפט זיך דיר א נס, עפּיס א באבע דיינע אין קבר וועט זיך פאר דיר מיהען, און געהסט פון דאנען א לעבעדיגער ארויס, זאלסט=דו זיך היטען, מיר פאר די אויגען זיך נישט צו ווייזען, ווארום באלד „פלומפעל” איך דיך אין טאך חיק...

אבגעטאן מיר מיין רעכט, נעהמט ער זיך צו דער הארבאטער, וואס האט זיך געוואלגערט אויף דער ערד, געיאמערט, געקלאגט, קוקענדיג אויף מיר און זיך גערויסען ביי די האר.

—א, דו חצופה איינע!—בייזערט זיך דער ממזר, א שטופ געבענדיג זי, נעבעך, מיט'ן פוס—איך וויס, נישקשה, פארשטעה אלצדינג. דאס איז געווען א אבגערעדטע זאך—א חתונה אהן כלי=זמר, דא אויפ'ן בוידעם... א שען מיידעלע, נישקשה, און פאר מיר גיט זי זיך אויס פאר א רביצין. פון היינט אן וועסט=דו שוין ביי מיר וויסען, חצופה איינע!

ער טהוט זי א חאפּ אין די הענד און אומקעהרענדיג זיך צו מיר מיט א זאג: שא, הונט, געדענק מיינע ווערטער! ווערט ער מיט איהר געשווינד אנטרונען.

אין גיהנם קען מען אזוי פיעל יסורים נישט ליידען, וויפיעל איך האב איבערגעליטען. איך בין געווען נישט אין גיהנם, נאר דער גיהנם אין מיר. עס האט אין מיר געקאכט, געברענט א הע''יש פייער. די האר זענען מיר געשטאנען קאפּויר. עפּיס האב איך געפיהלט, זיי שטעכען מיך ווי שפּילקעס און דא טאהר מען נאך נישט הויך וויינען, נישט טאן קיין פּיפּס.

שפּעטער אביסעל האבען מיר אין די אויערען זיך פערטראגען קולות: א סקריפּ פון רעדער, א ליארעם, א געשריי פון מענשען, דאס בעטייט, חברה האט זיך גערידהרט. די חאליאסטרע האט זיך געלאזט אין וועג אריין און מיט דעם פעקיל לייט—מיין הארץ, מיין גוטע, בידנע, אומגליקליכע הארבאטע, נעבעך....

א היבשע לאנגע צייט בין איך געלעגען ווי א שטומע שאף, געבונדען אויף אלע פיער, מיט אויגען ווי די באנקעס פון הייסע טרעהרען. די שטריק האט מיר זיך איינגעשניטען אין לייב אריין און ביי א מינדסט ריהרעלע מיך געשניטען ווי א מעסער. עס האט מיך דערצו נאך געברענט א טרונק, אט, האב איך געמיינט, עקט מיר זיך דאס לעבען. פאר גרויס וועהטאג האב איך דערנאך אנגעהויבען שרייען.

מאַמער וועט עמיצער דערהערען. די חאַליאַסטרע האָט, נאָך מיין דערגבנונג, שוין געמוזט איינפאָהרען גאַנץ ווייט. איך שריי, אָבער אומזיסט, שריי צו דער וואַנד. עס טריקענט מיר אין האַלז, עס בעשלאָגען מיך אַנגסטען, דאָס שרייען קומט מיר שוין אָן שווער, איך מוז צוויש אָכרוהען, די לאַנגע מיינע ווערט וואָס וויטער ערגער. נישטאָ שוין קיין כּוח צו שרייען. די נשמה הייננט מיר אויפ׳ן שפיץ נאָז, דער מלאך־המות, פיהל איך, איז נאָך איהר י׳נקומען, מען בעדאַרף שטאַרבען, יונגערהייט פון דער וועלט געהן. איך טהו מיר אָן אַ כּוח, נעהם זיך צונויף מיט אַלע מיינע קרעפטען און טראַכט, לאָמיך האָטש טאָן דאָס לעצטע געשריי—לאָז הילכען די תקיעה גדולה פון מיין אומגליקליך לעבען...

נאָר גאָט אָבער האָט איך, ר׳ אַלטער, געבראַכט! איהר זייט מיר בייגעשטאַנען אין דער נויט און מיך דערהאַלטען ביים לעבען.

ה

אַז פישקע האָט געענדיגט זיין אומעטיגע מעשה, איז צוגערוקט די נאַכט און אונזערע פערדלעך האָבען זיך פאַרשלעפּט צום גרינעם באַרג, וואָס פאַר גלופּסק.

דער גלופּסקער גרינער באַרג איז בעקאַנט כּמעט דער גאַנצער וועלט. נאָך פון גאַנץ אַלטע צייטען טראָגט זיך וועגען איהם אַרום צווישען דעם עולם אַ לידעל, וואָס קינד און קייט קענען עס, וואָס אַלע מאַמעס און אַמען נעהמען דערמיט איין און פערוויגען בּרעקעלעך קינדער. מיין מאַמע, זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, פּלעגט מיר קינדווייז אויך אַלץ זינגען דאָס לידעל:

אויף דעם גרינעם באַרג,
אויף דעם הויכען גראָז,

שטעהען אַ פּאָר דייטשען
מיט די לאַנגע בייטשען.
הויכע מאַנען זענען זיי,
קורצע קליידער טראָגען זיי,
אָבינו מלך״........

דאָס לידעל פלעגט מיר זעהר געפעלען, פיעל בעסער פון אַלע לידלעך. עפּיס איז מיר דער גרינער באַרג אַזוי וואונדער־שען פאָרגעקומען אין מיין קינדערש קעפּיל! עס האָט מיר זיך געדאַכט, ער איז נישט גלאַט גראָב פון ערד, ווי די פּראָסטע בערגלעך אַרום מיין שטעדטיל. ניין! ער איז עפּיס, ווי זאָגט מען עס, גאָר כּצפּיחית... ווי דער הר הזיתים, דער באַרג לבנון, פון ארץ־ישראל־ערד.—און די דייטשען דאָרט, זיי זענען מיר פאָרגעקומען עפּיס גאָר משונה ווילד, איך בעט זיי מחילה, עפּיס אַזעלכע מיני בעשעפעניש, מיני בהמות אַזעלכע, אָקסען, שור־הבר׳ן. זיי שמייסען מיט די לאַנגע בייטשען און לאָזען צו גלופּסק נישט צוטרעטען, ווי דער סמבטיון צו די רויטע ייִדעלעך. אַריין אין גלופּסק מוז מען חאַפּען אַ שמיץ. און אַלע דאָרט האָבען אַ פּנים פון אָבגעשמיסענע... שפּעטער, אַז איך בין אַרויס פון די קינדערשע שיכלעך און אויסגעוועזן אַ וועלט, אין גלופּסק אויך, האָב איך שוין געזעהען אַלצדינג מיט אַנדערע אויגען און פערשטאַנען, ווי עס געהער צו זיין דעם פּשט פונ׳ם לידעל. דער גרינער באַרג איז פּשוט טאַקי אַ באַרג, נישט אַזוי גרין ווי בלאָטיג, זעהר גריבערדיג, און די דייטשען, הויכע מאַנען דאָרט, זענען געזאָגט געוואָרען אַקעגען יענע מאַנען מיט לאַנגע הענד און קלעפּיגע פינגער, וואָס לקח׳ע־נען און שניידען אָב קלימקעס. געוועהנטליך איז דער שטייגער, דאָס ערשטע מאָל אַריינצופאָהרען קיין גלופּסק אָהן אַ קלימעק. דערנאָך אַז מען איז שוין גוט אָנגעלערענט, לאָזט עס עטליכע ווערסט פאַר גלופּסק עפּיס נישט רוהען. די אויגען חאַפּען, ווי פון זיך אַליין, אַ קוק הינטער׳ן ביידיל, די הענד—אַ טאַפּ דאָס קלימעקיל, די בוזעמקעשענע, צו־שפּילנדיג די קאַפּאָטע אויף אַלע קנעפּלעך. איך בין אויסען דערמיט, אַז דערי גרייכענדיג דעם גרינעם באַרג האָבען אַלע אונזערע אברים, די נאַז אויך, געפיהלט פון דערווייטענס גלופּסק. און ערשט שפּעטער אַ ווייל, אַז מיר האָבען אין אַלע זייטען זיך גוט אַרומגעקוקט, אַ טאַפּ געטאָן אין וואָגען, האָב איך מיך דערמאָנט אין פישקען, און געזעהען ווי ער זיצט, געבעך, פערזאומערט, שטאַרק בעטריבט.

איך נעהם מיך טרייסטען פישקען, שטארקען איהם מיט גוטע רעד, מאכענדיג זיך דערביי קלאָמפערשט פרעהליך, און לאָז אוים מיינע טרייסט-ווערטער מיט דער אנדערער העלפט פונ׳ם פריהערדיגען בעקאַנ-טען לידעל:

„אָבינו מלך—
דאָס הארץ איז מיר פרעהליך:
פרעהליך װעלען מיר זיין,
טרינקען װעלען מיר װיין,
קרעפּלעך װעלען מיר עסען-
און אונזער ליבען גאָט
קיינמאָל ניט פארגעסען."

זאָרג נישט, פישקע! אונזער ליבען גאָט בעדאַרף מען קיינמאָל נישט פארגעסען. ער קען העלפען.

—איך פרעג איך נישט מעהר, ר׳ מענדעלי! —מאַכט פישקע מיט אַ ביטער געמיטה—צו וואָס האָט עס גאָט בעדאַרפט מיך מיט איהר װידער צונויפפיהרען, בכדי באלד טאַקי אונז צושיידען? עס זאָל אונז פּלוצלים אַ שיין מאָן דאָס מזל, בכדי באלד טאַקי זאָל אונז נאָך ער-גער פינסטער ווערען אין די אויגען?... ס׳איז עפּים נאָר ווי אַ צו-להכעיס! און געוואלד, רבונו של עולם, אַקעגען וועמען, אַקעגען צוויי אומגליקליכע, ביטערע קאַליעקעס, וואָס איידער אַזאַ וויסט לעבען אין יסורים, אין וועהטאָג, וואָלט פאַר זיי פיעל גלייכער געוועזען גאָר ניט געבוירען צו ווערען!...

איך מאַך אַ פרום פּנים׳יל און שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ זאָג איך: טע-טע-טיי! וואָס האָט אַזוי פיעל געהייסען: מען טאָהר נישט רעדען אַזוינס!... געזאָגט האָב איך עס, נישט ווייל דאָס איז ביי מיר געוועזען אַ גוטער ענטפער אויף דער קשיא, נאָר גלאַט אַזוי, ווייל דער שטייגער אין דער וועלט איז שוין אַזוי, אַז איינער פרעגט פאַר צרות שטאַרקע קשיות, מוז דער אנדערער זאָגען מוסר, אָפּשלאָגען איהם האָטש מיט טע-טע-טיי. אָבזאָגענדיג דעם מוסר, פון יוצא וועגען, עפען איך באלד אַ מויל און רעד ווערטער פּשוט ווי אַ מענש, אַזוי:

—זאָג נאָר, פישקע, ווי דאָס מיידעל הייסט? ביז אהער האָסט-דו זי אלץ גערופען די האָרבאַטע, מיין האָרבאַטע, אַצונד וויל איך וויסען ווי זי הייסט.

—אַקעגען וואָס, ר׳ מענדעלי?—רופט זיך אָן פישקע, אנקוקענדיג

מיך פערוואונדערט—אקעגען וואס, איך בעט אייך, ווילט איהר עס אזוי וויסען? צו וואס אומזיסט אויסגעבען א מיידילס נאמען?

—פארשטעהסט=דו, גארעלע—ענטפער איך—דאס קען אמאל צוניץ קומען. אויף מיינע נסיעות קען זיך מאכען, איך זאל עפּיס גאשמעקען, אויספארשען. לאמיך וויסען איהר נאמען. נישקשה! זעהר מעגליך, דו פארשטעהסט? אז דיין שאדען זאל זיך נאך אויפזוכען. איך זאל זיין דער שליח.

—ב י י ל ע הייסט זי—חאפּט זיך פישקע זאגען מיט א קול—זי הייסט ביילע!

פלוצלים הערט זיך עפּיס א שטארקער קרעכץ מיט א קלאפּ, ווי עס האט זיך עפּיס אבגעריסען. איך קוק מיך דערשראקען אום און דערזעה: מיין אלטער ליגט אויסגעצויגען אויפ'ן וואגען, זיפצט און איז בלייך ווי די וואנד.

— וואס איז אייך, ר' אלטער?—טהו איך איהם א פרעג—איהר ווילט אפשר נעהמען אביסעל בראנפען!—אייך איז נישט גוט?

בע!...—ענטפערט אלטער, שטארקט זיך און זעצט זיך ווי־דער אויף.

— זאג מיר פישקע! — הויב איך ווייטער אן, נאכדעם אז איך האב מיך בערוהיגט וועגען אלטער'ן — ווייסט=דו נישט, ווי די מאמע איהרע האט געהייסען און פון וואנען זי איז?

— יא, — ענטפערט פישקע — מיין הארבאטע האט מיר דער־צעהלט, אז איהר מאמע פלעגט מען רופען ע ל ק ע. זי געדענקט, ווי דורכ'ן שלאף, אז די מאמע האט זיך גע'גט מיט איהר מאן אין ט ו נ ע י א ד ע ו ו ק ע. זי פלעגט עס זעהר אפט דערמאנען און אויסלאזען איהר שווער, ביטער הארץ צו איהר ווייסט טעהטעריל, נעבעך.

—מיט איהר מאן אין טונעיאדעווקע!—מאך איך פערוואונדערט—ווער זאל דאס דארט זיין איהר מאן, דער רשע=מרושע מיט א שטיי־נערן הארץ, וואס האט דערווייטערט זיין קינד, זי געמאכט אזוי אומ־גליקליך? הא, טאמער ווייסט איהר, ר' אלטער, ווי אזוי זאל ער דארט ביי אייך אין שטעדטיל הייסען?

אלטער איז געזעסען ווי א טויטער, אויסגעגלאצט א פאר אויגען. עקוקט עפּיס משונה ווילד מיט א אפען מויל, אזוי אז ס'איז מיר טפאלען דאס געזוונט.

ער האט געהייסען...— רייבט פישקע דעם שטערען און

זיל זיך דערמאָנען דעם נאָמען—ער האָט, האָט, דאַכט זיך, געהייסען... חוירט אביסעל.

— אלטער הייסט ער!...—טהוט אלטער אַ געשריי און פאַלט אנידער אויפ'ן וואָגען.

— יאָ, מאַקי אזוי, אזוי!—זאָגט פישקע קוקענדיג אויף אלטער'ן, ניש אָנהויבען צו פערשטעהן, וואָס זיין געשריי בעטייט — דאַכט זיך נאָך, עפּיס אויך אַ צונעהמעניש, יקנה"ז. די מאַמע פלעגט ביים טעכטעריל שטיקער פלייש אויסרייסען, רופען זי דערביי יקנה"זיכע, יקנה"ז'ס טעכטעריל, ווען זי פלעגט האָבען גרויסע צרות, ווען מען האָט זי אָבגעשאַפט פונ'ם אָרט.

איך אָבער האָב מיך שוין אָנגעשטויסען, וואָס די גאַנצע מעשה בעטייט און בין געבליבען עפּיס ווי מען גיסט איינעם אָב מיט אַ אָקראָפּ.

אלטער חליפעט און שלאָגט זיך מיט דעם קולאַק אין הארצען, מאַכענדיג דערביי:

— אמנם חטאתי! איך האָב איהר פערוויסט דאָס לעבען, זי, נעבעך, איז מאַקי גערעכט:

„דער טאַטע האָט זי געקוילעט"...

אַ שטראָף פון גאָט איז דערפאַר פון אַ צייט אויף מיר אָנגעשיקט געוואָרען. וואוהין איך קעהר מיך און ווענד מיך, געהט עס מיר נאָר שלים-שלימזול...

איך הויב אָן פאַר רחמנות צו טרייסטען מיין אלטער'ן, רעד איהם אוים דאָס הארץ און פאַרגלעט אביסעל זיינע זינד: ער איז דאָך נישט מעהר ווי בשר-ודם, פלייש און בלוט. דער יצר-הרע איז ביי אונז, זינדיגע מענשען, זעהר גרוים. גאַנץ גרויסע צדיקים אַפילו זענען אין אַזעלכע זאַכען... געחאַפּט און קענען אין דעם ענין פון חתונה האָבען מיט דעם יצר-הרע גאָר נישט מאַכען. זעהר פיעל פון אונזערע עלטערן, צדיקים, זענען געווען לאַפּענמיצלעך, געלעגען אונטער דעם ווייבס פאַנטאָפעל, געטאָן איהר ווילען און צוטריבען אַפילו איי‍‍‍ גענע קינדער פון אַ אַנדער ווייב, אויב נאָר זי האָט געהייסען...

פישקען זעהט די גאַנצע זאַך אוים עפּיס משונה. ער זיצט פער‍ חאונדערט מיט אַ פּאָר אויסגעשטעלטע אויגען, קוקט ווילד עפּים אויף אלטער'ן, אויף מיך און ווייסט נישט וואָס צוטאָן.

דערוויל ווערט שטאָק-נאַכט. די שטערען פונקלען, ווינקען צו

אונז פונ׳ם הימעל מיט זייערע שיינענדיגע ליכטיגע פנימ׳לעך, גלייך ווי זיי מישען זיך אריין אין אונזער שמועס, ווילען עפּיס זאָגען. און ביים עק הימעל הויבט אָן, ווי פון דער ערד, ארויסצוגעהן א גרויסע לבנה, רויט ווי פייער. דאכט זיך, זי קוקט גלייך נאָר אויף אונז. אלע דאָרט אויבען קוקען, דאכט זיך, ווילען זעהן דעם שפּיץ, מיט וואָס די דאָזיגע מעשה וועט זיך אויסלאָזען... מיין אלטער זעצט זיך געשווינד אויף, הייבט אויף זיינע אויגען צום הימעל און רעדט מיט הארץ:

— איך שווער ביי דעם, וואָס לעבט אייבּיג, אז איך וועל נישט קומען א היים צום ווייב און קינדער, נישט חתונה מאכען מיין בתולה ביז איך זוך נישט אויף מיין פערוואָגעלט קינד! הימעל און ערד זענען עדות! איך פאָהר טאקי באלד און וועה, וועה דאָרט דעם, וואָס וועט מיך אקעגען שטעלען...

פּישקע פאלט ארויף אלטער׳ן אויפ׳ן הארצען, האלזט איהם, קושט א היבּשע ווילע אָהן ווערטער, און איז שטאַרק צומישט. דערנאָך שיסט ער אוים אויף א וויינענדיג קול מיט א געבעט:

— געוואלד ראטעוועט, ראטעוועט זי!..

מיין אלטער שפּרינגט געשווינד אראָב אויף דער ערד, קריכט ארויף צו זיך אויפ׳ן וואָגען, און געזעגענענדיג זיך מיט אונז פונדערווייטענס, דרעהט ער אוים דעם דישעל, טהוט א שמיץ די שקאפּע און פאָהרט זיין וועגס. איך מיט פּישקען קוקען מיר איהם א היבּשע צייט פון הינטען נאָך, נישט צו רעדען קיין וואָרט. דערנאָך גיב איך א בליק צום הימעל, ווי לבנה און שטערען געהען ויך זייער גאנג, נאָר נישט דאָס פנים, וואָס פריהער, שטאַרק הויך, האָפערדיג, ווייט, ווייט פון אונז, מענשעלעך. עס ווערט עפּיס אומעטיג, נישט פרעהליך אויפ׳ן הארצען...

איך טהו א שמיץ מיין אָדלער, ער זאָל מוחל זיין זיך שלעפּען א ביסעל גיכער—און שפּעטלעך בייגאכט פאָהרט מיין בידיל איבער די גריבּערדיגע גאסען פון גלופּסק, מיט א קלאפּעריי, א געשריי, אָנזאָגענדיג דעם עולם: הנה זייט וויסען, נאָך צוויי פרישע יודען זענען אָנגעקומען קיין גלופּסק!..